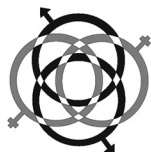

DRUGI

**OD PATRIJARHALNE KONSTRUKCIJE
DO ALTERNATIVNE POLITIKE**

QUEERIA

*žene u crnom
beograd*

Izdavači:

Žene u crnom - Beograd

www.zeneucrnom.org

Queeria - Beograd

www.queeria.com

Uredili:

Boban Stojanović

Predrag M. Azdejković

Sarađivali-e:

Adam Puškar

Bojan Aleksov

Dana Johnson

Dragana Starčević

Dubravka Žarkov

Ivan Dinić

Ivana Franović

Jasmina Tešanović

Ksenija Forca

Staša Zajović

Tamara Belenzada

Dizajn korica:

Predrag M. Azdejković

Tehnička obrada:

Predrag M. Azdejković

Tiraž:

500

Štampa:

Standard 2 - Beograd

Ovaj zbornik objavljen je zahvaljujući
finansijskoj podršci COC Holandija

PATRIJARHALNA KONSTRUKCIJA

Kada dečaci postaju vojnici?.....	09
Tradicionalno preferiranje muške dece.....	13
Veliki dečaci ne plaču!.....	15
Deca vojnici.....	18
Stereotip: Hrabrost je muška osobina.....	21
Muškost i nasilje na rodnoj osnovi.....	23
Doprinos militarizma konstrukciji maskuliniteta.....	27
Srbijanski maskulinitet: nacionalizam i militarizam.....	33
Patrijarhalna solidarnost među muškarcima.....	41
Muško dete: odgovor crnopute lezbejke i feministkinje.....	57

NEGATIVNI ASPEKTI

Seksizam i ratni sistem.....	67
Muškost i militarizam: primer SAD.....	78
Rodna legitimnost ratovanja.....	82
Silovana muškost	85
Telo drugog muškarca.....	89
Silovanje u ratu.....	99
Manje od ljudskog bića (Pička, Puška, Država).....	104
Vojni kampovi: Gej militarizam.....	107
Stradanje homoseksualaca u II svetskom ratu.....	110
Oružje masovne homofobije.....	121
Protest protiv torture iračkih zatvorenika.....	124
Ratnik.....	125

Sadržaj

U ime Boga i roda.....	132
Teška pitanja.....	137
Istok zapad: Diskriminacija u vojsci.....	140
I dok muškarci ratuju.....	144
Ni kukavice ni heroji.....	147

ALTERNATIVNA POLITIKA

Pozadina oružane kulture.....	151
Kratka istorija LGBTQ antiratnog aktivizma.....	154
Gej-lezbejski identitet u ratu.....	159
Učešće u vojsci nije ravnopravnost za homoseksualce...	163
Vojna služba.....	168
Ubistvo je ubistvo: otvoreno pismo svim vojnicima.....	170
Muški manifest iz Španije.....	172
Muško nasilje - muška odgovornost.....	174
Demilitarizacija je preduslov mira.....	182
Kvisa Shchora - Black laundry.....	185
Zaustavimo zlostavljanje.....	187
Mladi muškarci i prevencija seksualnog nasilja.....	189
Muškarci kao žrtve seksualnog zlostavljanja.....	191
Zašto je militarizam loš za queer osobe.....	194
Queer muževnost.....	198
Žene u crnom - prilog za alternativnu istoriju muškosti...	202
Siguran prostor za drugačije muškarce.....	204

Žene u crnom su nastale 1991. godine, kao direktan ženski i građanski odgovor na rat. Tokom petnaest godina angažmana, Žene u crnom su javno protestovale protiv rata, nacionalizma, militarizma, kao i svih drugih oblika diskriminacije ...

Iako grupa u svom nazivu sadrži reč žene, to nije podrazumevalo striktno žensku grupu: svaki muškarac koji je delio vrednosti antimilitarizma bio je dobrodošao. Tako se stvarao drugi, mirovni front koji se suprotstavljao ratu i ratnom ludilu. Zahvaljujući razmeni iskustava, alternativnom edukacijom, putovanjima ... mnogi muškarci su u manjoj ili većoj meri menjali svoju, od spolja nametnutu i prihvaćenu, muškost. Uz podršku koju su dobijali iz grupe mogli su javno da kažu da su dezerteri, antimilitaristi, prigovarači savesti, gej muškarci. Tako se jedan prostor, pretpostavljeno ženski, pretvarao u zajednički — prostor otvoren za sve koji misle nenasilno.

Grupa Queeria (Kvirija), sada Centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti, nastao je najpre kao radna grupa Socijaldemokratske omladine, a kasnije je počela da radi samostalno. Fokus grupe su LGBT pitanja, ali je jedan od glavnih ciljeva promena sistema vrednosti urušavanjem patrijarhalnih konstrukcija. Vrednosti antimilitarizma i feminizma veoma su važne za aktiviste/kinje Kvirije — nema sigurne LGBTQ egzistencije dok ne bude trajnog mira!

Osim zajedničkih vrednosti koje delimo, Žene u crnom i Kviriju povezuje još jedna zanimljiva stvar: Drugačiji muškarci — antimilitaristi, feministi, prigovarači savesti i svi ostali koji se ne uklapaju u patrijarhalne norme. Zbog toga su prozivani, šikanirani ili fizički napadani. Grupe su kroz različite pristupe na različite načine menjale pristup muškosti: od akcija za prigovor savesti i antimilitarističkih performansa, do internet diskusija o queer muževosti.

Period od 1991-2003. godine obeležen je direktnim akcijama protiv militarizma: ulične akcije, pritisci na zakonodavstvo, performansi.... Nakon konferencije Militarizam i alternative održane 2004. godine antimilitaristički angažman je preusmeren na dekonstrukciju maskuliniteta, na analizu muške rodne uloge i njenu demilitarizaciju. Ovo je bio logičan nastavak feminističko-antimilitarističkih vrednosti koji zastupaju obe grupe.

Želeli smo da ovim zbornikom otvorimo novu oblast — maskulinitet. Puno se priča o nasilju, diskriminaciji, ratnim zločinima... ovo je još jedna korak bliže pronalaženju izvora svega toga.

Zbornik obuhvata tri poglavlja, kroz njih analiziramo uzroke, posledice i nudimo alternative.

Neko zamišljeno, četvrto poglavlje, koje u ovom zborniku ne postoji, ostavljeno je za sve one koji žele da ovu ideju nalaze kao važnu i žele da je razvijaju dalje.

Nadamo se da će zanimljivost i kvalitet tekstova koji slede biti dobar početak.

Boban Stojanović
Predrag M. Azdejković

**PATRIJARHALNA
KONSTRUKCIJA**

Kad dečaci postaju vojnici?

Veoma je teško i nezahvalno davati procenu u kom se periodu socijalizacije dečaci *regrutuju* da postanu militantni. Jedna kampanja protiv rodno zasnovanog nasilja sadržala je plakat, fotografiju trudne žene, koja se drži za stomak dok je preko nje tekst: *Ona samo želi dečaka!*

Iako možda deluje apstraktno u prvom momentu, vrlo često dečaci se uvlače u ulogu vojnika i pre nego što se rode. San o dečaku, maštanje oba roditelja da dobiju muško dete ima svoju bazu u najdubljem patrijarhatu i zastupljeno je u svim kulturama. Takođe, zanimljivo je da budući roditelji takvu želju konstruišu na sasvim drugačijim osnovama. Očevi, na prvom mestu vide nastavak porodične loze, produženje i očuvanje porodičnog prezimena, tradicije i istorije, dok se majke osećaju mnogo sigurnije jer *sin je sin*, on je pretpostavljeni zaštitnik i branilac, on je taj kome će biti otvorena sva vrata i koji neće *morati da se muči kao devojčica* (devojka, žena).

Savremeni oblici patrijarhata pomeraju granice, one ipak postaju fleksibilnije kada je u pitanju pol rođenog deteta, ali u mnogim krajevima sveta, posebno u onim u kojima je jak uticaj religije, ipak je bolje ako je dete muško. Tako se ponegde vrši stigmatizacija žena. U nekim arapskim zemljama, posle izvesnog broja rođenih kćerki, ukoliko žena ne rodi muško dete dobija ime koje u prevodu znači: *Ona koja ne može da rodi muško*.

Iako se menjaju ili adaptiraju sa savremenim društvenim tokovima, skoro sve kulture zadržavaju (u vaspitanju dece), jedan važan obrazac: identifikaciju sa svojim polom. Polno tipiziranje dečaka počinje usvajanjem vrednosti, adekvatnog ponašanja i određenih motiva koji su u skladu sa muškom ulogom. Različiti socijalni uticaji, kao što su pre svega porodica, vršnjaci, nastavnici, prijatelji, televizija, filmovi kao i dečije knjige, igraju presudnu ulogu u polnom tipiziranju¹.

Jedan zanimljiv momenat naveden je u tekstu aktivistkinje Žena u crnom iz Izraela. Ona piše o događaju koji se desio na zabavi upriličenoj zbog

¹ Jakšić, Maja Kandido, Muška homoseksualnost, www.gay-serbia.com

obrezivanja novorođenog dečaka: ...*Pošto je rabin obavio obrezivanje, jadna beba, koja se previjala, bila je podignuta visoko iznad naših glava, kako bi smo je svi videli. Deda po majci je pozdravio: Mazel Tov, još jedan vojnik rođen u Izraelu!*²

Čak i danas postoje izvesne razlike u igračkama kojima raspolazu deca rođena na raznim mestima, nejednakog socijalnog statusa, edukativnog nivoa roditelja. Muška deca na selu, više se koriste igrama koje im pruža priroda: penjanje po drveću, preskakanje i slično, dok se gradski dečaci više posvećuju treniranju: fudbal, plivanje, karate... Uočljivo je da sve tipično muške igre kod dečaka razvijaju jednako tipične muške osobine: veština, smelost, hrabrost, takmičarski duh... Tradicija veoma utiče na igru, i mnoge se igre prenose sa generacije na generaciju. Ovo često dovodi da se dečaci i devojčice igraju igara koje njima *odgovaraju*, zanimalo to njih ili ne.³

Prema brojnim istraživanjima, roditelji se nejednako odnose prema muškoj i ženskoj deci, gde su naročito dominantni očevi koji mnogo više kažnjavaju i potiskuju feminino ponašanje kod dečaka, nego maskulino kod devojčica. Tako se devojčice, *muškarače*, tolerišu, dok se dečaci, *mamine maze*, kažnjavaju. Roditelji, rođaci i vršnjaci najčešće ismevaju nežne i osetljive dečake koji suze i plaču, koji se povlače pred ispoljenom agresijom. Zanimljivo je istaći da društvo neprekidno ohrabruje, prihvata i podstiče borbenu i agresivnu mušku ponašanje. Muškarci se uče da se stide svoje senzibilnosti i da potiskuju emocije budući da se one smatraju ženskim osobinama. Ovakvi muškarci izazivaju podsmeh, javno se ponižavaju, prema njima okolina po pravilu ispoljava netrpeljivost i razne druge oblike represije⁴.

Kroz forsiranje kolektivnih sportova kod dečaka se razvija takmičarski duh i kolektizam. Iako se sport ubraja u plemenite ljudske veštine, takmičarski duh koji on razvija u neprestanom sukobu sa svakodnevicom, veoma često podržava i opravdava dihotomiju *mi/oni* koja se kasnije implementira kroz različite oblike svakodnevne militarizacije. Nije redak slučaj da se u javnim video-igraonicama, nakon završenog *Counter strikea* dečaci potuku. Podela na timove podržava pojam *suprotne strane*, kojim militarizam jako puno manipuliše.

Kako još uvek nisu opterećeni standardnim životnim problemima, dečaci u periodu osnovne škole, uživaju u uništavanju, rušenju, ne tako retko i mučenju, pre svega životinja, u uživanju sopstvene nadmoćnosti. Na primer,

² Zbornik: Da li su žene miroljubive po prirodi: Prirodno kao majčino mleko (2002), Žene u crnom, Beograd

³ Žlebnić, Dr. Leon (1972), Psihologija deteta i mladih, Delta-pres, Beograd

⁴ Jakšić, Maja Kandido, Muška homoseksualnost, www.gay-serbia.com

više od polovine jedanaestogodišnjaka osećanje gneva ispoljava telesnim nasiljem: udarcima, guranjem, šutiranjem... Takođe, tokom ovog perioda deca traže i nove ideale/idole sa kojima se identifikuju. Kako su već ranije kod dečaka podržane maskuline osobine, nije teško da će većina njih da se poistoveti sa TV i filmskim herojima, kod kojih, počev od Nindža Kornjača pa do raznih Ramba i ostalih nad-ljudi, sve obiluje oružjem i boričkim veštinama, tučom i nasiljem...

Škole su na specifičan način pune militarizma. Istorijski junaci: muškarci ratnici kojima se zahvaljuje na učestvovanju u ratovima i odbrani zemlje. Reke i planine na kojima su se vodile bitke, sve je podložno militarizaciji: od fizičkog vaspitanja do geografije.

Kasnije se kroz procese socijalizacije, u/među grupama mladića javljaju tipične militantne karakteristike. Tako, sve muške grupe, počev od fudbalskog kluba iz bloka, podržavaju *autoritet*. Uvek je prisutan Jedan, vođa. On poseduje izraženije maskuline osobine od drugih dečaka/mladića, pa ga ostatak grupe, kroz idealizaciju pretvara u vođu, reprezentanta cele grupe. Odnos prema autoritetu dovodi do stvaranja *hijerarhije* unutar grupe. Osim što se stvara čitava sistematizacija, zastupljeni su i principi nagrade i kazne ili povlastice za one koji su privrženiji Vođi. Ne tako retko, uočljiva je *uniformnost*. Pojam uniformnosti u ovom slučaju, pored idejne i ideološke, podrazumeva i vizuelnu uniformnost. Trend koji je tokom devedesetih, pod uticajem rata i ekonomsko-socijalne krize bio zastupljen kod mladih na ovom području - imidž *dizelaša*, jedan je od takvih primera. Jednobrazno odevanje ovde ne predstavlja modni diktat, već siguran prostor za prepoznavanje ideološki istih pojedinaca i grupa (npr. skinheadsi). Ovako uniformisani oni poručuju ko su i obezbeđuju siguran prostor za sebe. Često ovakva odeća pokazuje odlike vojne uniforme: čizme, maskirni dezen, opasači, iste frizure. Estetika muške uniformnosti je skoro uvek militantna.

Grupisani i uniformisani, zajedno sa svojim vođom, mladići mogu da krenu u potragu za *neprijateljem*. A neprijatelju su, po pravilu, Drugi, tj: *svako ko nije kao mi!* Drugost podrazumeva drugačije mišljenje, pripadnost drugom navijačkom taboru, drugoj školi, ali kada dečaci malo porastu i počnu da formiraju političko mišljenje, zavisno od sredine u kojoj žive, važni faktori su i nacionalnost, vera, rasa, seksualno opredeljenje... Tamo gde su muške grupe brani se čast i dostojanstvo roda. Muškarcima se kroz patrijarhat nameće da su nosioci svih glavnih društvenih vrednosti: porodice, nacije, vere, tradicionalne ratne časti...oni su nastavak njihovih militantnih predaka, njima je jednostavno nametnuto da budu *oni koji brane*. I kada

treba nešto braniti, neki ideal, dolazi do nasilja. Od veličine i političkog značaju sukoba zavisi šta su mladi muškarci spremni da pokažu.

Ovako vaspitavana, većina mladića prima poziv za vojnu službu kao nešto što se mora. Ako ih patrijarhat nije već dovoljno uhvatio u svoje kandže, tamo će *postati muškarci*. Ako su nasilni vojska i tu nudi rešenje-*videće oni šta znači vojni red i disciplina*. Demagoški, tamo će *postati ljudi*. Praktično - postaću *nasilnici*. U svakom slučaju veliki broj onih koji posle svega što se dešavalo na ovim prostorima, ali i širom sveta, želi da ide u vojsku, pristaje na ulogu vojnika. Negde i razumljivo: militarizacija svesti kroz svakodnevnu militarizaciju od prvog dana rođenja (ako ne i ranije), uzima svoj danak. Dečaci koji su do juče pucali na klince iz druge zgrade pištoljem na vodu, sada se obučavaju da pucaju pravim, ubojitim oružjem na muškarce iz neke *suprotne* priče. Na stadionima su naučili da su bolji nego druga strana i da ih sve treba razbiti.

Jednom primljena, naučena i urezana militantna poruka se koristi kao okidač militarizma onda kada je to društvu potrebno.

Kroz proces socijalizacije, dečaci veoma rano postaju siguran oslonac militarizma, on računa na njih jer ih neguje da budu njegove sluge i da mu se pokoravaju. U suprotnom-biće kažnjeni, isključeni. Dovoljno vojnički, zar ne?

Boban Stojanović

Tradicionalno preferiranje muške dece

Tradicionalno preferiranje muške dece posebno je rašireno u Kini, Severnoj Koreji, Indiji i Pakistanu. Ženska dojenčad, devojčice i žene bivaju uskraćene za hranu i medicinsku negu. Napretkom tehnike moguće je veoma rano odrediti pol fetusa u telu majke. Ukoliko je reč o ženskom fetusu vrše se pobačaji, ili se devojčice nakon rođenja ubijaju ili napuštaju.

Po demografskim proračunima širom sveta *nedostaje* 90 miliona žena, iako žene statistički gledano pri istim uslovima hranjenja i lekarske brige dostižu veću starosnu dob od muškaraca. U Južnoj Aziji, Kini, na Srednjem i Bliskom Istoku smrtnost devojčica je duplo veća od smrtnosti njihovih muških vršnjaka. U proseku na 100 rođene dece muškog pola dolazi 93 ili 96 ženskih beba. U 21 zemlji sveta na 100 rođene muške dece dolazi manje od 95-ero rođene ženske dece, i to pre svega u Aziji i Pacifičkoj oblasti, dok je u drugim zemljama Evrope, Amerike i bivšeg Sovjetskog saveza prisutna blaga brojčana nadmoć žena. Selektivnim pobačajima u Kini na 100 muških beba dolazi 88 ženskih beba.

Tradicionalno preferiranje sinova duboko je ukorenjeno u strukture društva. U Kini i Indiji sinovi donose veći društveni prestiž. Samo muškarci mogu provoditi tradicionalne kultove. Obzirom da se devojčice udaju i odlaze u druge porodice, samo sinovi predstavljaju osiguranje egzistencije roditelja u njihovoj starosti. U društvima gde je uobičajeno da devojke pri udaji sa sobom nose miraz, odnosno gde su mladini roditelji obavezni da plate miraz, preferiranje muške dece je mnogo veće nego u društvima gde je mladić dužan da *kupi* mladu od njenih roditelja ili u društvima gde je udaja moguća bez miraza ili *kupovine* mlade. Ubijanje novorođene ženske dece kao rešavanje problema miraza sve se više prihvata u siromašnim delovima Indije.

U Kini je koren problema u tome da država želi nasilno i po svaku cenu da nametne ideal *porodice sa jednim detetom*. Ovo jedno dete, onda, po želji

roditelja treba da bude dečak. U regionima gde žene imaju nešto više ekonomske moći, zato jer rade ili pomažu u poljoprivredi, te tako i igraju ulogu u ostvarivanju prava na penziju ili doprinose kućnom budžetu, preferiranje muške dece nije izraženo ili nije tako jako izraženo.

Šta se preduzima protiv tradicionalnog preferiranja muške dece? Ne baš mnogo toga. U Kini i Indiji zabranjeno je prenatalno određivanje pola deteta i selektivni pobačaji. Ali, sami zakoni ne mogu stati u kraj ovakvoj praksi. Nažalost.

Dorete Vezeman

Tekst je dostupan na www.dadalos.org

Veliki dečaci ne plaču!

Gotovo da svaka kultura, na različite načine proizvodi muškarce ratnike. Kroz različite procese kroz koje prolaze dečaci se, od ranih godina života, a posebno u periodu adolescencije i mladičkog doba, ojačavaju, kako bi ti isti dečaci/mladići potencijalno bili sposobni da učestvuju u ratnim sukobima. Kroz vaspitavanje dece kulturni obrasci reprodukuju rodne uloge, spakovane u univerzalne potrebe društva koje mora uvek biti spremno za potencijalni rat.

Većina prosečnih dečaka je sklona igrama koje zahtevaju okretnost i veštinu, ali to ne znači da su oni bilo čime predodređeni da budu *žilaviji* do devojčica. Dečaci se vaspitavaju da žive van osećanja samoće i pripadanja nekome, prepuštaju se bolu. Sve je to delo velikog napora mnogih kultura da naprave obrazac *ojačavanja* dečaka što nimalo nije lak, a još manje prirodni zadatak. Kada odgajamo nekog dečaka unutar savremenih rodnih normativa, posebno kada ga guramo u *očvršćavanje*, mi odobravamo onu formu muškosti koja jedino odgovara ratnom sistemu.

Pažnja koja se pridaje *pravim* dečacima, a koja zaobilazi devojčice je glavna stvar u reprodukciji ratnih rodnih uloga. Upravo te uloge su one koje moraju biti prerađene.

U pogledu osnaživanja, dečaci su ti koji primaju većinu podrške odraslih, jer se kod njih osnaživanje podrazumeva kao prioritetni zadatak. Bez obzira što devojčice danas nose pantalone i suknje, što se igraju kamionima i lutkama, dečaci još uvek ne mogu da nose suknje ili da se igraju lutkama. Učitelji i roditelji primećuju veću razliku između podrške koja se daje androgenosti kćerkama nego sinovima. Zapravo, dečacima se, u detinjstvu, daje veće značenje u rodnom oblikovanju, jer se unapred planira da će oni biti ti koji će se možda boriti u ratovima koji možda dolaze.

Interesovanje za analizu socijalizacije dečaka, javilo se tokom kasnih devedesetih, kako u naučnim istraživanjima tako i u populističkoj literaturi. Međutim, ovo interesovanje je raslo još sedamdesetih godina prošlog veka i to sa talasom devojaka, srednjoškolki i feministkinja, koje su ukazivale na škole i društvo kome su potrebne samo beskrajno poslušne devojke. Danas učenici/ce i aktivistkinje usmeravaju pažnju na istu stvar, samo kod

dečaka, portretišući ih kao ugroženu ili viktimiziranu grupu. Prikazivanje dečaka kao žrtava nije bilo najbolje prihvaćeno među nekim feministima/kinjama, ali ostali/e feministi/kinje pronašle/i su veliko olakšanje kada su u analize rodnih odnosa uključili druge aspekte muškog roda kao što je to već učinjeno sa ženskim.

Glasnogovornici *dečačkog pokreta*, posebno naglašavaju određene statističke podatke koji pokazuju da je među dečacima veća stopa smrtnosti, da otežano uče, lakše i češće prekidaju školovanje, hiperaktivni su, česte su privođeni zbog kriminala, veći je broj tinejdžerskih ubistava među dečacima, kao i pokretanje ili davanje odgovora na nasilje. Socijalni kontekst odraslih može da promeni neke crte aktuelnih dečačkih nevolja, u kome se tradicionalna oruđa muške dominacije i fizičke snage zamenjuju nečim drugim: emocionalnim razumevanjem i to mnogo dublje i kontekstualnije.

Psiholog William Pollack dokazuje da su mnogi problemi dečačkog iskustva rezultat ranog odvajanja od brige i nežnosti njihovih majki. Većina dečaka je tokom ranog detinjstva čak osetljivija od devojčica, međutim roditelji o sinovima razmišljaju kao o žilavijima i pridaju im manje pažnje. Pollack takođe dokazuje da psiholozi/škinje mogu da istražuju depresiju kod dečaka, jer je drugačija od depresije kod devojčica, a na koju se u psihologiji obično stavlja fokus. Pritisak koji se vrši na dečake, po Pollackovom mišljenju, izvor je njihove želje za dominacijom, pa je prepoznavanje i priznavanje dečačkog bola put promene društva. *Sramota* je centralna u procesu ojačavanja dečaka. Veoma često, kada ih kao male odvajaju od majki, dečaci osećaju strepnju i nesigurnost, pa kao oni koji treba da budu jaki, istovremeno su osramoćeni zbog svojih osećanja, posebno osećanjem slabosti, straha, ranjivosti, očajanja. Korišćenje sramote u funkciji kontrole dečaka je pogrešno... Dečaci se nauče da se uvek iznova osećaju sramotno. Oni moraju da budu disciplinovani, žilavi i čvrsti da budu nezavisni, da zadržavaju emocije. Kada su u nekim emocijama dečacima se obično kaže: *Hajde, glavu gore, veliki momci ne plaču!*

Međutim, promene u rodnim vrednostima kreiraju ponekad zbunjujuće poruke. U Americi dečacima kao da se nude dupli standardi muškosti. Naime, dečaci prihvataju oba modela: tradicionalne standarde očvršćivanja, ali se navikavaju i na ponašanje u međuljudskim odnosima i kontrolišu osećanja. Nažalost, u današnje vreme, čini se praktično nemogućim postaviti jedan standard. Pollackovo istraživanje pod nazivom *Osluškiivanje dečačkih glasova* je studija koja obuhvata nekoliko stotina dečaka i adolescenata. Kroz ovo istraživanje, Pollack dokazuje da je društveno mesto dečaka u

današnjem društvu određeno standardima i vrednostima devetnaestog veka koji jednostavno *imaju relevantnost* u današnjem svetu. Dečaci, sasvim nepotrebno gube bliske emotivne veze sa svojom porodicom, a masku njihovih emocija, osećanja sramote i straha od ranjivosti, predstavlja lik (po naravi), *teškog momka*, kako je to društveno naloženo da bude. Pollack, u želji da pomogne dečacima, nudi nekoliko rešenja: prestati sa uvlačenjem u rodno prihvatljivu ulogu, javno izražavati širi spektar istinskih osećanja koja imaju dečaci i sl, kako bi da kao otvoreni, brižni mladi muškarci, puni poverenja u sebe, opstanu u ovom teškom svetu. Odrasli mogu da promene stvari tako što će da eliminišu lične stereotipe o tome *kakvi-treba-da-budu-dečaci*: da nauče da bolje komuniciraju i da su ranjivost i strah normalne pojave.

Neki drugi istraživači/ce, poput Kindlon i Thompsona detaljno iznose načine na koje savremena kultura gradi granice zavere u podsvesti dečakovog emocionalnog života, učeći ih da negiraju emocije i budu izolovani.

Jedno je sigurno - dečaci su rođeni sa punim potencijalom za pokazivanje emocija, ali tu je ono večito ojačavanje jakom disciplinom, strogim očekivanjima i tretmanom neprihvatanja. Tako, emocionalno nepismeni, dečaci se u adolescenciji sreću samo sa društveno prihvatljivim muškim odgovorom na nasilje — nasiljem!

Na različite negativne momente koji dolaze od spolja dečaci koji uzvraćaju nasiljem, zapravo oskudevaju u psihološkim resursima koji bi im pomogli da kontrolišu emocionalne reakcije.

Neki/e koji/e se bave istraživanjima ignorišu ulogu rata kao vidljivog faktora u odgajanju dečaka, jer u stvarnosti problem nije u samom ratu, već u težnji savremenog društva da stalno proizvodi vezu sa nekim budućim vremenom kome će možda biti potrebni neki budućí ratnici.

Joshua S. Goldstein

*Tekst preuzet iz knjige
War and Gender: How Gender Shaped the War System and Vice Versa
(Cambridge University Press)*

Preveo Boban Stojanović

Deca vojnici

Učestala rasprostranjenost eksploatacije dece kao vojnika/kinja je jedan od najstrašnijih karakteristika savremenih oružanih konflikata.

Tokom poslednje dekade, stotine i hiljade dece ispod 18 godina činilo je deo vladinih armija, pobunjeničkih snaga, paravojnih i drugih militantnih grupa. Zeleno svetlo dalo je i jeftino oružje: puške, mašinke, pištolji i ručne bombe... što je pomoglo da ovaj trend zaživi. Tako, na primer, veoma rasprostranjenu pušku AK-47, u smrtonosne svrhe, može da koristi i dete od deset godina jer je veoma laka za rukovanje.

Dete vojnik je svako dete - dečak ili devojčica — ispod 18 godina koje je prinudno, pod tuđim uticajem ili dobrovoljno regrutovano ili korišćeno u neprijateljskim sukobima od strane vojnih snaga, paramilitarističkih jedinica ili bilo kojih drugih vojnih grupacija. Deca vojnici/kinje se koriste za prisilne seksualne usluge, kao borci/kinje na ratištima, kao kuriri/ke, nosioci/teljke i za pomoć u pripremi hrane. Najviše je adolescenata/kinja, mada ima i dece mlađe od 10 godina. Većinom su dečaci, ali zabrinjavajuć je i broj devojčica.

Aktuelne procene kažu da je broj dece vojnika/kinja, u svakom momentu oko 300 hiljada. No, tačan broj je poprilično veći.

Deca izložena riziku

Što oružani konflikt duže traje, tendencija regrutacije su sve mlađi i mlađi. Delom, ovo je i zbog toga što se ekonomski i socijalni uslovi u porodici pogoršavaju u idu sve dublje u siromaštvo. Takođe, ratovi iz života dece izbacuju školu. I što se konflikt više nastavlja, mnoge vojne snage se verovatno iscrpljuju i okreću se deci kako bi ona popunila njihove jedinice.

Deca iz bogatijih i edukovanijih porodica izlažu se manjem riziku od regrutacije, jer njihovi roditelji mogu da kupe slobodu i prigovaraju na regrutovanje legalnim putem ili političkim uticajem. Neki roditelji odluče da svoju decu pošalju u drugu zemlju. Zato, nije iznenađujuće što su deca iz siromašnijih porodica najosetljivija na ovo pitanje. Deca iz velikih gradova koja žive i rade na ulici delom su pod rizikom, posebno ona koja žive daleko od svojih roditelja, a tu su i raseljena deca koja često, nemaju nijedan

dokaz o državljanstvu ili godinama.

Mjanmar ima najveći broj aktivne dece vojnika/kinja na svetu, kako u državnim snagama tako i u paravojnim. Mnoga od te dece su siročad ili žive na ulici. Prema nekim podacima deca mlađa od deset godina koriste se kao nosači ili čistači nagaznih mina.

Deca iz manjinskih naroda i deca urođenika su sledeća grupa koja je pod velikim rizikom. Tokom civilnog rata u Gvatemali, dečaci adolescenti iz Mazanske zajednice bili su veoma nasilno regrutovani u Gvatemalsku vojsku. Vladine snage i desničarske armije siluju devojčice kao način osvajanja teritorije domorodačkih zajednica. U Somaliji gde jednu trećinu populacije čine manjine, decu ovih zajednica zvanični zakon ne štiti dovoljno pa su ona takođe na udaru regrutovanja.

Jednom regrutovana, deca se tretiraju na skoro isti način kao i odrasli, počev od ceremonija uvođenja koje su često brutalne. Mnogi počinju sa podržavajućim funkcijama i tako preuzimaju veliki rizik i izlažu se patnji.

Iako pospani, noći smo provodili gledajući da se ne pojavi neprijatelj, prepričava dečak iz Burundija, bivši vojnik: Moja prva uloga bila je da održavam baklje pobunjenika. Kasnije su me naučili kako se radi sa ručnim bombama, a nakon mesec dana naučio sam da rukujem puškom AK-47.

Zajednički posao za decu je da rade kao nosači, brinući o tovarima municije. Ona deca koja nisu u mogućnosti da nose, izlažu se riziku divljeg batiranja - čak i egzekuciji. Sa druge strane, deca koja se pokažu kao dobri borci dobijaju nagrade poput dodatne hrane ili pohvala unutar jedinice. Dečaci mogu da dobiju i devojčice koje im služe u seksualne svrhe. Deca takođe rade na svim poslovima domaćinstva i drugim obavezama uključujući stražu, prenos poruke, potragu za divljim voćem i povrćem ili krađu hrane. Iako neki od ovih poslova izgledaju lakši nego sama borba, oni dovode u opasnost svu ostalu decu u okolini jer sva deca postaju sumnjiva. U Latinskoj Americi, državne vojne jedinice ubijaju decu u seljačkim zajednicama jer sumnjaju sa su ona špijuni pobunjenika.

Devojčice rade skoro sve što rade i dečaci. Na Filipinima, u okviru Islamskog oslobodilačkog fronta, devojčice od 10 do 16 godina treniraju da rade sa puškom M-16 i tako se pripremaju za bitku. Devojčice pripremaju i hranu, brinu o ranjenicima i peru veš.

Veoma često i devojčice i dečaci pružaju seksualne usluge. U slučaju devojčica, skoro sve koje se nađu u vojnim jedinicama nalaze se u stanju nasilnog seksualnog ropstva - većina njih postaju inficirane seksualno prenosivim bolestima i sve češće HIV/AIDS-om. Otete devojčice, kao one koje

imaju deset godina obično se čuvaju kao seksualne ropkinje vođa pobunjenika. Kada vođa umre ili pogine, devojčica se izlaže ritualnom čišćenju, a zatim se dodeljuje nekom drugom. Opisati ovo kao *prisilan brak* (kako ga neki nazivaju), veoma je daleko od onoga što zaista jeste.

Međutim, osim što rade kao podrška vojnicima, deca se često nalaze na najžešćim ratnim žarištima. Tamo, ona primenjuju ono što su naučila na treningu. U uslovima trenutne borbe, najmlađa deca retko poštuju da zaštite svoje lice. U cilju eliminacije straha, neki komandiri namerno koriste alkohol i droge pre nego što ih pošalju u samu borbu.

Vojnik iz Majnmara prepričava jedan napad koji je kao dete izveo dok je bio pod uticajem droge: *Tamo je bilo puno dečaka koji su jurili preko polja vičući na sav glas. Izgledalo je kao da su besmrtni ili otporni na metke ili već nešto jer smo mi u njih pucali a oni su uporno trčali ka nama.*

Deca mogu da postanu ravnodušna, što je rezultat njihovog izlaganja ekstremnom nasilju. Često nadređeni namerno izlažu decu jakim ratnim prizorima kako bi ih osnažili i kako bi napravili bolju vezu sa ostatkom društva. Na mnogim mestima, uključujući Kolumbiju, Ruandu i Sijera Leone, deca se prisiljavaju da izvršavaju užasne stvari nad svojim porodicama i zajednicama, počev od batinanja pa do učestvovanja u masakrima.

Efekat koji se javlja posle takvog nasilja je emotivna pustoš. Mnoga deca, čak i posle demobilizacije, imaju noćne more, halucinacije i delirijume koji mogu da traju godinama.

Dok sam ubijao, osećao sam kao da to ne radim ja, kaže dvanaestogodišnji dečak otet u Sjera Leoneu: Radio sam to jer su pobunjenici zapretili da će ubiti mene.

Tekst je preuzet iz knjige Grace Machtel: The impact of War on Children

Preveo i priredio Boban Stojanović

Stereotip: Hrabrost je muška osobina

Tokom čitave istorije glorifikuje se i neguje *kult ratništva* i one psihološke osobine pomoću kojih ličnost postaje sposobna ne samo da se bori i ubija druge ljude, već i da se hrabro žrtvuje za vlastiti život prema proklamovanim potrebama društva. U tom smislu je muškarce potrebno ubediti da je ratovanje najvrednije i najdivnije od svih zanimanja, a da su heroizam, ratno drugarstvo, solidarnost i čovekoljublje jedno te isto. Platon je učio da je hrabrost bitna odlika vojničkog zvanja i mnogi pisci i vojskovođe ističu da je hrabrost najplemenitija od svih vrlina. Hrabrost podrazumeva posedovanje nacionalnog ponosa i spremnost za borbu i žrtvovanje sebe samoga na bojnopolju za uzvišene univerzalne ciljeve. Pojam, sadržina i način ispoljavanja hrabrosti menjali su se kroz vekove u zavisnosti od promene načina života, ratovanja, razvoja ratne tehnike i suštine ratnih ciljeva. Iako je moralna hrabrost neophodan element svake celovite ličnosti, bez obzira na to da li se radi o ženi ili muškarcu, mnogi smatraju da muške rodne uloge zahtevaju posedovanje baš te osobine u mnogo većem stepenu od ženskih, a što bi se moglo povezati sa tradicionalnim kultom muškaraca ratnika i zaštitnika.

U periodu individualnih borbi srednjovekovnih vitezova i konjanika dolazi la je najviše do izražaja, pored fizičke snage i veštine, baš ova stereotipna, visoko vrednovana muška osobina-hrabrost. Mladi vitez može pridobiti naklonost svoje drage jedino putem vlastite hrabrosti i sjajem slave koju stiče viteškim borbama. On direktno pred ženom pokazuje hrabrost i snagu, on se izlaže opasnostima i avanturama u kojima lako može da umire, a pati i da krv proliva. U apotezi muške snage i srčanosti u liku borca *na belom konju* stvara se i čežnja za obožavanjem muške snage i zaštite, ako i muški ponos, želja za osvajanjem i muško samopouzdanje bazirano na hrabrosti, fizičkoj snazi i oholosti.

Pojavom vatrenog oružja hrabrost se sve više povezuje sa idejom uverenosti u opravdanost rata, sa političkom svešću i patriotizmom. Sa razvojem društva i društvenih odnosa ona se sve više ispoljava u zalaganju i žrtvovanju za društvene i moralne vrednosti i ciljeve. U tom cilju se neprekidno kod

muškaraca, potencijalnih ratnika, još od najranijeg detinjstva glorifikuje *hrabrost* i formira nacionalni ponos kao i osećanje časti, patriotizma. Međutim, potrebno je naglasiti da ukoliko herojstvo samo malo skrene sa puta ono se lako pretvara u rušilaštvo, u destrukciju, i zato *kult ratništva* ne može predstavljati moralan čin.

Velika većina muškaraca ide dobrovoljno u rat, jer su predstave koje imaju o njemu potpuno nerealne. Rat se predstavlja kao uzbuđljiva avantura, čak i kada nameće rizik za vlastiti život i mnoge fizičke patnje. Rat je za mnoge pun uzbuđenja, oni u njemu vide sebe kao hrabre heroje i nisu u stanju da zamisle ili oseće strah od smrti, užas i bol od eventualnog sakaćenja, ranjavanja. Može se pretpostaviti da specijalna socijalizacija muškarca stavlja akcenat na maštanje o herojstvu i junaštvu kao muškim stereotipima, a ne na razvoj emocija i saosećanja, jer anestezijom takve sposobnosti pojedinac postaje ne samo neosetljiv na patnje drugih, već nije u stanju da zamisli i doživi posledice takvog avanturizma.

Ubice i nasilnici ne samo da nisu u stanju da se užive u tuđu situaciju i da shvate šta ta osoba preživljava, već su nesposobne da zamisle i oseće ono šta i njih same čeka ukoliko budu uhvaćeni. U prilog ovom idu neki istorijski, policijski izveštaji iz Francuske koji pokazuju da se, na zaprepašćenje zakonodavaca, najviše krađa dešavalo za vreme javnih egzekucija koje su vršene nad lopovima u cilju eliminacije istih. Upravo zbog nedostatka sposobnosti empatije uvođenjem smrtno kazne ne smanjuje se broj krivičnih i krvnih delikata. Zato, nije slučajno što se u svim društvima kod muškarca potiskuju emocije, a neguje *kult muške hrabrosti*. Na muškarce koji ne žele da učestvuju u ratu i dezertiraju gleda se kao na kukavice. Retko se govori i piše o *hrabrosti* vojnika koji radije izvrše samoubistvo nego li pristanu da streljaju neprijatelje, ili hrabrosti onih koji se ubiju pošto se vrate sa fronta. Mnogi ostavljaju pisma da je njihovo samoubistvo ispravan moralan čin, koji ih jedino može iskupiti zbog ubijanja drugih ljudi.

U novije vreme u prilog optimističkom idealu o *trajnom miru* ide dva potpuno nova fenomena koja se suprotstavljaju tradicionalnom *kultu ratništva* i *kultu materinstva*, a sastoje se, s jedne strane, u pojavi sve većeg broja muškaraca *kukavica* koji dezertiraju, a u isto vreme, s druge strane, neprekidno raste broj žena koje zahvaljujući kontracepciji ili abortusu ne pristaju više da rađaju prema potrebama društva, već postaju majke kada one to planiraju i žele.

Autorka teksta je Maja Kandido Jakšić, a tekst je preuzet iz knjige Polnost i politika, u izdanju Beogradskog kruga.

Muškost i nasilje na rodnoj osnovi

Nasilje je...

...trenutak kada Muškarac savije pesnicu da bi tukao Ženu;

...dečačka družina koja je uvek raspoložena za borbu;

...kada mladić na sastanku sa devojkom radi ono što on želi, bez obzira na to da li ona želi isto;

...kada muškarac potisne strah, pokaže bes i svoj auto vozi brzo - brzo do smrti;

...fizički ili verbalni napad na drugog muškarca zbog njegovog seksualnog opredeljenja, religije ili boje kože;

...muška družina koju nazivamo vojska, a čiji je zadatak da ni sebe ni ljude oko sebe ne gleda kao ljudska bića;

...ponašanje navijača na stadionima;

...mada više metaforički, naš celokupni odnos sa okruženjem;

...to je muško nasilje u mnogim oblicima...

Michael Kaufman, osnivač White Ribbon Campaign

Šta je rodno zasnovano nasilje?

Rodno zasnovano nasilje je vid nasilja koje uključuje muškarce i žene, a u kome su obično žene žrtve što proizilazi iz nejednake moći koju one imaju u različitim vrstama društvenih i ličnih odnosa sa muškarcima.

Nasilje nad devojkama i ženama često se karakteriše kao rodno zasnovano nasilje, jer potiče iz onog dela društva u kome ženski rod ima određenu ulogu u društvu. U mnogim kulturama, tradicionalnim verovanjima, društvenim normama ili društvenim institucijama nasilje nad ženama se prepoznaje i legitimiše kao takvo.

Korišćenje termina *rodno zasnovano nasilje*, uslovljava novi kontekst u kome se ispituje i objašnjava dugotrajni fenomen nasilja nad ženama. Ovaj termin stavlja fokus na ženu kao žrtvu roda i pokazuje nejednaku moć u vezama između žena i muškaraca, koje su najpre kreirane, a kasnije potvrđene rodnim stereotipima. Stereotipi su ujedno i osnovna linija postojanja nasilja nad ženama.

Muškost i rodno zasnovano nasilje

Kada govorimo o povezanosti između muškosti i rodno zasnovanog nasilja, veoma je teško da se fokusiramo na svaki slučaj ili na individualne postupke muškaraca u nasilju nad ženama, jer čitava kultura kreira mušku ulogu i identitet, koji su zajedno definisani kao muškost (maskulinitet).

Analiza muškosti podrazumeva prepoznavanje različitih mesta pritiska pod kojima muškarci ispoljavaju nasilne reakcije, jer je veoma važno da muškarci preuzmu odgovornost za svoje ponašanje.

Rodna moć u odnosima između muškaraca i žena često je lišena legitimiteta čime se žene (kao one koje su *podesne da budu oštećene*), imaju manje prava na raspolaganje resursima, povlasticama, informacijama i učestvovanju u donošenju odluka. Takođe, u većini zemalja imaju veoma malo prava kako u domaćinstvu tako i u javnoj sferi. U prošlosti, interesovanja i borba za rodnu jednakost često je bila *ciljana* i shvaćena kao žensko pitanje pa su rodni programi bili oblikovani pre svega sa fokusom na žene.

Tokom poslednje dekade kod muškaraca je došlo do velikog prepoznavanja potreba da postanu uključeni u pokret izgradnje rodne jednakosti. Konceptijski, glavni momenti su bili na preispitivanju odnosa između žena i muškaraca, između muških i ženskih grupa, kao i na jednakosti tj. izjednačavanju ovih relacija.

Maskulinitet (muškost)

Maskulinitet ili bolje reći maskuliniteti ispoljavaju se na različite načine jer je to kompleksan fenomen. Maskulinitet je često udružen sa karakteristikama kakve su agresivnost, konkurencija, dominacija, borba, snaga i kontrola. Ove karakteristike rezultat su različitih kombinacija bioloških, kulturnih i društvenih uticaja, i povezani su sa našim shvatanjem moći u društvu. Teško je determinisati uticaj svakog od ovih faktora na postojeću rodnu nejednakost i nasilje. Mnogo je važnije razumevanje koji će dovesti do stvaranje okvira kroz kojim može da se postigne rodni *status quo*.

Fokusiranjem na maskulinitet, koncept roda postaje vidljiv i relevantan za muškarce. On čini muškarce svesnijim na rod. Time, rod postaje nešto što se reflektuje na život muškaraca (ali i na život žena), pa sve to predstavlja prvi korak u pronalaženju rodne nejednakosti i eliminaciji nasilja nad ženama.

Muško nasilje je ključ za determinisanje nejednakosti posebno nejednakosti među rodovima koji, pre svega, ženi oduzima moć. Nasilje je fundamentalna dimenzija ljudske moći. Još uvek, muškarac kao *prirodni agresor* često je prozivan kroz ovu karakteristiku rodne razlike koja se koristi kao objašnjenje za rodno zasnovane hijerarhije u političkom, ekonomskom i drugim kontekstima.

Sve ovo sugerije da su promene u ekonomiji, društvenoj strukturi i komponovanju domaćinstva rezultat *krize maskuliniteta* u mnogim delovima sveta. Efekat *demaskulinizacije* moći može biti izveden jedino ako je nagrižena tradicionalna muška uloga: značenja uloge muškarca u porodici ili drugim društvenim zajednicama. Sledstveno tome muškarac može da oseti refleks njegovog maskuliniteta na razne načine, na primer: kroz neodgovorno seksualno ponašanje ili nasilje u porodici.

Globalna ekonomija i rastuća nezaposlenost među muškom populacijom, menjaju ulogu muškarca i izazivaju njegov identitet kao hranitelja. Paralelne promene u ženskoj ulozi: povećano učešće na javnoj sceni i plaćenim poslovima, kao i prepoznavanje ženskih ljudskih prava, takođe su izazov tradicionalnoj podeljenosti rada i modelima ženskosti.

Ukoliko se društvo pomeri od biološke određenosti i počne da veruje onima koji se bave kulturološkim konstukcijama unutar društva, biće lakše da se sprovode programi nenasilnog ponašanja, a samim tim će muškarcima biti jednostavnije da shvate puteve stukturalne represije, sadržaje kulturnih poruka i/ili roditeljske prakse (koja ima veliko učešće u vezi socijalizacije i nasilja).

Percepcija muškosti i ženskosti koja se formira u ranom definjstvu

Još pre druge godine života deca prepoznaju njihov rodni identitet. Oko treće godine deca počinju da sprovode akcije za koje veruju da odgovaraju njihovom polu, jednostavno zato što to odgovara drugima. Još je važnije što se na adresu rodnog identiteta, veoma rano, deci upućuju poruke koje kasnije stvaraju rodnu nejednakost.

Osvetljavanjem nasilja nad devojčicama i promovisanjem njihovih ljudskih prava, pokušavamo da uzdignemo dečake i devojčice iznad vrednosti feminiteta ili maskuliniteta u društvu.

Ispitivanje pokazuju da ukoliko očevi i drugi muški članovi porodice nude pozitivne uloge, dečaci razvijaju fleksibilniju viziju muških zajednica, ali i njihovih relacija sa ženama. Svi članovi porodice imaju veoma važnu ulogu

u odrastanju dečaka, uključujući i očeve i dedove. U mnogim kulturama, očevi imaju ograničenu ulogu u odgajanju dece, uglavnom tokom ranog detinjstva. Na sreću, ovo se menja sa modernizacijom unutar nuklearnih porodica. Jedan od problema je i što majke često pojačavaju tradicionalne ideje o muškim zajednicama tako što svoje sinove isključuju iz održavanja domaćinstva ili ih sramote kada pokazuju emocije.

Obrazovni sistemi i religijske institucije takođe igraju ključnu ulogu u rodnoj socijalizaciji ali, isto tako mogu biti važni nosioci promene. U školama, treba davati više pažnje naporu devojčica da se pokažu kao bolje u znanju, ali istovremeno pokazati kako muška socijalizacija može saterati dečake daleko od intelektualnog puta.. U religijskim institucijama, duhovne vođe mogu da postanu modeli koji će promovisati vrednosti saosećajnost i graditi zajednice van rodnih uloga, što bi bio jedan od vitalnih koraka za izgradnju rodne jednakosti.

Michael Kaufman

Preveo i priredio Boban Stojanović

Doprinos militarizma konstrukciji maskuliniteta

Razvoj nasilja u bivšoj Jugoslaviji obelodanio je rodno zasnovani aspekt nacionalizma, sukoba i rata. Ozbiljne činjenice uznemiravaju sve koji se zalažu za društvo mira i nenasilja: seksualni napadi i masovna silovanja žena u ratu, kontrola ženske seksualnosti i reprodukcije, ratna prostitucija, porast nasilja u porodici, nekontrolisani priliv oružja u društvu, uticaj ratnih iskustava na muškarce, gubitak članova porodice, kulturna prihvatljivost nasilja u društvu i dominantnost militarističkog diskursa.

Militarizacija društva je rodno zasnovan projekat. Primer Izraela pokazuje kako se u regionu etničkog i/ili političkog konflikta *razvija rodna dihotomija, kroz odbranu i borbu kao nacionalne dužnosti muškaraca, a reprodukciju (u biološkom i kulturnom smislu) kao nacionalnu dužnost žena.*

Izrael je veoma zanimljiv za proučavanje, jer u Izraelu je vojna služba obavezna za muškarce i za žene. Ipak - kao što ćemo videti — ova nacionalna dužnost vrlo je rodno uslovljena. Vojska je glavno sredstvo za oblikovanje rodnih uloga u društvu, za konstruisanje maskuliniteta kao naružanog maskuliniteta; na taj način je glavni izvor rodne neravnopravnosti u društvu. Uprkos učestvovanju žena u vojsci, primer Izraela pokazuje kako su ideologija muškosti i dominacija vojske u društvu duboko isprepleteni.

Muškarci se bore, žene reprodukuju

Etničko čišćenje u bivšoj Jugoslaviji je doskorašnji okrutni podsetnik važnosti istraživanja konstrukcije maskuliniteta kroz nacionalizam i otkrivanje nacionalističkih politika kao glavnog mesta za ispoljavanje maskuliniteta.

Nacionalizam je skup kulturnih konstrukcija, a muškost je središnje mesto svih vrsti nacionalističkih pokreta. Cilj nacionalizma - nacionalna tvrđava, uključuje uobrazilje nacionalne prošlosti i sadašnjosti, fabrikovanje tradicije i simboličko konstruisanje zajednice kroz formu muškog povezivanja. Često se upotrebljava prezentacija zavičaja kao ženskog tela - *zemaljsko t(e)lo nacije* je rodom uslovljeni entitet. Rodne uloge utkane su u etničke konflikte. Izrečeni ili napisani narativi izvode se kroz podele nacionalnih dužnosti muškaraca i žena.

Pogledajmo izraelsko-palestinski konflikt. Centralna stvar za cionistički pokret bio je pojam *maskuliniteta*. U izrazito negativnoj predstavi egzila, Jevreji iz dijaspore smatrani su za pasivne, bojažljive, slabe i feminizirane. Antiteza tome bio je cionistički ideal muškosti. Fizička snaga i spremnost da se brani čast u borbi su poželjne karakteristike *novih Jevreja*, ljudi od akcije pre nego ljudi od reči. Jevrejska država je predstavljena kao ljubavnica koja treba da bude osvojena i oplodena; nekada postaje i majka koja rađa novi *maskulini* narod.

U raznim nacionalističkim diskursima žene su konstruisane kao *čuvarkolektivnog*, njima nije pripisana samo odgovornost za biološku reprodukciju i prenošenje kulture, već i zastupanje časti nacije i označavanje njenih granica. Izraelsko-palestinska politička borba odvijala se i na ženskim telima: Nira Yuval-Davis govori o *demografskoj trci* između jevrejske i palestinske populacije u Izraelu. To je čest slučaj u društvima gde postoje nacionalni konflikti između dve nacionalne grupe koje se bore za istu teritoriju. U izraelskom društvu, *bezbednost* i *reprodukcija* smatraju se za dve najveće neophodnosti za opstanak izraelske države. *Materinstvo* je istaknuto kao nacionalna dužnost i zadatak. Za palestinsku populaciju u teritorijama okupiranim posle 1967, velika stopa nataliteta postala je političko oružje protiv okupacije. Ukoliko pogledate statistiku, stopa nataliteta na Zapadnoj obali i Gazi neprestano je rasla od početka Intifade (1988) pa sve do 1992. godine.

Telo i seksualnost su od presudnog značaja kao teritorije i mesta narativa jedne nacije. Pojam roda ugrađen je u konstrukcije društvenih identiteta i u većinu kulturnih sukoba gde se kulturne razlike upotrebljavaju da bi naglasile nečiju *drugost*. Žene najviše predstavljaju duh kolektiviteta, često su predstavljene kao simboličke nositeljke kolektivnih identiteta i časti. Dok muškarci tradicionalno brane porodicu i naciju, žene su oličenje te porodice i nacionalne časti: ženska sramota je i porodična sramota, ali i muškarčeva sramota.

Želela bih da dam još jedan primer u vezi sa izraelsko-palestinskim konfliktom. Tokom Intifade, žene u palestinskom društvu ubijane su pod izgovorom da su kolaboratorke. U izveštajima organizacija za zaštitu ljudskih prava pominje se preko 100 ubijenih žena tokom šest godina, osumnjičenih za kolaboracionizam. U jednom izveštaju iz 1996.godine pominje se oko 20 ubistava na zapadnoj obali i Gazi radi očuvanja časti. Veruje se da ih je mnogo više. Ukoliko pročitate izveštaje, saznaćete da je ono što se smatralo *kolaboracionizmom* zapravo ponašanje koje je od strane porodice ubijene žene (uglavnom muški srodnici) bilo shvaćeno kao *sramotno* za njihovu zajednicu i povredu časti.

Mislim da su ovi rodno zasnovani nacionalistički narativi primenjeni i drugde u regionalnim konfliktima. U studiji o hrvatski medijima, Dubravka Žarkov pokazuje kako je Hrvatska slikovito predstavljena kao majka koju treba da odbrane njeni sinovi od srpske agresije. Poruka je glasila da sinovi treba da umru spasavajući majku, dok su vojnici bili potrebni za odbranu tek uspostavljene ranjive hrvatske države.

Vojna socijalizacija kao obred na putu muške zrelosti

U izraelskom društvu herojski *borac* uvek mora da bude muškarac uprkos tome što postoje i vojnkinje. Ne bih da obrazložem problem žena u izraelskim snagama odbrane, ukratko: regrutacija Izraelki *ne* vodi, kao što se može pomisliti, ka dekonstrukciji dihotomije muškaraca i žena. Žene se ne regrutuju u trudnoći ili odmah po udaji (!), što pokazuje da je razlog postojanja braka reprodukcija. Ženama nije dopušteno da učestvuju u bitkama, tako da su u Izraelu kao i u ostalim odbrambenim odredima širom sveta muškarci identifikovani kao zaštitnici, a žene kao štićenice. Štaviše, samo muškarci se pozivaju u rezervnu vojnu službu do svoje 52 godine.

Iako je izraelska vojska glavni mehanizam za izgradnju *nacionalnog* identiteta, ona je naročito postala osnova *muške* predstave o sebi i izvor za *muški* način društvene pokretljivosti.

Za Jevreje, vojna služba je neodvojivi deo sazrevanja, obred na putu ka muškoj zrelosti. Vojna služba je suštinska za dečakovo pravo pristupa krugovima odraslih muškaraca. Vojna služba ispunjava tipične muške adolescentske potrebe - intenzivna uzbuđenja, avanture i opasnosti, *ona obezbeđuje specifični kulturni kontekst u stupanju Izraelaca u zrelo doba*. To je

razlog zašto ratni veterani vojnu službu vide kao mogućnost za ostvarivanje muškosti.

Još u školi, Izraelska jevrejska omladina priprema se za stupanje u vojne odrede. Predavanja drže članovi odbrambenih snaga koji prenose utiske i daju informacije u vezi sa životom u izraelskoj vojsci. Neki mladići su dobrovoljci u specijalnim jedinicama ili pohađaju pripremne kurseve za regrutaciju. Skoro svaki učenik, izraelski Jevrej, učestvuje u jednodnevnom seminaru Jom Hakheilot, koji se održava u saradnji škole sa vojskom jednom godišnje.

Primer Jom Hakheilot-a pokazuje kako je vojna služba za dečake *telesno* iskustvo. Dečaci i devojčice su razdvojeni. Filmove koji prikazuju vojnike u akciji i uzbudljiv život u vojsci gledaju dečaci. Mladim muškarcima se govori da su fizičke vežbe najvažnija priprema za vojnu službu. Devojke, pak, ne gledaju filmove o ženama u akcijama. Fizička spremnost jedva da je spomenuta. Glavna tema na predavanjima i razgovorima je u vezi sa emotivnim problemima tokom vojne službe, kao što je razdvajanje od roditelja. Takođe, samo u pripremnim knjigama za muškarce nalaze se predlozi za kondicione treninge. Vojna služba je telesno iskustvo. Srž vojničke muškosti je fizička, telesna vežba. Ideal većine muške omladine je vojnik na dužnosti i u borbenoj jedinici. Motivacija za službu u borbenim jedinicama je i dalje visoka. Biti heroj znači biti sposoban za kontrolisanje osećanja zabrinutosti i straha. Dobar je samo onaj vojnik koji uspeva da kontroliše strah, najviši status u vojsci imaju vojnici na položajima koji zahtevaju visok stepen samokontrole.

Uprkos prisustvu žena, vojna jedinica shvata se kao muška grupa bez premca, kao mesto muškog drugarstva, bratsko mesto, kao zajednica ratnika. U javnosti, vojnik/branitelj predstavlja se kao muškarac. Komemorativni centri nazivaju se *Yad banim* (u prevodu: Dom sinova), ratni spomenici prikazuju ženu razdvojenu od sina ili muža koji odlaze u rat ili ženu kako neguje ranjene vojnike. Ako je ulazak u muško društvo moguć jedino kroz test snage, sile i moći, onda se žene određuju kroz njihov odnos prema muškim članovima društva.

Vojni treninzi kapacitete mladih muškaraca kultivišu u pravcu većih izvršilaca, pre nego u smeru pojedinaca koji razmišljaju sopstvenom glavom. Svako ratno iskustvo povećava tu orijentaciju i pojačava tradicionalne stereotipe muško/žensko. Kada je reč o Izraelu, treba da imamo u vidu da je današnja generacija očeva iskusila traumatski rat iz 1973. godine. Generacija deset godina mlađih pripadnika kohorti ima iskustvo libanskog rata. Svi oni još uvek su na rezervnoj dužnosti. Njihova iskust-

va uključuju strah od sopstvene smrti, smrti prijatelja, ranjavanja, nabusitosti i agresivnog ponašanja.

Zalivski rat pokazuje šta se dešava kada muškarci ne ispune svoje uloge zaštitnika. Pošto se Izrael nije priključio ratu, Izraelci su po prvi put bili pošteđeni stresa od učestvovanja u borbi, a sa druge strane, lišeni odbrane i primorani na *pasivnost*. Morali su da ostanu kod kuće sa svojim ženama i decom, što je podrivalo njihov muški identitet. Izveštaji pokazuju da je tokom zalivskog rata znatno povećan stepen seksualnog nasilja nad ženama i porodičnog nasilja.

Detaljno istraživanje o vezi između militarističke usmerenosti društva i nasilja u porodici u Izraelu još uvek nedostaje. Ubistva žena od strane njihovih partnera ili muških srodnika su brojna, uzimajući u obzir veličinu i broj populacije u državi Izrael: statistike pokazuju broj između 73 (računajući samo muževe ili supruge) i 127 (računajući muške partnere ili druge muške srodnike) ubistva žena u periodu od 1990. — 1995. godine. U godini zalivskog rata, 1991., 35 žena ubijeno je od strane svojih partnera. Iz novinskih izveštaja saznala sam da je četvrtina njih ubijena vatrenim oružjem, nekad u vlasništvu odbrambenih snaga. Postoje slučajevi kada je veza između nasilja tokom službe u okupiranim teritorijama i kućnog nasilja očigledna. U jednom slučaju, vojnik, koji je upucao Palestinku dok je sedela i čitala ispred svoje kuće 1989.godine, dve godine kasnije ubio je svoju devojk, Izraelku, kada je ona odlučila da ga napusti. Ne bih želela da budem pogrešno shvaćena: generalno, *muškarci* u Izraelu, i to *oni* izvode vojne operacije, su oni koji su ranjavani i ubijeni. Ali žene su te koje postaju mete zlostavljanja od strane muškaraca u svojoj zajednici zbog povećane agresije.

Muškarci često, kada govore o ratnim iskustvima, sebe u vojsci vide kao drugu osobu, izveštaji vojnika iz okupiranih teritorija, naročito u vreme Intifade, pokazuju sve brutalnosti kroz koje su ovi mladi ljudi prošli.

Dominacija vojnog diskursa vodi ka rodnoj neravnopravnosti

Od uticaja militarizma na rod u javnoj sferi, spomenuću samo dva: sferu rada i politiku.

Oni koji rade najopasnije poslove u vojsci ne napreduju samo u vojnoj sferi, već i u civilnoj. Zbog centralnog mesta vojske u izraelskoj državi, vojna služba je presudna za civilnu karijeru. Služba u najvišim ešalonima vojske je put ka uticajnim i važnim pozicijama u društvu. Izraelske snage

odbrane su odskočna daska za građansku službu većine starijih oficira. Ovo automatski znači diskriminaciju svih grupa koje nisu deo snaga odbrane, na prvom mestu izraelskih Arapa muslimana oba pola. Izraelski Jevreji profitiraju iz svoje vojne službe akumulacijom društvenog kapitala, ostvarivanjem kontakata radi lične karijere i dobijanjem materijalnih beneficija. Kapital koji Izraelke akumuliraju na građanskom tržištu rada je veoma male vrednosti. Muškarci svoje vojne činove koriste za bolje pozicije u političkim partijama. Vojska se posmatra kao neophodan preduslov za javnu službu.

U izornoj kampanji ove godine, nekoliko ženskih organizacija obratilo se javnim apelom povodom preterane fiksiranosti na muške lidere sa vojnom prošlošću. Zaokupljenost vojnom prošlošću srešćete i na web-stranici članova Knesset-a: vojni rang je podatak koji stoji odmah nakon edukacije i profesije. Bivši generali osnovali su nove partije, političari su se okitili podrškom visokih činovnika vojske.

Zastupljenost žena u lokalnim vlastima je drastično smanjena. Tokom postojanja države, svega 6 žena je bilo u vrhu lokalne opštine, nijedna od njih u gradu sa populacijom većom od 10.000; dok su trenutno samo dve žene na čelu lokalnih opština. Političkom sferom vladaju muškarci, koji su tokom poslednjih petnaest godina, u svojim četrdesetim, penzionisani i premešteni u sferu biznisa ili politike. Ovakvi tokovi prisutni su kod obe strane u regionalnom konfliktu: ako posmatrate palestinski državni sastav, videćete povlašćene muškarce, borce u pokretu za oslobođenje, koji su bili u zatvoru tokom Intifade ili ranije.

Uta Klein

(University of Muenster, Germany)

Tekst je dostupan na www.euowrc.org

Preveo Boban Stojanović

Srbijanski maskulinitet: nacionalizam i militarizam

U ovom tekstu pokušaću da na jednostavan način povežem dve važne karakteristike srbijanskog maskuliniteta: nacionalizam i militarizam.

Tokom prve polovine devedesetih godina prošlog veka, na delu teritorije SFRJ dolazi do rata, koji je pre svega zasnovan na borbi za nacionalni identitet. Iako je sa srpske strane promovisana ideja Velike Srbije i proširenja postojećih granica, rat se ne širi na teritorije susednih zemalja, već se odigrava na teritoriji same SFR Jugoslavije. Unutar rata jedna od najvažnijih borbi bila je borba za *očuvanje* nepostojećih, odnosno nedovoljno jasno konstruisanih nacionalnih identiteta, kako sa Srpske i Hrvatske strane, tako i sa ostalih ratom zahvaćenih strana.

Pod uticajem militantne propagande u srbijansko društvo se uvlače, jedan po jedan, elementi pro-rasističke i pro-fašističke ideologije. Podrška ovoj ideologiji dolazi sa svih strana - sa institucionalnog i sa personalnog nivoa. Mediji, SANU, Srpska pravoslavna crkva, intelektualci/ke, novinari/ke, estradne ličnosti (...), podržavajući trend *nacionalnog osvešćivanja* dali/e su značajan doprinos opštoj ratnoj konfuziji.

Nacionalni identitet je sam po sebi konstrukcija - on nije dat biološki, genetski, nije urođen, niti može na bilo koji način da se unese u strukturu ljudskog bića osim ideološki. Nacionalno osećanje se izražava kroz sticanje i negovanje određenih emocija prema nekoj nacionalnoj grupi. Ovo osećanje ne postoji pre same nacije ili nezavisno od nje, njegova pojava koincidira sa pojavom nacije¹. Međutim, u slučaju sukoba nacija na prostoru bivše SFRJ (pre svega na teritoriji Bosne i Hercegovine i Hrvatske), došlo je zapravo, do borbe nepostojećih nacionalnih identiteta. Kako mili-

¹ Kecmanović, Dušan, (1999) Psihopolitika mržnje, Prosveta, Beograd

tarizam nalaže, opravdanje za rat uvek postoji, besmisao rata se uvek nečim, jednako besmislenim, opravdava. Opravdanje za ratove od 1991.godine pa na ovamo uvek je bila *odbrana nacionalnog bića* što predstavlja jedan od najvećih apsurdna istih ratova.

U ratnom haosu svako koristi priliku da se promoviše i pokaže kao patriotski nastrojen/a počev od Srpske pravoslavne crkve do folk pevača/ica. U širokom spektru zainteresovanih svoje (značajno) mesto zauzeo je i *maskulinitet*.

Maskulinitet, svakako najznačajniji deo muškog identiteta, pod pritiskom militantnog režima i opšte životne/političke klime počinje da se preispituje. Muškarci su sebe počeli da doživljavaju drugačije: oni su ne samo ponosni bivši / sadašnji / budući vojnici, oni su sada na zadatku: odbrana zemlje! Postavlja se sasvim logično pitanje: *Šta se brani ako Srbija nije u ratu, ako se rat ne vodi na teritoriji Srbije?* Odgovor je: *Vekovno srpstvo!*

Pojam *srp(b)stva* podrazumeva čitav niz karakteristika koje krase Srpsku naciju, a koji su eto, silom prilika zaboravljeni tokom (famoznih), pedeset godina pod komunizmom. Tako se u ovdašnjem društvu formiraju rodne predstave *pravih naših* muškaraca i žena. Ove odlike često odlaze u banalnost npr. propisi koliko dugu kosu treba da ima Srkinja itd. Međutim, postoje neke odlike koje veoma duboko zadiru u oblast nacionalizma, čak toliko duboko da pretenduju da izgrade sasvim novu naciju. U daljem tekstu pokušaću da izvedem nekoliko paralela koji pokazuju veoma vidljivu vezu između maskuliniteta, nacionalizma i militarizma.

Konstruisanje Novog Srbina

Izgradnja nacionalnog identiteta velikim delom se realizuje kroz strateški ciljane tačke rodnog identiteta. Opšte je poznato da se od svakog muškarca očekuje da razvije specifične maskuline osobine kao što su agresivnost, ambicije, fizička snaga, takmičarski duh, racionalnost, uspešnost, dominantnost, samopouzdanje, sposobnost preuzimanja rizika, hrabrost i borbenost kako bi se tradicionalne uloge što bolje obavljale². Tokom ratnih godina skoro svaka od gore navedenih osobina usmeravana je široko zastupljenim militantnim diskursom koji potrebne informacije šalje sa svih strana.

Konstruisanje *Novog Srbina* ima dve dimenzije: adaptaciju već postojećih

² Kandić-Jakšić, Dr.Maja, Muška homoseksualnost, www.gay-serbia.com

i formiranje sasvim novih generacija Srba.

U prvu pomenutu grupu spadaju već rođeni dečaci, mladići ili odrasli muškarci koji pod novonastalim uslovima moraju svoj muški identitet da prilagode potrebama *ratnog tržišta*. Druga grupa su tek rođeni dečaci: oni dobijaju imena Vuk, Nemanja, Stefan, Uroš, redovno se krste u crkvi, od prvih dana života aktivno se uključuju u *našu tradiciju*: dobijaju paketiće od Božić Bate, Pravoslavnu malu Bibliju i propagira im se saosećanje sa decom koja su u ratu izgubila mame i tate, ali isključivo sa decom srpske nacionalnosti.

Konstruisanje novog muškog srpskog identiteta ima nekoliko dodirnih tačaka sa vrednostima militarizma, što sve zajedno tokom rata dovodi do pojave ekstremnog nasilja i zločina, a sve opravdano odbranom nacionalnog identiteta. Prihvatanjem novog, nametnutog sistema vrednosti identiteta jednog Srbina, ovdašnji muškarci postaju na još jedan način, žrtve ogromne ratne mašinerije.

Stratifikacija pomenutog identiteta odvija se kroz davanje određenih inputa koji su za davaoce istih veoma jasni i lako ih je i logično objasniti.

Krenimo redom, od samog muškog nacionalnog identiteta kao definisanog i jasno određenog. Možda je najbolji i najsažetiji primer dat u *Proglasu prijateljima Srbskim* koji je jedan od osnova na kojima se baziра ideologija desničarskog pokreta *Obraz*. U ovom proglasu sasvim se precizno navode karakteristike koje treba da budu oličenje poželjnog Srbina.

SRBINE. Tvoja srbska vrlina mora da bude vernost. Budi u Crkvi Pravoslavnoj veran Bogu svojih Svetih Predaka. Budi u svetosavskom patriotizmu veran svom Otačastvu. Budi u domaćinskoj odgovornosti veran svojoj porodici. Bez Boga, bez Otačastva, bez porodice Ti si niko i ništa. I zato: čuvaj svoju veru pravoslavnu, brani svoje Srbsko Otačastvo, neguj domaćinski svoju porodicu³.

U svom proglasu, gledajući kroz prizmu roda, ova organizacija se još na nekoliko mesta obraća muškarcima i to kao: Svešteniku, Vojniku, Policajcu, Seljaku, Radniku. Zanimljivo je da se žene u proglasu pojavljuju samo u kategorizaciji *Srbkinje*⁴.

Iako promovisan u periodu posle rata, ovaj proglas je sasvim adekvatan primer: savršeno jasan, jednostavan i iskristalisan, on je produkt ratnog vremena i duha nacionalističke i militarističke propagande. Upravo zbog toga,

³ Proglas prijateljima Srbskim, www.srb-obraz.org

⁴ Među glavnim karakteristikama *Srbkinje* navedene su: smernost, vernost, odanost Bogu i porodici bez kojih ona ne može da bude ni devojka ni majka. Ženi se daje na znanje i da je potomak plemenitih i slavni Srbinja koje su ponos i ukras naše istorije

zadržaću se na analizi ovog proglašenja koji promovira vrednosti savremenog Srp(b)skog muškarca.

Iz kategorije Sveštenika saznajemo da je on: *sluga Boga, čuvar nacionalnih Svetinja, da je požrtvovan, čestit, bogobožan i da od njega zavisi život Srbskog Otačastva. On je primer pravoslavnog bogoljublja i srbskog rodoljublja. Seljak je temelj srbskog domaćinskog poretka, bez njegovog rada Srbija je jadna i gladna, a proklet je svako ko upotrebljava Njegovu muku i napor. Tako seljak kao Hranitelj nacije ne korespondira sa sistemima, jer njemu nisu potrebni ni komunisti ni demokrate, već sa Pravdom i Istinom. Radnik se upozorava da njegov rad ima smisla samo ako izgrađuje porodicu i jača naciju. Takođe, Srbstvu treba njegov blagosloveni rad.*

Iako se svaka pozitivna osobina izražava isključivo kroz nacionalni interes gde se muškarac u potpunosti predaje naciji kako bi se ona kvantitativno i kvalitativno razvijala, postoje dve kategorije koje su eksplicitno militantne: vojnik i policajac. Tako je vojnik *okosnica snažne Srbske Države. Njegovo ime je neustrašivost a prezime viteštvo. Dalje se navodi da su u Vojniku: uperene oči svih Svetih srbskih ratnika koji sa verom u Boga braniše Krst Časni i Slobodu Zlatnu. Slava srbskog oružja ne sme da potamni u Tvojim rukama!*

Policajac, osim što predstavlja simbol bezbednosti, on predstavlja strah za nečasne. Sva pravednost jednog policajca proizilazi iz njegove vere u Boga Pravde.

U delu naslovljenom *Viteške oružane snage*, stoji da *srbska vojska i policija moraju da budu savršeno opremljene, naoružane i motivisane, a da Srbija mora da ima nepobedive i neustrašive oružane snage i visoko razvijenu vojnu industriju.*

Osim što su veoma precizno propisane poželjne karakteristike muškarca, idealizacija Srbina je išla do granica apsurdna slikovitim predstavljanjem Super Srbina, koji je obučen u odelo Supermena, sa ocilima na grudima, sa nasmejanim licem, jakom vilicom, zdravim zubima, brkovima i šajkačom na glavi.

Kako tokom rata treba po hitnom nalogu inspiratora/ki rata formirati (mušku) naciju, jedan od glavnih motiva je bio i novi, zbunjujući rečnik. Da li tadašnji i sadašnji nacionalisti i *Pravi Srbi*, zaista znaju šta znači Otačastvo, Krst Časni i još manje opipljiva Sloboda Zlatna? Kroz transformaciju i zloupotrebu jezika, u javnoj sferi se formira *duh ratnika* koji se sve više glorifikuje, opravdava i dovodi u ravan normalnosti.

Tradicionalni ratnički duh/duh ratnika postaje najvažnija karakteristika srpskog muškarca u prvoj polovini devedesetih godina. Ova karakteristika

ima nekoliko veoma strateški razrađenih tačaka.

Naime, kada su sasvim dobro rasvetlili svoj polni identitet muškarca i kada sebe nacionalno određuju kao Srbe, mnogi muškarci počinju da, gotovo po automatizmu, izvršavaju sve naredbe koje se daju u ime Srpstva. Tako se polako portretiše i idealizuje *ratnik*. Taj ratnik nije samo neko ko ide i brani svoju zemlju. Oni nije više samo branilac svoje porodice, svoje okoline i dobara, on je taj koji brani čitavu jednu istoriju, kulturu i tradiciju. Koju? Na scenu brže bolje stupaju - *koreni*. Ovo je takođe veoma složena oblast koja povezuje maskulinitet i nacionalizam, a svojom simbolikom priroda = *tlo* + muškarac = *krv*, veoma je bliska idealu fašizma. *Ukorenjivanje* predstavlja postupak popularizacije u kome se insistira na narodnom, seljačkom poreklu borca ili nacionalnog vođe⁵. Tako se Srbi, što pre svega podrazumeva muškarce, pozivaju da se vrate svojim korenima, da poštuju i da nastave tamo gde su njihovi *Sveti Preci* stali, da ratuju, brane i odbrane *Svete Srbske zemlje* kao i sve ideale *Srbstva*.

Provučena kroz različite socijalne momente, glavna odlika i vrlina svakog Srbina postaje njegova militantnost. Nepristajanje na militantna pravila znači isključivanje iz zajednice. Za krizna vremena karakteristična je pojava osećanja zajedništva. Narodu koji je uveden u rat, koji živi pod sankcijama i u izuzetno teškim socijalnim i ekonomskim uslovima, od neizmernog značaja je pripadanje bilo kojoj vrsti kolektiva, pa makar bio to i nacionalni. Osećanja ograničenosti, progonjenosti, bespomoćnosti, saznanje da taj kolektiv nije tako veliki... podsticaji su muškarcima da odlaze u rat.

Jedan od veoma vidljivih dokaza militarizovanosti društva je i dobrovoljno pristajanje/prijavlivanje da se ide na bojišta. Veliki broj muškaraca raznog starosnog doba *svojom voljom*, odlazi na prve linije fronta. Najveći broj onih koji već nisu mobilisani, a želeli su da idu u rat, prijavljuju se u paravojne jedinice. Upravo ove vojne jedinice pokazuju još jedan fenomen militarizma- *potrebu za vođom*. Sasvim izmoreni neprestanom kontaminacijom i militarizacijom svesti muškarci, dobrovoljci odlaze u ratove da brane imaginarne granice Srbije, sigurni da će ih njihove idealizovane vođe na neki čudesan način zaštititi od ranjavanja ili smrti. Na mainstream scenu stupaju militantni idoli: Arkan, Kapetan Dragan, Karadžić, Mladić, Šešelj, kao i njihovi sateliti: akademici, Ceca, Baja Mali Knindža, Milja Vujanović, Braća Bajić, Ruška Jakić... Pripadnost nekoj od paravojnih formacija, lično poznavanje nekog vođe ili dobijanje epiteta kao što je *Tigar* ili *Beli Orao*

⁵ Čolović, Ivan (2000), Politika simbola: Panteon, XX vek, Beograd

postaje stvar prestiža i dokaz da Srbija među svojim muškarcima ima prave zveri sa otvorenim česljustima i oštrim kandžama spremnim da raščereče neprijatelje, da silovanjem žena zaprljaju seme druge nacije, da torturom ratnih zarobljenika umanje vrednost Drugog...

Kada ode u rat, srpski muškarac se već stavlja u red svetih potomaka, počinje (već unapred), da bude onaj slavni Sveti Predak. Medalje za hrabrost i minorne pohvale komandanta postaju vrednije od izgubljene ruke ili noge, od svih psihičkih trauma koje rat nosi sa sobom.

Idealizaciju srpskog ratnika velikim delom vrše mediji. Ratnik se uglavnom prikazuje kao mlad ili čovek srednjih godina, koji iza sebe ostavlja nešto: devojku, ženu, decu, roditelje, kuću i posao, oblači uniformu (koja mu, gotovo redovno, *savršeno lepo stoji*), i odlazi u bespuće i neizvesnost rata. Tamo čuva srpske kuće, srpsku decu, žene...Njemu u školi, kao posebno važnom gostu, deca pripremaju priredbe, starije žene u crnini padaju mu u naručje kada uđe u njihovo dvorište. Živ ratnik predstavlja substitut za strah, poginulog sina, muža, oca, brata..., predstavlja Spas i Slobodu. On je Božiji štitićenik - sa blagoslovom Crkve on je otišao na ratište. Srpski ratnik, kao i ratnik bilo koje nacionalnosti ne ubija, ne pljačka i ne krade, ne kolje, ne siluje, ne pali kuće, ne vrši torturu. To nije odlika Srba, kao što nije ni jedne nacije. To nije odlika Pravoslavaca, kao što nije odlika nijedne vere. Ipak, žrtve postoje na svim stranama. Ko ih je stvorio?

Podizanje zdrave nacije

Kao što sam gore već naveo, tokom rata dolazi do trenda da se dečacima daju imena koja se tumače kao izvorno srpska i tradicionalna: Lazar, Miloš, Nemanja, Sava, Vuk... Svako vreme ima svoj trend u davanju imena, ovaj je diktiran pod uticajem nacionalističke propagande. Naravno, nijednog dečaka koji dobija ime po nekom slavnom Srbinu iz prošlosti ne može da zaobiđe krštenje u Crkvi - Srpskoj Pravoslavnoj naravno. Na poklon, ovaj dečak dobija Malu pravoslavnu Bibliju, gde saznaje da ako je Srbin onda mora biti i pravoslavac, a kada je već pravoslavac daje mu se na znanje da je njegova vera malo ispravnija od ostalih jer je PRAVOslavna. Čini se da je u maskulinizaciji dečaka najdalje otišla Srpska pravoslavna crkva izdavanjem knjige *Šta treba da zna svaki pravoslavni dečak*, gde osim što se propisuje kako treba da izgleda jedan zdrav dečak, stoji

i da on treba da vozi biciklu, da se igra puškom i oružjem i da mora da savlada određene veštine.

Pod uticajem institucija i desničarske intelektualne elite, na prostoru Srbije dolazi do naglog porasta nacionalizma. Rezultati odgajanja dečaka pod neprestanim pritiskom nacionalističke propagande dovodi do neprestanog rasta nasilja. Adolescenti koji su odrastali u vanrednim uslovima, bez mogućnosti da putuju, da upoznaju Drugo i Različito, a u kombinaciji sa povratkom na tradiciju, koja podrazumeva povratak bazičnim patrijarhalnim vrednostima roda, stvara generacije nasilnika učaurenih u ideologiju koju ni sami ne poznaju.

Principima emotivnog ucenjivanja, dečaci i mladići uvode se u stanje straha i tenzije - oni se plaše da ne pogoršaju i ovako lošu situaciju u zemlji. Militantni principi i ovde su vidljivi: ako ne budu dovoljno dobri - biće kažnjeni i to dvostruko: od društva i Boga. Kao primer navodim deo teksta Dragoša Kalajića pod naslovom *Srbi ostajte muški!* u kome se kaže: *...Pojava otpada među Srbima može se objasniti teorijom...da su Srbi već vekovima na najstrašnijem i najopasnijem mestu Evroazije, izloženi udarcima doista nemerljivih sila. Samo junački odgovor na agresiju u I Svetskom ratu koštao je srpski narod više od polovine muškog roda. Ginuli su, uglavnom, oni najbolji, najmlađi, ostajući bez poroda. Ostali su da se razmnožavaju uglavnom oni lošiji. Sada beremo plodove te naopake selekcije...⁷*

Današnji tinejdžeri, adolescenti i generacije koje su tek rođene, odrastaju u društvenom okruženju koje je već formiralo vrednosti srpskog muškarca. Veoma je lako ubaciti se u taj model, teško je biti van njega, a još je teže izaći. Prema utvrđenim vrednostima poželjno je da *srpski* muškarac bude, pre svega, Srbin, da ima srpsko prezime, da je pravoslavan, heteroseksualan, odan porodici, devojci, ženi, deci, državi i crkvi, da slavi slavu, da se kritički odnosi prema neprijateljima, da zna odakle je, gde i kome pripada i da, gotovo kao obavezno, pripada nekoj grupi: navijačkom timu ili desničarski orjentisanoj stranci. Ako ispuni ove uslove biće u redu, u suprotnom sledi isključenje.

Drugačiji muškarci se shvataju kao izdajnici roda. Senzibilisani muškarci, gej, antimilitaristi, feministi, prigovarači savesti, muškarci koji su spremni da se suoče sa zločinima načinjenim u ime nacije spadaju u grupu koja je nepoželjna. Osim toga, propagiranje *zdrave nacije* isključuje osobe sa posebnim potrebama kao jednakopravne. Glorifikacije jednonacionalnog tokom poslednjih petnaestak godina dovela je do pojave ispoljavanja

⁷ Kalajić, Dragoš, Bolest pederastija: Srbi ostajte muški, www.komentar.co.yu

različitih oblika mržnje i nasilja. Ksenofobija, seksizam, homofobija, rasizam, antisemitizam pa čak i otvoreni fašizam postali su svakodnevnica u Srbiji. Svaki pokušaj osude i suzbijanja ovih pojava nailazi na veliki otpor kod većine stanovništva. Strah od Drugosti je tipičan za nacionalistički orijentisana društva. Sve što je različito može da *nas* pokvari. Princip krvi i tla ovde se ponovo pojavljuje. Srbija *ne rađa* muškarce koji ne žele da *ostaju muški*, kako to kaže Kalajić. Tokom poslednje dve godine dolazi do porasta nasilja u javnom prostoru. Svako ko izgleda drugačije preti opasnosti da bude napadnut ili pretučen.

Barbara Kruger, američka umetnica, u jednom svom radu, obraća se muškarcima konstatacijom : *Vi uvek konstruišete složene načine kojima sebi dopuštate da dodirnete kožu drugog muškarca.* Ova konstatacija je primenljiva i u srpskoj kulturi maskuliniteta. Diskurs srbijanske muškosti dozvoljava da se muškarci organizuju u grupe, ali isključivo ako je to u interesu Srbije i očuvanja Otačastva. Na-vijački klubovi, stranke i partije, vojska... su dopuštene muške zajednice, čak je i poželjno biti u njima. Poražavajuća je činjenica da se trend agresivne maskulinizacije nastavlja iz dana u dan, da i danas, posle tolikog zalaganja za demokratiju, srbijansko društvo ne može da se pomeri sa mrtve tačke nacionalizma i krene put građanskog oslobađanja u kome ima bezbednog mesta za sve koji podržavaju i neguju civilne vrednosti.

Boban Stojanović

Patrijarhalna solidarnost među muškarcima

Pojam i praksa solidarnosti mogu se posmatrati sa više aspekata, a jedan od njih može biti rodni aspekt. Feminističke grupe širom sveta do sada su dosta prostora posvećivale temi solidarnosti među ženama, dok su istraživanja na temu solidarnosti među muškarcima uglavnom oskudna ili se odnose na solidarnost muškaraca u određenim grupama (npr. muškarci koji se nalaze na lečenju od alkohola, u trauma centrima za učesnike ratova ili u drugim muškim centrima). Tema patrijarhalnog odnosa muškaraca unutar muških kolektiva ili podkolektiva retko je obrađivana.

Najšire, solidarnost se definiše kao *svest o potrebi uzajamne odgovornosti*, mada se među ljudima solidarnost doživljava i kao *spremnost da se pomogne osobi kojoj je potrebna određena vrsta pomoći: od emotivne do fizičke i finansijske*.

Postoje brojni faktori koji utiču na odluku pojedinca da iskaže solidarnost prema drugoj osobi ili grupi ljudi, a najčešće je to prepoznavanje u identitetu/identitetima. Ovaj vid poistovećivanja je naročito izražen kod patrijarhalnih muškaraca.

Savremene forme solidarnosti među muškarcima u velikoj meri predstavljaju rafinirane i sofisticirane varijacije patrijarhalnih oblika druženja i podrške između dvojice ili više muškaraca, kao i između grupa muškaraca.

Međutim, solidarnost među muškarcima je i dalje zasnovana na podržavanju tradicionalnih muških vrednosti i ponašanja, na podržavanju nasilja prema Drugima i Različitima, na podržavanju nasilja nad ženama...

Iako se na različite načine neprestano radi na dekonstrukciji patrijarhata, neke od njegovih primarnih vrednosti/odlika spadaju ili se savršeno uklapaju u savremene društvene tokove. Tako su kompetativnost, hijerarhija, moć u novcu i vlasništvu, moć nad porodicom... i dalje važeći, čak i poželjni obrasci po kojima savremeni muškarci žive.

Unutar tog začaranog kruga patrijarhalne muške solidarnosti, neprestano se obnavljaju izvori strahova, nasilja i ratova koji sa sobom nose brojne

posledice.

Pokušaću da otvorim nekoliko mogućih tačaka o kojima se svakako može diskutovati dublje, pa su za sada one samo inicijalne tačke ove teme, koja osim po dubini može ići i u širinu.

Ovom prilikom obradiću sledeće:

- Opšta muška podrška maskulinitetu
- Solidarnost kroz grupni i etnički identitet
- Solidarnost kroz bratimljenje i kumstvo
- Solidarnost kroz militarizam, militarizaciju i uniformnost
- Solidarnost kroz krvno srodstvo
- Solidarnost kroz nasilje
- Muška solidarnost ka spolja

Opšta podrška maskulinitetu

Maskulinitet je veoma širok pojam, a muškarci jedni drugima daju podršku na svim tačkama maskuliniteta, što dodatno komplikuje problem demaskulinizacije društva. Podršku maskulinitetu od najmanjih nogu daje prvo porodica. Prekoravanje, kazne ili ostale mere sankcija prema dečacima koji *nisu dovoljno dečaci* veoma su česta i lako uočljiva pojava. Ovome u prilog ide i pitanje ili prekoravanje roditelja koji svojim sinovima govore: *Nećeš valjda to da radiš, pa nisi devojčica?* Ovaj i njemu slični svakodnevnici načini prekoravanja/upozoravanja (koji se toliko često koriste da više ne upadaju u uvo), povlače za sobom niz granica u kojima se maskulinitet kreće. Tako deca, veoma rano shvataju da dečaci ne plaču, da dečaci ne trpe provokacije, da dečaci treba da nose plavo i igraju se oružjem... Učenjem po principu *smeš - ne smeš* (možda i striktnije od devojčica, jer se uče i poslušnosti na bazi hijerarhije), dečaci prihvataju da postoji ono što je muško i ono što je žensko. Na ovaj se način tokom odrastanja, stvara određeni obrazac maskuliniteta koji dečaci kada postanu mladići (i već po starosnoj hijerarhiji mogu da budu nad nekim), počinju da reprodukuju nad mlađim muškarcima (dečacima). Takođe, reprodukuje se i sistem kažnjavanja naučen od roditelja i bliže okoline u kojoj su odrasli. Kako često jedni prema drugima nemaju emotivne odnose, stariji dečaci kažnjavaju mlađe od njih izrazito nasilnim putem: batinama, šutiranjem, krađom odeće, otimanjem novca, verbalnim i psihičkim omalovažavanjem. Na ovaj način se pokazuje fizička nadmoć i moć kontrole.

Opšta podrška maskulinitetu je veoma kompleksna, pa ću pokušati da u daljem tekstu navedem neke od najvidljivijih oblika solidarnosti među muškarcima.

Solidarnost kroz grupni i etnički identitet

Pod pritiskom patrijarhalne konstrukcije *instikta*, muškarcima se u patrijarhalnom društvu često ubija individualizam (posebno ako se individualnost ne uklapa u *muške* osobine, već se prevashodno pripisuje ženama, kao što je npr. kreativnost), i usmeravaju se ka kolektivizmu kako bi kroz plemensko jedinstvo, zajedno zaštitili svoju okolinu. Želja za pripadanjem kolektivitetu ogleđa se kroz razne forme muškog udruživanja (muških grupa ili kolektiva) i solidarnost koja se posebno iskazuje kroz nedozvoljavanje Drugima da uđu unutar kolektiva. U prilog ovome idu brojni sportski klubovi, navijačke grupe, vojska, skupštinske sale, u kojima se nalaze isključivo ili u velikoj većini muškarci. Unutar nekih kolektiva prisustvo žena nije praksa (npr. fudbalski tim; ne postoji polno mešoviti tim), dok se za druge, često zbog političke korektnosti, određuju kvote (npr. 30% žena u skupštini).

Jedna od grupa koja spaja dva važna muška identiteta, rodni i etnički identitet je *nacija*.

Nacija je istorijski najtrajnija i najodrživija muška grupa. Odgovornost za naciju jednaka je kod muškaraca i žena (što otvara sasvim novu temu), ali je zanimljivo analizirati momente koji muškarce vezuju za naciju kao i za druge oblike kolektivnog/kolektiviteta.

Ako žene naciji služe da bi se nacija uvećavala i reprodukovala, ako su žene davateljke života nacije, muškarcima se ovde dodeljuje (većita) uloga *oplemenjivača* nacije, onog od čije čistoće zavisi genetski kvalitet nacije. Žena je često samo inkubator, trenutno stecište deteta, dok je muškarac, prema svim nacionalno — šovinističkim pravilima, taj koji daje prvi oblik, koji je na neki način duh fetusa. Majka se često prikazuje vizuelno, dok je otac manje vidljiv jer je on duhovna, nevidljiva vrednost i osnova moralnog kvaliteta. Često se očevi rođaci računaju kao bliži od majčinih (stric, očev brat, je bliži od ujaka, majčinog brata), iako je udaljenost ista.

Kako se kao mehanizam očuvanja nacije stalno projektuje *neprijatelj nacije*, potrebni su borci za očuvanje integriteta nacije. Naravno, borci su muškarci. Tako se muškarcima kao (potencijalnim) braniocima nacije, već unapred daje izuzetno velika vrednost.

Kroz pripadanje naciji, muškarac (posebno onaj koji ističe svoj nacionalni identitet), ima veće izvesne šanse za uspeh u životu. Muškarcu koji postiže uspeh na određenom polju, recimo u privredi, pripisuju se određeni kvaliteti, što je u nekom smislu logično. Međutim, ukoliko taj muškarac ističe svoju nacionalnu pripadnost/nacionalni identitet, ti kvaliteti postaju deo kvaliteta celog nacionalnog kolektiva. Tako cela nacija postaje: pametna, dovtivljiva, snalažljiva, ekonomična, pravedna... i vrlo često političari kao izabrani predstavnici od

strane naroda, predstavljaju najveće demagoge i manipulatore unutar jedne nacije. Nije retka pojava da se određenim istorijskim ličnostima iz različitih oblasti njihovog delovanja (nauka, tehnika, medicina, umetnost...), nakon njihove smrti pripisuje pripadnost određenoj naciji, kako bi se nacionalni istorijski sadržaj obogatio. Mnogi muškarci neke od istorijski značajnih osoba osećaju kao deo svog istorijskog i genetskog nasleđa.

Ipak, ono što muškarcima daje sigurnost kada se nacionalno deklariraju jeste osećanje da neće biti izdajnici (ma šta to značilo). *Izdajnik nacije*, onaj kome nacija nije važna kao deo identiteta, u isto vreme je i izdajnik roda. Muškarac koji unutar određenog većinskog nacionalnog kolektiva nema osećanje nacionalne pripadnosti većinskoj naciji oseća se nesigurno, nestabilno, pod stalnom presijom da je nepripadajući. Ovo osećanje se može poistovetiti sa osećanjima koja imaju Drugi muškarci unutar jednog nacionalnog kolektiva. Kategorija izdajnika podrazumeva i duhovni nivo odbačenosti od određenog nacionalnog kolektiva, a ne retko i fizički. U ovom kontekstu želim da navedem jedan primer. Jedanaestog jula 2004. Žene u crnom iz Beograda organizovale su stajanje povodom zločina u Srebrenici. Tom prilikom došlo je do verbalnih i fizičkih provokacije od grupe nacionalista/kinja koji/e su provocirali/le aktiviste/kinje. Zanimljivo je da su reči kritike upućivane od strane nacionalista/kinja bile upravo *Izdajnici i Smrt izdajnicima, izdajnike na sud*, dok je jedan od naših aktivista dobijao titule narkomana i gej muškarca. Dakle, primenjeno u praksi to izgleda upravo tako. *Ukoliko nisi sa nama onda si protiv nas i naći ćemo ti dokaze da nisi naš*, mogla bi da glasi formula po kojoj se vrši isključivanje nepodobnih muškaraca iz nacionalnog kolektiva. Prvo se isključuje iz rodnog konteksta, a kasnije se isključuju po ostalim tačkama nepodobnosti.

Osećanje straha je važno i skoro da se ucenjivački odnosi prema muškarcima. Dobar primer za pojednostavljivanje problema su homoseksualno orjentisani muškarci. U kontekstu nacije oni prljaju čistoću nacije, opstruiraju njen kontinuitet, srozavaju njen kvalitet i sl. Drugim rečima, veliki je problem što gej muškarci predstavljaju opasnost po budućnost nacije, jer ne žele da imaju decu (što može da bude i predrasuda), tako oni postaju disfunkcionalni, neupotrebljivi.

Sposobnost da budu deo reprodukcije nacije i da je zaštite veoma su važni faktori koji muškarce povezuje u njihovom nacionalnom identitetu.

Sledeća spona je ekonomska zavisnost porodice koja čini naciju u odnosu na muškarca koji donosi novac. Ipak, ovde se mogu uočiti lagana pomeranja, jer zbog loše ekonomske situacije žene su često te koje obezbeđuju elementarno preživljavanje porodice. Ovde se ne može govoriti o ženskoj nadmoći, jer je reč o ekonomisanju malim novčanim sredstvima.

Pripadnost grupi (u koje spada i nacija) muškarcima obezbeđuje pretpostavljenu sigurnost u očuvanju telesnog i duhovnog integriteta njih samih i njihovih porodica.

Unutar nacionalnog kolektiva postoji čvrsta i veoma često nekritička solidarnost među muškarcima. Unutar osećanja pripadnosti muškom nacionalnom kolektivitetu, muškarci veoma teško pristaju na (samo)kritiku istog kolektiva, a još manje na kritike koje od spolja idu ka njima (npr. nemogućnost sukobljavanja sa činjenicama vezanim za muškarce koji su osumnjičeni za ratne zločine na teritoriji bivše SFRJ).

Solidarnost kroz bratimljenje

Veliku podršku muškom grupnom ili nacionalnom identitetu daje osećaj metafizičke bliskosti koji se ogleda u različitim vidovima bratimljenja, kumstva, davanjem statusa neformalnog ali veoma bliskog člana porodice.

Nije redak slučaj da se unutar mafijaških grupa, navijačkih skupina, jedinica vojske i slično, muškarci oslovljavaju sa *brate*. Ranije, čin bratimljenja bio je čin u kome se dvojica muškaraca kroz Boga ili neki drugi ideal (npr. kao podrška teškim uslovima preživljavanja u ratu, radi uspeha u poslovima, zbog ulaganja zajedničkih investicija...), povezuju kao braća. U Ruskoj pravoslavnoj crkvi poznat je bio čin *bratotvorenja* u kome se dvojica muškaraca povezuju u vid zajednice koja istovremeno podrazumeva određene obaveze. Neki/e analitičari/ke su bratotvorenje definisali/e kao bračnu zajednicu dvojice muškaraca, ali je Crkva ovakva tumačenja uvek negirala.

Ipak, ideja bratimljenja je i danas veoma prisutna. No, kao i kod mnogih drugih stvari, patrijarhalni obrasci se prilagođavaju savremenim trendovima. Danas, najviše žive kumstvo i verbalni doživljaj bratske zajednice.

Kumstvo je veoma stara praksa, ali mit o kumu kao posebnom muškarcu i dalje je veoma živ. Izbor kuma je dug proces i većina muškaraca ga doživljava kao posao koji treba odraditi sa puno pažnje. Izbor kuma je izbor koji će pokazati kvalitet muškarca koji ga bira. Ukoliko je kum na dobrom glasu utoliko je veća čast. Isto važi i za kredibilitet koji kum ima u poslu, porodičnom životu ili bilo kojoj drugoj oblasti života. Poziv da se bude kum je takođe velika čast, a odbiti kumstvo i danas predstavlja razlog zbog koga je vredno prekinuti višegodišnje prijateljstvo.

Svaki oblik kumstva vezan za neke patrijarhalne momente kao što su venčanje ili krštenje deteta, dakle uvek kada se radi o nekom načinu uvećanja nacionalnog ili verskog kolektiva.

Sa bratimljenjem je stvar malo fleksibilnija. Pobratimi se uglavnom nalaze na nekim tačkama koje su za njih dvojicu veoma važne. Nije retko da kao

osnov svog bratstva navedu slična iskustva porodičnog nasilja ili nalaženje razumevanja, ali čak ni ovakvi razlozi ne isključuju podržavanje nasilja prema ostalim članovima/cama njihovog okruženja.

Svaka muška patrijarhalna zajednica (počev od one koja ima samo dva člana pa do velikih muških grupa) je isključiva i ima jak kritički odnos prema Drugima.

Dok kumstva ostaju zatvorena, bratstva se otvaraju i voljna su da involviraju nove članove.

Muške zajednice koje se formiraju unutar porodičnih krugova, na poslu, u sportskim klubovima, među navijačima, u skupštinama... poštuju sve patrijarhalne norme. Gotovo da nema bratstva koje ne poštuje hijerarhiju i autoritet. Ko će biti vođa zavisi od potreba grupe, tj. bratstva. Npr. ukoliko se radi o političkoj stranci, vođa je onaj ko je oratorski sposoban da odbrani ideje svoje stranke, među sportistima biće to onaj koji pokazuje najbolje fizičke sposobnosti za određeni sport itd. Iako ovi primeri zvuče banalno, još je banalnija činjenica da je unutar muških kolektiva obrazac stalno isti — bez obzira na godine i nivo informacija koje dobijaju tokom života. Jedina je razlika što, kada se smatraju odraslim ljudima, muškarci svoju infantilnost shvataju kao ozbiljnost koja vodi ka poboljšanju kvaliteta života čitavog društva. Njihove odluke se kreću od neshvatljivih izjava do uvođenja države u rat - sve je legitimno.

U autoritarnim društvima u kojima se neguje kult vođe, mogu se lako prepoznati uloge rodova. Npr. sletovi koji su bili izvođeni u čast Titovog rođendana. Muškarci: sa oružjem, motkama, u uniformama, na gimnastičkim spravama — zdravlje, snaga, moć. Žene: sa trakama, u lepršavim haljinama, sa venčićima cveća — nežnost, priroda, lepota. Koncept neoliberalnog kapitalizma skoro da nema razlika u ovom sistemu vrednosti, ali je marketinški bolje upakovan.

Zanimljivo je da kod kumstva i bratstva postoje određena pravila koja se poštuju. I tu su uočljivi principi patrijarhata. Tako, interesi bratske zajednice ne smeju biti iznevereni, poštuje se mesto pojedinca unutar grupe (od vođe pa naniže), nema laganja, nema prevare i nema otimanja žena unutar grupe. Žene kao vlasništvo su zanimljiva tema. Iako se negira da su u današnjem društvu žene vlasništvo muškaraca, a kroz medije stalno curi priča o ženskoj emancipaciji, na primerima bratskih kumovskih zajednica, može se videti da nije tako. Ona koja ne sme da se dodirne je žena koja pripada vođi grupe, a ukoliko se krene na dole po hijerarhiji stvar postaje fleksibilnija. Emotivna ili seksualna afera sa kumovim ženom ili ženom artificijelnog *brata* je čin izdaje, i često razlog proterivanja iz grupe, izlaganja torturi ili čak ubistvu. Takođe, seksualni aspekt ovde dobija značenje incesta.

Posle žena, najvažnija je izdaja grupe, zatim pronevera materijalnih vrednosti, a iza toga sledi ne pružanje emotivne podrške grupi.

Iako se unutar patrijarhalnih muških zajednica žena kao vlasništvo poštuje, ili se bar ima svest o tome, žene koje su *vlasništva* muškara- ca iz drugih grupa ili nezavisno od toga nisu vredne tog poštovanja. Neki primeri za to su kolektivna silovanja žena iz drugih grupa, silo- vanja žena drugih nacija u ratu, kao i seksistički odnos prema svim ženama koje *nisu naše*.

Ovde je posebno zanimljiva solidarnost među muškarcima koji unutar svojih muških grupa čine određene stvari koje u prostoru van grupe negiraju. Tako je odavno poznata činjenica da unutar muških kolektiva (sportski klubovi, internati, vojska...), postoji praksa homosek- sualnih odnosa čije se postojanje negira ili čak osuđuje vrlo nasilno. Primena sile je čin kojim se pokazuje koliki je stepen odbojnosti prema npr. gej muškarcima, iako je to samo jedan od načina pokazivanja auto- homofobije pojedinca ili grupe. Sledeći primarne instikte, autohomofobični muškarci/grupe misle da će biti zaštićeni i obezbediti sebi kredibilitet uko- liko primene nasilje nad gejevima.

Ne treba zaboraviti poražavajuću činjenicu da se u ime odbrane brat- stva i kumstva svakodnevno čini nasilje koje donosi nove žrtve.

Kumstva i bratstva su ćelije na kojima se patrijarhat održava i u njima su često koreni muškog nasilja.

Militarizam, militarizacija i uniformnost

Jedna od definicija opisuje militarizam kao sistem uverenja, mišljenja i prakse zasnovanih na pretpostavci da su ljudska bića agresivna i sklona nasilju i da se društveni poredak mora održavati silom i nasiljem nad podanicima/cama.

Ipak, u kontekstu teme koju obrađujem, mnogo je važnija militarizacija, odnosno proces prenošenja vojničkih vrednosti i vojničke organizacije u sve sfere života. Militarizacija je takođe i nametanje vojničkog jezika i simbola.

Ovde muškarci igraju najveću ulogu. Još dok su mali, muškarcima se nameću vrednosti rata i nasilja kao validne muške vrednosti. Priče o stereotip- nim igračkama za dečake: puškama, uniformama, noževima, bombama, opre- mi za male policajce...odavno su postale mainstream, ali u svakoj prodavnici igračkaka još uvek postoje odeljci za dečaka i za devojčice. Savremeno tržište lišeno je osećanja i pitanja koje i kakve vrednosti promovise. Dok su dečaci ranije morali sami da stvaraju svetove ratnika, danas se na policama prodavni- ca mogu naći lepo upakovani super heroji sa gomilom oružja. Dok su ranije morali da maštaju o svom super heroju, dečaci ga danas imaju gotovog i spremnog. Na njima je samo da maštaju o usavršavanju ratovanja.

Kasnije se na ove početne korake nadovezuje čitav niz (anti)vrednosti na kojima dečaci grade svoj militaristički duh. U manjoj ili većoj meri, skoro svaki

dečak tokom odrastanja primi nešto od militantnih vrednosti i ponekad ih primeni u životu (npr. beskompromisno prihvatanje hijerarhije). Jedino na čemu se može raditi je razgradnja istih vrednosti širenjem svesti o njihov diskriminatorskoj i nasilnoj funkciji.

Dečake uče da se bore, da ne trpe represiju od strane drugih (neprijatelja), da budu jaki, da neguju kult tela, da imaju autoritet nad ženama i decom, da grade slike neprijatelja, da daju život za otadžbinu i slično. Istovremeno, militarizam povlači granice, on deli, on je baziran na dihotomiji *mi — oni*, na nasilnoj i često projektovanoj odbrani nacionalnih interesa: teritorijalnih, verskih ili kulturnih.

Kako je većini muškaraca kolektivni identitet važan, veoma je lako pridobiti ih u vojsci. Militaristička tortura tokom vojne obuke prihvata se kao deo rodne obaveze i mnogi muškarci je rado prihvataju ili imaju inferioran odnos.

Gde se ogleda patrijarhalna muška solidarnost u okviru militarizma?

Ovde bih želeo da navedem jedan primer sa kojim sam se susreo, a koji mi je nedvosmisleno pokazao kako se muškarci, kroz militarizam, saosećaju i solidarišu.

Naime, putovao sam autobusom u kome su većinu činili vojnici koji su se u svoju matičnu kasarnu vraćali sa neke vežbe gađanja. Najpre su oni počeli da zauzimaju monopol nad prostorom: govorili su glasno, veoma se slobodno šetali po autobusu, dizali noge na sedišta. Kasnije je nastala gužva, na jednoj stanici je ušao izvestan broj ljudi i neki su morali da stoje. Pomenuti vojnici su i dalje pričali glasno svoja vojnička iskustva i vrlo brzo su pridobili simpatije starijih muškaraca koji su stajali u autobusu. Ne dugo zatim, ti stariji muškarci su počeli da pričaju svoja iskustva i sećanja sa služenja vojnog roka. Sve vreme podršku im je davao jedan dečak, ne stariji od deset, dvanaest godina koji ih je bodrio, molio da mu ponove priču, divio se njihovim iskustvima i dovitljivostima. Bio sam zapanjen količinom povezanosti među muškarcima različite starosne i (verovatno) obrazovne strukture. Njima je (sa ili bez iskustva vojske) militantno bilo nit povezivanja i komunikacije.

Za ratove se često upotrebljava floskula da su to igre odraslih, što i nije daleko od istine ako se uzme u obzir da ratuju muškarci koji čitavog života ne izlaze iz okvira militantnih igara koje su naučili tokom detinjstva. To zajedništvo u militantnom obrascu koji je naučen tokom odrastanja stalno se obnavlja kroz naredne periode života. Za vojsku još uvek važi mit da je ona mesto neraskidivih prijateljstava, mesto na kome se stiče drug do groba, na kome se pobratimljuje i gradi kumstvo. Književnost ili filmska umetnost obiluju filmovima u kojima se veliča muško prijateljstvo u ratu. Takvo prijateljstvo se proklamuje kao jedino pravo, jer je lišeno sumnjivog erotskog/emotivnog pristupa i odnosa jednog muškarca prema drugom muškarcu, lišeno je bilo kakve homo-

erotike. Bar za šire narodne mase. Prijateljstvo u ratu dvojica muškaraca grade na ideji zajedničkog opstanka i novih životnih pobjeda nakon rata, ovo je prijateljstvo zasnovano na lišavanju odgovornosti i pristanka na rat. Mnogi muškarci koji pristanu da idu u borbu i da ratuju, isključuju sebe iz odgovornosti prema samom ratu, stradanjima i ratnim zločinima koje svaki sukob neminovno nosi. Oni, prethodno naviknuti na autoritet, pristaju da budu samo slepe sluge tvorca rata, uz opravdanje da nisu imali izbora. Nemogućnost izbora je povezana sa sankcijama koje muškarac, koji ne pristane na pravila muškog kolektiviteta, mora da snosi. Ovde se opet najpre dobija žig izdajnika roda, a kasnije izdajnika nacije, države, žena, dece itd.

Postoje dve važne stvari u kojima su muškarci u ratu solidarni, a to su: seksualno zlostavljanje i odbrana zločina.

Seksualno zlostavljanje je jedan od najčešćih oblika muškog izživljavanja u ratu, najčešće nad ženama ali ne retko i nad muškarcima. Seksualno zlostavljanje tokom rata ima duboka simbolička obeležja i sastoji se u razbijanju mita o muškosti među pripadnicima/cama druge nacije, tj. one protiv koje se jedna strana bori.

Kada se radi o silovanju žena, pokazuje se supremativnost muškarca jedne nacije nad vlasništvom muškaraca druge nacije, kao i prljanje etničke čistote druge nacije.

Osvajanje žena, vlasništvo i kontrola nad njihovim telima, zatvaranja, silovanja, oplodivanja, ubijanja ali i oslobođenja, pokazuju moć koju jedna strana može da ostvari nad onom drugom. Time se drugoj strani oduzima moć u maskulinitetu, njihovi se muškarci prikazuju kao slabići nesposobni da sačuvaju, odbrane, oslobode svoje žene. Silovanja i oplodavanja žena druge nacije imaju funkciju prljanja te nacije. Mnoge žene koje su silovane, zatrudnele i rodile dete bile su odbačene od strane svoje etničke zajednice.

Funkcija seksualnog nasilja muškaraca jedne nacije nad muškarcima druge nacije ima funkciju demaskuinizacije neprijatelja i njihovo pretvaranje u žene, odnosno homoseksualne muškarce. Time im se oduzima moć nad ličnim identitetom muškarca kao pretpostavljeno moćnog samim tim što je muškarac. Ovde postoje različite forme o kojima se može diskutovati, odnosno različiti nivoi seksualnog zlostavljanja u odnosu ko koga siluje. Poznata je afera povodom seksualnog zlostavljanja muškaraca u Iračkim zatvorima. Učiniti muškarca seksualno pasivnim, uvesti ga u ulogu žene ili homoseksualca je oduzimanje primarne muške moći.

Silovanja u ratu su veoma često grupna i masovna, bez obzira na pol nad kojim se vrše. Seksualno zlostavljanje postaje istovremeno mesto na kome se još jedan oblik maskuliniteta ispoljava — kompetativnost, tj. takmičarski duh. Ko može više i stravičnije, često je imperativ muškaraca koji zlostavljaju.

Kompetativnost se ne ispoljava samo tokom seksualnog zlostavljanja već i

tokom svih vrsta organizovanih zločina, kada muškarci zajednički planiraju i realizuju akcije, uz podrazumevanje da se o tome ne govori ili da se takvi zločini negiraju ukoliko neko postavi bilo kakvo pitanje o njima.

Osim istog iskustva, muškarci se u negiranju ratnih zločina solidarišu i kada nisu direktni saučesnici. Osećanje koje se muškarcima projektuje od detinjstva da su oni onoliko muškarci koliko su spremni da brane integritet svoje muškosti (koja u širem smislu podrazumeva i državu, veru, naciju, porodicu...), je jedan od osnovnih problema za prevazilaženje osećanja zajedničke krivice i odgovornosti unutar rodnog identiteta kada su u pitanju ratni zločini. Kako su u većini država na vlasti i na čelima važnih institucija muškarci, ovakva, rodno nepodobna pitanja se teško pokreću i lako poriču.

Upravo su ovi oblici solidarnosti, bazirani na zaštiti rodnog i nacionalnog identiteta, često kočnice u procesima suočavanja sa prošlošću.

Uniformnost je još jedan od specifikuma maskuliniteta. Svi principi muškosti, a posebno oni usmereni protiv individualizma i različitosti, služe za postizanje što veće uniformnosti. Ista forma - uniforma, od spolja i iznutra, postignuta do određenog stepena, olakšava mogućnost manipulacije nad emocijama i potrebama. Ako se npr. stalno tvrdi da muškarci ne plaču, oni sami sebe lišavaju potrebe da plaču, time se negira i stvarna potreba i postojanje određene emocije. Takođe, uniformnost u kontekstu roda podrazumeva unapred prihvaćene granice u kojima se maskulinitet kreće, nepisane ili pisane propise izgleda i ponašanja muškarca. Ponašanje muškaraca u granicama maskuliniteta ima dva nivoa: od spolja i iznutra. Feminizirani pokreti, piskav govor, drugačije oblačenje... mogu biti neki od faktora koji će dovesti do isključivanja jednog muškarca iz određenih muških kolektiva. Veoma često je maskulinitet, čak i u savremenom društvu, doveden do ivice fašizma. Kult tela, vizuelno savršenog i zdravog, vrlo je isključiv prema muškarcima ne tako idealnih i promovisanih proporcija. Muško telo, postaje poželjno i prihvatljivo samo ako je takvo, kakvo nam se pokazuje sa medija, dok svako drugo telo postaje anti-telo, nedovoljno muško. Ovaj primer se može lako uvideti na primerima specijalnih vojnih, policijskih ili antiterorističkih jedinica. Muškarci, pripadnici ovih jedinica su najčešće atletske građe, spretnih i brzih pokreta, izrazito jake vilice i oštrog pogleda. Svu svoju koncentraciju usmeravaju na nekog imaginarnog neprijatelja, koji će se možda pojaviti, a možda i neće, i tako njihovo telo kroz idealizaciju svega što na osobi muškog pola od spolja čita kao muževno, pretvaraju u militantno. Taj muški prodorni pogled vreba neprijatelja, savršeni pokreti su tu da bi se bolje rukovalo oružjem itd.

Takođe veoma jednostavan primer u kom stepenu muškarci prihvataju uni-

formnost, je i prihvatanje vojne odeće, uniforme. Uniforma je oduvek bila (i ostala) najbolje pakovanje za maskulinitet. Mladiću u uniformi teško da će neko prići da ga pretuče, nikad se ne zna šta sve taj mladi vojnik zna. Uniforma, formalna kao što je ona vojnička ili neformalna kao što su društveno prihvaćeni kodeksi oblačenja i ponašanja muškaraca, služe kao zaštita, ali istovremeno i kao pretnja.

Uniformnost je zapravo, štit maskuliniteta.

Solidarnost kroz krvno srodstvo

Kod muškaraca, unutar njihovih kolektiva, krvno srodstvo ima veoma veliki značaj. Ipak, u manjoj ili većoj meri i ovde sve funkcioniše po ranije pomenutim principima: dok si uz nas naš si, ako nisi kao mi bićeš proteran.

Kako piše Dušan Kecmanović u svojoj knjizi *Psihopolitika mržnje...* iza ljubavi i uzajamne privrženosti članova uže i šire porodice ne stoji nikakav interes, koristoljubivost, nego jednostavno uzajamna vezanost koji proizilazi iz glasa krvi, kome ne treba nikakvo opravdanje ili obrazloženje.

Baziranje na genetskoj ili uopšte biološkoj sličnosti osnova je od koje polaze zagovornici/e krvnog srodstva. Većite teze da krv nije voda i da se vidi da neko potiče od nekog prezimena, stalno se obnavljaju prilikom svakog uspeha nekog/e člana/nice uže ili šire porodice. Dok je god uspeha unutar porodične zajednice stalno se poziva na istu krv. Međutim, ista krv, isto poreklo, rodbinska vezanost i porodica uopšte, služe kao sistemi na kojima se gradi maskulinitet. Dečaci neprestano odrastaju u strahu da neće biti dovoljno dobri ukoliko rade nešto što će obrukati porodicu. Porodica služi kao osnova na kojoj najčešće roditelji ucenjuju svoju decu. Ako se fokusiramo na dečake, najveće pohvale i pokude dolaze na račun njihovog maskuliniteta. Represija roditelja da im sin ne bude Drugačiji je obostrana: istovremeno je teško i sinu i roditeljima. Kod devojčica postoji širi spektar onoga šta one mogu potencijalno da budu: od svetice do kurve. Međutim, kod dečaka je taj krug sužen, a dozvoljeno im je sve što se kreće u granicama maskuliniteta: vojnik, razbojnik, uspešan i bogat muškarac, otac, muž, nečiji ljubavnik, kriminalac... šta god, samo da ostane u granicama onoga što rade pravi muškarci.

Dečaci su najčešće izloženi pritiscima oca. Želja da dečak ne bude crna ovca familije realizuje se kroz neprestano nametanje militantnih vrednosti koje se projektuju kao muške. Ove vrednosti uključuju: homofobiju, seksizam, podržavanje nasilja, isključivanje Drugih i Različitih, podržavanje nasilnih sukoba/rata kao načina rešavanja problema. Ne uprljati krv slabošću, jedan je od imperativa maskulinizacije dečaka od strane porodice.

Patrijarhat je kompleksan i u njega su upleteni svi/sve. Kada sam napravio

coming out, moja majka je razmišljala šta će na to reći njen brat, moj ujak. Nikada mi to nije bilo jasno: ko je moj ujak, koja instanca u mom životu da bih se ja pred njim stideo svoje seksualne orijentacije? Ipak, za moju majku to je važno, ona je ta koja ima sina nedovoljno muškog, koji uz to ne želi da ide u vojsku i radi u ženskim aktivističkim grupama.

Takođe, roditelji se pod presijom patrijarhata, neprestano preispituju gde su pogrešili pa je njihov sin Drugačiji.

Očuvanje kvaliteta muških srodnika ima veze sa očuvanjem kvaliteta nacionalnog kolektiva. Sličan zaključak izvodi i D. Kecmanović u *Psihopolitici mržnje*. On navodi da nacionalisti veruju ili žele da veruju da su svi njihovi sunarodnici biološki veoma slični, skoro identični i, samim tim, različiti od ljudi druge ili drugih etnonacionalnosti. Svi su, kako oni vole da kažu, jedna velika porodica.

Muška patrijarhalna solidarnost unutar porodice tj. osoba koje su povezane krvnim srodstvom ogleda se u poštovanju muških predaka i gajenju kulta prema njima, u izvlačenju korenja, u iznošenju kvaliteta muških članova porodice, u zadržavanju muških članova porodice u kući roditelja, ali i u sakrivanju porodičnog nasilja, odobravanjem patrijarhalnog odnosa prema ženama unutar porodične zajednice i negiranju anti-vrednosti kod svojih sinova, unuka ili drugih muških rođaka.

Solidarnost kroz nasilje

Muška solidarnost u podržavanju nasilja je kompleksan socijalni i kulturni problem. Iako su različite vrste nasilja pomenute u gotovo svim prethodnim tačkama, možemo se još jednom vratiti, i na taj način posebno istaći, povezanost viđenja muške patrijarhalne solidarnosti i nasilja.

U ovom primeru, kao i u svim prethodnim, muškarci se, još kao dečaci, uče da podržavaju i reprodukuju nasilje, ali da istovremeno o tom nasilju čute, poriču ga ili ako ne mogu da ga poreknu - preuzimaju deo odgovornosti. Svima su dobro poznati slučajevi solidarnosti među dečacima koji npr. maltretiraju devojčice. Ukoliko se desi da učitelj/ica prozove i pita ko je od dečaka kriv, često će ustati više njih, ako ne i svi dečaci u odeljenju. Slično je i sa solidarnošću koja se iskazuje u grupama koje čine mladići u pubertetskim ili adolescentskim godinama. U ovakvim grupama solidarnost se iskazuje ćutanjem ili preuzimanjem grupne krivice: ili niko nije kriv ili su svi krivi.

Forme muške solidarnosti koja se ispoljavaju u nasilju ponekad zvuče neverovatno. Poznat mi je primer kada je muž prisiljavao ženu da prizna i potpiše da je kurva kako bi opravdao tvrdnje svojih prijatelja. Ti prijatelji nisu polagali pažnju na nasilje koje njihov prijatelj iskazuje prema svojoj ženi, na njene emotivne lomove koje doživljava prilikom potpisivanja tvrdnje da je

nemoralna... Da cela stvar bude još gora On im je pričao koje mere preduzima da bi je prisilio da potpiše, na šta su se oni smejali i ohrabivali ga da tako nastavi. Nijedan od njih nije predložio da cela ta neslana šala bude okončana ili da se izvini ženi.

Nasilje na stadionima je tema kojom se od druge polovine devedesetih permanentno bave sociolozi/škinje, psiholozi/škinje, kulturolozi/škinje i ostali/le istraživači/ce. Dobro organizovano nasilje koje se na stadionima ispoljava (koje je najčešće izazvano gubitkom omiljenog tima - opet je u pitanju kompetativnost), deo je muške solidarnosti preko koje se organizuje i realizuje nasilje. Ukoliko policija uhvati neke od počinioca teško da će doći do imena ostalih članova navijačkog tabora. Slično je i sa neonacističkim grupama skinheda ili pripadnika grupa desne političke orijentacije.

Kao adekvatan, ovde se može navesti primer kako su se organizovale razne (muške) grupe da bi sprečile Gay Pride 2004 u Beogradu. Iako postoji velika doza netrpeljivosti između pripadnika različitih navijačkih grupa oko jedne stvari — sprečavanja gej parade i prebijanja homoseksualaca — svi su bili složni. Ovde je zanimljivo da su imali potpun dogovor i savršeno razrađenu strategiju koja će grupa odakle doći, ko će prvi početi, ko će kupiti noževe i sl. Takođe, razmatrali su koji će broj policajaca da se pojavi kao zaštita i koji je broj navijača, desničara i skinheda potreban da policija ne bi mogla adekvatno da zaštiti učesnike/ce Parade. Neki od razloga za sprečavanje Parade bili su širenje nemoralna u Srbiji i sprečavanje promovisanja onih koji doprinose padu nataliteta (ovo je sažeto u odnosu na brojne, preduge diskusije na Internet forumima).

Ovaj primer je blizak tvrdnji da ako bi svim državama sveta vladali nacionalisti i desničari ne bi bilo ratova — samo dok se dogovore oko granica.

Ipak, primer Gay parade je sasvim adekvatan i dovoljan da objasni po kojim mehanizmima funkcioniše solidarnost u nasilju unutar muških grupa. Najpre, potreban je *zajednički neprijatelj* (u ovom slučaju gej muškarci), *kohezioni faktor među nasilnicima* (ista nacionalnost), *razlog odbrane* (sprečavanje nemoralna i daljeg pada nataliteta), *organizacija* (koje mere preduzeti i kako ih sprovesti), kao i *solidarnost* (koja se ovde definiše kroz brigu da niko od njih ne bude uhvaćen ili uhapšen, ali i brigu za naciju). Kada se govori o patrijarhalnoj muškoj solidarnosti u nasilju ovaj se obrazac može primeniti u velikoj većini slučajeva.

Muška solidarnost koja podržava nasilje je oblik solidarnosti među onim muškarcima koji nemaju drugih političkih sposobnosti za rešavanje ili prevaziženje nečeg što oni vide kao lični ili društveni problem. Teren na kome iskazuju nasilje je prostor pokazivanja njihovog maskuliniteta: fizičke snage,

kontrole straha, odgovornosti za društvo, odgovornosti za zdravlje nacije itd. Neprestanim traženjem neprijatelja pokazuje se i duboko usađeni militantni obrazac.

Solidarnost ka spolja

Ovaj vid muške solidarnost ide od muškaraca pojedinačno ili muških grupa ka drugim socijalnim grupama: žene, deca, starije osobe, osobe sa posebnim potrebama itd. Ovaj oblik muške patrijarhalne solidarnosti muškarcima donosi veći respekt u porodici, na poslu ili širim društvenim okvirima, mada je sam po sebi, najčešće lažan i sklon političkim manipulacijama.

Ovaj obrazac je često samo rafinirani nasilnički obrazac, koji je svojstven obrazovanijim muškarcima ili grupacijama u kojima su većina muškarci.

Glavna osobina muške solidarnosti ka spolja je paternalizam, pozivanje na beskrajnu, iskrenu očinsku zabrinutost prema članovima porodice, prijateljima, naciji.

Unutar porodice i prijatelja/ica, ovaj vid solidarnosti se ispoljava u empatiji prema deci i ženama, ali i prema muškarcima, posebno onim koji imaju određeni problem. Ipak, i tada se patrijarhalna muška solidarnost iskazuje ne kroz razumevanje, već kroz mogućnost da se pomogne materijalno, fizički, kroz određena poznanstva i sl., čime muškarci nastavljaju da iskazuju svoju moć. Ipak, retko kada će muškarac muškarca da osudi za nasilje nad decom i ženama, za iznošenje seksističkih ili drugih diskriminatorskih sadržaja. Takve stvari ostaju u granicama muške tolerancije jer — takvi su muškarci.

Na širem planu, ovaj aspekt se lakše čita. Brojni političari koriste svoju poziciju upravo iz rodnog ugla kako bi manipulirali masama. Onaj političar ili bilo koji drugi ugledni javni radnik koji pokazuje razumevanje i solidarnost sa drugima, među širokim narodnim masama obično je veoma poštovan. Međutim, ako se zaviri u suštinu njihovih govora i njihovog ponašanja, to nije ništa drugo nego dosadna i isprazna, demagoška i paternalistička retorika.

Tako mnogi od njih vode računa o slobodi nacije, o zdravlju nacije, o natalitetu i drugim stvarima ali i o državnim institucijama: vojsci, policiji, pa i Crkvi, naravno sve u cilju očuvanja kvaliteta kolektiva za koji su zaduženi.

Takođe, muškarci na visokim položajima obilaze vrtiće, bolnice, domove starih, kasarne i crkve, neprestano se nalaze na onim mestima na kojima mogu da dobiju političke poene. Stalno govore o povećanju broja žena u parlamentu, o slobodi i jednakopravnosti svih građana/ki, fotografišu se sa (nasmejanim) članovima/cama svoje porodice i ostavljaju utisak finih očeva i supruga, što bi, trebali da prenesu na širi društveni plan.

Kao adekvatan primer muškarca koji je upravo na prikazivanju solidarnosti ka spolja, dakle prema drugima, uspeo da pridobije puno pristalica može da se navede Željko Ražnatović Arkan, vođa srpskih dobrovoljaca u ratovima od 1991. koji su vođeni na teritoriji BiH i Hrvatske. Arkan je kroz medije živeo nekoliko važnih maskulinih uloga. On je najpre Srbin (nacionalni identitet), ratnik koji ima sposobnost da mobilise masu, koji se bori za pravdu svog naroda, on nikada ne ubija - on brani... na taj način on čuva i štiti svoj nacionalni kolektiv i u to uključuje druge muškarce, svoje sunarodnike. Na drugoj liniji, Arkan je otac i sin, čovek domaćin (prikazivan je kako sa pijace nosi džakove sa paprikom i kupusom), odan muž, sposoban da prehrani brojnu porodicu. Danas se o Arkanu govori kao o kriminalcu i ratnom zločincu, ali je on, za mnoge (p)ostao mit. U određenom društvenom momentu i pod određenim okolnostima, masama je teško da se prema zlu odnose kritički. Arkan je svoje poene stekao kao ratnik koji u svojoj zauzetosti ratom ima vremena za majku, decu i ženu, čak stiže da pomaže u sitnim kućnim poslovima.

Kod solidarnosti ka spolja, često se koriste elementi tradicionalnih, patrijarhalnih modela muškosti kao što su snaga, moć, autoritet, militantnost itd.

Solidarnost ka spolja u patrijarhatu se koristi za manipulaciju pojedincima, grupama ili masama i sredstvo je propagande kojim se služe kako pojedinci tako i velike multinacionalne kompanije. Svi/e oni/i koriste emocije koje je civilizacija izgradila unutar negovanja patrijarhata: *kada ratnik plače to su onda suze kojima svi/e moramo da se povinujemo.*

###

Patrijarhalna solidarnost među muškarcima je vladajući i teško promenljiv oblik saradnje i podrške među muškarcima. Da bi došlo do bilo kakvih promena, potrebno je promeniti mnogo toga, a pre svega dekonstruisati patrijarhat i maskulinitet, a to su dugi društveni procesi.

Ipak, moguće je stvarati određene alternative koje bi pomogle da se menja odnos muškarca prema njegovom maskulinitetu, kao i učiniti vidljivom i pristupačnom ponudu drugačijih vidova solidarnosti.

Ovde spadaju:

Promene u vaspitanju dece: prilagođavanje potrebama dece bez obzira na pol, ne-podrazumevanje patrijarhalnih rodni vrednosti, slobodan prostor za iskazivanje kreativnih potencijala deteta;

Edukacija za mir, nenasilje i neseksističko obrazovanje;

Promena obrasca rodne odgovornosti (npr. odgovornost muškaraca nije samo odbrana zemlje i ubijanje neprijatelja već, učešće u izgradnji i obnovi područja

koja su zahvaćena elementarnim nepogodama);

Ukidanje vojske;

Podržavanje individualizma i kreativne saradnje unutar muških grupa;

Izgradnja drugačijih muških kolektiva: npr. muški centri protiv nasilja nad ženama, promovisanje Drugačije istorije, muške grupe koje podržavaju različitosti i slično;

Rad sa muškarcima na razbijanju stereotipa i/ili predrasuda;

Veća prisutnost žena unutar muških kolektiva, kao što su određene tradicionalno muške firme, ali i religija, politika, nacionalne akademije;

Promovisanje alternativne muškosti: gay grupe, grupe muškaraca protiv nasilja nad ženama, muške antiratne grupe

Podrška feminističkih grupa

...

Razbijanjem patrijarhalnog koncepta muške solidarnosti, istovremeno bi dolazilo do smanjenja stepena nacionalizma, seksizma, homofobije, militarizma, ali i svih drugih predrasudama koje se temelje na strahu prema drugima i različitim, što bi svakako dovelo do poboljšanja kvaliteta svakodnevnog života.

Boban Stojanović

Muško dete: odgovor crnopute lezbejke i feministkinje

Ovaj članak nije teorijska rasprava o majkama lezbejkama i njihovim sinovima niti uputstvo za njihov odnos. Ovo je pokušaj da se ispitaju i podele neki delovi zajedničke istorije koja pripada mom sinu i meni. Ja imam dvoje dece: ćerku Bet koja ima petnaest i po godina i sina Džonatana koji ima četrnaest. Evo kakav je bio i kakav je odnos između mene i Džonatana, a teoriju ostavljam drugom vremenu i drugoj osobi. Moja priča je samo priča jedne žene.

Ne mogu da uputim nikakvu specijalnu poruku drugim majkama lezbejkama o vaspitavanju sinova, nemam nikakvu tajnu koju bih mogla da im otkrijem. Ja samo mogu njihova pitanja da formulišem na svoj način i da se nadam da ćemo sve početi da govorimo o tim pitanjima i o onim delovima našeg života koje želimo da podelimo s drugima. Mi smo žene koje ostvaruju kontakt sa samima sobom, i jedna s drugom, prevazilazeći ograničenja štampane stranice i sklone smo da se poslužimo sopstvenim znanjem ili znanjem one druge.

Najistinitije usmerenje dolazi iznutra. Ja svojoj deci dajem najveću snagu time što želim da istražim sebe i što im pošteno kažem šta u sebi nalazim, ne očekujući od njih reakciju koja nije primerena njihovom uzrastu. Tako oni počinju da uče da tragaju za korenima svog straha.

Sva naša deca su konjanici koji još nisu osvojili svoje kraljevstvo.

Razvoj seksualnosti mog sina je svesna dinamika između njega i mene. Bilo bi drsko s moje strane da ovde govorim o Džonatanovoj seksualnosti, ali ja želim samo da izrazim svoje uverenje da će njegov izbor, bez obzira na to s kim on poželi da istraži to područje, biti lišen represije, da će biti ispunjen radošću i da će ga Džonatan doživeti iz dubine svog bića.

Jedna teškoća u pisanju ovog rada vremenski je uslovljena; ovog leta, Džonatan će fizički gledano postati muškarac. Svi naši sinovi moraju da

postanu muškarci - onakvi, nadamo se, među kojima će naše ćerke, rođene ili nerođene, voleti da žive. Naši sinovi neće postati žene. Njihov put će biti mnogo teži od puta naših ćerki jer će morati da se odsele od nas i žive bez nas. Nadajmo se da će naši sinovi sačuvati ono što su naučili od nas i da će to ugraditi u sopstvenu ličnost.

Naše ćerke imaju nas, bilo da žele s nama da se mere ili da se bune protiv nas; bilo da prihvataju naš životni okvir ili žele da sanjare. Sinovi lezbejki, međutim, moraju da stvore sopstvenu definiciju sebe kao muškaraca. To ih čini moćnim, ali i ranjivim. Sinovi lezbejki su u prednosti jer poznaju naš način života što im pomaže da prežive, ali oni to znanje koje su stekli od nas moraju transponovati u sopstvenu muškost. Neka boginja bude milostiva prema mom sinu, Džonatanu.

Nedavno sam upoznala mlade crnce za koje sa zadovoljstvom mogu da kažem kako se njihove vizije budućnosti kao i njihova zabrinutost za današnji trenutak više ukrštaju sa Džonatanovom nego sa mojom vizijom.

Razgovarala sam sa tim muškarcima o svojoj viziji kao i o privremenim strategijama za naš opstanak i drago mi je što sam imala priliku da sa njima zajedno posedim i popričam. Neke od njih upoznala sam na Prvoj godišnjoj konferenciji lezbejki i homoseksualaca održanoj u gradu Vašingtonu, oktobra 1979. godine. Druge sam upoznala na različitim mestima i ne znam kako su seksualno orijentisani. Neki od tih muškaraca sami podižu svoju decu. Neki su usvojili sinove. To su crnci koji sanjaju i koji deluju u skladu sa svojim osećanjima. Dobro je znati da naši sinovi nisu sami.

Kad me Džonatan veoma naljuti, ja uvek kažem da on u meni probudi testosteron. Hoću da kažem da moj sin predstavlja neki deo mene, kao žene, čije postojanje nisam voljna ni da priznam ni da istražim. Na primer, šta znači *ponašati se kao muškarac*? Šta ja, u mom slučaju, odbacujem? Šta Džonatan pokušava da redefiniše?

Podizati crnačku decu - i žensku i mušku - u čeljusti rasistički i seksistički raspoložene, samoubistvu sklone aždaje opasan je i riskantan posao. Ako naša deca ne mogu u isto vreme i da je vole i da joj se odupru, verovatno neće preživeti. Međutim, da bi preživeli moraju da budu slobodni. Upravo ih to majke i uče - ljubavi i preživljavanju - to jest, da sami sebe definišu i da postanu slobodni. Za svako crnačko dete suštinski je važno da bude sposobno za duboka osećanja i da ta osećanja ume da prepozna: kako da oseti ljubav, kako da je ne odbaci, ali i kako da ga

ona ne pokori, i kako da uživa u dubokim osećanjima.

Želim da vaspitam crnopusog muškarca koji neće pristati da bude uništen i koga neće uništiti korupcija zvana moć belaćkih otaca koji podjednako žele i njegovo i moje uništenje. Želim da vaspitam crnopusog muškarca koji će uvideti da žene nisu legitimni predmet njegovog neprijateljstva, već da su to delovi jedne strukture koja ga programira da se plaši i da prezire žene baš kao što se plaši i prezire svoje crnačko biće.

U mom slučaju, taj zadatak započinjem tako što učim svog sina da ja ne postojim zato da bih osećala umesto njega.

Muškarci koji se plaše da osećaju moraju oko sebe imati žene koje će osećati umesto njih, ali oni zatim te žene odbacuju zbog te iste navodno "inferiorne" sposobnosti za duboka osećanja. Međutim i na taj način, muškarci sami osporavaju svoju suštinsku humanost i upadaju u klopku zavisnosti i straha.

Kao crnopusita žena predana ostvarenju budućnosti u kojoj će život biti moguć i kao majka koja voli i podiže dečaka koji će postati muškarac, moram da ispitam sve mogućnosti svog postojanja u tako destruktivnom sistemu.

Džonatan je imao tri i po godine kad smo se Fransis, moja ljubavnica, i ja upoznale. Imao je sedam kad smo svi počeli da živimo zajedno. Fransis i ja smo od samog početka insistirale na tome da u našem domu ne bude nikakve tajne u pogledu činjenice da smo nas dve lezbejke, a to je podjednako bio izvor i problema i snage za oba moja deteta. U početku je to insistiranje bilo plod zajedničkog saznanja da ono što je skriveno iz straha, uvek može biti upotrebljeno ili protiv dece ili protiv nas dve sto je nesavršen ali koristan argument u prilog poštenju. Poznavanje straha može nas osloboditi od njega.

Za one koji se bore

Nema mesta

Koje ne može biti

Dom

Niti koje može.

Da bi preživela, crnačka deca u Americi moraju se odgajati u duhu ratnika. Da bi preživela, ona se moraju vaspitati tako da prepoznaju mnogobrojna lica neprijatelja. Deca lezbejskih parova su u tom smislu u prednosti jer veoma rano nauče da tlačenje poprima mnogobrojne raznovrsne oblike od kojih nijedan nema nikakve veze s njihovom sopstvenom vred-

nošću.

Ako se osvrnem unazad, sećam se da su godinama, kad su decu prozivali u školi, dečaci vikali Džonatanu *tvoja majka je crnčuga* a ne *tvoja majka je lezbejka*.

Kad je Džonatan imao osam godina i bio u trećem razredu, preselili smo se, a on je prešao u novu školu gde mu je život zagorčavala činjenica što je bio novajlija. On nije voleo grube igre. Nije voleo ni da se bije. Nije voleo ni da gađa pse kamenjem. Sve ga je to odmah označilo kao laku metu.

Kad se Džonatan jednog popodneva vratio kući plačući, čula sam od Bet kako grubijani sa ćoška teraju Džonatana da im čisti cipele na putu kući svaki put kad Bet nije tu da ih otera. Kad sam još čula da je kolovođa jedan mali iz Džonatanovog razreda koji je istog rasta kao i moj sin, desilo mi se nešto veoma zanimljivo što me je uznemirilo.

Moj bes zbog sopstvene nemoći iz prošlosti i moj tadašnji bol zbog patnje mog sina, prisilili su me da zaboravim sve što znam o nasilju i strahu i okrivljavanju žrtve, pa sam počela da sikćem na uplakano dete. *Sledeći put kad budeš ušao ovamo plačući...*, a onda sam iznenada začutala, užasnuta.

Upravo tako počinje proces uništavanja naših sinova, kad mi dozvolimo da pod izgovorom da želimo da ih zaštitimo u stvari ublažavamo sopstveni bol. Zar je moj sin dobio batine ? Bila sam spremna da zahtevam od njega da nauči prvu lekciju o korupciji moći - da sila kola lomi, a pravdu ne pita. U mislima sam čula sebe kako počinjem da prihvatam staro i pogrešno gledište o tome šta su zaista snaga i hrabrost.

Jer Džonatan zaista ne mora da se tuče ako to ne želi, ali na neki način mora da se oseća bolje zato što se ne tuče. Uhvatio me je neki stari užas na pomisao da sam nekad bila debela devojčica koja je bežala, prestravljena da će joj neko slomiti naočare.

Negde u to vreme, jedna veoma mudra žena mi je rekla: *Da li si ikad rekla Džonatanu da si se i ti plašila kad si bila dete?*

Ta pomisao mi je tada bila čudna, ali sledeći put kad je moj sin došao kući u suzama i zadihan jer je opet bežao od siledžija, videla sam da se stidi što je izneverio mene ili neku predstavu o meni, koju smo on i ja stvorili u njegovoj glavi, kao majci i ženi. Tu predstavu o ženi koja sve može da reši pojačavala je činjenica što je živeo u porodici sa tri jake žene - sa svojim lezbejskim roditeljicama i svojom iskrenom starijom sestrom. U kući je, što se Džonatana tiče, moć sasvim jasno bila u rukama žena.

Zbog toga što nas društvo uči da razmišljamo po obrascu ili-ili, to jest, ubij ili ćeš biti ubijen, potčini ili ćeš biti potčinjen, to je značilo da Džonatan mora ili da pobjedi ili da izgubi. Videla sam kuda vodi takav način razmišljanja. Setite se dva klasična mita i obrasca ponašanja u odnosu između majke i sina iz zapadnjačke kulture: Jokaste i Edipa, sina koji polno opšti sa svojom majkom, i Klitemnestre i Oresta, sina koji ubija svoju majku.

Osetila sam kako sve to ima veze sa mnom.

Sela sam na stepenice u hodniku, stavila Džonatana u krilo i obrisala mu suze. *Da li sam ti ikad pričala o tome kako sam se plašila kad sam bila mala kao ti?*

Nikad neću zaboraviti pogled na njegovom dečaćkom licu dok sam mu pričala priču o tučama posle škole i mom strahu da ne polomim naočare. Bio je to pogled olakšanja i potpune neverice koji mi se urezao u pamćenje.

Našoj deci je teško da poveruju u to da mi nismo svemoguće kao što je i nama teško da u to poverujemo kao roditeljke. To saznanje je, međutim, neophodno kao prvi korak u preispitivanju moći kao nečeg što se razlikuje od sile, uzrasta, privilegije ili odsustva straha. To je značajan korak za dečaka jer njegovo socijalno uništenje počinje u onom času kad biva primoran da poveruje kako je jedini način da bude snažan ako ne oseća ili ako pobeđuje.

Setila sam se svega ovoga godinu dana kasnije kad je jedan novinar pitao Bet i Džonatana, koji su imali deset i devet godina, kako misle da na njih utiče činjenica što im je majka feministkinja.

Džonatan je rekao da smatra da feminizam nije mnogo zanimljiv za dečake, iako je svakako dobro što može da plače ako mu se plače i što ne mora da igra fudbal ako ne želi. Ponekad se setim toga danas kad ga vidim kako vežba tekvondo da bi dobio braon pojas.

Najvažnija lekcija koju mogu da prenesem svom sinu ista je ona koju mogu da prenesem i svojoj ćerki - kako da budu ono što žele da budu. Najbolji način na koji im to mogu preneti jeste da ja budem ono što želim da budem i da se nadam da će oni naučiti ne da budu ja, jer je to nemoguće, već da budu to što jesu. To znači kako da se približe onom glasu koji im stiže iz dubine njihovog bića, a ne onom bučnom, ubedljivom, pretećem glasu koji dolazi spolja i na njih vrši pritisak da budu ono što svet želi da budu.

A to je dovoljno teško.

Džonatan uči da u sebi pronalazi različita lica hrabrosti i snage ma kako odlučio da ih nazove. Pre dve godine Džonatan je imao dvanaest godina

i išao je u sedmi razred kad je jedan od njegovih drugova iz škole koji je dolazio kod nas kući insistirao na tome da Frensis zove *služavkom*. Kad ga je Džonatan ispravio, dečak je tada pominjao Frensis kao *spremačicu*. Najzad mu je Dzonatan jednostavno rekao: *Frensis nije spremačica; ona je ljubavnica moje majke*. Što je najčudnije, nastavnici u njegovoj školi još uvek se nisu oporavili od njegove iskrenosti.

Frensis i ja smo planirale da ovog leta prisustvujemo jednoj lezbejsko-feminističkoj konferenciji kad su nas obavestili da ne primaju dečake starije od deset godina. Ta činjenica nam je predstavljala i logistički i filozofski problem, pa smo organizatoru poslale pismo sledećeg sadržaja:

Sestre,

deset godina zajedničkog života kao rasno mešovito lezbejskog para naučilo nas je kakva nam opasnost pretila od preterano uprošćenog pristupa prirodi ugnjetavanja i raznoraznih rešenja s tim u vezi, kao i o opasnosti koja je nerazdvojno vezana za svaku nepotpunu viziju.

Naš trinaestogodišnji sin predstavlja za nas isti onoliki povod za nadu u buduću svet kao i naša petnaestogodišnja ćerka i mi ne želimo da ga ostavimo na zločinačkim ulicama Njujorka dok mi putujemo na zapad da bismo pomogle da se stvori lezbejsko-feministička vizija budućeg sveta u kome ćemo svi moći da preživimo i da napredujemo. Nadam se da ćemo ovaj dijalog moći da nastavimo u bliskoj budućnosti jer osećam da je on značajan za našu viziju i naš opstanak.

Pitanje separatizma nije ni najmanje jednostavno. Drago mi je što je jedno od moje dece muškog pola jer mi to pomaže da ostanem poštena. Svaki redak koji napišem odiše krikom da nema lakih rešenja.

Odrasla sam u preovlađujuće ženskim sredinama i znam koliko je to bilo presudno za moj lični razvoj. Često osećam želju i potrebu za isključivo ženskim društvom. Priznajem da su naši sopstveni prostori od suštinskog značaja za razvoj i obnovu snage.

Kao crkinja, ponekad mi je neophodno da se povučem u isključivo crnačke grupe iz apsolutno istog razloga - zbog razlike u fazama razvoja i razlike u nivou interakcije. Kad razgovaram sa muškarcima i belkinjama, često se setim koliko mi je potrebno energije i vremena da ponovo izmislim olovku svaki put kad želim da pošaljem poruku.

To, međutim, ne znači da kad moj sin napuni deset godina, ja prestajem da budem odgovorna za njegovo obrazovanje kao i za obrazovanje moje ćerke. Ali, i u pogledu jednog i u pogledu drugog deteta, ta odgov-

ornost se sve više smanjuje što oni više postaju žena i muškarac.

I Bet i Džonatan moraju da znaju šta im je zajedničko, a šta nije; na koji način su povezani, a na koji nisu. Frensis i ja, kao odrasle žene i lezbejke sve svesnije svoje moći, moramo ponovo da steknemo to iskustvo u čijem svetlu različitost ne mora da bude pretnja.

Kad zamišljam budućnost, mislim o svetu u kome će živeti moje ćerke i moji sinovi. To je razmišljanje o opstanku vrste - razmišljanje radi života.

Najverovatnije je da će uvek biti žena koje će živeti sa ženama, žena koje će živeti sa muškarcima i muškaraca koji će živeti s muškarcima. Ja radim za vreme kada će svi - žene sa ženama, žene sa muškarcima i muškarci sa muškarcima - raditi u svetu u kome se hleb ili sopstvo ne trampira za poslušnost, lepotu ili ljubav. U takvom svetu vaspitavaćemo našu decu da budu slobodna da izaberu na koji će se način najbolje ostvariti. Mi smo zajednički odgovorni za vaspitavanje mladih i staranje o njima jer je, najzad, činjenica da se deca gaje u funkciji očuvanja vrste.

Unutar pomenutog trojnog obrasca uzajamnog vezivanja i načina života, vaspitavanje mladih će biti zajednička obaveza svih odraslih koji žele da učestvuju u tome. Očito je da će deca vaspitana u svakom od ova tri obrasca odnosa biti drugačija, a to će dati poseban pečat večnom traganju koji je najbolji način da proživimo svoj život.

Džonatan je imao tri i po godine kad smo se Frensis i ja upoznale. On sada ima četrnaest godina. Osećam da je život sa lezbejskim roditeljicama dodatno doprineo da Džonatan razvije vredno iskustvo u okviru svoje ljudske osećajnosti.

Džonatan je imao privilegiju što je odrastao u porodici u kojoj nije bilo seksističkih odnosa, u porodici koja je uputila izazov navodno prirodnim pretpostavkama o neophodnosti postojanja obrasca ugnjetača i ugnjetenog. Razlog za to ne počiva u činjenici da smo Frensis i ja lezbejke jer, na žalost, ima lezbejki koje još uvek robuju patrijarhalnim obrascima nejednakih odnosa moći.

Te pretpostavke o odnosima moći sada se dovode u pitanje zato što Frensis i ja, često bolno i u različitoj meri uspešno, pokušavamo da procenimo i svaki put iznova izmerimo naša osećanja koja se tiču moći, naše sopstvene i tuđe. Mi pažljivo ispitujemo one oblasti u kojima se ona ispoljava između nas dve i između nas i dece, bilo otvoreno bilo skriveno. Veliki deo naših dvonedeljnih porodičnih okupljanja posvećen je ovom istraživanju.

Kao roditeljke, Frensis i ja smo Džonatanu dale našu ljubav, našu iskrenost i naše snove kako bismo mu pomogle u stvaranju sopstvenih vizija. Što je najvažnije, on je kao sin dve lezbejke imao model od neprocenjivog značaja, ne samo kao model odnosa između dve osobe već kao način povezivanja.

Džonatan sada ima četrnaest godina. Kada sam razgovarala sa njim o ovom radu i tražila od njega dozvolu da neke delove njegovog života podelim sa drugima, pitala sam ga koji su po njegovom mišljenju, bili najnegativniji i najpozitivniji aspekti njegovog odrastanja sa lezbejskim roditeljka.

On je rekao da je najveća korist koju je stekao to što zna više o ljudima nego većina dece njegovih godina koju poznaje i što nije imao mnogo inhibicija koje su drugi dečaci imali u pogledu muškarača i žena.

Džonatan je rekao da je najnegativniji aspekt koji je osetio bio podsmeš neke dece čiji su roditelji heteroseksulni.

Misliš na tvoje drugove ? upitala sam.

O, ne, brzo je odgovorio. Moji drugovi su pametniji. Mislim na drugu decu.

*Esej **Odri Lord** je preuzet iz knjige
Sestra autsajderka
u izdanju Feminističke 94 i Žena u crnom.*

*Prevod: **Dragana Starčević***

NEGATIVNI ASPEKTI

Seksizam i ratni sistem

Suštinski koncepti, osnovne pretpostavke i fundamentalne vrednosti

Ratni sistem: nametanje patrijarhata

Moja upotreba termina *ratni sistem*, odnosi se na naš takmičarski društveni poredak zasnovan na autoritarnim principima koji pretpostavlja nejednaku vrednost ljudskih bića i koji se održava prinudom i upotrebom sile. Institucijama koje u današnje vreme kontrolišu i primenjuju ovu silu vladaju male grupe ljudi, elite koje upravljaju globalnom ekonomijom i vode državne poslove. Te elite sačinjavaju muškarci iz industrijskih zemalja, pre svega iz Zapadnih, i većina njih obrazovana je da razmišlja na zapadnjački, analitički način. Iako njihov međusobni odnos u okviru struktura elite ima takmičarski karakter, postoji zajednički cilj koji te elite spaja, a to je održavanje njihove sopstvene kontrole i vlasti. U ostvarivanju tog cilja kod svih elita se može uočiti određeni stepen prilagođavanja i saradnje. Njihovo primarno takmičenje odvija se, prema tome, sa ne-elitama, sa većinom svetske populacije. Kontrola se vrši silom koja poprima oblik pretnji, zastrašivanja i, kada je neophodno, oblik nasilne prinude.

Ratni sistem prožima naš život i utiče na svaki aspekt društva od strukturnog do međuljudskog. Od volje većine zavisi da li će podržavati taj sistem: ako ne zbog fundamentalnog uverenja, a ono iz straha, poželjno zbog pretnje koja dolazi izvan društvene jedinice koju kontrolišu određena elita. Međutim, ako to zahteva kriza ili postojeći poredak, proizvodi se strah od izvorišta kontrole, dakle, od samih elita. Kako jedinice kontrole postaju sve veće, sve je veća i potreba da se dokaže sposobnost da se suparnici mogu pobediti, zauzdati ili, ako je neophodno, da im se mogu oduzeti sredstva koja mogu biti upotrebljena da se većina stanovništva održi na nivou blagostanja što će osigurati njenu dalju podršku tom sistemu. Podrška se takođe obezbeđuje tako što se većina stanovništva održava u neznanju o sopstvenim interesima i u međusobnoj izolaciji, ali i podsticanjem takmičarskog duha u cilju sticanja povlastica koje im mogu dati samo elite. Na taj način je ovaj

sistem kroz istoriju ulagao neprekidne i značajne napore, pa čak i velika sredstva, u stvaranje vojnog potencijala za vođenje rata. Ja verujem da je takav sistem proizveo rat, a ne da je rat proizveo takav sistem. Meni se čini da ovaj pojam dopunjava ideju o osećaju traume koja nastaje zbog ozbiljnih psihičkih povreda do kojih dovedi deljenje ljudskog potencijala na odvojene muške i ženske kategorije.

Potkoncepti ratnog sistema važni za ovu diskusiju su rat, ratovanje, militarizam i militarizacija.

Rat — zakonom odobrena, institucionalno organizovana oružana sila koju vlast koristi da bi održala kontrolu nad društvom, da bi radila na ostvarenju opštih ciljeva, da bi štitila vitalne interese i rešavala sukobe — zasniva se na pretpostavci da su prinuda i upotreba sile krajnji i najefikasniji mehanizam za stvaranje i održavanje ovih željenih uslova. On ne isključuje alternative, ali se svi ostali pristupi smatraju sekundarnim po efikasnosti. *Bezbednost* države zavisi od njene sposobnosti da vodi rat. Rat je, prema tome, ozakonjen i institucionalizovan. Najznačajnije je to što je upotreba rata ekskluzivna privilegija političkih elita, privilegija koju priznaje međunarodno pravo i ozakonjuje religija. Patrijarhat pothranjuje svoj centralni sistem uverenja tako što vođenje rata određuje kao isključivo pravo muških elita (uz nekoliko manjih i nekoliko mitoloških izuzetaka), u šta spada i donošenje zakona kao i posredovanje između ljudskog roda i Boga.

Ratovanje — skup veština, umetnosti i nauka u cilju izvođenja ratnih dejstava — podrazumeva da sredstva i mehanizmi za korišćenja oružanih snaga moraju biti sistematizovani i da se neprestano moraju usavršavati. Nauka je oduvek bila u službi ratovanja i imala je ogroman uticaj na tehnologiju. U naše vreme veliki deo naučnih istraživanja i tehnološkog razvoja vezan je za povećanje ratne sposobnosti i usavršavanje tehnika za vođenje rata. Sfere nauke i tehnologije tradicionalno su bile zatvorene za žene, tako da postoji mišljenje da su na to isključivanje žena uticali ciljevi kojima su nauka i tehnologija služile. Preterivanje u traganju za efikasnijim sredstvima ratovanja često dovodi do stvaranja ratničke države. To se događa u slučajevima kada društvo neprekidno insistira na povećanju sredstava radi stvaranja veće borbene gotovosti u odnosu na stvarne ili potencijalne protivnike.

Militarizam — sistem uverenja koji podržava zakonitost vojne kontrole nad državom — zasniva se na pretpostavci da vojne vrednosti i vojna politika vode ka bezbednom društvu u kome vlada mir. Militarizam je korišćen da ozakoni kako ratovanje tako i civilnu prinudu i upotrebu sile (to jest, stvaranje nacionalne garde i milicije), u interesu "narodne bezbednosti". Ne treba da

nas iznenađuje da što je društvo više militarističko to je veća tendencija da bude i više seksističko jer su takve njegove vrednosti i institucije. Militarizam predstavlja preuveličavanje onih obeležja koja se uopšteno označavaju kao *mačizam*, termin koji je nekad imao konotaciju snage, hrabrosti i odgovornosti neophodnih za ostvarivanje muških socijalnih funkcija. Patrijarhat podržava militarističke koncepte i vrednosti, čije su strukture i prakse otelotvorene u državi, a koje stvaraju osnovnu paradigmu za sistem nacija-država. Na taj način u svim vidovima tog sistema postoje neizbežne seksističke predrasude koje su posebno snažne u pogledu pitanja vezanih za bezbednost, termin koji sve političke zajednice usvajaju u cilju sopstvenog opstanka. Bezbednost je glavni pokretač u stvaranju *vojske* - "struktura organizovanog nasilja koje kontroliše država".

Militarizacija — proces insistiranja na vojnim vrednostima, vojnoj politici i borbenoj gotovosti kao i često prebacivanje civilnih funkcija na vojne vlasti — pretpostavlja da kada se društvo nalazi u krizi ili kada mu preta opasnost, ta se kriza ili opasnost može najbolje prebroditi jačanjem vojske. Dva značajna pokazatelja militarizacije su javna potrošnja, posebno procenat ukupne potrošnje date u vojne svrhe, kao i diskusija o primeni ili konkretna primena vojnih mera kao rešenja za probleme i sukobe koji su suštinski političke ili ekonomske prirode. Treba zapaziti da u takvoj politici žene nemaju praktično nikakvu ulogu i da povećana vojna potrošnja ide nauštrb društvene potrošnje što se veoma negativno odražava na žene. Militarizacija značajno doprinosi feminizaciji siromaštva. Rut Sivard navodi da će žene uskoro predstavljati najveću grupu svetskih siromaha.

Patrijarhat je, prema ovim definicijama glavno jezgro konceptualne strukture koja praktično određuje sve ljudske poduhvate, što javne što privatne:

Patrijarhat je skup vrednosti i uverenja podržavan od institucija i poduprt pretnjom sile. On navodno uspostavlja "prave" odnose između *muškaraca i žena*, između *žena i žena*, i između *muškaraca i muškaraca*. On nameće strukture po kojima jedni ljudi "prirodno" obavljaju muški posao a drugi "prirodno" obavljaju ženski posao. U skladu s tim, svaki muški posao se više ceni, pridaje mu se veći značaj i bolje se plaća. Patrijarhat pokušava da zavadi žene tvrdeći da bi svaka žena trebalo da upravo u odnosu sa muškarcem iskazuje najveću lojalnost, da u njemu traži zaštitu kao i ostvarenje ličnog identiteta.

Najzad, patrijarhat je destruktivna struktura za definisanje *pravih* odnosa između samih muškaraca. Muškarce, u većini društava, veoma rano uče da se ponašaju *muški*, da poštuju samo one muškarce koji se ponašaju *muški*,

da se međusobno takmiče, da razmenjuju žene, da jedni od drugih kriju svoje strahove i saosećanje, da se drugačije ophode prema sinovima nego prema ćerkama. Sve ove dimenzije patrijarhata — njegove pretpostavke, vrednosti, podela rada — očigledne su i uvrežene u vojsci koja je najpatrijarhalnija institucija u već postojećem patrijarhalnom društvu.

Vojska je suštinsko oličenje patrijarhata; militarizacija društva predstavlja nekontrolisanu manifestaciju patrijarhata kao *otvorenog i eksplicitnog* oblika vladavine.

Seksizam i feminizam: sistem u krizi

Seksizam je sveprisutno višeglavo čudovište koje se na različite načine pojavljivalo u različitim istorijskim periodima i u različitim kulturama. To je sistem uverenja zasnovan na pretpostavci da su fizičke razlike između muškaraca i žena toliko značajne da bi trebalo da budu odlučujuće za praktično sve društvene i ekonomske uloge muškaraca i žena. U skladu sa takvim uverenjima nisu samo njihove reproduktivne funkcije određene polom, već je pol faktor koji vlada njihovim celokupnim životom, svim njihovim funkcijama u društvu i ekonomiji, njihovim odnosom prema državi i svim javnim institucijama, a posebno njihovim međusobnim odnosom. Seksizam se ispoljava u svim oblicima ponašanja od suptilnih gestova i jezika do eksploatacije i ugnjetavanja kao i u svim ljudskim institucijama od porodice do multinacionalnih korporacija. On je podjednako složen fenomen kao i ratni sistem. Malobrojni su ljudi koji mogu da izbegnu da ih oba ova fenomena socijalno uslove, a još je manje onih koji uspeju da ih prevaziđu.

Glavni temelj na kome počivaju seksistički stavovi ogleđa se u uverenju da su muškarci biološki i intelektualno superiorniji od žena. Ovo uverenje dovodi do ponašanja poznatog kao *muški šovinizam* — do diskriminacije prema ženama koja obuhvata očigledne i opšte prihvaćene društvene, ekonomske i političke običaje i prakse kao i pravne institucije koje ozakonjuju i održavaju podređeni položaj žena. Muški šovinizam funkcioniše u svim sferama privatnog i javnog života. Pođimo od činjenice da su žene potčinjene očevima, muževima, pa čak i sinovima preko diskriminacije koja se prema njima sprovodi na poslu pa do njihovog isključivanja iz sfera moći, naročito iz tehnologije i politike. Ženski pokret je smatrao da muški šovinizam predstavlja jezgro i glavnu manifestaciju seksizma. Ti termini su se upotrebljavali kao sinonimi. Međutim, kontinuirana istraživanja i razmišljanja jasno pokazuju da je seksizam daleko komplikovaniji i dublje ukorenjen od tako vidljivih i očiglednih aspekata poput šovinističkog ponašanja, ili čak ekonomske i poli-

tičke diskriminacije prema ženama.

Muški šovinizam takođe je uticao na pojmove muškog i ženskog, koji zaista služe kao norma za definisanje *muškarca* i *žene*, jer se muškarci i žene socijalno opažaju kao nosioci polnih uloga i kao pojedinci koje karakterišu muški i ženski atributi. *Pravi muškarac* mora da pokaže sve muške atribute, a *prava žena* sve ženske. Ti atributi su društveno određeni. Veoma mali broj tih atributa zasniva se na fizičkim obeležjima pre svega na sekundarnim polnim karakteristikama. Muškarac izuzetno jake muskulature može se smatrati muževnijim od muškarca sitnije građe, a žena izuzetnih oblina može se smatrati ženstvenijom od mršave žene.

Na ovom mestu nije posebno značajno nabrajati čitav niz karakteristika koje određuju muškost i ženskost. Važno je, međutim, naglasiti da nametanje različitih oblika ponašanja muškarcima i ženama pojačava neke karakteristike ratnog sistema. Dve njegove verovatno najozbiljnije karakteristike su:

a) dozvola koju većina društava daje muškarcima da udovoljavaju svojim agresivnim porivima dok ženama zabranjuju iskazivanje istih;

b) podsticanje muškaraca da budu takmičarski raspoloženi čak i u toj meri da se služe nasiljem da bi postigli uspeh dok kod žena obeshrabruju takmičarsko raspoloženje.

Izuzetak je, naravno, podsticanje takmičenja među samim ženama u cilju *osvajanja* i *zadržavanja* muškarca. Muškarcima je takođe dozvoljeno da ispoljavaju gnev dok se od žena očekuje da ga potisnu. Čitav spektar ponašanja koja podstiču, i čak ozakonjuju, nasilje kao manifestaciju muškosti i muškog identiteta označava se pohvalnim, pa čak i moralnim ponašanjem u javnosti kao *osobenost veličine* koja ima dalekosežan uticaj na naš celokupni društveni etos.

Pokazatelji militarizma i seksizma

Studije svetskog poretka istražuju mogućnosti za ukidanje rata i razvitka miroljubivog i humanog globalnog poretka. On projektuje i procenjuje alternative postojećem sistemu koje bi mogle da ostvare vrednosti svetskog poretka i otvore mogućnosti za evoluciju miroljubivijeg i pravednijeg društvenog poretka. Ljudi koji prihvataju perspektivu svetskog poretka gledaju na takvu evoluciju kao na napredak ka univerzalnom uživanju u vrednostima koje smatraju fundamentalnim kriterijumom za procenu mira i pravde tvrde da bi strukture jednog transformisanog globalnog sistema trebalo da podržavaju te vrednosti kao osnovne norme. One nam, međutim, ipak daju neke osnovne smerice za procenu stepena onih antiteza miru i pravdi, *nasilja* (to jest,

nepotrebnog nanošenja štete životu i blagostanju koje se može izbeći) i *ugnjjetavanja* (preprekama koje su stvorili ljudi da bi sprečili druge ljude u vršenju izbora i iskazivanju samoodređenja), koji karakterišu i povezuju seksizam sa ratnim sistemom. Na ovom mestu ću dati kratak pregled vrednosti svetskog poretka da bih ilustrovala prethodni iskaz, ali i da poduprem tezu da se suštinski napredak bilo ka miru ili ka pravdi ne može ostvariti bez uklanjanja seksizma.

Svaka od pet vrednosti svetskog poretka — ekonomska pravičnost, socijalna pravda, ekološka ravnoteža, političko angažovanje i mir — može se upotrebiti za dokazivanje činjenice da se postojeći globalni poredak, ratni sistem, održava uz pomoć nasilja i ugnjetavanja kao i da su žene veće žrtve sistema nego muškarci. Velika aktuelna osujećenost ovih vrednosti takođe navodi na pomisao da su i povećana militarizacija i jačanje muškog šovinizma simptomi autoritarnog sistema koji reaguje na pretnju svom kontinuitetu.

Ako prihvatimo činjenicu da je javna potrošnja i pokazatelj brige za interese i dobrobit žena, Sjedinjene Države su primer paralelnog razvoja militarizma i seksizma. Takozvana budžetska kresanja, koja su preusmerila sredstva iz ekonomskih i socijalnih fondova u vojni, imala su najnegativnije posledice na žene. Maloletna deca, manjine, kao i stari ljudi ozbiljno su time pogođeni; žene čine bar polovinu u pomenutim kategorijama.

Ako socijalnu pravdu definišemo kao pravičnost u dostupnosti svim povlasticama koje društvo nudi, možemo zapaziti da militarizacija ne samo da ograničava te povlastice čineći ih manje dostupnim siromašnima, već takođe usmerava distribuciju povlastica u korist vojske i onih koji su uključeni u ostvarivanje vojne gotovosti i u vojnu proizvodnju (na primer, za povećanje troškova vojne proizvodnje). Militarizacija isto tako vodi ka klasifikaciji nekih resursa sa višenamenskom (vojnom i ne-vojnom), upotrebom i davanju vojnoj industriji prioritetni pristup tim resursima, povećavajući važnost vojnih rešenja u vođenju politike (na primer, dodela nafte i strateških metala). Drugi primeri su pružanje mogućnosti za sticanje višeg obrazovanja u vojsci onima koji to inače sebi ne bi mogli da priušte na drugi način, to jest, onima sa ograničenim pristupom društvenim povlasticama; davanje većih sredstava iz fondova za istraživanje naučnicima koji rade na poslovima vezanim za odbranu zemlje, a pre svega davanjem povlastica u klasnoj strukturi vojske. Iako je malo ljudi skromnog porekla među oficirima, a još manje u okviru komandnog kadra, mora se priznati da siromašni dečaci mogu da postanu uspešni ljudi zahvaljujući vojnoj službi.

Ako prihvatimo koncept da je naš društveni sistem primarno ratni sistem,

onda se ono što je korisno za vođenje borbe može smatrati fundamentalnim kriterijumom za društvenu vrednost koja se pripisuje ljudskim grupama. Isti taj fenomen koji je stvorio oficire od ljudi koji su se proslavili jašući na konju i topovsko meso od pešadije može da objasni činjenicu da muškarci iz manjinskih grupa često dobijaju povlastice i privilegije u vojsci, industriji, i u stručnim profesijama mnogo lakše nego žene iz vladajućih etničkih grupa. Žene su tradicionalno imale posebnu funkciju u služenju ratnom sistemu koja se takođe ogledala u služenju industrijskoj ekonomiji. Kao što socijalna analiza iz primarne ekonomske perspektive može da objasni da su ropstvo, rasizam i seksizam načini obezbeđivanja jeftine radne snage i osiguravanja njene reprodukcije (što je po nekim analizama bila primarna funkcija žena), tako feministička analiza svetskog poretka može njihov nastanak da objasni potrebom da se produkuje i reprodukuje topovsko meso. Tesna veza između militarizma i seksizma kao i njihova duboka ukorenjenost otkriva se takođe, po mom mišljenju, u diskriminaciji prema hendikepiranima i homoseksualcima. Trebalo bi imati u vidu da se povremeno homoseksualno ponašanje, posebno u isključivo muškom okruženju, toleriše i da ga društvo minimalno žigoše u sredinama kakve su zatvori i internati. Nikada se ne događa da neko bude izbačen iz zatvora zbog homoseksualnosti, dok su slučajevi izbacivanja iz internata retki. U vojsci nije tako, mada moral i konvencionalna konzervativnost nisu tome razlog. Strah od ženskih osobina od suštinske je važnosti za vojničku socijalizaciju, i to s razlogom. Homoseksualni odnosi, kao i heteroseksualni, izloženi su riziku da poprime duboko žensku karakteristiku, osobenost da drugog volimo isto ili više od sebe i da se često izlažemo riziku ili smo spremni da se žrtvujemo za njegovo dobro. Kao što sam na drugom mestu primetila to je način da čovek postane heroj, ali vojska tako ne može da funkcioniše. U stvari, nijedna institucija koja zavisi od poslušnosti ne može tako da funkcioniše. Kad bi muškarci u toku borbenih dejstava bili suviše zaokupljeni stanjem svog *dragog druga*, ne samo da bi im to verovatno odvlačilo pažnju od zadatka već bi uopšte uzev bili manje surovi.

Ovo nije argument koji podržava vojnu diskriminaciju prema homoseksualcima, jer smatram da homoseksualni muškarci ni na koji način nisu manje sposobni od žena za obavljanje tradicionalnih i savremenih muških funkcija. Taj argument ne ispušta iz vida brigu i ljudsko saosećanje koje su homoseksualni muškarci pokazivali prema drugovima po oružju. Naprotiv, ovaj argument, po mom mišljenju, otkriva glavni izvor seksističke represije i to ne samo u vojsci već u svim autoritarnim društvima: duboki strah od ljudske sposobnosti da brinu o zaštiti drugih. Zbog toga što briga za druge i zaštita

drugih verovatno predstavljaju opasnost za bezuslovno prihvatanje autoriteta, one su primarno ograničene na privatnu i žensku sferu; zbog toga socijalna pravda, ali ne obavezno i ekonomska pravičnost, ima mali prioritet u autoritarnim društvima uopšte, a u militarističkim društvima posebno.

Briga i zaštita orijentisane su više ka pojedincu i odnosu između pojedinaca nego ka odnosu sa strukturama i pravilima Bespogovorno prihvatanje pravila i struktura od suštinske je važnosti za autoritarnu vlast. Socijalna pravda više zavisi od poštovanja pojedinaca i manje je apstraktna od neodređene pravde jer se može zamisliti i opisati u pojedinačnim slučajevima konkretnog ljudskog iskustva. Autoritarna vlast generalno zapostavlja pitanja socijalne pravde u tim ljudskim okvirima. Ženske vrednosti su ličnije i manje apstraktne od muških vrednosti. To je očiglednije kod individualnih, ljudskih pokazatelja nego kod institucionalnih pokazatelja koji su prožeti muškim vrednostima. Iako nam može izgledati kao kontradikcija, ženske vrednosti su više fizičke u telesnom smislu od muških vrednosti. To je bez sumnje tako zbog dihotomije između uma i tela koju je uglavnom nametnula Zapadna kultura, što je aspekt istog onog dualizma koji odvaja muško od ženskog u skladu sa muškim i ženskim obeležjima roda. Po toj podeli muškoj polovini se iz skupa ljudskih karakteristika pripisuje um, a ženskoj telo. Bog može biti muškarac, konačni tvorac, ali životna sila i izvor hrane je žena — Majka priroda. Sposobnost rađanja, najvažnija od svih bioloških funkcija, bila je glavna karakteristika ženskog identiteta. Ta sposobnost je dovela do stvaranja sindroma *biologije kao sudbine* koji je žene isključio iz funkcija vezanih za intelekt i odlučivanje i praktično ih učinio *ženskim evnusima*. Ali, ta sposobnost im je podarila poseban odnos sa prirodom i drugim misterijama što objašnjava žensku intuiciju, onaj poseban oblik holističkog mišljenja koji je u današnje vreme priznat kao autentičan misaoni proces.

Procena vrednosti angažovanja u politici otkriva da u svetskim političkim strukturama postoji dovoljna količina represije koja samo potvrđuje stav da je aktuelni svetski poredak autoritaran i da u procesu militarizacije sve više i postaje takav što je neizbežan rezultat države nacionalne bezbednosti. Veze između militarizacije i političkog ugnjetavanja od suštinskog su značaja i za proučavanje mira i za studije svetskog poretka koje su dovoljno dokumentovane i o kojima se naširoko diskutovalo tako da ih je na ovom mestu dovoljno samo u najkraćem spomenuti.

Obratićemo pažnju na dve najvažnije činjenice:

1) na psihološke faktore koji većinu ljudi navode da ograniče svoje političko angažovanje kada je navodno ugrožena bezbednost zemlje

2) na odnos između političkog angažovanja žena i nivoa političke slobode i demokratskih principa uopšte.

Kao što smo prethodno spomenuli, što je režim represivniji to je verovatnije da će biti seksističkiji. Seksizam, militarizam i represija su emocionalno uslovljeni. Njih proizvode strah i pojačano zastrašivanje, a opstaju u velikoj meri kao posledica paralize kritičke sposobnosti građanstva.

Druga činjenica koju seksizam u politici otkriva pokazuje da većina naših postojećih političkih struktura i praksi ima korene u patrijarhatu. Politika kao iskazivanje moći više je plod ratnog sistema nego što je obrnut slučaj, s obzirom na to da je politika u istoj meri kao i rat po svojoj suštini muška aktivnost. Ovaj stav proističe iz činjenice da se politikom, čak i danas, pre svega bave muškarci, u skladu sa muškim standardima i u muškom stilu. Uspeh u politici kao i u ratu smatra se dokazom muškosti i zahteva određeni stepen krvoločnosti. Nema veće potvrde ovog zahteva od političkog uspeha najmoćnijih žena na svetu koje i dalje moraju da dokazuju svoju čvrstinu čak i (posebno) pošto su dosegle vrhunac moći.

Isključivanje žena iz sfera političke moći koje istrajava generacijama, iako su to pravo dobile u većini Zapadnih zemalja, predstavlja značajnu činjenicu u održavanju ratnog sistema. Ta činjenica upada u oči jer žene postaju sve više politički angažovane u svojim mirovnim inicijativama, a kako razlike između glasača i glasačica postaju sve izraženije, to dovodi do toga da mediji često govore o jazu između rodova.

Ženama je u svakoj državi zabranjeno da upotrebljavaju državnu silu. Rezultat toga je da su žene u svakoj državi građani nižeg reda bez obzira na to šta zakon kaže i bez obzira na to kako one sebe vide... Bilo je pokušaja da se objasni odsustvo žena sa položaja na koje se dolazi izborima ili naimenovanjem. Neki autori se, naravno, pozivaju na *prirodu* kao na objašnjenje; drugi ukazuju na prekid karijere zbog rađanja dece, na nedovoljno pravno obrazovanje žena kao i na muške predrasude. Ako žene neće/ ne mogu/ ili se misli da neće ili da ne mogu, da primenjuju silu, onda su one loši kandidati za položaje na kojima počiva odgovornost za vršenje prinude. Međutim, izgleda da javno mnjenje smatra da su žene veoma prihvatljive kao vladini službenici na mestu sudija; one su takođe prihvatljive kao članice zakonodavnih tela gde mogu da pomognu u obezbeđivanju budžeta i stvaranju pravila o upotrebi sile i prinude (policije i vojske); one su izgleda najmanje prihvatljive na položajima izvršne vlasti, kao službenici koji moraju da sprovode odluke i lično daju uputstva. Takav stav nije nužno iracionalan s obzirom na to da samo mali broj žena biva obučen, bilo teorijski ili praktično, za zadatke koje obavljaju službenici izvršne vlasti.

Postoji, takođe, razlog za sumnju da se žene isključuju iz razgovora o razoružanju jer cilj takvih razgovora, naravno, nije razoružanje. Naravno da je strah od podjednakog učešća žena u politici sasvim opravdan. Dok se protivnice feminizma možda plaše da će punopravni građanski status za žene podrazumevati služenje vojske, još dublji strah postoji u okviru muške strukture moći u pogledu toga šta politička jednakost može da znači za celokupni sistem. Najviše od svega ih plaši pitanje, pod uslovom da žene uđu u politiku i dobiju istu moć kao muškarci, a moć je suština muškosti, šta će se onda dogoditi sa muškim identitetom koji je toliko zavisano od te jedine prednosti koja ih uzdiže u odnosu na žene. Jevrejske feministkinje skreću pažnju na efekat pojačavanja svesnosti prisutan u tradicionalnim molitvama kojima se muškarci zahvaljuju Bogu što nisu rođeni kao žene. Isključivanje žena iz politike i rata pre svega je način da se one spreče da povrate apsolutnu kontrolu koju su u detinjstvu imale nad muškarcima kao i da se očuva muški identitet koji delimično izrasta u procesu odvajanja od majke, a samim tim i od žene uopšte. Strah od gubljenja identiteta dublje je ukorenjen čak i od straha o kome govori Keril Rivers u članku *Smrt Amandmana za jednaka prava i strah od novih žena*, u kome tvrdi da će sve žene početi da liče na muškarce ako ostvare političku jednakost.

Mir kao vrednost svetskog poretka, po mišljenju istraživača, uopšte uzet ima konotaciju takozvanog negativnog mira, to jest odsustva rata. Glavna sila koja operiše protiv tako definisanog mira jeste trka u naoružavanju. Nijedan drugi faktor ne pokazuje celovitije povezanost seksizma i militarizma kao što je pokazuje trka u naoružavanju, a posebno trka u nuklearnom naoružavanju. Irma Garsija Čafardet smatra da nijedan drugi faktor ne otkriva preciznije onaj seksizam koji počiva u srcu ratnog sistema i koji izopačava muškost i ženskost radi održavanja ženske inferiornosti. Izopačavanje seksualnosti u muške i ženske uloge i muško i žensko ponašanje rezultat je straha koji predstavlja jednu od najfundamentalnijih prepreka miru. Briga za bezbednost, ekonomske preokupacije, ideološka nepopustljivost, pa čak i poricanje smrti, sve je to od sekundarnog značaja u odnosu na osnovni i fundamentalni strah, strah od kastracije koji je prava prepreka razoružavanju.

Falički karakter oružja uopšte, a nuklearne trke u naoružavanju posebno, primetile su feministkinje i neki psihijatri, ali se tom činjenicom nisu značajno pozabavili ni kreatori politike ni istraživači zauzeti rvanjem sa preprekama razoružavanju. Značajno je objasniti zbog čega se neke žene više zalažu za razoružavanje od muškaraca jer nam to otkriva potencijalno presudnu i važnu vezu između muškog identiteta i rata. Ako žene mogu da postanu slične

muškarcima angažujući se u politici, muškarci mogu da postanu slični ženama ako više ne mogu da ratuju. I kao što je svakoj ženi usađen strah od *sudbine gore od smrti* to jest od *gubljenja časti* zbog silovanja, tako i svakog muškarca od malena uče da se plaši mogućnosti da postane sličan ženi. Od takvih sudbina (feminiziranog muškarca ili obeščašćene žene), beži se u stilu slogana *bolje mrtav nego komunista* i *bolje smrt nego sramota* koji su ilustracija mentaliteta sklonog militarizmu. Ja iskreno verujem da je taj mentalitet imao ogromnog uticaja na događaje koji su doveli do krize u nuklearnoj trci u naoružavanju.

Vrednosti svetskog poretka predstavljaju, po mom mišljenju, human i univerzalan skup vrednosti koje bi mogle da posluže kao kriterijumi za stvaranje vizije o boljem globalnom poretku. One daju smernice za stvaranje novih institucija koje treba da obezbede miroljubiv i pravedan društveni poredak. Ostvarivanje ovih društvenih vrednosti počiva u sferi formiranja, uglavnom, političkih institucija. Međutim, stvaranje političke sile i mobilisanje ljudi radi podrške ovim vrednostima zahteva zainteresovanost i angažovanje koji su po svojoj prirodi duboko lični. Svako od nas treba da shvati kako u strukturnom, eksplicitnom smislu društva i politike tako i u suptilnom, implicitnom smislu ljudskog uma koliko smo svi duboko uslovljeni ratnim sistemom i njegovim seksističkim temeljima. Naše sopstvo, kao i istorijske okolnosti u kojima se nalazimo vuku koren iz komplikovanog i bliskog uzajamnog dejstva psiholoških sila i društvenopolitičkih struktura što je dovelo do stvaranja naše kulture. Seksizam i rat su kulturni problemi koji ne mogu biti osvetljeni, a još manje razrešeni, isključivo psihološkim ili samo strukturnim pristupom kao što ne mogu biti razrešeni ni uzajamnom izolacijom. Čini mi se da pojam *recipročne uzročnosti* nudi mogućnost da se obezbede i znanje i strategije koje adekvatno i efikasno kombinuju lično sa političkim u jedinstvenu strategiju za prevazilaženje identičnih problema seksizma i rata.

(Betty A. Reardon, Sexism and the War System, Teachers College, Columbia, New York, 1985.)

*Prevela Dragana Starčević
Priredio Boban Stojanović*

Muškost i militarizam: Primer SAD

Kada komentatori diskutuju o napadu SAD-a na Avganistan, između ostalog navode rod kao opravdanje za agresiju. Kako nam kažu, korist, od bacanja tona bombi na avganistanske mete je da Avganistanke postanu slobodne da se školuju, skinu svoje burke i šetaju ulicama. Ako bliže analiziramo američke ideje rodnih uloga - naročito pojam muškosti - otkriva se kako ove ideje obezbeđuju važno emocionalno i metaforičko gorivo vladinim vojnim akcijama u Avganistanu i porast američke ratobornosti širom sveta.

Muškost i nasilje

Muškost određuju slike, vrednosti, interesi i aktivnosti koje su važne za uspešno postignuće muške zrelosti u američkoj kulturi. To je ono što *pravi* muškarci poseduju, i što ženama i *mekušcima* nedostaje. To je ono što štiti dečake od batina, muškarcima pomaže da privuku žene i dokazuje njihovu heteroseksualnost. Idealizovani američki imidž muškosti dominira u medijima, reklamnoj i filmskoj industriji i taj promovisani skup povezanih normi ponašanja je prinudan - on pritiska muškarce da se prilagode baš kao što norme koje određuju ženskost primoravaju žene.

Da bi bio *pravi* muškarac, muškarac ne treba da bude plašljiv, neodlučan, pomirljiv ili slab. Dečak ili muškarac koji *nije* dovoljno muževan biće stigmatizovan kao mekušac, izbegavan kao *mamin sin* i stereotipno shvaćen kao gej. Ovi rodni stereotipi povezuju slabost, viktimizaciju i feminitet sa nedovoljno izraženom muškošću, i prenose poruku da je muška žrtva nasilja: ne - pravi muškarac. U retorici visoko maskulinizovanih aktivnosti u ovom društvu (uključujući fudbal, vojsku i velike poslove), poraz ponižava i feminizira poraženog — i zato mora biti osvećen pobedom. Tako su strahovi od femininog i od toga da će biti viđen kao gej, prvi na listi rodnih propisa za muškarce.

Ideja da muškarci jesu i da moraju da budu nasilni doprinosi lošem funkcionisanju društva na bezbroj načina. Strahovi od posedovanja i ispoljavanja neadekvatne muškosti često su povezani sa ekstremnim nasilničkim

ponašanjem. U društvu koje karakterišu, sa jedne strane visoke kazne za rodno neprilagođene i, sa druge strane nedostižni ideal muškosti - nasilje je nužan način da muškarci dokažu svoju muškost.

Muškost i rat

Rat — najnasilnija i najzverskija ljudska radnja - paradigma je maskuliniteta. Vojna služba je jedan od obreda muškosti; ona muškarca čini *muškarcem*. I rat čini *nacije* muškim. On stvara i pojačava muški nacionalni identitet - osećanje da je naša nacija jaka, utvrđena, odlučna, hrabra, ponosna i tako dalje. Povrh toga, rat uspostavlja muške identitete onih pojedinaca koji planiraju i orkestriraju borbom. Tako je vođenje ratova u širokom smislu (uključujući ne samo borbu već i strateško planiranje), veoma *maskulinizovani* poduhvat. Kao takav, on zahteva prilagođavanje normama muškosti - one važe za sve koji učestvuju ili su uvučeni, bili oni muškarci ili žene. U svojoj studiji *ratnih igara*, Kerol Kon je primetila da učesnici vežbe izjednačavaju muškost sa spremnošću upotebe sile i žrtvovanja građana sopstvene zemlje. Nasuprot tome, učesnici su nenasilna rešenja, poput pregovora, posmatrali kao znak slabosti i neprikladne muškosti. Svako ko je takvu opciju predložio, istog trenutka je izgubio legitimitet u igri i, počev od tog trenutka manje je uziman za ozbiljno. Linda Buz raspravlja o tome kako je Zalivski rat, i za Džordža Buša starijeg i za većinu javnosti, bila šansa za naciju da se iskupi - da ponovo stekne svoju izgubljenju muškost nakon rata u Vijetnamu.

Muškost i “neprijatelj”

Uprkos činjenici da ga skoro polovina pripadnika i pripadnica vojne službe ne pripada/nema taj identitet, hvaljeni simbol vojnog hiper-maskuliniteta još uvek je — identitet belog muškarca. Od Džona Vejna preko Silvestera Stalonea, do Džoša Hartneta, većina naših filmskih heroja su belci. Suprotno tome, slika *neprijatelja* koja okupira psihu nacije (i često nadahnjuje američku filmsku industriju), je istovremeno ne-bela i feminizirana. U ratnim i akcionim filmovima muževni beli heroj je u protivteži sa egzotičnim, demonskim i dehumanizovanim ne-belim (i često fizički oštećenim) protivnikom. I naravno, većina *stvarnih ratova* koje su SAD predstavljale od Drugog svetskog rata kao pogodne za borbu bili su protiv nacija druge boje: Koreja, Vijetnam, Grenada, Irak, i sada Avganistan.

Džoana Nejdžel tvrdi kako je koncept muškosti Teodora Ruzvelta uključivao *avanturističkog ali civilizovanog belog muškarca koji pripitomljava ili pobeđuje obojene*. Obezbeđujući modernu ilustraciju istog stava, Buš ponovo suprotstavlja ne-

bele bezobrazne države sa civilizovanim svetom (verovatno, nad-civilizovanim SAD). U postupanju prema arapskim i azijskim nacijama kao *necivilizovanim*, Buš navodi da su one varvarske, i da su vojne snage SAD-a tu da zaštite svet od njihove divlje destruktivnosti. Pored toga što američke neprijatelje vidi kao ne-bele divljake, naša nacionalna svest ih još i feminizira. U svetu sastavljenom na principu *dobar momak/ loš momak* - ovaploćenog u Bušovoj *ili ste sa nama ili protiv nas* retorici - ako je američki ratni heroj preterano muževan, onda protivnik mora da bude njegova suprotnost. Imajući u vidu da rodne kategorije vezuju slabost i poraz sa ženskošću, ne iznenađuje da su i vojni neprijatelji takođe feminizirani. Primer za ovo može biti i letak koji je kružio Njujorkom i na kom je predstavljen Osama Bin Laden koga siluje Svetski Trgovinski Centar, ispod kog se nalazi naslov *Voliš nebodere, kučko?* Ukratko, američka muškost nije samo nasilna, ona je posebno nasilna prema pojedinim tipovima ljudi. Toni Morison je pokazivao kako podređivanjem obojenih, emigranti u SAD postaju *Amerikanci* - dominacija nad rasama je deo dostignuća legitimnog članstva u američkom društvu. Ja bih dodala: ne samo da pojedinci postaju *Amerikanci* podređivanjem obojenih, već da time postaju i *muževni*. To jest, naš pojam plemenite, principijelne muškosti uključuje ideju da je sposobnost dominacije nad ne - belima deo onoga što muškarca čini *muževnim*. To pokazuje njegovu civilizovanost i uključenost u *principijelno* nasilje, kao što je rat protiv neprijatelja našeg naroda. Ovo rasno i rodno obeležavanje vojnih protivnika objašnjava *naše* nasilje kao odgovor na napade 11.septembra, i teži da bude viđeno kao hrabro, razumno, principijelno, opravdano i plemenito. U isto vreme na *njihovo* nasilje - nasilje otmičara - gleda se kao na kukavičko, nerazumno, neprincipijelno, neopravdano i iskonsko zlo. Ipak, onako svirepi napadi na Njujork, Vašington i Pensilvaniju sigurno nisu bili kukavički. Na osnovu gore navedenog, tvrdim da se strasna javna podrška Bušovim napadima na Avganistan delimično može pripisati ideji muškosti: kao nasilne i rasno superiorne. U nacionalnoj svesti, napadi na Svetski trgovinski centar (STC) i Pentagon - ikone američke ekonomske i vojne moći - upisali su se kao simboličko slabljenje (belih) SAD od (ne-belih) stranaca. Pad STC-a simbolizuje gubitak američke vojno-političke dominacije širom sveta, ali pokreće i skup asocijacija u vezi sa rodnom koje naciju identifikuju kao poniženu, feminiziranu (ne-belu) žrtvu. Unutar kulturnih razlika koje ovde opisujem, jedini način da se izbegne ponižavajuća, viktimizujuća uloga je da se uzvratil nasiljem - da se ponovo osvoji muškost nacije upotrebom masovnih vojnih snaga. Ako ga razumemo na ovaj način, američko bombardovanje Avganistana bio je *rodni* odgovor, izazvan osećanjem kastracije i usmeren na ponovno zadobijanje nacionalne muškosti osvetom.

Muškost bez nasilja

Ako se nadamo da ćemo ikada dobiti adekvatan nacionalni/ kolektivni odgovor na konflikt, neophodno je da pratimo štetne efekte sadašnje definicije muževnosti, odbijajući izjednačavanje kompromisa i dogovora sa slabošću i izneverenom muškošću. Psihološkinja Polak misli da ključ u prevenciji nasilja kod dečaka čine dve stvari: prvo, eliminacija osećanja lične sramote kod izlaganja opasnostima koje oni opažaju kao neadekvatnu muškost, i drugo, razvijanje osećanja empatije za druge. Bezbedna muškost i empatija: mislim da nam zaista kao naciji oboje nedostaju. Vođe zemlje su i dalje opsednuti dokazivanjem naše nacionalne (i njihova lične?) muškosti svetu. Empatija (saosećanje, razumevanje) sa napadačima je nakon 11.septembra, u javnosti je etiketirana kao nepatriotska. Svi pokušaji da se objasne ili razumeju teroristi, ili delovi sveta iz kojih dolaze, viđeni su kao pokušaji opraštanja: Empatija se odbacuje kao izdaja.

Ovo objašnjava zašto reakcije SAD na 11.septembar kod mene izazivaju utisak nezrelih. Opsednute dosezanjem hiper-mušкости koji nijedna nacija (niti muškarac) ne mogu da postignu i fiksirane na impresioniranje žena (majke, sestre i devojke koje su redovna publika koja prati za sve performanse muškosti u ratu), SAD se ponašaju kao nedozrele tinejdžerske siledžije. Kao i siledžije biramo manje i slabije od nas. Istorija započatih vojnih sukoba od strane SAD u poslednjih pedeset godina otkriva obrazac porasta upotrebe sile i pojačanog oslanjanja na oružja masovnog uništenja, potpuno nesrazmerne bilo kakvoj pripisanoj pretnji. Danas Bušova administracija govori o *nuklearnom* oružju. Ta činjenica, zajedno sa kaubojskom retorikom Džordža Buša mlađeg (*rasturimo ih, isprašimo ih*), navodi na pomisao da je on upao u još veću rodnu nervozu, nego što je bila ona od koje je njegov otac patio. Kao nasilnik koji još žešće zlostavlja svoju porodicu, naša nacija, vođena Bušovom politikom ulazi u do sada najveći točak nasilja nad drugim nacijama - naročito nad obojenim. Dok su razlozi nasilnog vladanja američkog imperijalizma uvek duboki i složeni, predlažem da razmišljamo o okrnjenoj američkoj muškosti, bar kao delimičnom objašnjenju ove ekstremno destruktivne i neverovatno opasne gnevne naravi.

Nancy Ehrenreich

Preveli i priredili: Adam Puškar i Boban Stojanović

Rodna legitimnost ratovanja

Rodnost je mnogo više od sistematskih odnosa muškaraca i žena. Rodnost je, kao organizacioni princip društvenog života, određena vrsta prakse koja je prisutna na raznim nivoima društva. Država i vojska su jedan od nivoa na kojima rodnost funkcioniše, tako da možemo analizirati koji su elementi rodnosti prisutni u državi, vojsci, ratu i zbog kojih toliko ljudi neće reći *ne* ratu. Tu su i ostali odnosi moći: etnicitet i religija kao delovi sistema i identiteta kroz koje se život organizuje.

Kada razmišljamo o rodnosti, tj. ko smo mi kao muškarci i kao žene, to je samo jedan nivo tog pitanja - drugi nivo je institucionalni. U kontekstu vojske i rata država je najvažnija institucija koju možemo da posmatramo iz rodne perspektive. Prvo je da je država sama nastala na principu rodnosti: državotvorstvo i državljanstvo se u mnogim državama posmatraju kao rodni principi. Muškarac je onaj koji je državljanin (nosilac državljanstva), a žena dobija državljanstvo preko oca ili preko muža. Muškost i državotvornost se objedinjavaju: kapacitet i (pretpostavljena) sposobnost muškarca da misli politički, racionalno i moralno su osnova evropske filozofije koja muškarca definiše kao kapacitet da bude moralan, racionalan i državotvoran, i sve te sposobnosti su posmatrane kao nešto što pripada isključivo muškarcu a ne ženi. U tom smislu emotivnost je nešto što je u ženskom principu.

Zanimljivo je da se u modernoj teoriji rat posmatra kao državotvoran. To znači: ako je muškost princip koji stvara državu, ako je muškarac onaj koji ima državljanstvo, i ako muškarac ima privilegije koje dolaze iz tog državljanstva - on isto tako ima obavezu da brani državu. Zbog toga je ženski vojnik tj. vojnkinja u mnogim državama izuzetak. Veza između države koja je zasnovana na rodnim principima, odgovornosti koje se dodeljuju za državu i ideja da je rat državotvoran, stavljaju muškarca i ideje muškosti na centralno mesto.

Militarizacija društvenog života je kada se ideje o vojnikanju, državi i muškosti prenesu na društvo - to je ono što postaje problem. Izrael je tu očigledan primer gde su bivši vojnici i generali bili na vlasti. Iz našeg iskust-

va znamo da je rat ono što daje prednost muškarcu koji je bio u ratu nad onima koji imaju civilno iskustvo: tu su vrednosti vojnikanja i rata prenete na društveni život. Međutim, sve te veze su mnogo dublje i kompleksnije gledamo npr. kroz ekonomske odnose. Odnos rodosti i ekonomije odnose možemo posmatrati kroz tržište rada. Upravo zbog ideje da je ženskost vezana za kuću a muškost za javni rad, vidimo da klasičan kapitalizam omogućuje tu podelu, jer omogućuje da muškarac radi i zaradi za porodicu i kuću. Međutim, u mnogim zemljama klasičan kapitalizam i loši ekonomski uslovi ne dozvoljavaju velikom broju muškaraca da se ostvare ekonomski. Tako, kada pogledamo Centralnu i Zapadnu Afriku mogućnost za muškarca da se ekonomski ostvari je jedino rat, jer su eksploatacija nafte, tropskog drveta i dijamanta organizovani kao ilegalni i vojno zaštićene aktivnosti. Odnosi između države, državnih institucija, ustrojstva kao i vojske i rodosti ukazuju nam u čitavom sistemu institucionalne organizacije rodnost prenosi vrednosti i na različite načine muškost i ženskost.

Pošto su na ovom području vršeni različiti zločini, samo jedan primer će nam pokazati na koje se načine muškost i ženskost različito posmatraju i kako su različito proizvedeni. Kroz rat, rodnost je nešto što simbolički definiše ženu kao žrtvu, a muškarca kao agresora. Međutim, vrlo retko razmišljamo o muškarcu kao žrtvi rata, jer muškost je definisana kroz vojnikanje, agresiju, mogućnost da se ubije, muškarac se automatski javlja kao agresor. Možemo, primera radi, da uzmemo rat u Hrvatskoj koji je bio državotvoran. Iz ovog rata nastaje nova država i Hrvati se pozivaju na hiljadugodišnju čistotu i tradiciju. Država se definiše kroz rodnu i duhovnu čistotu, pa se zato se muškarac i žena izuzimaju iz priče o nasilju. Simboličko značenje muškog tela za nacionalizam je ogromno - ona nacija koja ima aspiracije da postane moćna ne pokazuje nemoćno muško telo.

Ono što je razumljivo je da muškost i ženskost nisu samo kompatibilni, oni su na dva različita načina društveno proizvedeni. U svakom društvu postoje dominantni tipovi muškosti koje proklamuje nacija, kasta, rasa. Ti muškarci definišu muškost, a ostali treba taj model da prihvate. Kroz razne aktove nasilja definiše se drugačiji tip muškosti od dominantnog jer Drugačiji muškarci jednostavno ispadaju iz vodećeg sistema muškosti

Ono što je zanimljivo je da je muškost konstruisana manje fleksibilno od ženskosti. Kada pogledamo ženskost imamo raspon od kurve do svete, sve je mnogo fleksibilnije. Modeli muškosti su veoma striktni - zato je veoma teško javno prikazati modele muškosti koji odstupaju od dominant-

nih modela, zato je teško naći alternativu koja će do izvesnog stepena biti društveno prihvatljiva

Ako bi se vojska posmatrala kao institucija u kojoj će muškarac biti ubijen, a ne samo taj koji će ubiti, ako bi se izloženosti muškarca žrtvi, ranjavanju ili nasilju pokazala javno, bilo bi mnogo lakše reći ne i mnogo teže naći opravdanje za herojske priče koje će opravdati učešće u vojsci i ratu.

Dubravka Žarkov

(Izvodi iz predavanja Dubravke Žarkov na konferenciji Društvo bez vojnika: militarizam i alternative, Beograd 15. februar 2004.)

Priredio: Boban Stojanović

Silovana muškost

U analizi pravnih aspekata krivičnog progona i osuđivanja silovatelja i izvršilaca drugih vrsta seksualnog zlostavljanja u bivšoj Jugoslaviji, Tineke Cleiren i Melanie Tijssen, počele su da objašnjavaju svoj pristup:

Počinjemo našu analizu sa pravnog stanovišta da silovanje i druge oblike seksualnog nasilja ne bi trebalo smatrati rodno zasnovanim kriminalitetom, već nasilnim kriminalitetom seksualnog tipa, iako se rod ne sme zanemariti kada se takva dela vrše prema ženama. Ako se nasilje smatra kao odlučujući elemenat, onda nema nikakvog osnova za razlikovanje muških i ženskih žrtava, ili razlikovanje između odraslih i dece kao žrtava. Do sada, međutim, međunarodno pravo nije poklonilo dovoljno pažnje seksualnom zlostavljanju muškaraca. To nije čudno pošto homoseksualnost u mnogim kulturama nije tema o kojoj bi se moglo slobodno govoriti. Ali navodi se da se seksualno zlostavljanje muškaraca, kako homoseksualne, tako i nehomoseksualne prirode (kao što je sakaćenje genitalija), događa u bivšoj Jugoslaviji. Uopšteno se može reći da međunarodno običajno pravo ne diskriminiše na osnovu pola, pa bi, zbog toga, relevantan zakon za seksualno zlostavljanje žena trebalo da se primeni s istim dejstvom i na muškarce.

U gornjoj izjavi postoji očigledno nerazumevanje roda kao i značenja seksualnog nasilja. Nerazumevanje pojma rod je najjasnije u pretpostavci da je to nešto što se odnosi na žene ali ne i na muškarce. Ta pretpostavka da nasilje kao odlučujući elemenat ne daje osnova za razlikovanje između muških i ženskih žrtava, ili između odraslih i dece kao žrtava, demonstrira ideju da seksualno nasilje ima isto značenje za svakoga. Polno sakaćenje muškaraca kao jedan primer nasilja *nehomoseksualne* prirode predstavlja neznanje šta je u stvari seksualno nasilje.

Zbog toga je potrebno početi prvo s činjenicom da seksualno nasilje prema muškarcima, kao i pojedinačne nasilne radnje, nisu pre svega homo ili heteroseksualne. Razumevanje roda kao nečega što se ne odnosi samo na žene, ujedno daje i odgovor zašto je to tako. Ako se rod razume kao društveni i kulturni sistem kroz koji se definišu muškost i ženskost, i dele muške i ženske uloge (kako između odraslih tako i između dece), onda je

rod nešto što se odnosi kako na muškarce tako i na žene, kako na muškost tako i na ženskost. Seksualnost je takođe povezana sa rodom, mada ne isključivo. Za ovaj rad je dovoljno reći da muškost i ženskost podrazumevaju određene tipove seksualiteta. Nasilje i agresivnost, na primer, ne samo što se podrazumevaju kao deo muževnosti, već su takođe i deo muževne seksualnosti. Ta polazna pretpostavka podupire pokušaj da se silovanje jednostavno definiše kao *grub* seks. To je upravo ono što se nalazi u osnovi činjenice da silovanje teško da je ikada bilo gonjeno kao ratni zločin. Muškarci ratuju i muškarci siluju i te dve stvari se spajaju: silovanje i pljačka, vojnici izvan kontrole, ili sa potrebom da *daju oduška*. Vratiću se na to kasnije. Ali za sada, suština je da se naglasi da seksualnost, u istoj meri kao i rod, predstavlja organizovano načelo koje važi u osnovama svih kultura u kojima živimo — od Holandije do Balkana. Jednostavno zato što se muškarci i žene smatraju heteroseksualnim. Heteroseksualnost je norma u kojoj živimo, koje god da smo mi sami seksualne orijentacije. Konstrukcija muškosti je tako neodvojiva od konstrukcije heteroseksualnosti.

Drugi suštinski element muškosti je moć. To se na nivou društvene i kulturne organizacije prevodi u hijerarhijsku prednost muškog nad ženskim: *razum* je iznad *emocija*, što je klasičan primer. Na svakodnevnom nivou, ta moć se prevodi u mušku dominaciju nad ženama. Ali muškost kao moćima mnogo dublje posledice koje se odnose obavezno i uvek na ženskost. Muškost i muževnost su definisani kroz moć, pa muškarac ne može biti muškarac, a da nije utelovljenje moći.

Nemoguće je prenglasiti posledicu tako konstruisane muškosti za razumevanje seksualnog nasilja. Osnova nasilja kako prema muškarcima tako i prema ženama nije hetero ili homoseksualno, pojedinačnog muškog aktera, već neodvojivo povezani elementi konstrukcije muško=heteroseksualno=moć. U tom svetlu, polno sakaćenje muškaraca — eufemizam koji se koristi za odsecanje penisa — ima posebno značenje za muškarce. To je kako fizički čin, tako i čin simbolične demaskulinizacije, lišenje muškarača njihove muške moći simbolizovane u penisu. To je čin proizvođenja nemuškarca od muškarca. To nije nikako po sebi nekakav perverzni čin homoseksualne požude, to je perverzni čin žudnje za moći. Činjenica da je seksualno nasilje prema muškarcima nevidljivo — kako u ratu u kome se raspala Jugoslavija, tako i u svakodnevnom životu svuda na svetu — je posledično problem o kome se ne govori, i to nije nikakva posledica homoseksualnosti. To je posledica činjenice da je muškost u našim društvima neodvojiva od moći, i kao takva nezamisliva da bude vik-

timizirana. Pošto viktimizirani muškarac nije muškarac. To je, jednostavno, *contradictio in adjecto*. U okviru definicije muškosti u našim društvima, muškarci su uvek silovatelji i nisu podložni silovanju.

Ipak u svemu tome homoseksualnost ima svoju ulogu. Kako je u našim kulturama konstrukcija muškosti neodvojiva od heteroseksualnosti i moći, tako čak i samo nazivanje muškarca homoseksualcem verbalna demaskulinizacija, i predstavlja radnju verbalnog nasilja prema muškarcima. U slučaju fizičkog nasilja, muškarac koji je silovan ili seksualno zlostavljan od strane drugog muškarca, često asocira na homoseksualnost, i tako preživljava dvostruku opasnost: kako po svoju muškost tako i po svoju seksualnost.

Moć muško-heteroseksualne-moći je zbog toga toliko posledična po muškarce da sama po sebi predstavlja ratno oružje. Od momenta od kada muškarac nije definisan samo u rodnim terminima — na primer kao heteroseksualni, muževni mužjak — veću etničkim terminima — kao muslimanski, hrvatski ili srpski muškarac — demaskulinizacija nosi višestruki simbolizam. Slike izgadnelih tela muslimanskih muškaraca iz logora koje su držali Srbi bile su javno, mada kratko, objavljivane. Ali niko nije video fotografiju silovanog muškarca, i u novinama su bili objavljivani samo retki tekstovi koji pominju da su i muškarci bili silovani. Od novembra 1991. do decembra 1993. bilo je svega šest takvih tekstova u hrvatskom glavnom dnevniku, na primer, u poređenju sa preko 100 tekstova o drugim oblicima mučenja koje su doživeli hrvatski muškarci u srpskim logorima. Naučni tekstovi su bili još udaljeniji od te tematike. Retki su tekstovi koji su ikada i pomenuli da su muškarci bili seksualno zlostavljani. Niarchos priznaje da *situacija sa muškim žrtvama otvara različita pitanja*, ali da ona na njih ne može da odgovori. Jones je po mom saznanju, jedini koji je utvrdio da se tu radi o rodno specifičnom nasilju prema muškarcima u bivšoj Jugoslaviji.

U UN Izveštaju i Basijunijevom tekstu (1996) opisuju se brojni slučajevi seksualnog zlostavljanja muškaraca. To zlostavljanje se dešavalo uglavnom u pritvoru i na svim stranama. Logori koje su držali Srbi u Bosni su ipak označeni kao *oni u kojima je bio daleko najveći broj logoraša i gde se dešavalo najsurovije i najbrojnije nasilje* (Finalni izveštaj, Odeljak IV). Komisija je takođe utvrdila da postoje *značajne informacije da su se ratni zločini dešavali i u Hrvatskoj (...) posebno (...) u pogledu silovanja u logorima i seksualnog zlostavljanja muškaraca, uključujući kastriranje u logoru*. (Aneks, IX.A:5). Ipak, u zaključku nema eksplicitne tvrdnje da je seksualno zlostavljanje muškaraca bilo vršeno sistematično. I mada zaključak ne specificira da se ti nalazi

o silovanju i seksualnom zlostavljanju odnose isključivo na žene, lako je na taj način razumeti, uzimajući u obzir broj obuhvaćenih slučajeva i uspostavljene modele silovanja, da se to sve odnosi zaista posebno na žene.

Ja bih ipak volela da izrazim mišljenje da se uporna nevidljivost muških žrtava — kako u naučnim tekstovima tako i u javnosti — posebno odnosi na konstrukciju muškosti. Tu se kao određujuće može uzeti broj prijavljenih slučajeva. Naime, oni muškarci koji su preživeli silovanja i seksualno zlostavljanje mogu takođe odlučiti da o tome ne govore javno, plašeći se da će time njihova muškost i seksualnost biti ponovo dovedene u pitanje. Oni su već preživeli jednu demaskulinizaciju u samom činu nasilja. Čin priznanja nasilja može se pokazati kao previše. Očito je da žene nose žig srama lakše no muškarci. I ako je ova poslednja rečenica cinična za čitanje, ja ću reći drugačije: u rodnoj podeli uloga, muška uloga nije da bude žrtva silovanja, to je uloga namenjena ženama.

Iz teksta (Dubravka Žarkov, "War Rapes in Bosnia On Masculinity, Femininity and Power of the Rape Victim Identity", iz Tijdschrift voor Criminologie, Poseban broj o ratnim zločinima, jun 1997)

Telo drugog muškarca

U ovom poglavlju ispitujem novinske članke koji se bave ratovima tokom kojih se bivša Jugoslavija raspala, u nameri da pokažem kako se rod, seksualnost i etnička pripadnost međusobno konstituišu u medijskim reprezentacijama seksualnog nasilja. Započinjem sa donekle neobične tačke: muškarci kao žrtve seksualnog nasilja, a ne kao počinioци.

Za mnoge čitaоce/čitateljke može biti iznenađujuće da su muškarci bili žrtve seksualnog nasilja tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji, koja je postala ozloglašena po tome što je silovanje žena bilo jedno od najuspešnijih oružja. U surovoj realnosti rata, muškarci se najčešće vide kao silovatelji, a ne kao silovani. Naravno, ovo nije samo percepcija. U većini ratova i sukoba, kao i u vreme mira, realnost je da su muškarci silovatelji žena. Ne želim da poričem ovu činjenicu. Međutim, želim da pokažem da je opažanje muškaraca jedino i uvek kao počinilaca, a nikada kao žrtava silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja jedan veoma specifičan, rodni narativ rata. U tom narativu, dominantna shvatanja maskuliniteta spajaju se sa normama heteroseksualnosti i određenjima etničke pripadnosti, i na kraju određuju ko može ili ne može da se imenuje žrtvom seksualnog nasilja u nacionalnoj štampi.

Raspad Jugoslavije

Kasnih osamdesetih, kada se pojavljuju zahtevi za odvojenim nezavisnim državama, bilo je nemoguće podeliti etničke grupe prema postojećim granicama. Ne iznenađuje to da je, jednom kada je rat počeo u leto 1990. godine, postao rat za teritorije. Sve više, to je bio rat za etnički isključive i isključivo etničke teritorije. Etnička pripadnost postala je jedini mogući identitet, jedini prihvatljivi kriterijum za pripadnost grupi i jedina moguća veza sa komadom zemlje. Ljudi određeni pripadnošću drugim etničkim grupama nisu više bili dobrodošli unutar datih teritorija. Oni su bili proterivani svim dos-

tupnim sredstvima, neprestano i sistematski. Seksualno nasilje — nad ženama i muškarcima — bilo je jedno od tih sredstava.

Nasilje, njegove žrtve i njihova vidljivost

Ljudi koji su iskusili i preživeli oružane sukobe širom sveta znaju da je seksualno nasilje nad muškarcima, čak iako je nasumično i sa manje žrtava nego kada je reč o nasilju nad ženama, činjenica rata stotinama godina. U savremenim ratovima, međutim, pre je reč o dobro prikrivenoj činjenici. Stručnjaci/stručnjakinje iz oblasti studija sukoba, ili humanitarni radnici/e bi to mogli/e da znaju. Ali silovanje muškaraca u ratu nikada nije bilo velika tema u štampi, niti je kastracija u ratnom logoru bila na večernjim vestima. Jedva da sam i sama čula za to, sve dok nisam počela da istražujem načine na koje su shvatanja femininiteta i muškosti i norme heteroseksualnosti proizvele etničku pripadnost pre i tokom rata u Jugoslaviji.

Intervjuisala sam žene koje su rat iskusile nošenjem oružja, javnim demonstriranjem podržavajući, ili se suprotstavljajući, nacionalizmu, ili bežeći iz ratnih područja. Takođe sam analizirala članke iz hrvatskih dnevnih novina *Vjesnik* i nedeljnika *Danas*, i srbijanskog dnevnog lista *Politika* i nedeljnika *NIN* štampanih između 1986. i 1994. godine. Na kraju, sakupila sam brojne dokumente o ratovima u Bosni i Hercegovini (BiH) i Hrvatskoj koje su razne međunarodne oranizacije i institucije izdale. Kroz ove dokumente postala sam svesna seksualnog nasilja nad muškarcima.

Čitajući Konačni izveštaj Ekspertske komisije Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: izveštaj Basiuni), bila sam šokirana kada sam otkrila koliko se incidenata seksualnog nasilja zapravo odnosilo na muškarce kao žrtve. Opisana su brojna seksualna zlostavljanja muškaraca: prebijanje muškaraca u predelu genitalija i prisiljavanje na svlačenje; silovanje i zlostavljanje stranim objektima; kastracija i odsecanje testisa. Prema izveštaju Basiuni, zatvorenici su ponekad bili prisiljeni da čine nasilje jedni nad drugima, dok su u drugim prilikama zatvorski čuvari bili počinioci.

Izveštaj Basiuni takođe navodi kako su ovi zločini bili počinjeni uglavnom u zarobljeništvu, i da su ih počinile sve zaračene strane. Kao primer, navedeno je nekoliko zarobljeničkih logora: Trnopolje — pod upravom srpskih snaga, Odžaci — pod upravom hrvatskih snaga i Goražde — pod upravom muslimanskih snaga. Logori pod upravom srpskih snaga u BiH bili su istaknuti kao *oni sa najvećim brojem zarobljenika i gde je postojao najveći i najsuroviji broj kršenja prava*. U zaključku, izveštaj navodi da su seksualna

zlostavljanja tokom ratova u Bosni i Hrvatskoj bila sistematska i da su korišćena sa jasnim političkim ciljem. Ali ne pojašnjava da se nalazi odnose na seksualna zlostavljanja i žena i muškaraca. Oni/e koji/e ne pročitaju ceo izveštaj nemaju pristup detaljnom prikazu zločina nad muškarcima, i mogu lako pretpostaviti da se zaključak odnosi samo na žene. Izveštaj Basiuni jasno pokazuje da su muškarci takođe bili podvrgnuti rasprostranjenom, sistematskom seksualnom nasilju.

Ovo dalje dovodi do pitanja: šta se desilo sa svim onim političarima/kama, akademikima/akademkinjama i novinarima/kama koji/e su, kao ja, čitali/e izveštaj Basiuni? Posebno sam bila intrigirana činjenicom da istraživači skoro uopšte nisu posvetili pažnju ovom pitanju. Broj akademskih tekstova koji pominju muškarce kao žrtve seksualnog nasilja može se izbrojati na prstie jedne ruke.

Međunarodni mediji, toliko posvećeni izveštavanju o silovanju žena, zazirali su od teme seksualno zlostavljanih muškaraca.

Intrigirana, sa jedne strane, ovom jasnom razlikom u pogledu davanja informacija o muškim žrtvama seksualnog zlostavljanja između akademskih tekstova i međunarodnih i nacionalnih medija, i izveštajem Basiuni sa druge strane, odlučila sam da još jednom pregledam glavne hrvatske i srpske dnevne novine i nedeljnike. Između novembra 1991. i decembra 1993. godine, bilo je svega šest takvih članaka u hrvatskoj štampi. U istom periodu, bilo je preko 100 članaka o drugim oblicima torture koje su Hrvati iskusili u logorima pod srpskom i muslimanskom upravom i preko 60 tekstova koji su se posebno odnosili na silovanje žena. Srbijanske dnevne novine i nedeljnici, na moje dalje iznenađenje, nisu objavili nijedan tekst o seksualnom zlostavljanju muškaraca. Čini se da, za razliku od silovanja žena, seksualno nasilje nad muškarcima nije bilo javna stvar ni srbijanske niti hrvatske štampe. Zašto? Zašto su seksualno zlostavljani muškarci bili u toj meri nevidljivi u medijima i akademskim tekstovima, kada je izveštaj Basiuni jasno navodio njihovo postojanje?

U traganju za odgovorima, vratila sam se izveštaju Basiuni i primetila drugi zanimljivi detalj: svedočenja o seksualnom nasilju nad muškarcima dolazila su uglavnom od svedoka/kinja, a ne od samih žrtava. Čak su i sami svedoci/kinje - eksperti/kinje u Tribunalu istakli/e da su imali/e jako malo susreta iz prve ruke sa seksualno zlostavljanim muškarcima. Silovane žene, suprotno tome, često su svedočile o svom teškom iskustvu. Šta bi moglo da bude objašnjenje za ove toliko različite brojeve? Da li muškarci mnogo više nego žene oklevaju da prijave da su bili žrtve seksualnog

zlostavljanja? Da li je broj zlostavljanih muškaraca bio toliko manji u odnosu na broj zlostavljanih žena? Da li je broj muškaraca koji su preživeli to teško iskustvo mali, tako da je ostala nekolicina da ispriča svoju priču?

Ovde pružam neke odgovore na ova pitanja analizirajući pet od šest članaka o seksualnom nasilju nad muškarcima iz glavne hrvatske dnevne novine, *Vjesnika*. Moja analiza počinje od pretpostavke da je nevidljivost muškaraca koji su trpeli seksualno nasilje u vezi sa mestom muškosti i muškog tela unutar nacionalnih diskursa o etničkoj pripadnosti, o nacionalnom biću i o državnosti. Počeću prikazivanjem načina na koji su muške žrtve seksualnog zlostavljanja predstavljene u *Vjesniku* i nastaviću analizom pojmova muškosti, normi seksualnosti i definicija etničke pripadnosti koje proizilaze iz ovih reprezentacija.

Nacionalna štampa, nenacionalna tela

Kao što je već navedeno, glavne hrvatske dnevne novine i nedeljnik objavili su svega šest članaka o muškim žrtvama seksualnog nasilja tokom ratova u Bosni i Hrvatskoj. Prva dva članka pojavila su se u *Vjesniku* u februaru i martu 1992. godine, skoro pola godine pre nego što je seksualno nasilje počinjeno u ratovima u bivšoj Jugoslaviji postalo javno saznanje. Druga četiri članka objavljena su na vrhuncu međunarodnog interesa za to pitanje, između oktobra 1992. i februara 1993. godine. Analiziraću prvi tekst koji se pojavio pre nego što je ratno silovanje postalo problem, i sva četiri teksta objavljena nakon toga.

U februaru 1992. godine *Vjesnik* je objavio kratak odeljak sa ne više od 100 reči. Neverica i iznenađenje novinara u pogledu sadržaja sopstvenog teksta očigledni su u naslovu: *Četnici silovali vozače kamiona?!* U toj priči, izbeglica, opisuje čega je bio svedok dok se krio u razrušenoj kući kraj autoputa. Četiri kamiona koja su pripadala bosanskoj kompaniji pratila je Jugoslovenska narodna armija. Četnička patrola zaustavila je konvoj:

Pod pretnjom oružjem primorali su vojnu patrolu da napusti vozače kamiona. Onda su počeli da maltretiraju vozače, koji su bili muslimani, a na kraju su ih silovali. Četnici su mučili muškarce i čupali im po jedan nokat za svaki pokušaj naivnih vozača — koji su verovali da će vojska osigurati njihovu bezbednost na putu — da odbiju saradnju. (*Vjesnik*, 16. 2. 1992: 7)

24. i 25. oktobra 1992. godine, kada su ratna silovanja žena već javno objavljena, *Vjesnik* je objavio izveštaj o zloupotrebi ljudskih prava u ratu koji su sastavile Ujedinjene nacije. Prva polovina, naslovljena *Bez preživelih u*

logoru Omarska — novi američki dokumenti o zločinima u BiH, zauzimala je dve stranice (*Novi Vjesnik*, 24. oktobar 1992: 10A, 19A). Bila je praćena poznatom fotografijom lica iza žice (preuzete iz dokumentarnog filma CNN-a o muslimanskim muškarcima u srpskim logorima). Ispod slike je pisalo: *Konclogori — zločin protiv čovečnosti*. Članak ima formu izveštaja: zločini su nabrojani hronološki jedan za drugim i opisani u par kratkih rečenica. U skoro svakom kratkom pasusu, bila je navedena etnička pripadnost i žrtava i zločinaca. Zločini su seksualni zločini srpskih zločinaca nad muslimankama, ili drugi zločini nad muslimanskim i hrvatskim civilima od strane Srba. Jedan pasus opisuje zločine hrvatskih snaga nad srpskim civilima. U jednom pasusu, muškarac musliman, bivši zatvorenik logora srpskih snaga *Luka*, opisuje seksualno zlostavljanje muškaraca: *Jednom je video oko 15 leševa mladih muškaraca, između 18 i 30 godina, nagih, sa odsečenim genitalijama. Čuvari su mu zapretili da će i njemu biti učinjeno isto.* (*Novi Vjesnik*, 24. oktobar 1992: 19A)

Vjesnik je preneo nastavak izveštaja i sledećeg dana, pod naslovom *Hiljade ljudi sahranjeno u blizini Prijedora — poslednji izveštaj Amnesty International* (*Novi Vjesnik*, 25. oktobar 1992: 7A). Članak zauzima gotovo celu stranu, zločini su navedeni hronološki, sve su počinile srpske snage ili srpske vlasti nad muslimanskim i hrvatskim civilima.

Slučaj seksualnog zlostavljanja muškaraca u ovom delu izveštaja je zlostavljanje srpskih čuvara muslimanskih muškaraca u logoru *Omarska*, o kome svedoči musliman. Navodi se sledeće: *Bio je svedok javnih premlaćivanja i seksualnih zlostavljanja u logoru. Rekao je da su čuvari logora prisilili nekoliko zatvorenika na odnos, a u nekim slučajevima su odsecali šake i penise, za kaznu, i kao način zastrašivanja ostalih muškaraca.* (*Novi Vjesnik*, 25. oktobar 1992: 7A)

U decembru 1992. godine, *Vjesnik* je objavio četvrti članak koji pominje seksualno zlostavljanje muškaraca, pod naslovom *Ima i drugih logora*. Ovaj kratki članak dopisnika iz Pariza započinje pres konferencijom humanitarne organizacije *Lekari bez granica* o postojanju neotkrivenih ratnih logora. Nastavlja opisujući izbeglice koje žive u Francuskoj, koje su bile zarobljene, koje svedoče o torturi i ubijanjima od strane Srba u logoru *Kozarac*. Između ostalog, pominju seksualno zlostavljanje muškaraca: *Mnogi muškarci bili su mučeni, a nekima su odsecane genitalije* (*Novi Vjesnik*, 12. oktobar 1992: 9A).

25. februara 1993. godine, *Vjesnik* je objavio poslednji članak koji pominje seksualno zlostavljanje muškaraca, preuzet od francuske novinske agencije ORF, pod naslovom: *U logoru smrti: Mehmedalija Sarajlić nije želeo*

da siluje devojku. Bio je kastriran, izvađene su mu oči, grlo prerezano. Tri žene prepoznale su neke od zločinaca. Sam članak bio je kratak, ali sa dugim podnaslovom i sa fotografijom zatvorenika kako ulaze u logor i velikim masnim slovima u naslovu i podnaslovu, koji zauzimaju više od četvrtine strane. Tekst, u četiri kratka pasusa, opisuje austrijski dokumentarni film o ratnim zločinima u BiH. Prvi pasus opisuje izbeglice iz BiH, koje su sada u Austriji, kako gledaju film o logoru srpskih snaga *Omarska* i pokušavaju da identifikuju čuvare. Drugi pasus pominje seksualno nasilje nad muškarcima: *Sve tri žene bile su svedokinje ubistva muslimanskog političara Mehmedalije Sarajlića. Srbi su mu rekli da siluje devojku. Kada je odbio, kastrirali su ga, a potom su mu iskopali oči i prerezali grlo (Vjesnik, 25. februar 1993: 30).*

Postoji jedna zapanjujuća sličnost između ova dva seta članaka — jednog koji se pojavljuje pre nego što je ratno silovanje postalo poznato, i drugih, koji se pojavljuju kasnije — koja mora da bude istaknuta: veoma su selektivni kada je reč o etničkom identifikovanju žrtava i ratnih zločinaca. Muslimani, muškarci i žene, skoro su isključivo žrtve, a srpski muškarci su skoro isključivo napasnici. Ovo je posebno prisutno u slučaju seksualnog nasilja nad muškarcima, gde se Hrvati ne pojavljuju ni među žrtvama niti među zločincima. Možemo, na primer, pretpostaviti da je izvorni dokument koji se navodi u člancima od 24. i 25. oktobra 1992. godine bio duži, i da je sadržavao više referenci na zločine koje su hrvatske snage počinile nad muslimanima i Srbima. Međutim, jedini seksualno zlostavljani muškarci čija je etnička pripadnost eksplicitno navedena bili su muslimani (članci od 16. februara 1992, 25. oktobra 1992 i 25. februara 1993). Muške žrtve koje nisu eksplicitno etnički definisane (spomenute 24. oktobra i 12. decembra 1992) mogle su biti ili muslimani ili Hrvati, ali to nam nije rečeno. U članku od 24. oktobra 1992. godine, svi primeri ratnih zločina bili su oni gde su Srbi zlostavljali muslimane. Ovo je od pomoći za postavljanje okvira u kom se za kastrirane žrtve može pretpostaviti da su muslimani. Kada su žrtve mogle biti hrvatski muškarci, etnička pripadnost jednostavno nije spomenuta. U svim člancima u *Vjesniku*, jedina etnički definisana, i kao takva vidljiva, muška žrtva seksualnog nasilja je muškarac musliman; jedini etnički definisan, i tako vidljiv, počinilac je srpski muškarac.

Po čemu su se članci razlikovali? Očigledno, smanjili su se kako je seksualno zlostavljanje postalo javno saznanje. Suprotno prvoj priči, reference na seksualno sakaćenje i zlostavljanje muškaraca u poslednje četiri priče, iako stravične u pojedinostima, svega su duge rečenicu ili dve. Iskustva

zlostavljanih muškaraca niti su ispitivana niti detaljnije opisana.

Najzad, prvi članak potpisao je hrvatski novinar, druga četiri članka su prenesena na ovaj ili onaj način. Oni su citirali određene međunarodne dokumente, izveštaje i programe. Činjenica da su priče koje čine javnim seksualno nasilje nad muškarcima *uvezene* isprva može biti nevažna, jer je preuzimanje članaka od drugih radio-televizijskih kuća i objavljivanje izveštaja regularna novinarska praksa. Ne mora svaki deo štampe da bude analitički autorski tekst. Ipak, možemo se zapitati, krajem 1992. i početkom 1993. godine, kada su i nacionalna i međunarodna štampa na široko pisale o ratnim zločinima i sistematskom silovanju žena, da li je zaista istina da novinari u Hrvatskoj nisu bili zainteresovani i da nisu imali sredstva da pišu priče o seksualnom zlostavljanju muškaraca? Na primer, hrvatske pres agencije često su dostavljale članke o razaranju hrvatskih gradova i sela; njih su pisali sami novinari - izveštači sa terena u Hrvatskoj. Hrvatski novinari intervjuisali su žrtve drugih ratnih zločina nad hrvatskim civilima. Intervjuisali su svedoke i pisali članke. Isto se desilo i u slučaju članka o silovanim muslimanima vozačima kamiona, pre nego što je seksualno nasilje u ratu postalo glavna priča. Ali kada je seksualno zlostavljanje u ratu ustanovljeno kao javni problem, priče o seksualno zlostavljanim muškarcima katapultirane su u međunarodni prostor. Zašto?

Predložila bih da ova *internacionalizacija* nije pitanje pristupa informacijama, već strategija u medijskoj reprezentaciji. Postavljanjem izvora vesti izvan hrvatskih granica, *Vjesnik* ih je premestio iz domaće, hrvatske teritorije, i time ih porekao kao integralni deo hrvatskog ratnog narativa. I više od toga, činjenica da su samo muškarci muslimani navedeni kao žrtve, a samo Srbi muškarci kao zločinci značila je da je ceo narativ seksualnog zlostavljanja muškaraca predstavljen tako da nema nikakve veze sa Hrvatima.

Postoji nekoliko veoma važnih razloga za ovakav način reprezentacije. Prvo, seksualno zlostavljanim muškarcima čije su priče ispričane u štampi, takvim potezom bilo je odreknuto pravo pripadanja hrvatskoj naciji. Isto važi i za srpske muškarce koji su regularno bili predstavljeni kao počinioci zločina. Drugo, takvo odvajanje različitih ratnih narativa uspostavlja vrlo specifičnu vezu između hrvatske muškosti, hrvatskog nacionalnog bića i hrvatske države. U ostalim člancima analiziram tu vezu pokazujući uloge koje specifične muškosti i specifična muška tela igraju u konstrukciji nacionalnog bića i etničke pripadnosti, svoje i *Drugih*. Obrazlažem kako medijska reprezentacija seksualnog nasilja nad muškarcima ustanovljuje muško

telo kao mesto u kom se muškost, seksualnost i etnička pripadnost uzajamno konstituišu.

Proizvodnja razlike: muškosti, seksualnosti, etničke pripadnosti

Koje vrste muškosti, seksualnosti i etničke pripadnosti su opisane u hrvatskim dnevnim novinama za muslimanske muškarce (žrtve) i srpske muškarce (počinioc)? I u kojoj meri se one razlikuju od onih koje prikazuju hrvatske muškarce? Pogledajmo prvo žrtve. U slučaju silovanih muslimanskih vozača kamiona, prema *Vjesniku*, oni su očekivali da budu zaštićeni, bili su naivni, i, na kraju, bili su silovani. Očekivanje zaštite, naivnost i silovanje ne zvuče kao atributi prave muškosti u tom delu sveta (niti u mnogim drugim, kada je o ovome reč). U savremenim evropskim rodnim odnosima, dominantni oblici muškosti neodvojivi su od moći. Ta moć nalazi svoj izraz u raznovrsnim oblicima: u moći samozaštite i zaštite drugih, baš kao i u moći da se napada, u seksualnoj moći, kao i u intelektualnoj i moralnoj moći. Prava muškost definisana je ovim moćima. Muškarci kojima nedostaju neke od ovih moći nisu *pravi muškarci*. A sudije — beli, srednje klase, Evropljani — sebe su stavili u prvu kategoriju, i iskoristili ove diferencijacije da vladaju onima kojima se sudi — crnima, radničke klase, kolonizovanima.

Narodi iz bivše Jugoslavije i sa Balkana pokazuju, u bolno ciničnom obrtu, da su prava deca Evrope: isti kriterijumi vladajuće muškosti upotrebljeni su u medijima da postave liniju podele između različitih etničkih pripadnosti. U člancima *Vjesnika*, i muškost i heteroseksualnost muslimanskih muškaraca dovedene su u pitanje. Vozači kamiona opisani su atributima koji se obično asociraju sa femininošću: zaštićeni, naivni, silovani. U četiri poslednja članka, ovo lišavanje muškosti seksualno zlostavljanih muslimanskih muškaraca može biti nejasnija. Zapravo, može se činiti nemoguće da se rečenicom ili dve konstruiše specifična slika pojedinačne muškosti, a samim tim i one dominantne. Ali *Vjesnik* je uspeo da učini upravo to. Kroz činove seksualnog nasilja navedenog u novinama, i rečima kojima su opisani, zlostavljanim telima muslimanskih muškaraca sistematski su poreknuti atributi dominantne muškosti. Da bih pokazala kako je to učinjeno, upoređiću opise određenih činova nasilja navedenih u izveštaju Basiuni sa onim u člancima iz *Vjesnika*. Nakon toga analiziraću različita značenja različitih činova nasilja i pokazati kako ova značenja konstruišu veze između etničke pripadnosti i muškosti.

Izveštaj Basiuni naveo je da su sami čuvari logora sprovodili većinu seksualnog nasilja i da su zatvorenici bili prisiljeni na međusobno zlostavljanje. I ovde leži razlika u značenju pripisanom različitim seksualnim zlostavljanjima, i značaj različitih muških tela u konstrukciji etničkog sopstva i etničkog Drugog u hrvatskoj štampi.

U falocentričnoj kulturi, odsecanje muškarčevog penisa simbolički lišava

muškosti svakog muškarca. Međutim, kada je muškost konstruisana ne samo kroz rod i heteroseksualnost, već takođe i kroz etničku pripadnost, neki od kastriranih muškaraca biće manje vidljivi od drugih u medijskoj reprezentaciji. Vidljivost zlostavljenog muškog tela, stoga, postaje pitanje nacionalnosti — a ne samo muškosti. Lišavanje muškosti u tom slučaju sadrži višestruke simbolizme, jer muškost je savršeni primer specifičnih aspekata etniciteta. Moć da se obezbeđuju sredstva, moć zaštite i odbrane, kao i moć da se kontroliše i definiše nečija pripadnost etničkoj grupi, simbolički je položena u muškarcima. Ako postoji marker etničke granice, bio bi to deo tela koji nikada neće biti priznat kao nedostajući, koji se nikada neće pojaviti kao razlog za počasno povlačenje iz vojske ili kao zahtev za odgovarajuću novčanu odštetu — penis.

Pošto falička moć penisa definiše snagu nacije, ne može postojati odgovarajuća odšteta za njen gubitak. Tako, kada je muško telo istovremeno i etničko i muško, kastracija jednog muškarca etnički definisanog neprijatelja je simboličko oduzimanje muškosti celoj grupi. Seksualno poniženje muškarca druge etničke pripadnosti je tako dokaz za to da ne samo da je manje muškarac, već da je njegova etnička pripadnost manje to. Lišavanje muškosti poništava moć etničkih Drugih poništavanjem moći muškosti njihovih muškaraca.

U bivšoj Jugoslaviji, predstavljanje nemoćnih Drugih kroz *odsecanje* njihovih simboličkog izvora moći izvedeno je od strane čuvara logora. Ali *odgrizanje* penisa zarobljenika izvodili su zarobljenici. Postoji značajna razlika između ova dva čina. U prethodnom, kastrirani muškarac je lišen muškosti jer mu je oduzet glavni simbol njegove muškosti, dok je muškost kastratora ritualno uvećana prisvajanjem muškosti kastriranog. U poslednjem slučaju, čin nasilja postavljen je kao seksualni čin, kao oralni seks između zatvorenika. Sledi da su oba muškaraca simbolički dovedena u položaj homoseksualaca. Njihovo lišavanje muškosti određeno je ne samo kroz nedostatak moći, već takođe kroz nedostatak heteroseksualnosti.

Time se simbolički značaj nasilja ne nalazi samo u nasilnom činu. Bila

da je penis odsečen ili odgrižen, zarobljenici trpe seksualnu torturu kastracijom. Simboličko značenje takođe se nalazi u načinu na koji se ovi činovi izvode i, naročito, kako su predstavljeni u medijima. Uzmimo silovanje muškaraca. *Vjesnik* navodi svedoka koji kaže da su dva muškarca bila prisiljena *da imaju odnos*. U izveštaju Basiuni, nije upotrebljena reč *odnos*, pod znacima navoda. Pre, muškarci su bili prisiljeni da *siluju jedni druge* ili da *zlostavljaju jedni druge*. Razlika u upotrebi reči je značajna jer okvir reprezentacije u *Vjesniku* sugerise uzajamnost, koja navodi na pristanak. *Dostojanstvo* muslimana koji je odbio da siluje devojkicu pod pretnjom smrti lako je potkopano reprezentacijom *nedostojanstva* dvojice muslimana koji su imali seks jedan sa drugim, pa i pod pretnjom smrću. Prevara ovakve reprezentacije nije samo u tome da je seksualno zlostavljanje postavljeno kao seks, već takođe i da su žrtve prikazane kao delatnici sopstvene viktimizacije.

Ova homoseksualizacija muslimanskih zarobljenika prisutna je i u činovima nasilja i u medijskoj reprezentaciji. Ista definicija dominantne moćne heteroseksualne muškosti određuje i čuvare koji su prisiljavali zatvorenike na međusobno zlostavljanje, i članke u *Vjesniku* koji opisuju ova zlostavljanja. Ove definicije ključne su za konstrukciju etniciteta u činovima nasilja kao i u medijskim reprezentacijama. Drugim rečima, etničko sopstvo uvek je konstruisano putem norme moćne heteroseksualne muškosti. Šta god da odstupa od te norme, poriče mu se pripadanje etničkom sopstvu. Tako seksualno zlostavljani muslimani ne mogu da pripadaju hrvatskoj naciji jer su i njihova (moćna) muškost i njihova (hetero)seksualnost poreknute.

U ovom poglavlju neću se baviti detaljnom raspravom o reprezentaciji muškosti i seksualnosti srpskih počinilaca seksualnog nasilja. Ali, vredno je pomenuti da slika srpskog silovatelja, i muškarca i žena, u hrvatskoj štampi, određuje muškost srpskih muškaraca kao značajno drugačiju od one hrvatskih muškaraca: silovanje muškarca od strane muškarca određuje srpske muškarce kao perverznejake; silovanje žene od strane muškarca određuje ih kao primitivce. A, ne iznenađuje, da slika srpskog silovatelja u hrvatskoj štampi simbolički važi za sve Srbe: naciju primitivnih, agresivnih perverznejaka. Srpske žene nisu pošteđene u toj reprezentaciji: nikada spomenute kao silovane, one su opisane ili kao da su i same nasilne ili kao podstrekačice srpskih muškaraca na upotrebu nasilja.

Dubravka Žarkov

Prevela: Tamara Belenzada

Silovanje u ratu: Frajeri iz naše ulice

Vrhovni sud Međunarodnog tribunala u Hagu za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji osudio je 12.juna 2002. trojicu muškaraca srpske nacionalnosti (Kunarac, Kovač, Vuković), za seksualno nasilje nad ženama muslimanske nacionalnosti. Njih trojica proglašeni su ratnim zločincima i kažnjeni zatvorom od 28, 20 i 12 godina, a u obrazloženju presude na 127 stranica stoji da su osuđeni zbog seksualnog zlostavljanja 105 žena 1992. u Foči. Zbog silovanja, mučenja i držanja 105 žena u uslovima ropstva osuđeni su za zločin protiv humanosti i kršenja običaja i zakona rata. Prva presuda doneta je februara 2001, pa je nakon toga slučaj vraćen Vrhovnim sudom Haškog tribunala nijedna tačka tužbe nije oborena. Dakle, KRIVI SU ZA SISTEMATSKO SEKSUALNO NASILJE NAD ŽENAMA. Za međunarodno pravo ovo je istorijska presuda. Po prvi put u istoriji muškarci se kažnjavaju za sistematsko seksualno nasilje u uslovima ropstva-oblik zločina protiv humanosti koji je uprkos tome što je postojao oduvek u mnogim ratovima do sada po pravilu prolazio nekažnjen.

Feminističke teoretičarke su u poslednjih deset godina pokazale da je silovanje u ratu pojava poznata iz svih ratova. Međutim, ni ratni sud u Nirnbergu protiv vlade Nemačke za zločine počinjene u Drugom svetskom ratu, ni ratni sud u Tokiju (Međunarodni vojni tribunal za Daleki Istok), nisu sudili za zločin silovanja u ratu iako je dokazni materijal postojao. Sve do rata u Bosni i Hercegovini, kada su mediji leta 1992. objavili da su srpski vojnici silovali više hiljada žena hrvatske i bošnjačke nacionalnosti- silovanje u ratu nije bilo javna činjenica, već javno ćutanje. Nakon ove medijske kampanje feminističke pravnice i advokatkinje su iskoristile prisutnost teme silovanja u ratu u javnosti i počele da vrše pritisak na međunarodne institucije da razviju svest o rodnom zločinu (gender crime). Rezultat toga rada je da statut ICTZ od 1993, definiše silovanje u ratu kao ratni zločin i zločin protiv humanosti. Nakon toga, statut ICC, usvojen 1998. u Rimu definiše četiri zločina protiv žena kao ratni zločin: silovanje u ratu, seksualno ropstvo, prisilnu trudnoću i prisilnu prostituciju.

Međunarodni krivični sud za Ruandu je 1998. osudio bivšeg majora Žan Pol Akaješu na doživotnu robiju (tri doživotne kazne), za genocid i zločine protiv humanosti, za zločine silovanja i podsticanja seksualnog nasilja. Haški sud za bivšu Jugoslaviju među 100 podignutih optužnica ima više od 20 u kojima su okrivljeni optuženi, između ostalog, i za silovanje u ratu. Prvi osuđeni za silovanje u ratu kao zločin protiv humanosti pred Haškim tribunalom su bili Tadić i Furundžija (slučaj *Lašvanska dolina*). Slobodana Miloševića u sve tri optužnice sud tereti, između ostalog, za odgovornost za silovanje u ratu.

Fočanska tragedija

Sećate li se Foče, gradića na Drini, blizu Pljevlja i Goražda? Po popisu od 1991. Foča je imala oko 40.500 stanovnika, 52 odsto Muslimana i oko 45 odsto Srba. Početkom 1992. u Foči je postojalo paralelno vođenje institucija, i narod je počeo da ide kod svojih lekara, prodavaca, frizera...Političke partije i jedne i druge strane bile su nacionalističke. Ljudi su i pored svega pili kafu zajedno, šetali ulicama. Nisu ni sanjali da će 8.aprila 1992. teška artiljerija JNA ući u grad. Upravo se to dogodilo - srpski muškarci u uniformama JNA počeli su da pale muslimanske kuće. Da spaljuju, granatiraju, isteruju, zaplašuju, tuku, proganjaju. Za nedelju dana srpska vojska je zauzela grad i nastavila borbe po okolnim selima. Nekoliko hiljada ljudi sa muslimanskim imenima je pobjeglo prema Konjicu i Sutjesci. Već u aprilu prvi leševi su plovili Drinom.

Srpski vojnici upadali su u kuće muslimanskih porodica, odvajali žene od muškaraca, devojke za silovanje a muškarce za prisilni rad. Muškarce su odvodili u KP dom u Foči. Dokumenti izjava svedoka pred Haškim sudom beleže da su u KPD, od aprila 1992. do oktobra 1994. bili zatočeni civili muslimanske nacionalnosti, od 16 do 80 godina. Tu su bili zatvoreni samo zbog svoje nacionalnosti i pola, njih oko 760. Sudeње za zločine u KPD još nije završeno. U optužnici Slučaj Krnojelac, piše: *Komandujući je podvrgavao muškarce muslimanske i druge ne srpske nacionalnosti zatvaranju, ponavljanom mučenju, prebijanju do smrti, prisilnom radu i nehumanim uslovima u KPD*. Na osnovu individualne krivične odgovornosti tereti se za sledeća dela: mučenje, ubistva, ropstva, proganjanja na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi - kršenjem zakona i običaja rata i zločina protiv humanosti.

Prilikom upada u kuće vojnici su odvajali mlade žene i prisilno ih odvodili u prihvatno mesto Buk Bijela, naselje nekih desetak kilometara van Foče. Tu su ih prvo silovali. Odatle su ih prebacivali u fočansku gimnaziju u centru

grada i u sportsku halu Partizan. Gimnazija i hala su ubrzo postali logori za silovanje. Optužnica beleži da je tu, u nehumanim uslovima, 105 žena bilo zaključano i sistematski silovano od aprila do sredine avgusta 1992, a neke do januara 1993. U optužnici još stoji da je silovanje bilo deo etničkog čišćenja, kao organizovanog i planiranog sistema i politike bosanskih srpskih vlasti da etnički očiste fočansku regiju od ne-Srba.

Za par meseci spaljene su skoro sve muslimanske kuće, a 1. avgusta 2002. je srušena Aladža džamija. To je i simbolično značilo kraj Muslimana u Foči. U gradići više nije bilo ljudi sa muslimanskim imenima, osim 5-6 starijih. U januaru 1994. Foča je preimenovana u Srbijne i sada je deo Republike Srpske.

Od 105 identifikovanih žena, žrtava seksualnog ropstva u Foči, njih 16 je izašlo na Haški sud da svedoči. Imale su hrabrosti da govore o mučenju, ponižavajućim pogledima, udarcima, upadima. Uprkos pretnji, strahu, sramoti kojom su obeležene, izašle su iz ćutnje i rekle da su bile silovane oralno, vaginalno i analno, više puta, pet puta, dvadeset puta, neznajajući tačno koliko puta, da su bili sistematski zastrašivane pretnjama da će im odseći dojke, da će *piti krv svoje dece*, da će od *sada rađati srpske bebe* i da neće više biti Muslimana u Foči. Rekle su da su im muškarci iscrtavali srpske simbole perorezima na koži, da su ih silovali i psovali, silovali i pljuvali, *kao divlje zveri*, da su im izbacivali spermu na lice dok su se ostali smejali, sedeći na sofi muškarci to rade grupno. Rekle si da su bacali žene od jednog zida do drugog, sa podsmehom, krvavih ruku, rekle su da su im ovi muškarci tražili da se skinu i igraju za njih na stolu, dok su one drhtale od straha, a oni pili rakiju, pušili, slušali srpsku muziku i smejali se. Sve vreme u uniformi. Rekle su da su im cepali suknje i ponižavali ih, kezili im se u lice, da su vadili pištolje, bajonete, mašinke, noževe da bi ih zastrašili. Svedokinja FWS-190 je imala 16 godina kada su je prvi dan hapšenja silovali, rekla je da se više ne seća šta se posle prvog dogodilo, jer je bio drugi pa treći. Svedokinja FWS-191 je bila silovana više od dvadeset puta u periodu od avgusta do septembra 1992. U uvodnom tekstu optužnice piše da su žene bile sve vreme zaključane, sa malo starog hleba, bez kupatila, bez vode, i da su određene žene ponekad dovodene u stanove silovatelja i tamo bile mučene. U decembru 1992 tri žene su bile prodate crnogorskim vojnicima za 200 do 500 DM. (Svaka reč iz gornjeg pasusa može se naći na www.un.org/icty).

Posledice su teške traume, suicidalne ideje, oštećenja polnih organa, isterotomije, i mnoge bolesti. Nekoliko NVO u BiH, jedna u SFRJ i nekoliko u Nemačkoj pratile su neke od žena i imale uvid u njihovo stanje.

Frajeri iz naše ulice

Decembra 2001. sedela sam u sudnici Haškog Tribunala i posmatrala kroz staklo ovu trojicu optuženih za silovanje. Kao da ih znam. Frajeri iz naših ulica, Beograda, Bjeljine, Osijeka... Ovog puta bili su u elegantnim sivim odelima. Slična lica viđamo po kafićima u gradu ili po kafanama na Ibarskoj magistrali. Sede u manjim grupicama i piju, psuju, pljuju i pričaju o tucanju. takvi isti kupuju kalendare sa slikama Mladića i Karadžića u Knez Mihajlovoj ili uredno sede za porodičnom večerom. A onda, kada dospu u Ševeningen, međunarodni zatvor, ovi muškarci u novim sivim odelima i dalje se ponašaju po logici frajera iz naše ulice. Čitajući zapise sa suđenja imate utisak da oni funkcionišu po starim pravilima čoškara iz kraja, i da se brane po principu: ko će dalje da pljune. Jedan od trojice optuženih branio se tezom da Muslimanka, ključna svedokinja FWS-87, nije bila silovana, nego je zapravo bila njegova devojka. Sud je uzeo njegovu odbranu kao otežavajuću okolnost, jer ponižava svedokinju. Drugi se branio tezom da su bila njih trojica sa istim imenom u telefonskom imeniku Foče, i da svedokinje nisu znale o kome od te trojice one govore! Treći - Zoran Vuković - branio se tezom da *je pao sa drveta i da najmanje tri nedelje nije bio sposoban za erekciju*. G. Vuković je doneo potvrdu iz bolnice o povredi testisa. Onda je ekipa poznatih advokata, lekara i eksperata iz Beograda dokazivala njegov alibi, dva dane je dokazivala tezu o njegovim skrotumima, cistama, ejakulativnim mogućnostima. Jedan od njih, ekspert svedok Dušan Dunjić, na sudu je davao naučne dokaze o erekktivnim nesposobnostima Vukovića. Ovaj profesor Univerziteta u Beogradu je između ostalog 12. septembra 2000. izjavio da *svaka normalna, zdrava žena može lako da izbegne seksualni odnos* i posle toga istorijska rečenica koja se u feminističkim udžbenicima citira kao eklatantni primer mizoginije - mržnje prema ženama: *Polovina žena koje prijave da su bile silovane želi da uceni muškarce*. Ova odbrana, zasnovana na beskrajnom cinizmu i preziru prema ženama, nije bila uspešna: sud nije umanjio nijednu od tri kazne.

Solidarnost sa zločincima

U Haški sud, u kome je započeto 55 sudskih procesa, a u završenim su izrečene 33 kazne, dolaze naučni radnici/ce iz Srbije na poziv odbrane da bi kao stručnjaci izneli podatke na osnovu kojih će se utvrditi istina. Dakle, njihov zadatak i njihova odgovornost je da govore istinu, a ne da stavljaju svoju profesiju u službu silovatelja i ubica zamišljajući da na taj način brane svoju naciju.

Na ovom istorijskom suđenju za silovanja u Foči koje je trajalo 58 dana, pojavili su se advokati iz Beograda: S. Prodanović, M. Kolesar, V. Rajić, M. Pilipović, G. Jovanović, J. Lopačić, zatim eksperti koji su došli na zahtev odbrane, kao što je dr. A.Jovanović iz Instituta za psihijatriju KC u Beogradu. Dr.Stanko Bejatović, profesor pravnih nauka, između ostalog je davao naučne dokaze kako statistički podaci govore da ima malo osuđenih za kaznu silovanja u bivšoj Jugoslaviji, kako je najveća kazna zatvora do 15 godina, i da je 1990. osamdeset odsto osuđenih na silovanje dobilo kazne zatvora do tri godine. Da, na žalost, to su bili podaci-ženski pokret je ove činjenice koristio da pokaže neefikasnost države u sankcionisanju seksualnog nasilja nad ženama, dok Bejatović iste činjenice koristi kao argumentacije kako to i nije neki ozbiljan zločin, da bi pokušao da dokaže nevinost optuženih Srba za ratne zločine.

Istog dana kad i dr.Dunjić (12. 9. 2000), u Haškoj sudnici se pojavila i dr.sci. Sanda Rašković Ivić, psihoterapeutkinja, doktorica (PhD), specijalizovana za traume silovanih žena, u ulozi ekspertkinje odbrane. Njena funkcija je bila da kao stručno lice u radu sa traumatizovanim ženama da objašnjenje kolike su psihološke posledice silovanja u ratu na žene.

Ona je kao ekspert-svedokinja na kraju svog izlaganja izjavila: *Nisam bila u stanju da pronađem teške posledice koje bi se očekivale od događaja koje su svedokinje opisale. Quid non es in actus non es in mundo, dakle ono što nije zapisano u medicini, nije se ni dogodilo.* U slobodnom prevodu to bi značilo, s obzirom na to da svedokinje nisu imale medicinsku dokumentaciju o psihijatrijskim tretmanima lečenja posttraumatskog sindroma silovanja - dakle, nisu bile silovane.

Šta se, dakle, dogodilo? Njena izjava je minimalizovala traume silovanih žena muslimanske nacionalnosti, čime je ona stala u odbranu trojice optuženih Srba. Nacionalna solidarnost u patrijarhalnom sistemu uvek ima veću vrednost od svih izjava žrtava. Dakle, nismo se iznenadile.

I pored pažljivo sistematizovane odbrane, ekipe stručnjaka iz Srbije, sati utrošenih na dokazivanje falsifikovane stvarnosti - trojici optuženih kazne su potvrđene. Od 10. septembra 2002. su razmešteni u zatvore u Norveškoj i Nemačkoj. Međunarodni Haški sud je napravio veliki korak u identifikovanju i kažnjavanju seksualnog nasilja. Silovanje u ratu je zločin, a ne *uteha ratnicima*.

Lepa Mladenović

Text je objavljen u listu Danas i zborniku Žena u crnom: Suočavanje sa prošlošću — feministički pristup.

Manje od ljudskog bića

(Pička, Puška, Država)

Neću da govorim u ime Lošeg momka koji je postao Dobar. Kada je Milošević godinama bio na vlasti, njegove reči i lice su svuda bili, i to samo njegove, dok naše, političkih idiota, ili žrtava bile su ugušene. Tada sam se zarekla: reč je Moć.

Nikad neću pomenuti njegovo ime, javno ili privatno.

Ovaj Loš momak koji je postao Dobar zato što sada tvrdi da je kriv pred Bogom. Drži duge govore, pun je sebe i svog novog načina da izađe iz zatvora, da pobjegne od samog sebe.

Traži naše simpatije, naše sažaljenje kao da će to da mu umanjí krivicu. Rodaci žrtava su zgroženi. Kao i njegov šef, prvooptuženi, koji je izdao naređenje, koji je preneo to naređenje od nekoga drugog...

On koji izigrava velike junake iz srpske istorije u poslednjim vekovima, iskazuje svoju veličinu bukvalno govoreći:

Volim samo tri stvari u životu:

Pičku, Pušku i Državu.

Ko zna koliko je žena silovao - kaže žena koja sedi pored mene...

Pitam se da li je i njegova žena u sudnici. Danas su glasni i smeju se. Dok Loš momak koji je postao Dobar opisuje kako je pogubio prvu žrtvu naređujući tom mučeniku da iskorači iz reda i zatim pucajući u njega. Sestra jedne žrtve počinje da jeca.

Dobar momak je slučajno izabrao svoju prvu žrtvu i ne zna da li je njegov brz pogodak usmrtio čoveka. Kaže: *Hteo sam to brzo i čisto da obavim, da im prekratim muke.* Odgovarajući na pitanje svog advokata, da li su imali elemente vojničke odeće na sebi, nastavlja. *Prekratke pantalone, debele čarape.* I udarali su u neke šerpe da uznemiravaju. Neobuzdan žagor iz publike. Verujem da čak ni njihove žene nisu mogle da se zaustave.

Mi nismo Cigani - dodaje - govorimo istinu ovde dok se suočavamo.

Nismo proleterí - kaže njegov vođa kome se suprotstavlja što ne govori istinu i ne prizna da je izdao naređenje. Kaže vođa: Imamo još uvek naše ljude napolju, izvan sudnica, zatvora, radimo ovo za našu zemlju, za našu decu. Ja sam Srbin i ovo je moja zemlja!

Dok svi tiho jecamo, mučeći se da ne vrištimo, jedan od junakove svite okreće se nervozno i ponosno skiči na devojku: *Prestani da cmizdriš mala.*

Škorpioni su dobili ime po puškama koje su nosili, drugoj vrednost po redu zbog koje su ubijali. Nosili su puške izvan svojih domova i koristili ih na svakoj državi koju su smatrali svojom državom, trećom vrednošću.

Pristrasna sam. Ne mogu da verujem da oni mogu da veruju u ama jedan sekund u te gluposti. Rodbina im je u najskupljem perju, od glave do pete, ružna i velelepno vulgarna, ali puna sebe.

Loš momak koji je postao Dobar, na svoj uobražen način tvrdi da deset godina nije mogao da spava ne zbog užasa čina već zbog filma. Da nije bilo filma, možda bi i mogao da zaboravi epizodu egzekucije šestoro mladih ljudi s licem u bari, ali činjenica da je film postojao učinila je da prizna. I ostali tvrde da su pristali da budu uhapšeni iz raznih uzvišenih razloga.

Da ne sanjamo možda svi. Nijedan od ovih optuženih kriminalaca nije se sam predao, svi su bili uhvaćeni i priterani uza zid. Kao što duh još uvek neuhvaćenog njihovog najvećeg heroja Mladića lebdi u sali... Danas kad se histerija oko njegovog hapšenja smakla u pasivni očaj.

Znači osećate se krivim zbog filma - pita Nataša Kandić.

Dobar momak koji tvrdi da će Bog da ga osudi, nije u stanju to da opovrgne. Film je božija batina koja je izašla iz raja.

Reditelj ovog filma strahote sutra svedoči lično - izgleda da je tražio od žrtava i egzekutora da se lepo nameste da bi snimak ispaao kako valja. Pomoćnik je morao da otrči po rezervne baterije.

Loš momak koji je postao dobar, koji je prvi povukao obarač, tvrdi da je komandant hteo ovaj video snimak da bi se dodvorio nekome vrlo važnom. To je bio cilj umetničkog poduhvata. U svom besu zbog izgubljenih iluzija u vezi sa velikim vođom i dalje ne govori sve do kraja.

Njihove žene u publici danas se svađaju sa nama, Ženama u crnom, i porodicama žrtava. Jedna majka žrtve kroz suze uzvikuje: *U Hag, u Hag svi neka idu... ovo je previše...*

Ućutkuje je policajac u sali, a ja šištim na histeričan smeh njihovih žena. Ne bi zapravo trebalo da sedimo zajedno, ponavljamo prvobitnu scenu od pre deset godina, sada sa advokatima umesto puškama.

Dobar momak govori o humorističkom žargonu koji su koristili, paketima koji su bili ljudska bića, o potražnji goriva koje nije bilo za vozila već za spaljivanje leševa. Zarobljenike su nazivali jale, stoka, manje od ljudskih bića. Reč jale nikad nisam čula ranije. Sedim sa majkama baš kao što sam i ja, ženama koje su rodile jale - decu koja su ubijena jer su bili manje od ljudskih bića.

Dobar momak kaže: Bili smo obučeni da ubijamo ali ne i da se nosimo

sa posledicama, nikad nisam očekivao tako jasnu naredbu, nikad pre ni kasnije nisam imao naređenje da ubijam ljude.

Teško je u to poverovati, tih dana 8000 ljudi je ubijeno putem insinuacija i nagoveštaja možda. Božije oko nije registrovalo.

Niko nije hteo da bude pička - ponavlja dobar momak, hoće reći kukavica koja neće da ubija. Hoće reći... šta? Objasnjava genocid. Niko se nije normalno ponašao - dodaje - bili smo nervozni, napeti i smejalji smo se, pretvarali smo se.

Jedan advokat ukazuje da ako vojnik ne zna da može da odbije naređenje, onda se tretira kao da se borio za svoj život.

Naš junak tvrdi da nikad nije čuo za Ženevsku konvenciju, kako se ophoditi prema civilima ratnim zarobljenicima... pa ipak sve vreme govori o vojnom ponosu i časti...

Produžava se u beskraj. Kumovi, počinju da se vređaju u suočavanju. Gotovo su u suzama dok im se razbucava ljubav... Pitam se zašto sudija dopušta ovu nepriličnu porodičnu scenu u beskraj. Jutros jedna pankerka iz Žena u crnom nije mogla da uđe jer nije bilo dolično obučena. Advokati se žale da im je zabranjeno da koriste sudski restoran, po zakonu, iako profesionalno moraju da sede u sudu po ceo dan.

Jesi li rekao ili nisi da sam sve izdao kao PIČKA

Da, rekao sam to, kaže ponosno ovaj drugi

Jesi li rekao da jedan od Škorpiona nije pucao jer je bio PIČKA

Da rekao sam.

To je moja filozofija - kaže komandant. Ova video traka je incident, čak i da sam ja izdao naređenje da se ubija, i da sam ubijao, nikad se ne bih izvinjavao kasnije. Sudbina je bila na mojoj strani. I jednoga dana biće opet, nemam šta da žalim niti da se izvinjavam.

Možda je dobro videti kako Loš momak postaje Dobar jer onda možeš da vidiš šta znači kad Loš ostaje Loš i tvrdi da će sudbina da ga iskupi. Taj Bog, ta sudbina koju su delili više od kreveta, od ljubavi... Te reči koje mi Žene u crnom čujemo, beležimo, proveravamo jedna s drugom, šapućemo u sudnici, obećavajući jedna drugoj, tresući se, kao da nas je silovala ova neokrnjena kriminalna etika, da nikad nećemo izgovoriti. Jer reč je moć, ali moć je i u rečima.

Zato ovo i pišemo.

*Jasmina Tešanović
22. februar 2006.*

Vojni kampovi: Gej militarizam

Ne postoji ništa u muškoj homoseksualnosti što razdvaja ili je kontradiktorno muškoj moći i dominaciji. Tema ovog teksta nije da li muškarac ima seks sa drugim muškarcima ili ženama, već njegove muške karakteristike: agresivnost, snaga, nemilosrdnost i nasilništvo.

Ove karakteristike najvidljivije su u falokratiji (vladavini penisa), gde muška elita ima pravo na svu moć - u seksualnom smislu kroz silovanje i prostituciju, u političkom smislu u kome imperijalizam i patrijarhat postaju svakodnevnica.

Starogrčka tradicija gde su muški ljubavnici zajedno ratovali i spavali, kao i tradicija da je najdublja i najnežnija muška ljubav rezervisana za mlade dečake, bila je u skladu sa imperijalističkom ekspanzijom, obožavanjem vojnih heroja i porobljavanju žena, kao i sa njihovoj sklonost ka javnoj golotinji. Muškarci u staroj Atini uobičajeno su pokazivali svoje genitalije i njihovi gradovi bili su puni bogova sa penisima u erekciji, a crteži na grnčariji prikazivali su skoro sve moguće seksualne aktivnosti. Prostitucija (homo i hetero) ne samo da je bila legalizovana u staroj Atini, već je bila kompletno institucionalizovana čak i kroz poreze. Mali broj žena u to vreme zarađivalo je od trgovine, dok su većina bile seksualne radnice do svoje starosti kada bi umirale od gladi ili bolesti. Ženska deca nisu bila poželjna, osim za strateški isplanirane brakove, tako da se problem sa ženskom decom rešavao na dva načina: ubijanjem ili napuštanjem. Napuštena ženska deca su završavala u bordelima gde su ih odgajali.

U staroj Atini, ženama se nisu upisivali imena, tako da je bilo uobičajeno da se muž svojoj supruzi obraća sa ženo. Prostitutke, s druge strane, su imale profesionalne nadimke koji su bili motivisani njenim telesnim karakteristikama.

Ali, to je bilo u antičkim vremenima.

Danas, svi znamo za pojam modernog fašizma: kao malograđanske, anti-seksualne i homofobične ideologije? Zapravo, možda znamo.

Nacisti su paradigma fašizma 20. veka. Iako su uništavali homoseksualce i ostale genetski nepodobne, u ranijem periodu njihovog pokreta pos-

tojala je jaka homoseksualna frakcija unutar partije. Svoju estetiku i filozofiju gradili su na temeljima antičke Grčke pre svega kroz militaristički heroizam, ali i kroz lepotu i vitalnost mladih muškaraca. Najpoznatiji od tih muškaraca bio je SA vođa, Ernest Roehm, koji je bio toliko angažovan i moćan da je ugrožavao Hitlerovu poziciju vođe partije. To je dovelo do *Noći dugačkih noževa* i ubistva Ernesta Roehma. Nakon toga, u Trećem Rajhu, homoseksualnost je zabranjena i time počinje noćna mora za sve nemačke homoseksualce.

Patrija je žestoko napadala homoseksualnost i javni nemoral, što je pre svega motivisano potrebom da se ubistvo Roehma predstavi kao kazna za njegovu seksualnu praksu i nemoral a ne kao Hitlerova osveta.

Danas, možemo spekulisati šta bi se desilo da je Roehmova frakcija pobedila. Homoseksualna aktivnost među vođama i vojnicima sigurno ne bi uticala na promenu vojnog i socijalnog programa Trećeg Rajha. Možda bi to bila partijska tajna, skrivana od očiju javnosti, ali sigurno ne bi ni u kom slučaju bila kontradiktorna globalnom planu osvajanja i vladanja.

Slabost i ne-muškost je ono što plaši, razbešnjuje i vređa muškarce koji podržavaju falokratiju, a ne homoseksualnost sama po sebi.

Homoseksualni čin u Kini, Vizantiji i srednjevekovnoj Persiji, viđen je kao korišćenje tela osoba nižeg staleža, najčešće robova i slugu, od strane moćnika vladajuće klase. Aristokrate su mogle sebi da prište bilo koji oblik hedonističke zabave koji im je padao na pamet.

Muški homoseksualni čin je institucionalizovan u vojničkoj kulturu, ne samo u antičkoj Grčkoj, već i u plemenima Azande u južnom Sudanu i Sambia na Novoj Gvineji. U svakoj od ovih kultura mladići su bili seksualni partneri i sluge vojnicima, sve dok i sami ne dobiju status vojnika koji sebi posle može izabrati seksualnog partnera i slugu među mladim vojnicima.

Među pripadnicima plemena Sambia, mladići-sluge morali su da opslužuju koliko god su mogli vojnika dnevno, kako bi u svoje telo primili veće količine sperme za koju su verovali da je simbol muške snage i hrabrosti. Činjenica da muškarci iz ovog plemena izbegavaju seksualne odnose sa svojim ženama, kako bi izbegli trošenje svoje sperme, pokazuje kakav status imaju žene u ratničkim kulturama.

Postoje kulture, kao što je i naša, u kojoj pasivni muškarac (muškarac koji je primio muški polni organ) ne može da preraste tu ulogu niti da se smatra pravim muškarcem. Sa druge strane, muškarci koji smatraju da penetracijom u drugog muškarca dostižu vrhunac muževnosti sebi nikad ne

moгу dozvoliti pad na status ne-muškarca, tj. žene. Tail Gunner Joseph McCarty i njegov pomoćnik Roy Cohn, koji su proganjali američke gej muškarce tokom 50-ih godina prošlog veka, i sami su imali seks sa muškarcima. Međutim, po njihovim standardima oni nisu bili homoseksualni, već su time što su bili aktivni u seksualnom odnosu, ojačavali svoju muškost i dominaciju.

Nacisti su mogli da usvoje bilo koji od ovih modela i da institucionalizuju homoseksualnost u svoj imperijalistički program. Njihova vladavina nikada nije bila ograničena od strane javnog morala, već su oni moral iskorišćavali za ličnu promociju. Partija je u svojim dokumentima koristila retoriku „deca, crkva, kuhinja“ da bi opisala svrhu nemačkih žena i nemačke porodice. Kasnije, kada se tokom rata muška populacija smanjila i natalitet opao, Partija je bez ikakvog srama preporučila herojski čin vanbračnog materinstva. Postojalo je protivljenje žena u partiji, ali njihovi elitni teoretičari uspeli su da preporuče uspostavljanje državnih bordela (*farmi beba*) u kojima bi elitni SS oficiri mogli da pomešaju svoje odlične gene sa odabranim Arijevskim devicama. Nacisti koji su bili veoma zauzeti prepravljanjem kulturnih tradicija, filozofije, religije, zakona i čak biologije, imali su neverovatnu ideološku fleksibilnost i maštu i sigurno je da su, u njihovom poretku, mogli naći mesto i za homoseksualnost.

Ne postoji ništa što je automatski progresivno u vezi muške homoseksualnosti, ona je apsolutno kompatibilna sa muškom dominacijom. Jedini stvarni subverzivni model muške homoseksualnosti je onaj koji odbacuje nasilje i prihvata ravnopravnost u seksualnoj vezi. Ljubavne, romantične i seksualne veze između muškaraca sličnih godina i moći, ono je što narušava falokratiju, kao i muškarci koji odbijaju da budu muškarci. Ali seksualni model, gospodar-rob, stariji muškarac-dečak, aktivan-pasivan je oduvek bio prisutan u muškoj dominaciji/ratničkoj kulturi i biće još dugo prisutan jer trenutno nema snage koja bi to promenila.

Gej muškarci i lezbejke prihvataju heteronormativno ponašanje i heteronormativnu podelu uloga u svojim vezama, tako da ne postoji nijedna vidljiva razlika između homoseksualaca i heteroseksualaca. Gej zajednica je trenutno u poziciji Trećeg sveta, podeljena između onih koji veruju da sam uspeh i oslobođenje dolaze od imitiranja metoda i dostignuća Prvog sveta i onih koji veruju da (kako je to Audre Lorde rekla) *majstorov alat nikada neće rasklopiti majstorovu kuću*.

De Clarke

Tekst je dostupan na www.nostatusquo.com

Preveo i priredio: Predrag M. Azdejković

Stradanje homoseksualaca u II svetskom ratu

Ružičasti trougao, nošen sa leve strane na jakni i na desnoj strani na nogavici pantalona, bio je simbol kojim su obeležavani homoseksualni zatvorenici u nacističkim koncentracionim logorima. Većina njih je ubijena. Izjave heteroseksualnih zatvorenika koji su preživeli: "Video sam veliki broj ružičastih trouglova... Ne znam kada i kako su ubijeni... Jednog dana ih samo nije bilo." Agoniju njihovih života preneo je Dr L.D. Claassen von Neudegg, gej koji je preživeo u Sachsenhausen logoru:

Posle večernje prozivke 20. juna 1942. godine odjednom je data naredba: *Svi zatvorenici sa ružičastim trouglovima ostaće da stoje posle završetka prozivke!* Naš komandir je uzviknuo: *Tri stotine devijantnih kriminalaca, ostaće da miruju!* Bili smo registrovani, i tada je rečeno da će po naredjenju Reichsfuehring SS, naša kategorija biti izolovana u poseban logor za intenzivno kažnjavanje Klinker Brickwords gde ćemo biti prebačeni sledećeg jutra. Ciglana Klinker! Naježili smo se, bili smo uplašeni... Bili smo naterani da za sobom vučemo dvadesetak leševa, ostali su bili krvavi, ušli smo u ciglanu Klinker... Bili smo tu oko dva meseca, ali nam je ličilo na godinu bez kraja. Kada su nas transportovali ovde, bilo nas je oko tri stotine. Bičevi su korišćeni svakog jutra sve češće, dok smo silazili u jame za kopanje gline. *Sada nas je samo 50 živih*, prošaputao je čovek pored mene. *Ostani u sredini - tada te neće često udarati.*

Paragraf 175

Početkom 19. veka Nemačka je bila konfederacija nezavisnih zemalja, i homoseksualnost je bila legalna u svim tim zemljama. Kada je Kralj Wilhelm 1871. godine stvorio Drugi Rajh usvojen je anti-gej zakon i paragraf 175, kojim se kažnjava neprirodno ponašanja sa kaznom od jednog dana do pet godina zatvora.

Ovaj zakon je totalno uništio rad prvog svetskog gej aktiviste Heinrich Ulrichsa. On je delio humoristične panflete kroz koje je tvrdio da je homoseksualnost prirodna, i da homoseksualci zaslužuju sva građanska prava takođe i brak. Godine 1871. primoran je da prekine štampanje panfleta i na kraju je izg-

nan iz Nemačke.

Urlihovu borbu su nastavili Adolf Brand, koji je 1891. godine publikovao prvi gej magazin *Der Eigene* koji je izdavan u kontinuitetu do 1929. i Magnus Hirschfeld koji je publikovao *Sappho und Socrates* 1891. Brand, Hirschfeld i Max Spohr zajedno su osnovali prvu organizaciju za gej prava, Naučni humanitarni komitet. Do 1900. godine komitet je imao samo 70 članova, ali su uspjeli da publikuju 23 knjiga o homoseksualnosti i skupili su nekoliko hiljada potpisa poznatih ljudi za ukidanje paragrafa 175.

Nemački gej pokret je rastao, iako je 200-300 ljudi tokom tih godina bilo osuđeno zbog kršenja paragrafa 175. Berlin je 1895. godine imao 2 ipo miliona stanovnika i preko 40 gej barova. Balovi transvestita su u to vreme bili reklamirani u tadašnjim medijima. Samo u 1905. godini bilo je štampano 320 publikacija o homoseksualnosti. Grupe kao što je Socijaldemokratska partija radnika javno je podržala borbu za gej prava.

Skandal

Situacija je počela da se pogoršava kada je princ Philip od Eulenburga i još neki poznati muškarci iz vladajućih krugova bili umešani u homoseksualni skandal koji su novine pretvorile u anti gej kampanju i lov na gejeve. Članstvo u gej organizacijama je dramatično opalo zbog velikog broja samoubistava i suđenja.

Godine 1910. vlada je podnela predlog da se sankcioniše i lezbejski akt. Predlog je odbijen što je dovelo do velikog povezivanja i saradnje ženskog i gej pokreta. Uprkos Eulenberg skandalu, gej pokret je dobijao veliku podršku. Sovjetski savez je 1917. godine ukinuo sve anti gej zakone, što je rezultovalo podrškom Hirschfeldovoj reformi zakona 1927. godine od strane nemačkih komunista.

Hirschfeld je 1919. godine osnovao Institut za seksualne nauke u Berlinu, koji je imao za cilj da edukuje stanovništvo. Ostale gej organizacije su bile brzo osnovane takođe i gej centri i udruženja koji su počele da se bore za reformu zakona.

Fašizam je počeo da jača, a ne smemo zaboraviti da je Hirschfeld bio Jevrej i gej. U Minhenu 1920. godine bio je napadnut od strane antisemita koji su ga teško povredili. Ranije iste godine bio je napadnut od strane nacista i dobio teške povrede glave.

Prikazivanje Hiršfeldovog prvog pro-gej filma *Drugačiji od ostalih* bilo je stalno prekidano od strane fašista. U jednom takvom incidentu u Beču 1923. nekoliko ljudi iz publike je bilo ranjeno. Nacionalna Socijalistička Partija je 14. maja 1928. godine izdala svoj stav o homoseksualnosti:

Nije bitno da li ti ili ja živimo, ali je neophodno da nemački narod živi. On može da živi ako može da se bori, život znači borbu. On jedino može da se bori ako manifestuje svoju muškost. On može pokazati svoju muževnost ako vežba disciplinu, naročito u ljubavi. Slobodna ljubav i devijancija je nedisciplinovanost. Zato, mi te odbijamo, kao što bi odbili svakog koji povređuje naš narod. Svako ko pomisli na homoseksualnu ljubav je naš neprijatelj.

Gej pokret je dostigao svoj vrhunac 1928. godine kada je Reichstag sa 15 glasova za i 13 protiv izglasao ukidanje svih anti gej zakona. Ali pre nego što je zakon počeo da se primenjuje, 1929. godine desila se propast berze i nacisti dolaze na vlast.

Ernst Röhm

Neki od nacista su naravno bili gejevi, ali je opasno naivno poverovati da su nacisti tolerisali homoseksualnost. Primer za to je načelnik SA trupa Ernst Röhm.

Röhmova četa je bila puna nedisciplinovanih vojnika i jakih momaka iz gradskog podzemlja i takođe puna gej momaka. Röhma nije zanimala njegova reputacija: na primer 1925. godine je podneo tužbu protiv 17-o godišnjeg dečka koji ga je opljačkao posle noći koju su zajedno proveli. Hitler je znao o njegovoj homoseksualnosti kao i o homoseksualnosti Edmunda Heinesa, Karla Ernsta i La Paza.

Ali Hitler nije bio dovoljno snažan da se suprostavi svom rivalu Röhm u da ne spominjemo da nikada ne bi bio tako snažan bez njega. On je mudro odlučio da stane u odbranu Röhma: *Njegov privatni život ne može postati objekat osude sve dok ne uđe u konflikt sa osnovnim principima Nacional-socijalističke ideologije.*

Kada je Röhmova vojska narasla na 500.000 vojnika 1932. godine Hitler je u njemu video pretnju i odlučio da je njegov privatni život u konfliktu sa ideologijom. Partijski sudija Walter Buch je pripremio ubistvo gej lidera SA: Röhma, Count Du Moulina, Eckharta, George Bella, Stabsführer Uhla. Ali zavera je otkrivena, Buch je okrivljen za nju, i Röhm i Bell su pobešli kod svog prijatelja Major Karl Mayra da saznaju ko stoji iza te zavere.

Noć dugačkih noževa

Hitler je odlučio da uništi Röhma 30. juna 1934. godine što se naziva *Noć dugačkih noževa*. Röhmovi ljudi su uhvaćeni kako orgijaju dok su Röhma našli u krevetu sa svojim vozačem, i Heinesa sa drugim muškarcem.

Heinesa i njegovog dečka su izveli napolje i na licu mesta ubili, dok su

ostale uhapsile kao izdajnike. Dve stotine SA lidera je tada uhapšeno i sakupljeno u Berlinu gde su masakrirani. Röhm je bio zatvoren u zatvoru Stadelheim u Minhenu po naređenju Himmlera i Göringa, dat mu je pištolj i rečeno da se sam ubije. On je odbio i rekao: *Neka Adolf završio svoj prljavi posao*. Ubili su ga.

Na dan kada je Röhm ubijen, Hitler je izdao naređenje da se vojska očisti od gejeva.

Aktivni progon gejeva započeo je 1933. godine, kada je Hitler postao vladar Trećeg Rajha. Te godine se desilo sledeće:

- Studenti Gimnastičke akademije su 10. maja upali u Hirschfeld Institut. Uništavali su knjige, maltretirali osoblje, i izbacili dnevnik kroz prozor na Opera trg, gde su ih spalili. Sledećeg dana vojska je ispraznila zgradu i zgrada je postala sedište Nacističke asocijacije nemačkih sudija i advokata. Hirschfeld je proganjan iz Nemačke. Umro je dve godine kasnije u Francuskoj.

- U julu gej aktivista Kurt Hiller je uhapšen i poslat u Orienburg koncentracioni logor, gde je mučen devet meseci, sve dok nije pušten i izgnan iz zemlje. On je još 1921. godine govorio homoseksualcima: *U finalnoj analizi, pravda za nas će biti samo plod našeg rada. Oslobođenje homoseksualaca zavisi samo od samih homoseksualaca i njihovog rada*.

- Februar: Zabranjena je prostitucija

- Februar: Zatvoreni su svi gej barovi i gej hoteli

- Mart: Zabranjen je nudizam

- Mart: Zabranjena je pornografija

- Mart: Liga zapadno nemačkih moralista počela je kampanju protiv homoseksualaca, Jevreja i obojenih.

- Novembar: Naređeno je policiji da se svi transvestiti odmah uhapsu i pošalju u koncentracione logore.

Na snagu je stupio zakon kojim se sterilizuju svi homoseksualci, šizofreničari, epileptičari, narkomani, slepi itd. Godine 1935, 56 hiljada ljudi je sterilisano. U praksi homoseksualci nisu bili sterilisani već kastrirani. U pripremi olimpijskih igara 1936. godine vršena je čistka homoseksualaca u Hamburgu i za jedno veče 80 homoseksualaca je odvedeno u koncentracione logore.

Sve aktivnosti Hirschfeld-ove lige za ljudska prava su bile zabranjene, i pokret je uništen.

Trijumf heteroseksualne volje

Scena je bila postavljena za ono što ja nazivam *Pobedom heteroseksualne volje*. Ovaj izraz koristim jer je izuzetno važno prepoznati nacizam kao ekstremnu formu heteroseksualnog ideala i, kako to Kristofer Išervud imenuje, *kompulsivnu heteroseksualnost*. Hitlerova ubeđenja po ovom pitanju su sasvim jasna:

Moramo stvoriti naciju zdravu u srži, snažnu u muškarcima, potpuno ženstvenu u ženama.

Nasuprot podmukloj posleratnoj propagandi usmerenoj da pokaže da je nacistički režim bio *prošaran homoseksualcima*, najveći broj nacističkih lidera, uključujući i one koji su često povezivani sa zverstvima, bili su okoreli heteroseksualci. Nesumnjivo je tačno da je zamjenik komandanta u Treblinki držao harem dečaka u ženskoj odeći, ali objektivno gledano, ovaj primer je manje *užasavajuć* od zaista mnogo većeg broja harema sa ženama koje su maltretirali heteroseksualni oficiri. Ako postoji bilo kakva *inherentna veza* između određenog seksualnog životnog stila i određene političke filozofije, najviše očiglednosti, i to pre svega na ideološkoj liniji, ukazuju da su fašizam i heteroseksualnost stvoreni jedno za drugo:

Herman Gering, drugi čovek u hijerarhiji, razuzdane brutalnosti, primeran muž, toliko odan svojoj prvoj ženi da joj je podigao spomenik u znak sećanja na nju; jednako veran i svojoj drugoj ženi Emi Zoneman, kojoj se udvarao sa strašću savršenog džentlmena.

Rajnhard Hajdrih, pokretač Službe bezbednosti, nemilosrdan u izvršavanju svojih obaveza: nedisciplinovani heteroseksualni Don Žuan.

Robert Laj, upravnik Organizacije nacističke partije: pijani heteroseksualni sladostrasnik, oženjen; maštao je da sazida ogromni bordel.

Joachim fon Ribentrop, ministar inostranih poslova Rajha, koji je bio pod uticajem svoje žene Elize.

Horst Vesel, vođa Braon košulja, idealne Hitlerove omladine: makro koji je pribavljao prostitutke za Ali Hefler.

Hajnrh Himler, vođa SS-a, crnog reda nacističke elite: plitkouman, nepristupačan i seksualno inhibiran; oženjen plavokosom, plavookom Valirom po imenu Margaret Boden, izolovanom u njegovoj vili, dok je sekretarica Hedviga Pothast radala njegove dve kćerke.

Jozef Gebels, ministar propagande: čovek opsednut (hetero)seksom, kao što otkriva u svom dnevniku: *Svaka me žena mnogo privlači. šunjam se okolo kao proždrljivi vuk, ali stidljiv sam kao dečak.* Međutim, nije bio dovoljno stidljiv da bi ga to sprečavalo u brojnim aferama, iako je bio oženjen Magdom Berent, koja mu je rodila šestoro dece.

Martin Borman, šef osoblja: žena mu je rodila sina tačno devet meseci po venčanju i još devetoro dece u redovnim intervalima. On i Gerda bili su uzor nemačke porodice, prava slika srećnih heteroseksualaca. Bio je tipičan i po svojoj aferi sa glumicom, a njegova odana žena predložila je da ona i glumica rađaju njegovu decu naizmenično svake druge godine.

Da ne pominjem festivale sa heteroseksualnom imaginacijom nižeg srednjeg staleža: gala pivske fešte, koje je organizovao Hitlerov telohranitelj, Kristijan Veber, sa damama lakog morala, koje je obezbeđivala služba za rad; pijanke

Viktora Luca; orgijastične *Noći Amazonki* u dvorcu Nimfenberg 1939. godine, ili slična Geringova egzibicija *Rađanje Afrodite*.

Seksualna higijena

Važnije je da sagledamo nacističke političke stavove i gledišta: svi su primeri heteroseksualne ideologije.

Autoritet u seksualnoj etici bio je profesor Maks fon Gruber sa univerziteta u Minhenu, arogantni heteroseksualist. Njegova knjiga *Seksualna higijena* - udžbenik nacista - prvi put se pojavila 1927. godine u izdanju od 325.000 primeraka u kojoj se osuđuje homoseksualnost i masturbacija, i propoveda da:

Seksualni odnosi imaju mesta samo u bračnoj zajednici. ...Svrha braka je rađanje dece i njihovo odgajanje. Nacionalni rast zahteva od braka da da bar četiri potomka.

Fon Gruber je bio čuvar nemačkog rasnog nasleđa i predvođeci zastupnik eugenike. Pod njegovim uticajem Nacional-socijalistička asocijacija nastavnika preduzela je prevaspitavanje i reedukaciju dece, s obzirom na genealogiju, genetiku i rasnu teoriju. Do 1941. godine 41 obrazovni centar pripremao je 215.000 nastavnika na propagiranje Gruberove teorije, koristeći tekst *Osnovi rasne higijene*.

Bračni krediti

S ciljem snaženja heteroseksualnog ideala, nacistička vlada pod Geringom obezbedila je brzu podršku građanima koji su se rano venčali. *Bračni krediti* dodeljivani su ženama kao ekonomski podstrek da rađaju. Po ovom sistemu davane su pozajmice bez interesa sa po 25% remisije za svako rođeno dete. Majka koja bi ostvarila Gruberov ideal četvrtog deteta nije morala da otplaćuje pozajmicu. Do 1935. godine po 650 maraka je bilo подељeno jednom milionu majki.

Prostitucija, iako tehnički ilegalna, bila je tolerisana jer je uvećavala populaciju i verovalo se da deluje protiv homoseksualnosti. Dekretima, izdatim 9. septembra 1939. i 16. marta 1940. godine, medicinski nadgledani bordeli otvoreni su na frontu za potrebe neoženjenih Himlerovih SS-ovaca. Godine 1943, 600 žena je regrutovano iz Pariza, Poljske, Češke i Moravske za 60 bordela, u kojem je svaka opsluživala po 50 klijenata na dan. Neke su korišćene za biološke eksperimente u Kloseštrase bordelu u Štuttgartu, na primer; žene su nosile specijalne kondome za sakupljanje semena partnera, koje se koristilo za testove u pronalaženju zamene za plazmu. (Bizarno ali istinito.)

Ženski pokret bio je, naravno, u potpunosti slomljen, kao i gej pokret.

Tačnije, bio je sprečen. *Velika mama Rajha*, Gertruda Šolc-Klink, liderka Ženske asocijacije, izjavila je: *Nemačka žena mora biti takva da čini, da rado čini, sve što se zahteva od nje.* A gospođa Ziber iz Ministarstva Unutrašnjih poslova saopštava: *U ženinim bedrima počiva budućnost ljudi, u njenoj duši je srce nacije.* Žene postaju fabričke radnice i/ili radateljke dok slušaju propagandu o pokornosti i odanosti.

Nacisti su toliko verovali u mit o postojanju *materinskog instinkta* u svim ženama, takp da lezbejke - iako prezrene - nisu zakonski proganjali, niti su ih slali u logore. Lezbejke bi se predale, verovali su, svom *prirodnom* materinskom instinktu, ako bi bar pružile šansu za to, a u svakom slučaju, mogle su biti silom oplodene ukoliko bi to bilo potrebno. Žene poslate u logore za koje bi se kasnije otkrilo da su lezbejke bile bi oterane u javne kuće zbog *lečenja* kao i zbog poniženja.

Mržnja prema homoseksualcima

Sa takvim besomučno heteroseksualnim pogledom na svet, nije teško razumeti nacističku mržnju prema homoseksualcima. U naciji opsednutoj natalitetom, homoseksualnost je bila politički zločin. Rudolf Dils, osnivač Gestapoa, 1934. održao je predavanje svojim kolegama o tome kako je homoseksualnost dovela do propasti antičke Grčke. Godine 1935. sve lokalne policijske stanice su morale da podnesu Gestapou spiskove onih za koje se sumnjalo da su homoseksualci; ukratko, na listi se nalazilo 20.000 imena.

Hans Frank, 1938. godine, izdao je naređenja za još rigorozniji nadzor: *Posebna pažnja mora se posvetiti homoseksulnosti, kao jasnom izrazu naklonosti koje su suprotstavljene normalnoj nacionalnoj zajednici. Homoseksualna aktivnost znači negaciju onakve zajednice kakva se mora uspostaviti ako nećemo da rasa propadne. Zato posebno homoseksualno ponašanje ne zaslužuje milost.*

Himlerova druga divizija bila je zadužena da kontroliše *ilegalne partije, organizacije, lige i ekonomske grupe, reakcionare i crkvu, masoneriju i homoseksualnost.* Čak i posle odslužene zatvorske kazne, ovi *državni neprijatelji* držani su u *sigurnom pritvoru* (Schutzhaft) - eufemizam za zatvaranje u koncentracione logore.

Hajnrh Himler

Najodgovorniji čovek za progon homoseksualca bio je Hajnrh Himler. Već smo pomenuli da je bio fanatični heteroseksualist. S druge strane, bio je fanatični antihomoseksualist. Još pre 1937. godine njegove SS trupe bile su čišćene od gej muškaraca, ali te godine Himler je održao govor označavajući

homoseksualce kao mentalno bolesne, feminizirane, kao kukavice, lažove, neodgovorne i nelojalne.

U svom obraćanju Bad Tolz konferenciji naredio je da sve gej SS-ovce treba isterati, oduzeti im rang, dati ih na preki sud i zatvoriti u trajanju koje predviđa Paragraf 175. Ovo je bilo dopunjeno privatnim instrukcijama njegovim generalima:

Kada odsluže kaznu izrečenu na sudu, biće, po mojim instrukcijama, prebačeni u koncentracioni logor i tamo ubijeni pri pokušaju bekstva.

Svaki član SS-a ili policije koji započne nedostojno ponašanje sa drugim muškarcem ili dozvoli da bude iskorišćen u nedostojne svrhe, biće, bez obzira na godine, osuđen na smrt i ubijen. U lakšim slučajevima može se dosuditi kazna zatvora u trajanju ne manje od šest godina. Pod *nedostojni ponašanjem* Himler je podrazumevao ne samo kopulaciju, nego i *dotirivanje tela druge osobe, čak i u punoj odeći, takođe i ljubljenje*. Odluka je bila prihvaćena od strane Gebelsa i šefa Centralnog SS Ureda, Gotlib Bergera. Godine 1942. Ministarstvo pravde Rajha javno prihvata smrtnu kaznu za homoseksualce.

Himler je, takođe, direktno odgovoran za veliki deo anti-gej propagande koja je raširena u masama. Angažovao je naučnike da mu pomognu u dokazivanju da *plemenita* rasa drevnih Germana problem rešava davljenjem homoseksualaca u ritovima i močvarama. Profesor Ekart sa Berlinskog univerziteta, autoritet u oblasti pravne istorije kaže:

Pri procenjivanju opasnosti za rasu u simptomima degeneracije poznate kao homoseksualnost, moramo se vratiti nordijskom principu da degenerike treba istrebiti.

Samo Himlerovo ubedenje sažeto je u izjavi koju je dao Feliks Kerstenu 1940. godine: *Homoseksualci moraju biti potpuno eliminisani.*

Koncentracioni logori

Muškarci homoseksualci bili su *gori od najgorih*. Smeštani su u logore 3 reda: Dahau, Firlsbitel, Grosrozen, Lihtenburg, Mathauzen, Nojengame, Rafensbrik i Zonenberg. Tamo su držani pod *trostrukom logorskom disciplinom*, što znači da su bili primorani na težak rad, manje hrane i podlegali su strožem nadzoru nego ostali zatvorenici. Kada bi se razboleli nije im bio dozvoljen lekarski tretman, i ostavljani su ili na smrt ili bi ih ubijali ubrizgavanjem velike doze morfina.

Jedan preživeli zatvorenik svedoči o prispeću novog homoseksualnog zatvorenika, zdravog mladog muškarca:

Kada je došao, dograbili su ga i ismevali, zatim su ga pretukli i šutirali i na kraju su pljuvali na njega. Patio je sam i u tišini. Onda su ga stavili pod hladan tuš. Bilo je ledeno zimsko veče, a on je prestajao napolju, ispred baraka cele te duge i užasno

hladne noći. Kada je došlo jutro, njegovo disanje je bilo čujno otežano. Ponovo su ga tukli i šutirali. Vezali su ga za stub i postavili ga ispod lampe dok nije počeo da se znoji, da bi ga ponovo stavili pod hladan tuš i tako naizmjenično. Umro je do večeri. Rečeno nam je da umro od zapaljenja pluća.

Jedan drugi preživeli zatvorenik piše:

Video sam prilično feminiziranog mladića koji je bio više puta primoravan da igra pred SS-ovcima, koji bi ga potom mučili - vezali mu ruke i noge za poprečnu gredu barake - i prebijali ga na najužasniji način. Čak i danas nemoguće mi je da pomislim na sve moje drugove, sva ta zverstva i torture, a da ne padnem u duboku depresiju.

Strichjungen

Hes se priključio SS-u 1933. godine, i postao je Rapport-Fuhrer u Dahau 1935. godine. Nije baš odobravao čistke, ali nije znao šta drugo činiti sa Strichjungen - aktivnim i vrlo *očigledno* gej muškarcima koji su sakupljani po gradskim ulicama i dopremani u logore.

Hes je kasnije premešten u Zaksenhauzen, gde je saznao da tu ima još više homoseksualaca. Smatrao je to *epidemijom* i sve ih je premestio u jedan blok sa komandantom koji je *znao kako da postupa sa njima*. Bili su primorani da obavljaju najteži posao u logoru: da guraju metalne valjkove za asfaltiranje i da rade u jamama sa ilovačom za Klinker-ciglanu. Hes kaže:

To je težak posao, a svaki od njih mora da završi određenu količinu svakog dana. Izloženi su svakakvom vremenu, leti i zimi, jer ugovoreni broj kamionskih prikolice mora da se napuni svakog dana.

Kvote su redovno povećavane a ljudi koji bi pali u nesvest, i bili odvučeni - često nikada više nisu viđeni. Navodno, ideja koja se krila iza teškog rada bila je da postanu *normalni*. Ovo je bilo dopunjeno primitivnom averzija-terapijom i medicinskim eksperimentima koji su imali malo veze sa takozvanim *lekovima*. Nojdeg se priseća:

Eksperimenti su uključivali žive subjekte i fosfor: metod lečenja fosfornim opekotinama. Ne mogu da govorim o efektima ove serije ispitivanja, koji su praćeni neopisivim bolom, strahom, krvlju i suzama: nemoguće je staviti mizeriju u reči.

Gejevima je data mogućnost da se podvrgnu *testu odricanja* po Himlerovom naređenju, ali čak ako bi i *prošli test* i uzбудili se zbog prostitutke obezbeđene za njih, nisu oslobođani. Mali broj njih se odrekao svoje homoseksualnosti. Hes izveštava: *Kad god im se pruži prilika, oni bi pali jedni drugima u naručja. A znajući da nikada neće biti oslobođeni* trpeli su dodatni psihički stres. Rad im je bivao sve teži i umirali su kao mušice.

Hes je primetio da gejevi u njegovim logorima formiraju duboka i trajna pri-

ateljstva:

Ako bi neko od njih izgubio svog prijatelja zbog bolesti ili zbog smrti, kraj bi se mogao predvideti. Mnogi bi izvršili samoubistvo. U takvim situacijama "prijatelj" je značio sve. Bilo je mnogo primera "prijatelja" koji zajedno izvršavaju samoubistvo.

Ipak, generalno, mnogi muškarci sa ružičastim trouglovima nisu odustali bez borbe. Kako Hes hladno primećuje: *Često nije bilo lako dovući ih do gasne komore.*

Oruđe za ubijanje

Niko ne zna koliko je homoseksualnih ljudi ubijeno od strane nacista pre i za vreme rata. Da pogledamo neke statistike:

Najpre, domaći front. Broj homoseksualnih muškaraca (civila) optuženih po Paragrafu 175 i poslatih u zatvor:

835 u 1933.godini;

948 u 1934.godini;

oko 3700 u 1935. godini;

5321 u 1936. godini;

8721 u 1937.godini;

8115 u 1938. godini;

7614 u 1939. godini;

3773 u 1940. godini;

3735 u 1941. godini;

2678 u 1942. godini;

996 u prvom kvartalu 1943. godine

nema zapisa o civilima za ostatak 1943. godine, niti za 1944. i 1945. godinu. Total bi bio oko 50.000 - trebalo bi dodati broj od oko 56.000 ljudi podvrgnutih *sterilizaciji*.

Ovako veliki broj optuženih homoseksualnih civila upućuje na mnogo veću cifru sa borbenih linija - gde se nalazila većina muškaraca - i iz koncentracionih logora (iz kojih ima nedovoljno zapisa).

U svakom logoru u kome je radio - Dahau, Zaksenhauzen, Aušvic i Ravensbruk - Hes kaže da je bilo *mnogo* homoseksualaca. Veoma je jasno iz njegovog saopštenja da su homoseksualci sačinjavali značajan deo zatvorenika: njegovi komentari nagoveštavaju da je bilo gotovo jednako mnogo homoseksualaca u Dahau koliko i Jevreja, što bi 1936. godine bilo oko 12% logorske populacije. Ovo ne uključuje one homoseksualce koji su bili dopremeni do logora vozom i direktno odvođeni u gasne komore, niti se odnosi na SS gej muškarce koji su dovedeni u logor i *ubijeni pri pokušaju bekstva*.

Ukupni broj ubijenih zatvorenika je 8 miliona. Nemoguće je proceniti koliko od njih je bilo homoseksualno. Ali Hes, po njegovoj vlastitoj proceni, lično je

nadgledao ubijanje 2.000.000 homoseksualaca, Jevreja, Roma, komunista i ruskih vojnika: ovo bi značilo da je on sam mogao pobiti bar 15.000 homoseksualaca, što je cifra koja se često navodi kao ukupni broj homoseksualaca ubijenih u konc logorima. Dokumenta iz koncentracionih logora su sistematski uništavana od strane nacista, a preživeli zapisi su nepotpuni, pa nije moguće pouzdano ustanoviti o kom broju ljudi se radi kada je u pitanju Hitlerovo *konačno rešenje problema sa homoseksualcima*. Procena se kreću od 430.000 (što je verovatno preterano) do 10.000 (što je verovatno umanjeno).

Detaljna statistička analiza sačuvanih zapisa ukazuje na to da su homoseksualci stavljeni na najteži rad (jame sa šljunkom u Dahau i ciglana u kojoj su svi homoseksualni zatvorenici Zaksenhauza radili); stopa smrtnosti homoseksualaca bila je za 50% veća nego kod političkih zatvorenika; bili su brutalnije i češće kažnjavani nego drugi zatvorenici; i oni čine najviši procenat zatvorenika koji su *transportovani* (nacistički eufemizam za odvođenje u gasne komore). Jedan preživeli govori: *Zatvorenici sa ružičastim trouglom nikada nisu živeli dugo; istrebljavani su od SS-ovaca sistematskom brzinom.*

Po svojoj prilici, teško da je ijedan homoseksualni zatvorenik konc logora preživeo. Ružičasti trouglovi bili su prezreno odbačeni od svih ostalih grupa u konc logorima. Nakon rata homoseksualcima je odbijena reparacija koju je nemačka vlada dala drugim grupama, jer su oni još uvek bili klasifikovani kao kriminalci po nemačkom zakonu. Čak im je uskraćena i državna penzija koja bi nadoknadila sumu za vreme provedeno u konc logoru. Mogli su biti ponovo zatvoreni zbog *ponovljenog prekršaja*, i stavljeni su na nove spiskove *seksualnih prestupnika*. Humane ustanove u svim državama osudile su tretman sa svim žrtvama - osim sa homoseksualcima. U toku godišnjih dana žalosti premali broj zemalja oficijelno žali homoseksualne žrtve. Komentarima preživelih da su *jednog dana jednostavno nestali* možemo dodati *i danas ostaju zaboravljeni*.

Rictor Norton

Ovaj esej publikovan je u Gay Newsu novembra 1975. godine

Preveli i priredili: Ivan Dinić i Predrag M. Azdejković

Oružje masovne homofobije

Slike iračkih zatvorenika izloženih torturi američkih vojnika/vojnkinja tako puno distribuirane u medijima, zaokupljale su me nekoliko dana tokom kojih sam morao da se suočim sa pravom prirodom te moje neugodnosti. Neugodnosti koja se pruža preko saznanja da su američki vojnici divljali nad zatvorenicima. Ona je mnogo ličnija i povezana je sa sramotom koju osećam kao gej muškarac.

Svet se prenerazio ovim fotografijama, ne samo zbog njihove brutalnosti već i zbog njihove seksualne prirode. Homofobija u američkoj vojsci nije ništa novo, ali da se istopolni seks zloupotrebljava kao vojna taktika, predstavlja novi nivo perverzne pronicljivosti. Suočeni sa svojom seksualnošću kao krajnjim oruđem degradacije, gej muškarci sada imaju još jedan razlog da se bore protiv ponovnog izbora Džordža Buša za predsednika. Zato mi možemo biti u prvim linijama protesta protiv ovih ratnih zločina jer već plaćamo cenu naše seksualnosti bivajući zbog toga stigmatizirani.

Veoma je zbunjujuće da uopšte stavite reč *gej* ispod slikanih činova koji dolaze iz Iraka i pokušate da ih pomirite sa konceptom života muškaraca u Islamskoj kulturi. Jer *gej* podrazumeva identitet i kulturu.

Američka taktika ponižavanja arapskih muškaraca prisiljavanjem da pokazuju svoja naga tela i siluju ih, realno ili simulirajući akt analnog odnosa, neće biti uspešna ako Islamski svet ne nepravi neku jaku relaciju sa homoseksualnošću. Seks između muškaraca postoji u Islamskom društvu, ali veća je sramota pokazati gej identitet nego vršiti istopolni čin. Sramota dolazi jedino otvaranjem gej identiteta, koji se redovno kažnjava. Poslednji izveštaji nagoveštavaju da maltretirani zatvorenici nisu samo psihički zlostavljani, već su optuženi da su postali homoseksualni, što je verovatno jedna od najvećih uvreda unutar Islamske kulture.

Islamsko odbijanje homoseksualnosti je opšte poznato, i veoma je teško da se veruje da seksualno ponižavanje nije precizno razmatrano kao taktika za izazivanje zatvorenika. Tvrdnje generalke Dženis Karpinski, koja je nadzirala vojnu policiju tokom perioda zlostavljanja, ukazuju da su akcije strateški veoma dobro isplanirane i da su vojnici zapravo hvaljeni za njihov trud da ponize zatvorenike.

Tokom istog vremena u Afganistanu, američka vojska imala je veliku priliku da ispita kompleksnost homoseksualnih odnosa u Islamskim zemljama. Ironično, ali seksualne zajednice između starijih muškaraca i tinejdžerskih dečaka dugo su već prihvaćene u afganistanskom društvu kao razrađen oblik prostitucije. Stariji muškarci, obično ožeenjeni devojčicama, aktivno se udvaraju dečacima koji žive siromašno - nuđenjem poklona i novca koji predstavljaju moćni mamac. Stigma gej identiteta je izbegnuta jer dečije godine njih još uvek ne čine pravim muškarcima.

Iznenadujuće, ponižavanje Iračkih zatvorenika u Abu Garibu nagoveštava da je američka vojska konačno preuzela razumevanje za Islamsku kulturu. Nažalost, to znači zloupotrebu tog znanja u razvijanje politike koja korenito sramoti one koji su viktimizirani, ali i američki narod u celini koji ponekad sebe ne sagledava realnim očima.

Zato je zbnunjujuće videti žene (koje su tako puno radile da bi bile prihvaćene od strane vojske), kao glavne učesnice u ovoj torturi. Jedan od čudnih aspekata fotografija je stalno učešće žena u ovom procesu. Vojnikinje se pojavljuju ispred izloženih muških tela, ili poziraju kao turisti pored gomile muškaraca koji izgledaju kao da su mrtvi što daje posebnu notu užasa (gomila tela odmah izaziva asocijacije na Holokaust u kome su gej muškarci bili eliminisani zajedno sa Jevrejima i ostalim nepoželjnim). Na nekom nivou, žene su oduvek gledale na njihovu poziciju u društvu kao na poziciju gej ljudi, na osnovu kojeg su gej muškarci i strejt žene gradili svoja prijateljstva.

Žene koje učestvuju u torturi (ali i vojsci uopšte), suočavaju se sa presijom iz svog okruženja gde je heteroseksualno nasilje od strane muških vojnika obična stvar. Akcije koje su u torturi preuzele vojnkinje verovatno podižu njihov status žene u očima njihovih drugova. Tako žene imaju zadovoljstvo da konačno imaju nekog ko ima manje moći i viktimiziraju ih na način na koji su možda i one same bile viktimizirane.

Medijska analiza slika torture je bila pompezna, kao urednici/ce koji/e su diskusiju o zločinu želeli/le da pretvore u priču o seksualnosti. Kada se oni/one usredsrede na seks, fokusiraju se samo na činove simuliranog seksa jer je lakši za opisivanje, nego navođenje u detalje činjenica da su neki od zatvorenika bili silovani predmetima kao što je drška od metle dok su ostali urinirali po njemu.

Militantna zloupotreba istopolnog seksa kao oružja torture jača ponižavanje gej muškaraca na Zapadu. U celom ovom slučaju vidljiva je jedna veoma ekstremno iskorišćena forma torture koja se dešava širom sveta:

telesna tortura, koja još uvek nije dovoljno osvetljena u Zapadnom svetu. Za ne-autovane gej muškarce i lezbejke služenje vojske izaziva kompletan teror. Pogrešan pravac koji se zastupa u vojsci principom *dont ask, dont tell* politike i Bušove administracije briše postojanje bilo kakvog sažaljivog konzervativizma koji je otkriven kao laž korišćenjem seksualnog terora kao ratnog oružja.

Gej muškarci imaju neki vid saučestvovanja u ovoj situaciji. Kao što smo našoj kulturi dopustili da postaje sve više i više deseksualizovana, pristajući na monogamne supruge i TV dekoraciju života, ti isti gej muškarci imaju dozvolu društva da bacaju sramotu na našu seksualnost i pretvaraju je u neku tajnu stvar, tabu o kome se ne govori ni među nama gejevima ni među drugima.

Normalno, Bušova administracija je osudila činove torture sada kada su ušli u javnost. Američki život je postao naglo unazađen tokom nekoliko poslednjih decenija, i mi postajemo sposobni da komuniciramo sa problemima jedino kada se oni nagomilaju ili postanu javni skandal. Ali, ovi činovi su još jedna mogućnost da počnemo da se preispitujemo o narastajućoj puritanskoj američkoj kulturi koja sve više podržava korišćenje seksualnosti kao sredstva koje izaziva gađenje. No, kako Bušova administracija izaziva sve više i više nasilja u Arapskom svetu, eto izgleda da će se i nasilje nad gejevima u Americi povećati.

Tekst je objavljen u listu Advocate u junu 2004. godine. Njegov autor je Patrik Mur, pisac knjige Beyond Shame: Reclaiming the Abandoned History of Radical Gay Sexuality.

Prevod Boban Stojanović

Protest protiv torture iračkih zatvorenika

Povodom eskalacije nasilja američkih vojnika/vojnkinja nad iračkim ratnim zarobljenicima grupa za zaštitu prava LGBT (lezbejski, gej, biseksualnih, transseksualnih) osoba *Queeria* poziva nevladine organizacije iz Srbije i regiona da odbiju donacije Američke administracije i njenih fondacija.

Smatramo da finansijska sredstva koja mnogi/mnoge od nas dobijaju od pomenute Administracije i fondacija, na indirektan način znače podršku politici rata, ubijanja, rušenja i svih oblika nasilja. Podsećamo da se iz istih fondova odvajaju novac kojim se finansira naoružanje američkih vojnih jedinica koje učestvuju u oružanim sukobima širom sveta.

Omalovažavanje zarobljenika primoravanjem na istopolni odnos, koji zarobljene muškarce (lišene svake mogućnosti suprotstavljanja i ispoljavanja bilo kakve moći), stavlja u položaj homoseksualaca smatramo niskim i sramnim činom koji pokazuje nespремnost da se na adekvatan i nenasilan način dođe do političkog dogovora.

Ratovi koje vojska proizvodi, kao svoje produkte nema samo najbrutalnije nasilje i ubistva, već i širenje i podržavanje društvenih predrasuda fabrikovanjem neprijatelja i strahova, a ovog puta eksplicitno je naglašena homofobija. Ponižavanje prisilom na homoseksualni odnos znači davanje manje vrednosti muškarcu, ratnom zarobljeniku- uvodi ga u ulogu žene, stvarnog homoseksualca, osobe nedovoljno jake da se brani, čime se vrši degradacija ne samo zarobljenih vojnika već i društveno marginalizovanih grupa: žena, gejeva i lezbejki, osoba drugih nacionalnosti... Senzacionalističko prikazivanje homoseksualnog čina kao čina prisile i torture, stvara i šire homofobiju jer prikazuju iskrivljenu sliku stvarnih ljudskih odnosa.

Ovom prilikom pozivamo i podržavamo naše prijatelje i prijateljice iz američke LGBT zajednice, da osude i istraju u naporima da se ovakvi slučajevi koriste za medijsku propagandu Buša i njegove mašinerije isključivanja različitosti i drugosti, ali i da osude postupke Američke vojske u Iraku.

QUEERIA - Centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti

Ratnik

Stvar srpske nacije, a time i stvar autentične Evrope i uopšte interese pravilno shvaćenog nacionalnog ideala, Srbija najbolje brani u ratu. Ona ima za tu borbu uvek spremne ratnike. Oni rado za nju žrtvuju svoje muške živote, a Srbija - to jest njene vlasti, svetovne i duhovne - rado tu mušku žrtvu prima. Kaže: *Srećne su vam rane junačke*, ili češće: *Večna nam slava, junaci!* Uopšte, borba za stvar nacije nije samo nešto rodoljubivo nego je ona i vrlo muževna.

Virilnost je jedna od osnovnih i najupadljivijih crta ratnika kao junaka mitskih priča o ratu, bar onih koje su oživele tokom poslednjeg rata u bivšoj Jugoslaviji. Biti hrabar i spremno se izložiti opasnostima u kojima rat ne oskudeva predstavlja najveću probu i dokaz muškosti. Na primer, u jednoj reportaži objavljenoj u listu *Javnost* (od 12. novembra 1994) priča se o nekom za srpske borce opasnom delu Sarajeva, u koji su *išli samo oni koji znaju šta nose među nogama*. Ratna propaganda, a posebno propagandni pozivi pod zastavu, često se zasniva na tom argumentu, na poistovećivanju učešća u ratu sa inicijacijom u svet odraslih muškaraca. Tako je na početku rata u Hrvatskoj jedan oficir JNA, pred tv kamerama, hrabrio svoje vojnike da se upute preko minskog polja sledećim rečima: *Ko je muško nek prođe s nama*. U reviji *Hrvatski vojnik* septembra 1993. objavljen je jedan članak koji svedoči o tome da je hrvatska vojska *muškim* argumentom potkrepljivala pozive za uključ enje u borbu. Glavni slogan je bio: *Tigre, javi se ako si muško!*¹

Isti paralelizam postoji i u razvijenijem obliku ovog argumenta, gde se javlja diskvalifikacija onih koji se ne odazivaju na pozive da se priključe ratu muškaraca. Oni su na obe strane nazivani maminim mazama. *Na kraju krajeva*, kaže jedan hrvatski borac, *vojska smo a ne mamine maze* (isto). U isto vreme, na drugoj, srpskoj strani, u jednoj pesmi dueta *Braća Bajić*, podsmehu je izložen dezertjer koji *svojoj mami beži*.

Infantilnost nedostojna junaka pripisuje se neprijateljskim vojnicima. Primer za to ćemo naći na trećoj zaraćenoj strani u prošlom ratu, u jednoj reportaži objavljenoj u sarajevskom listu *Ljiljan* (broj od 2. novembra 1994). Tu se priča kako je jedan Izetbegovićev borac više od pola sata jurio po

¹ Tigre javi se ako si muško —na pomalo nezgrapnan, ali izazovan oglas koji srećemo u dnevnim hrvatskim listovima odazivaju se neki novi tigrovi... (*Hrvatski vojnik*, 10. septembar 1993.)

planini nekog mladog Karadžićevog gardistu, koji je, što se na kraju pokazalo, samo lepo vaspitana i uplašena mamina maza: *Kada ga je ulovio, gardista je zauzeo gard dignuvši ruke i promucuo: Čiko, nemojte me ubiti imam trideset pet maraka u džepu.*

Muškom identitetu ratnika naizgled protivreči pojava lika ratnice. Ipak, njena uloga je izgleda najviše namenjena potkepljivanju apela ratne propagande upućenih muškarcima, kojima se stavlja do znanja da rat možda i nije tako opasna avantura kad u njega odlaze i žene, a takođe, i to da je avantura, upravo zahvaljujući prisustvu mladih i zgodnih ratnica, može da ima i svoju pikantnu stranu. A žene ratnice upravo su takve: mlade, lepe i negovane. Televizija Srbije u vreme ratne kampanje u Hrvatskoj koristila je i likove mladih, zgodnih dobrovoljki. Izjavu jedne od njih, *vrlo mlade žene u ratničkoj uniformi, majke dvoje dece*, navodi Lazar Lalić u knjizi *Tri TV godine u Srbiji*. Na pitanje kako se odlučila da ide u rat ona je odgovorila: *Pa eto, kad gledam televiziju, vidim šta se radi i želim da pomognem i vredim žrtvovati za ovu našu Srbiju svoj život.*

U *Ljiljanu* (u već citiranom broju od 2.novembra 1994) objavljena je i jedna velika ilustrovanu reportaža pod naslovom *Lijepa žene oslobođaju najlepšu zemlju*. Tu se pripoveda da je *druženje sa plavokosim, crnokosim, crvenokosim, besprijeorno urednim, diskretno našminkanim djevojkama koje negovanim djevojačkim rukama stežu pušku i automat, pravo zadovoljstvo*. Ovim atraktivnim ratnicama Izetbegovićeve vojske slične su obe Martićeve dobrovoljke koje nas gledaju sa naslovne strane revije *Vojska Krajine* (april 1993). Njihove seksepilne crte nije mogla da sakrije ni uniforma ni maskirna boja na licu. Jedna do njih svojim prstima sa upadljivim crvenim lakom na noktima steže automat, a o drugoj saznajemo da je iz milošte zovu *Siki-žena zver*.

Pojava žena i žena ratnica u muškom ratničkom svetu ne remeti predstavi o u osnovi virilnom karakteru ratovanja, nego može čak da je potvrdi. Međutim, ratničku virilnost ozbiljnije dovode u pitanje izbesne feminizirane crte koje se uporno zadržavaju u likovima na prvi pogled najmuževnijih ratnika. Ovde ne mislim na feminiziranost čiji primer nudi jedna ratna reportaža objavljena u *Dugi* (decembra 1991), gde je opisana pijana zabava crnogorskih ratnika pod Dubrovnikom, zabavljenih oblačenjem u žensku odeću zatečenu u Titovoj vili u Konavlima.

Reč je o starom mitu dvojnog polnog identiteta ratnika, koji ima telo i srčanost muškarca, ali psihu, dušu devojke. Trag tog motiva nalazimo u jednoj rečenici kojom je Pero Slijepčević opisao Aleksu Šantića: *Krv junačka, duša devojačka*. U naše vreme formulu je upotrebio Vuk Drašković u govori

na sahrani Đorđa Božovića Giške, komandanta dobrovoljačkog odreda Srpska garda osnovanog pod patronatom SPO. Tu je Drašković za srpsku vojsku rekao: *To je vojska duše devojačke, ponašanja sveštenečkog, a srca Obilića.* Te osobine krasi i lik komandanta Giške, koji je bio, kako kažu pisci jedne njemu posvećene knjige, *nježan čovjek jake građe, pa je čak u razgovoru sa nepoznatim osobama ponekad crveneo.*

Mogućni izvor ove formule je u ambivalentnom karakteru patrijarhalnog balkanskog ratnika, u kome su spojene ratnička aktivnost koja ne preza ni od čega, neustrašivost u kontaktu sa neprijateljem i, s druge strane, uzdržanost, ponekad prava stidljivost u društvu, a posebno ženskom. Tu mešavinu hrabrosti i uzdržanosti Gerhard Gezeman je nazvao *heroičkom stidljivošću.* Za patrijarhalnog crnogorskog ratnika, po Gezemanovom mišljenju prava muškost nema veze sa erotikom, ljubavlju i odnosima prema ženi. Muškarac sve to prezire, a muškim i herojskim smatra kult borbe, dece, predaka i zajednice.

Takav, uzdržan, negativan odnos prema seksualnosti, posebno u vreme rata, vladika Nikolaj Velimirović pripisao je balkanskim seljacima. U njegovoj knjizi *Rat i Biblija* ima jedno poglavlje, pod nazivom *Razvrat u ratu donosi nesreću*, gde autor tvrdi da se balkanski seljaci i u naše vreme pridržavaju zapovesti o uzdržavanju od preljube u ratu, koju je Bog izdao Mojsiju i njegovom narodu: *Čuvajte se od svake zle stvari u ratu naročito od preljube,* piše vladika Nikolaj i predstavlja osnovno pravilo ratnog morala neiskvarenih seljaka balkanskih do današnjeg dana. Sa tim se slaže ono što je, kako tvrdi Matej Arsenijević, Dimitrije Ljotić mislio o moralnom liku srpskog vojnika: *D. Ljotić, u svojim uspominama o Prvom svetskom ratu, piše da je među srpskim vojnicima postojalo nepisano pravilo da se u ratu mora živeti monaški, asketski i devstveno da bi se sačuvao stav maksimalne lične čistote i usresređenost na vojničku dužnost.*

Ako sledimo trag, možemo zaključiti da je ratnikova *duša devojačka* metafora sa seksualnu čistoću, neiskvarenost, za potpunu posvećenost jednom sublimiranom erosu, koji je daleko od banalne vojničke raskalašnosti, u društvu seksepilnih ratnica ili bez njih, koju savremena propaganda rata nudi kao svoj najjači argument. Sada, međutim, otkrivamo da politički mit o ratniku zapravo predlaže, odnosno traži, nešto sasvim suprotno onome na čemu se zasniva erotski argument ratne propagande, to jest oslobođenost od seksualnosti i posvećivanje drugim, za kolektiv vrednijim aktivnostima. Nema sumnje da mit o ratniku leži teži tome da lik srčanog, pa i iskusnog,

prekaljenog borca, upotpuni, naizgled tom liku neprikladnim, osobinama seksualne nevinosti i čistote².

Potrebna da se ratniku da devojačka duša, to jest seksualna čistota i nedirnutost, može da se dovede u vezu sa njegovom funkcijom plemenitog i časnog ubice neprijatelja, odnosno da mu se objasni kao potreban uslov da bi se ta funkcija mogla ostvariti u religijskom smislu dozvoljen i bezbedan način. Ali, po mom mišljenju, nevinna duša devojačka potrebna je ratniku pre svega zbog toga što je njegova glavna uloga u našoj ratničkoj mitskoj priči ukoka žrtve a ne uloga pobednika. Kao što znamo, bogovi nam traže krv nevine žrtve.

U stvari ratnik, odnosno junak duše devojačke reda je metafora nevinosti žreca/žrtve od metafore koju čini spoj deteta i ratnika. Ratnici imaju i dečije ili dečačke duše i lica. List 1. Krajiškog korpusa Vojske RS *Krajiški vojniki*, koji izlazi u Banjaluci, objavio je (u broju od februara 1995) nekoliko priloga o jednoj ratnoj jedinici Martićeve vojske koja nosi nadimak *Vukovi sa Vlašića*. Među tim priložima nalazi se i jedna pesma sa ovim stihovima:

Ko su ti momci što nose

tugu zavičaja u očima?

Ratnici dečačkog lica

što budni sanjaju noćima...

Vojnici se najčešće nazivaju našom decom, našim sinovima, pri čemu identitet *roditelja* koji to govore ostaje neodređen, a može se naslutiti da bi bar jedan od njih mogao da bude Država koja svoju decu šalje u rat. Roditeljstvo, pogotovo materinstvo, bolje je poznato kad su vojnici opisani kao deca ili sinovi Domovine, svoje zemlje, na primer Majke Srbije. Vojnici više nisu mamine maze svojih bioloških majki, ali su zato mezimci svoje majke Domovine. Oni su ovoj drugoj potrebni upravo kao nevinna deca, kao dečaci neokaljani seksualnim iskustvom.

Ratnik može da se dovede u stanje seksualne čistote i da stekne status nevinog deteta i sina majke Domovine putem neke vrste obreda koji se odvija u smeru obrnutom od smera seksualne inicijacije mladića. Scenario tog obreda deseksualizacije mladih ratnika slede razni opisi odlaska u rat, koji pre svega znači rastanak od žena i zaustavljanje seksualne aktivnosti. Na primer, u jednoj staroj četničkoj pesmi taj motiv izražavaju stihovi:

² Ovdje se možemo setiti Jovanke Orleanke i njenog glavnog atributa, koji je njeno devičanstvo. Ona nije samo srčana ratnica, nego je pre svega ratnica-devica.

*'Ajmo, momci, vreme nama
rastajmo se sa curama
o ljubavi nema zбора
u borbu se ići mora.*

Seksualnost ratnika skrenuta je prema jednoj supstituciji koja se najčešće materijalizuje kao fetišizam oružja:

*Mesto tvoga belog lica
puška mi je drugarica
mesto tvoje ruke dvije
neveste su fišeklje.*

U jednoj varijanti ovog motiva, koja takođe, potiče iz četničkog folkloru, pominje se nekad popularna puška karabinka:

*I ja uze pušku i bombicu,
da prigrlim zelenu šumicu,
majka mi je šuma šumadinka,
draga mi je puška karabinka.*

Isti motiv oružja-fetiša sadrži i jedna ratna reportaža o borcima HVO-a. *Znatiželju u nama*, piše autor, *budi dječak, sa šeširovom na glavi i improvizovanim rejbankama na očima, Juro Ivaković 17-godišnji bojovnik, koji je umjesto prve djevojke zagrlio 84-ku, a umjesto svoje prve cigarete zapalio četnički tenk* (Zmaj od Bosne, 3. novembar 1994).

Ovaj fetišizam oružja svedoči o tome da mit ratnika, nasuprot prividnoj zaokupljenosti slavljenjem potentnog virilnog muškarca, govori o jednoj morbidnoj erotici, čiji je pravi smisao predavanje nagonu smrti.

Ratnik je ne samo seksualno nedozreo ili uzdržan i takoreći ritualno, putem regresije na pubertetsku fazu, od seksualnosti očišćen, nego je njemu još poveren i zadatak da se bori protiv agresivne virilnosti neprijatelja, koji se često pojavljuje u liku silovatelja i otimača *naših* žena. Dakle, ovde je neprijatelju dato da oličava neukrotivu virilnu potentnost, kao razvrat raspojasane muške seksualnosti, dok je našim vrlim ratnicima dodeljena uloga da brane čast napadnute Domovine, nacije i nacionalne teorije, koje su, dakako, u ovoj mitologiji obično otelovljenje kao ženski likovi.

Da bi se nacija sačuvala od nasrtaja i osvajanja, od zadiranja neprijatelja u njeno telo ili tkivo, potrebna je žrtva, potrebno je da ratnici na oltar nacije prilože svoje živote. Njih zadatak, kao što je već rečeno, nije toliko

u tome da ubijaju neprijatelje koliko u tome ne izginu, da prolivaju svoju nevinu žrtvenu krv. To potvrđuju mnogi primeri. Ponekad je Otadžbina predstavljena kao pravo primitivno krvožedno božanstvo, kao Moloh nacionalne mitologije. čiji opstanak zahteva hekatombe žrtava³.

Lik ratnika često se pojavljuje u retrospektivi, a to retrospektivno slikanje ratnika zahteva njegovo radikalno junaštvo, tj. ono koje se ostvaruje tek žrtvovanjem života. Ratnik je dete Otadžbine, on je, zatim, od plotskih želja i dela osvešćeni ratnik Nacije, ali, pre svega toga, on je mrtvi junak. Nevinost deteta ili čistota dobijena zabravom i kroćenjem seksualnosti potrebne su da bi ratnik stekao status nevine, čiste žrtve, ali i da bi bio verodostojni mrtvac. Pesma posvećena *Vukovima sa Vlašića* govori o *ratnicima dečačkog lica*, ali u njoj je i mesto koje otkriva da su oni retrospektivno prikazani kao mrtvi junaci, pokojnici za kojima žene u crnini plaču, i čija dela pripadaju istoriji:

*I dok ponosne majke,
sestre i supruge
rupcima crnim oči vlažne brišu
njihove delije iz dvadeset druge
na Vlašiću
novu učiteljicu života pišu.*

Mirča Elijade je primetio da mitski junak, za razliku od običnog smrtnika, nastavlja da dela i posle smrti. *Posmrtni ostaci junaka*, piše Elijade, imaju *zastrašujuću magijsko-religijsku moć*. *Njihovi grobovi, njihove relikvije, njihovi kenotafi deluju na žive tokom niza vekova. U izvesnom smislu, može se reći da se junaci približavaju božanskom položaju zahvaljujući svojoj smrti: oni dobijaju neograničenu post-egzistenciju, koja nije ni larvarna ni čisto duhovna, već se sastoji u nadživljavanju sui generis, jer ono zavisi od ostataka, tragova ili simbola njihovih tela.*

Ovo posmrtno delovanje junaka objašnjava veliku brigu koju preživeli ulažu da posmrtno ostatke svojih znamenitih ljudi, a posebno ratnika koji su umrli ili čak sahranjeni u inostranstvu prenesu u domovinu i ponovo

³ Motiv otadžbine žedne žrtvene krvi javlja se u srpskoj rodoljubivoj poeziji. Na primer, u Šantićevoj pesmi *O zemljo moja*. Tu pesnik razgovara sa svojom zemljom i pita je:

*O, zemljo moja, šta te tako boli?
Zašto me vječno trzaju i more
Jauci dugi iz tvoje dubine?
A zemlja mu odgovara:
To moje srce premire i gine
U tvrdom mrazu, bez sunca i zore(...)
Ja mrtve uz sna uzdasima budim,
Jer nema živih da umiru za me.*

sahrane na njihovom tlu. Isto važi za potrebu jasnog i trajnog obeležavanja vojničkih grobalja i stratišta.

Mrtvi vojnici i druge žrtve rata, koji su — kako se često kaže — svoje nevine živote položili na oltar Otadžbine, predstavljaju veći deo aktivnog nacionalnog kolektiva, onako kako ga prikazuje nacionalno-ratnički mit. Živi Srbi su, kako je to formulisao M.Bećković, samo *ostaci zaklanog naroda*. Sličnu ideju sadrži i pesma pod naslovom *Hrvatskoj majci*, objavljena u *Hrvatskom vijesniku* iz Vinkovca (od 3.jula 1994.), u kojoj Majka Hrvatska razgovara sa mrtvim hrvatskim vojnicima pobijenim u Blajburgu, mestu koje u savremenom hrvatskom nacionalnom mitu ima istu ulogu kao Jasenovac u srpskom:

*Na tisuće Hrvatskih Vojnika
Zovu Majku-Draga naša Mati,
Glas se čuje ispod spomenika:
Polkani te sad mole Hrvati.*

Svi ovi primeri pokazuju da se likovi današnjih srpskih i drugih balkanskih ratnika, onako kako ih predstavlja mitska ratna priča, ne mogu svesti na — doduše upadljive i, u nekim tekstovima koji imaju ulogu neposredne ratne propagande, posebno naglašene — crte virilnosti. te crte ostaju zapravo na površini ovih likova i čak su u direktnoj protivurečnosti sa drugim karakteristikama ratnika, koje od njih prave muškarce sa dušom devojke i nevine dečake, sinove Otadžbine ili bar muškarce ritualno uvedene u status vojničkog celibata. A te osobine *podvučene su crnim*, jer se povezuju u liku ratnika kao mrtvog junaka. Na taj način eksplicitna i površna virilna seksualnost ratnika ustupa mesto jednoj morbidnoj slici na kojoj vidimo da je nacionalnom ratnom Vitezu od Devojke mnogo bliža Smrt. Lukavstvo ratne propagande upravo je u tome što glavnu poruku političkog mita o ratniku za stvar nacije, koja je poziv na odustajanje od života, i od seksualnosti kao simbola životnih radosti, da bi se služilo nezajažljivom Molohu nacionalne države, preokreće u obećanje nečeg za muškarce erotski privlačnog.

*Tekst je preuzet iz knjige Politika simbola,
Ivana Čolovića u izdanju biblioteke XX vek*

U ime Boga i roda

Odnos SPC prema mitu o muškarcu-ratniku

Iako Srpska pravoslavna crkva (u daljem tekstu SPC), uporno poriče svoju inspiratorsku i podržavateljsku ulogu u proteklim ratovima na teritoriji bivše SFRJ, kao i svoju ne-militantnost u ovom, tzv. periodu mira, ako se malo bolje zaviri u medije, na svakom koraku moguće je pronaći poneki dokaz da je SPC itekako povezana sa ulogom militantnog/ratnog vaspitača mladih ljudi u Srbiji.

Možda način na koji Crkva propagira militarizam i rat nije najtransparentniji, ali određene ideje koje ona promovise implementirane u rodni diskurs, svakako da ohrabruju muškarce da prihvataju ulogu ratnika.

Da bi se povelu bilo kakva dublja analiza, najpre treba osvetliti i raščlaniti neke osnovne momente po kojima SPC danas deluje ili je delovala u bliskoj prošlosti.

Crkva kao žena?

Naime, SPC se već skoro deceniju ipso samopromoviše kao braniteljka časti i obraza Srbije. Koristeći elemente sažaljenja, čak uzimajući određene elemente patrijarhalne ženskosti Crkva postaje potpora ratu, neizbežni razlog zbog koga treba braniti, ubijati ili ginuti u ratu. Pojednostavljeno, Crkva se predstavlja kao Druga, ona je u odnosu na srpskog muškarca povučena, skrušena, nemoćna, čista, nevina, nedirnuta, gurnuta u drugi plan zahvaljujući grubijanu (komunizmu), ona želi, tako silno želi da bude odbranjena i za to joj treba ON, muškarac. Ona ne želi da plače ili da bude silovana. Zanimljivo je da Crkva, koja toliko ponižava ženu, sa druge strane koristi stereotipe ženskosti. Dakle, kada dođe vreme rata, dolazi vreme odbrane¹. Brani se porodica: žena, deca, majka... brani se Država i institucije njenog identiteta u koje spada i Crkva. Brojni tekstovi

¹ Vreme rata je vreme NAŠE odbrane je veoma čest pravac u kome se kreću nacionalističko-militarističke ideje i vrednosti.

koji su nastali tokom rata, svedočenja, izjave, komentari u medijima prožeti su ideologijom odbrane Crkve kao jednog od najvažnijih razloga zašto treba ratovati. Naravno, ideja od obrani SPC svoje korene vuče u nacionalizmu (koji je doprineo jačanju klerikalizacije ovdašnjeg društva). U nacionalističkoj interpretaciji, sve što je nacionalno, a to je pre svega Zemlja dobija mnoga obeležja božanstva.² Baza ovog uverenja nalazi se u ideji da smo mi, Srbi, poseban, od Boga izabran narod. Tako npr. u tekstu pod nazivom *Krv i tlo*, autor Nemanja Mrđenović piše: *U nama struji krv Njegova...zato se krv ne sme prolevati, ni svoja ni bližnjega svoga. Narod Srbski, nosi na svom telu, raspetom, rane Hristove...Tlo je otadžbine naše, Svetlo tlo Gospodnje.Našu su državu Sveci stvarali³(...).*

Jedna od većih demagoških krilatica, često je bila, i sada je aktuelna, da su Srpske zemlje, svuda gde su Srpske crkve i manastiri. Ovo je veoma lako uočljivo na primeru Kosova, gde se manje govori o stradanju i lošim uslovima u kojima žive Srbi, a više o pravoslavnim crkvama: zapaljenim, srušenim, potpuno uništenim. Atak na Crkvu je atak na Državu, na naciju, na ćelije nacije-porodice. Neko treba to da brani. Naravno-muškarci. I to je samo jedna od dodirnih tačaka koja se može pronaći u povezanosti Crkve, ratova i (muškog) roda.

Takođe, smrt koja nastupi u odbranu SPC-a, zarad očuvanja njene nevinosti, integriteta i istorije, nije kao neka druga smrt. To je časna smrt, sasvim je opravdana i, u neku ruku povoljna po žrtvu, jer joj obezbeđuje kredit kod Boga. Tako se u jednom tekstu, autor obraća majci srpskoj rečima: *Za kim plačeš, majko srpska, za kim tuguješ? Za trojicom sinova, veliš. Ne hteše čekati neman zla da ih zarobi na ognjištu, nego se dobrovoljno vinuše u planine, da otuda brane što se odbraniti može. Pri polasku ti si im dala blagoslov, i okupala ih suzama, kao za ukop. Borili su se slavno, ali su ih bezbožnici na prevaru uhvatili i svu trojicu ognjem sagoreli. Pa sad se mučiš pitanjem da li ih ti nisi u smrt poslala kad si ih blagosloвила da idu? Nisi pogrešila, majko mila, nisi. Jer si ih blagosloвила da idu i da brane a ne da otimaju... Raduj se što te je sudba Božja udostojila da iz dva sveta vidiš slavu svojih sinova. Jedno je slava Hristovih sledbenika, a drugo slava satanskih slugu. Prva je slična sjaju sunca, a druga zapaljenom snopu slame⁴.*

² Kecmanović, Dušan: Psihopolitika mržnje, 1999, Prosveta, Beograd

³ Tekst je preuzet sa sajta www.vitez.org.yu

⁴ Srbi-dobrovoljci vere Hristove, www.nasasrbija.co.yu/crkva/t-crkva7-3-3.htm

Zanimljiv je i tekst đenerala Koste Mušickog pod nazivom *10 zapovesti Srbskim dobrovoljcima*⁵. Od deset navedenih zapovesti u čak pet se žrtva vojnika-dobrovoljaca povezuje sa Bogom. Tako se npr. na pitanje *Ko je sa dobrovoljcima?* daje sledeći odgovor:

Ko bi pre svega morao biti sa ljudima dobre volje do li sam Svevišnji...Trudite se da budete ljudi dobre volje, jer... imaćete moćan savez sa Bogom živim i nikakva sila neće moći da vas uništi. Božjom pomoću uvek ćete pobeđivati.

U ratnim vremenima Crkva je bila podrška naciji, predstavljala se kao njen biološki deo, ako se uzme u obzir da samo poslanici SPC propagiraju veru kao nešto što je urođeno, nešto sa čime svako/a od nas rađa. Ova informacija, integrisana u neki deo identiteta, može biti sredstvo kojim se izuzetno lako manipuliše u periodima rata, manjih oružanih sukoba ili za raspirivanje nacionalne, verske i svakog drugog oblika mržnje.

Muškarac koji preuzima ulogu ratnika u ratu ili vojnika u miru, predstavlja za Crkvu mogućnost njenog očuvanja a na taj način i očuvanja celokupne nacije. Ovde postoji jako dobar sistem. Prvo se Crkva integriše kao deo identiteta nacije, zatim se tako upakovan nacionalni identitet integriše u lični, a onda, kapilarno, integriše se u rod. Tako u vanrednom vremenu, kontaminiranom nacionalizmom i klerikalizmom, ideal muškarca vojnika, a posebno sina vojnika predstavlja višeslojnu zaštitu naroda/nacije: ne samo fizičku već i duhovnu.

Tokom ratova veoma često je u javnosti bila prisutna slika vojnika u razrušenoj crkvi ili su bile prisutne priče o tome kako su vojnici preživljavali tako što su se sklanjali iza zidina crkve. Na ovaj način crkva kao objekat postaje zaštitnica ratniku, njen značaj u životu ratnika postaje mnogo veći. Ovakvom propagandom SPC je uspela ili bar pokušala da obezbedi veoma čistu sliku o njenoj ratno-inspiratorskoj ulozi. Dok sa jedne strane govori veoma podmuklo i raspiruje mržnju, sa druge strane se predstavlja zaštitnicu žrtava, Crkva je blaga i milostiva, Crkva je supstitut za brižnost koja se pripisuje ženama: majkama, sestrama, suprugama...

Sveti Srbski ratnici

SPC svoju veliku podršku nalazi u nacionalistički orjentisanim snagama: strankama, organizacijama, neformalnim grupama i pojedincima/kama. Svoj link sa nacionalizmom Crkva uspostavlja zahvaljujući pretpostavci da je *Pra-*

⁵ Tekst se može pronaći u rubrici *Dobrovoljci* na sajtu www.videlo.org.yu

*voslavlje temeljni elemenat Srbske ideje, žila kucavica čitave srbske istorije...rat koji se vodio i vodi protiv pravoslavnih Srba kao čuvara i branilaca Časnog Krsta i Zlatne Slobode*⁶. Sa ovakvim idealom veoma je jednostavno konstruisati mit o Svetim ratnicima, Srpskim naravno.

Srpski vojnici koji su učestvovali u ratovima na teritoriji Hrvatske, BiH, Kosova... za Crkvu predstavljaju naslednike slavnih i svetih ratnika iz prošlosti od Kneza Lazara do Sindelića i Nedića. Poseban oreol dobijaju dobrovoljci, oni koji sami prihvataju rizik smrti za slobodu otadžbine. Pravoslavno prihvatanje rata⁷ je, pre svega, borba *u pravednom ratu, na pravedan način, za pravedan cilj*. Prema toj paradigmi sveti ratnik je onaj Hrišćanin (tj. pravoslavac), koji je vojnik Otadžbine i Hrista. Rane, povrede ili smrt koju zadobija u borbi/ratu, Crkva opravdava tako što ih uvodi kao simbolične elemente rata, one koji predstavljaju dokaz želje muškarca da umre, u najtežim mukama, za svoju veru. Naravno, on direktno dobija status besmrtnog, čime njegova fizička, biološka smrt gubi svaki smisao.

Veoma su zanimljivi kodeksi pravoslavnog ratnika⁸. Ratnik, prema ovim kodeksima, nema telesni odnos prema neprijatelju i pripadnicima/cama neprijateljskog naroda. Naime, on se ne bori protiv drugog i ne ubija neko drugo ljudsko biće, on se bori protiv *zla* koje je integrisano u njegovom neprijatelju. Ratnik ne siluje, ne muči, ne bati na druge muškarce i žene, a telo mrtvog neprijatelja se sahranjuje pravoslavnim odnosima prema mrtvima. Među klero-militaristima živa je priča o Packu. Packo je bio maloletni srpski dobrovoljac koji je na bojištu pronašao mrtvog Bugarina. Sahranjivao ga u rano jutro prepuno magle. Kako se magla dizala, Bugarski vojnici su uočili Packa, a kako su videli da je pored njega mrtav Bugarin, počeli su paljbu i ubili Packa. Ova esencijalna priča, šalje nekoliko veoma militantnih i jakih poruka koje i danas žive među mladima u Srbiji.

Blagoslov

U već citiranom tekstu M. Arsenijevića *Pravoslavlje i rat* stoji: *Nama pravoslavnim Srbima predanjem Kosovskog Zaveta je dat ne samo mistički, ratni etnos, već i konkretni poredak duhovne, duševne i telesne pripreme za Boj. To*

⁶ Arsenijević, Matej, *Pravoslavlje i rat*, tekst se nalazi na sajtu www.rastko.org.yu (tekst je pod istim nazivom izdat u zborniku *Jagnje božije i zver iz bezdana*).

⁷ Ibid

⁸ Ibid

je fizičko i duhovno sabiranje vojske pred bitku, na sv.Liturgiju, koju je obično služio Patrijarh sa svim episkopima. Vojska je tom prilikom ostavljala oružje pre ulaska u hram, gde se ispovedala i zajedno primala Sv. Pričešće. Potom je, ispred hrama, vojska u liku svog zapovednika koji bi uzimao blagoslov od patrijarha i kroz obred blagosiljanja ratne zastave, predavala svoju sudbinu u Božije ruke.

Ovaj model, po kome Crkva više nego očigledno podržava rat i ratnike bio je promenjivan i tokom ratova od 1991.godine pa na ovamo, od Kosovskog boja, preko Solunskog fronta (kako sam autor napominje), pa do poslednjih ratova.

Sledbenici celokupnog gore pomenutog mita, u Srbiji danas, svakako su članovi, simpatizeri i aktivisti klero-nacionalističkih, radikalno-desničarskih i pro-fašističkih grupa/organizacija/stranaka... Tako se npr. *Otačastveni pokret Obraz* zalaže za vojsku koja predstavlja *koncentrisanu moć države*⁹. U *Programu nacionalnog vaspitanja*¹⁰ koji predlaže ova organizacija stoji da nacionalni vaspitači (!?), treba da nauče decu da *uspeh nacionalne vojske doživljava kao svoj sopstveni uspeh*. U drugom dokumentu¹¹ Obraza, biti vojnik znači biti onaj u koga su *uperene oči svih Svetih srbskih ratnika koji sa verom u Boga braniše Krst Časni i Slobodu Zlatnu*.

Danas, militantni obrazac koji se propagira kroz politički angažman SPC, kroz promociju svetosavskog nacionalizma, otačastva, domaćinskog poretka i ostalih ideoloških nosioca savremenog srpskog nacionalizma kako bi se postigao nikad postignut, odnos sa Bogom i *nebeskim narodom*, pokazuje da klerikalizam i militarizam provučeni kroz mušku rodnu ulogu, stalno daju povoda za ratovanje. Ideolozi ugrožavanja pravoslavlja, predstavnici Crkve, neprestano predstavljaju Srbiju kao kolvku pravoslavlja koja je na meti svih drugih koji žele da je unište: Jevreja, masona, homoseksualca, Arapa, Roma, demokrata... U ime zaštite Crkve jedino što jedan savestan građanin, muškarac, može da uradi je da ide i ubija- u ime Boga!

Boban Stojanović

⁹ Program nacionalnog vaspitanja, www.srb-obraz.org.yu

¹⁰ Program nacionalnog vaspitanja, www.srb-obraz.org.yu

¹¹ Proglas prijateljima Srbskim, www.srb-obraz.org.yu

Teška pitanja

Kada su me iz *Peace newsa* zamolili da napišem ovaj esej, našao sam se u čudnoj poziciji. Evo me, prigovarač savesti na vojnoj službi, feminista, zamoljen da napiše nešto o vezi između prigovora savesti i rodnog identiteta iz lične perspektive i... neznam odakle da krenem. Posle svega, čudim se samom sebi kako o ovome nikada pre nisam razmišljao?

Voleo bih da krenem od toga zašto nikada nisam razmišljao o prigovoru savesti u terminu roda. Neki od razloga mogu biti uloga i forma koju vojna služba ima u Izraelskom društvu: za osobe oko mene i za moju ličnu biografiju. Ovo je pravi način da iskažem moje refleksije sa mnogo ličnih mesta, ali nemam ideju šta da predstavim, jer neznam da li su one pravi deo onoga što osećaju i ostali prigovarači savesti u Izraelu ili bilo gde u svetu.

Jednakost u izboru

Počecu od konstatacije: vojna služba u Izraelu nije prednost muškaraca jer se u Izraelu regrutuju i muškarci i žene. U drugu ruku, žene - bar do skoro - nisu bile raspoređivane u borbene jedinice. Dakle, u borbene jedinice u Izraelskim odbrambenim snagama, a posebno u onim koje spadaju u razorne snage, ulaze skoro samo muškarci. U ovim jedinicama jedino što može da se oseti je *macho* atmosfera.

Međutim, ovo ne znači da se samo unutar vojske pokazuje da si muškarac, ali vojna služba i vojni odred su za to jedna sasvim pogodna formacija. Pokazati da si muškarac nije samo pitanje: *Da li služio vojsku?*, to je opterećenje. Radije se postavlja pitanje: *Šta si radio u vojsci?* To pitanje, u stvari se i nikada ne postavlja. Izraelski tobožnji konsenzus o vojnoj službi, sadržao je neka čudna pitanja, pa su *inat* i *zloba* bili faktori zbog kojih je većina ljudi u Izraelu odgovorila pozitivno u korist vojske. Druga pitanja, u neku ruku su kao i u svim drugim upitnicima: *Kako si?* i *Kako se zoveš?*. Svašta, pa ni jedan koktel parti ne može da prođe bez ovih pitanja, zar ne?.

Šta si ti radio u vojsci?

Na pitanje: *Šta si ti radio/la u vojsci?*, dobijate tipično stereotipne muške i ženske odgovore. Stereotipni muški odgovor sa velikim *macho* ponosom glasi:

Bio sam u X!!!, gde se sa X označavaju neke posebne, tajne super razarajuće vojne jedinice, a za koje se pretpostavlja da svako zna šta znače i kakve su. Ovo pokazuje da muškarci koji se izjasne na ovaj način *ne žele da pripadaju ovoj ili onoj jedinici, već posebnim jedinicama koje su najviše zauzete ubijanjem ljudi*. Stereotipni ženski odgovor ima neku vrstu sramotnog tona u njihovom glasu: dok su u vojsci one pripremaju kafu (ili služe kao sekretarice u kancelariji nekog oficira). Nije neophodno reći da muški članovi ovih polu-legendarnih vojnih jedinica (drugim rečima: ratni kriminalci), postaju oni koji komanduju mladima i na njih prenose militantni eho, pa sve tako do premijera države - koji je izabran na predlog Izraelske vojske.

Simbol muškosti

Borba u vojnim snagama je zapravo dominantni simbol muškosti u Izraelskom društvu, ali nije jedini. Ja sam odrastao u porodici emigranta, ne baš tako tipičnoj za Izrael...Moji roditelji su bili učitelji i vaspitavali su me da budem intelektualno biće - ne borac. Muški ideal borca nikada nije uspeo da me zaokupi. Zapravo, ja ne mogu da budem član nijedne borbene jedinice čak iako poželim da budem.

Prvo, zbog zdravstvenih problema. Ali takođe, kao jedino dete moje majke, po Izraelskim zakonima moram da dobijem njeno odobrenje za to, koje ja nikada nisam dobio. U svakom slučaju, kada odlučim da postanem prigovarač savesti na vojnoj obavezi, ja prihvatam da postupam po pravilima muške mode koju nikada nisam razvio.

Gledajući unazad, u sebe, pokušavajući da analiziram moje lično ponašanje u terminu rodnog identiteta, uočavam da je moje pozivanje na prigovor savesti, sasvim zanimljivo i precizno: to je ekspresija moje muškosti.

Onemogućen da ode

Javni prigovor savesti je relativno redak i predstavlja skuplji način da se izbegne vojna obaveza u Izraelu. Postoji alternativa - oni koji su dovoljno uporni uvek mogu da nađu rešenje kako da izbegnu vojnu službu bez straha da će povući bilo koje formalne sankcije. Takođe, Izraelska vojska ima određen *problem sa radnom snagom* - ima više vojske nego što joj je potrebno.

Pod nekim uslovima, ljudi koji ne žele da služe vojsku obično su tretirani kao nesposobni. Najjednostavnija procedura podrazumeva manipulisanje takozvanim *medicinskim profilom*. Vojni lekari, a posebno psihijatri veoma često

progledaju kroz prste, mada veoma insistiraju i na različite načine proveravaju da li osoba koja želi da izbegne vojnu obavezu to zaista radi na ličnu inicijativu.

Sa prigovaračima/cama savesti, posebno sa muškarcima među njima, situacija je drugačija. Počev od pozivanja na prigovor savesti kao javnog političkog čina, postavljanje pitanje legitimiteta vojske i smisao neophodnosti služenja iste, institucija vojske neće lako dopustiti da prigovarač savesti prođe. Prigovarač savesti u vojnoj službi gotovo regularno se zadržava u vojnom zatvoru, mnogo duže nego u velikom broju drugih zemalja.

Pravo na prigovor

Kao što sam rekao, pravo na prigovor je veoma teško, posebno za muškarce. Za to ima nekoliko razloga. Prvo, legalno pravo na prigovor savesti je vidljivo u Izraelu, ali samo za žene. Ali, žene mogu da ga koriste jedino pre nego što su stavljene na spisak za vojsku. Nakon regularne vojne službe, mnogo muškarci služe u rezervi, dok žena skoro da nema. Konačno, žene služe vojsku kraće nego muškarci- one 21 mesec, oni 36 meseci. Kao što sam već gore pomenuo, žene se ne raspoređuju u jedinice u kojima mogu da imaju iskustva ubijanja, okupacije ili nekih drugih ratnih horora iz prve ruke. Kao signifikantni rezultat nekolicina vojnkinja tokom služenja vojske razvije prigovor savesti dok muškarci to ne čine. One žene koje se pozovu na prigovor savesti tokom vojne službe završavaju u zatvoru kao i muški prigovarači.

Pokazivanje hrabrosti

Kada sam izabrao prigovor savesti kao način da se izbegne vojna obaveza, nije mi baš lako da izrazim svoj stav. Nakon svega niko mi ne daje nikakvu diplomu za to što sam prigovarač. Niko mi neće priznati da sam izabrao gori put, onaj koji daje manje ljudskog legitimiteta u Izraelskom društvu. Ali, ja sam našao način koji je hrabriji.

Pa, boje ili gore, prigovor savesti postaje moj put za jasnije prihvatanje mog rodnog identiteta. Da li je to vrsta bolje muškosti, ili manje dominantne? No, u svakom slučaju sve je bolje nego postati ratnik. Ali, u suprotnosti sa drugim formama muškog rodnog identiteta? Ja zaista nisam u poziciji da govorim o nekom drugom putu.

*Sergeiy Sandler, izraelski prigovarač savesti
Tekst je preuzet iz časopisa Peace News
Preveo Boban Stojanović*

Istok-zapad:

Diskriminacija u vojsci iskustva Amerike i Rusije

Iako u mnogim društvima proklamovana kao zajednica koja briše razlike i podržava univerzalne ljudske vrednosti, iskustva pokazuju da se unutar vojske kao društvene formacije, neprestano dešavaju kršenja ljudskih prava. Ipak, od spolja vojske su i dalje institucije od ugleda, ako se uzme u obzir da se u svetu, naročito poslednjih godina, neprestano fabrikuju neprijatelji, ne samo jedne nacije već čitavog čovečanstva. Ovim *fabrikovanjem* održava se tenzija među civilima, a na vrlo uspešan način čine se nevidljivim različite vrste diskriminacija koje se dešavaju među vojnicima na odsluženju vojnog roka. O tome se čuti - vekovima građen ugled ne sme da se sruši. Samoubistva, ubistva, nesrećni slučajevi u kojima se na razne načine gube životi, posle par naslova u novinama bivaju zaboravljeni.

Važno je govoriti, širiti informacije, suočiti se sa onim što stvarno jeste. Mladim muškarcima je teško da javno kažu da se boje, iako osećaju presiju i ne tako retko, veoma teško odlaze na odsluženje vojnog roka. U javnosti su uvek kružile priče o nasilju koje se dešava o vojsci. Međutim, uvek su imale i izvesnu dozu ironije, poput one priče o čuvanju sapuna tokom tuširanja, jer u suprotnom može doći do... znamo već čega.

Nažalost ovaj primer nije netačan. Možda nije adekvatan, ali sa druge strane činjenica je da seksualno nasilje u vojci postoji. I ne samo seksualno, već različite vrste nasilja i diskriminacije.

U tekstu koji sledi nalaze se primeri dve velike države: Sjedinjenih Američkih Država i Ruske federacije. Oružane snage ovih država su među najbrojnijima u svetu ali uživaju i veliki ugled. Takođe, ovi primeri pokazuju da ne postaji univerzalnost među načinima diskriminacije i da one zavise od kulture, tradicije i stepena patrijahalnosti društva.

Ruska federacija

Koncept očuvanja velike i moćne sovjetske armije zahteva ogroman broj vojnika, ali kako njih nema dovoljno, tamošnja armija na sve načine čini

mladiće sposobnima za služenje vojske. Iako u ruskom Zakonu o vojnoj obavezi mladići mogu da izaberu i alternativni vid služenja, mnogi od njih se na to ne usuđuju zbog komplikovane procedura. Prema pomenutom zakonu mladić može da odbije regrutaciju zbog zdravstvenih problema, studiranja ili drugih društvenih razloga. Zbog legitimnosti, najčešće se pozivaju na zdravstvene razloge. Međutim, vojni lekari imaju veoma striktno formiran spisak bolesti koje bi nekoga činile nesposobnim za vojnu službu, a preglede vrše veoma loše, pa skoro svi bivaju osposobljeni za vojsku. Iako su neka istraživanja pokazala da skoro četvrtina vojnika u Ruskoj federaciji situaciju u vojsci karakteriše kao *napetu i složenu*, a broj prekršaja se povećava iz godine u godinu, unutar same vojske se neprestano vrši ponižavanje ljudskog dostojanstva i ličnosti vojnika. Istraživanja o diskriminaciji vojnika i takozvanih *neustavnih odnosa*, prepoznaju šest načina na koja se krše ljudska prava, a ovom prilikom skrenuću pažnju na tri faktora: dedovštinu, zemljaštvo i religiju.

Dedovština je sistem fizičkog i psihičkog nasilja koje se bazira na sistemu starosne hijerarhije i to po roku službe. Takođe, karakteristike ove pojave su: ponižavanje, prebijanje, batinanje, tortura novih vojnika pa čak i ubistva.

Svaki novi vojnik, kada se nađe u novom, vojnom okruženju, ima jednake šanse da prođe torturu dedovštine. Ovakav sistem podržavaju komandanti jedinica smatrajući da je to dobar, tradicionalni način da se održi red u kasarnama. Takođe, kao element torture koristi se i silovanje, pa tako ni seksualno zlostavljanje nije zaobišlo ovaj muški sistem vaspitanja.

Kroz horor dedovštine vojnici prolaze tek posle polaganja zakletve. Nakon tog čina, koji predstavlja legitimno prihvatanje celog jednog sistema vrednosti, mladi vojnici moraju da ispunjavaju brojne zadatke koji ne tako retko spadaju u kriminalne radnje. Ovo se najčešće događa tokom prve godine službe, a nakon toga dotadašnje *žrtve* preuzimaju uloge *dželata* i krug ponovo počinje - novopridošli vojnici bivaju maltretirani od strane onih koji su do skoro bili u njihovoj ulozi. Ovakvi krugovi nasilja stvaraju nove armije nasilnika, jer njihovo kriminalno i nasilno ponašanje ne prestaje ni kada izađu iz vojske.

Zemljaštvo je vid druženja vojnika na zemljačkoj osnovi. U Ruskoj federaciji, vojnici služe vojni rok daleko od kuće, pa zbog brojnih okolnosti (nerazumevanje običaja, tradicije, druga klima i sl.), prijatelje nalaze upravo u zemljacima. Međutim, ova pojava često dovodi do sukoba na nacionalnoj osnovi, što već zavire u oblast rasizma. Može se reći da je posle raspada SSSR problem dedovštine gurnut u drugi plan, jer je promocijom nacionali-

stičkih vrednosti došlo do pojačavanja nacionalnih osećanja među građanima/kama, samim tim i među vojnicima. Nasilje počinje da se ispoljava kada se u okviru jedinice ili garnizona formira grupa pripadnika iste nacionalnosti koja je u tom momentu najbrojnija. Braneći pretpostavljene vrednosti svoje nacije, pripadnici drugih, manje brojnih nacionalnosti postaju predmet maltretiranja. Za razliku do dedovštine, hijerarhija u zemljaštvu zasnovana je na materijalnom statusu, mestu gde porodica živi, obrazovnom nivou i sl.

Religija je takođe važan faktor koji se zasniva na podeli vojnika prema verskoj pripadnosti. Čest je slučaj da se povezivanje vojnika vrši upravo na osnovu iste vere, gde se javlja izraženo neprijateljstvo prema pripadnicima drugih vera ili verskih zajednica. U zemljama Ruske federacije unutar vojske pojavljuju se grupe koje promovišu jedino pravoslavlje i potpuno su netolerantni prema drugima. Međutim, dešava se da u nekim područjima ove grupe formiraju muslimani, koji takođe sprovode diskriminaciju nad nemuslimanima.

Amerika

Rasne, etničke i nacionalne razlike koje dovode do različitih oružanih sukoba širom sveta, stvaraju napetost i u američkim oružanim snagama. U prošlosti je u američkoj vojsci dolazilo do rasno motivisanih tuča, pa čak i do pravih pobuna. Na samim bojištima rasne napetosti su dobijale neviđene razmere i često su imale katastrofalne posledice.

Kako je polako prevazilazila problem rasizma. Amerika, kao vodeća svetska sila, dobila je drugi raspored problema. Homofobija i seksualno nasilje nad ženama zauzimaju veoma značajna mesta kada se govori o diskriminaciji unutar vojske. Tokom poslednjih godina, u američkoj javnosti velika pažnja pridaje se merama koje mogu da spreče ispade koji diskriminišu, pa se u tu svrhu često organizuju kursevi koji vojnicima i starešinama daju predloge kao treba da se postupa u određenim slučajevima, ali i koji su to sistemi koji mogu da spreče pojavu i iskaljivanje bilo kakve mržnje.

Nasilje nad ženama - Nakon drugog svetskog rata san američke nacije bila je jaka vojska. Međutim, kako se ova formacija nije mogla popuniti kvalitetnim muškim snagama, nekoliko američkih predsednika donosilo je različite odluke o uključivanju žena unutar vojnih snaga i to na raznim nivoima odgovornosti. Danas, žene čine 15% američke vojske. Međutim, veće učešće žena u oružanim snagama prate i veći problemi. Poslednjih godina mediji su često pisali o maltretiranju vojnkinja od strane nadređenih. O tome je u nekoliko navrata raspravljao i Kongres Sjedinjenih Država. Najgori i najpoznatiji slučaj dogodio se kada je jedan predavač u jednoj vojnoj školi

osuđen za silovanje i polno maltretiranje vojnkinja koje su bile pod njegovom komandom. Polnog maltretiranja nisu pošteđene ni žene koje u američkoj vojsci imaju visoke činove, i poznat je slučaj jedne američke generalice koja je povelu sudski spor jer joj se jedan general udvarao na neprimeren način.

Homofobija

Još od početka devedesetih godina pitanje služenja gej muškaraca je vrlo kontraverzno. Do 1993. vojska je otpuštala regrute koji su se deklarirali kao gej, ali je vlada Bila Klintona uvela čuveno pravilo Dont ask dont tell, prema kojima je gejevima dozvoljeno da služe vojsku jedino pod uslovom da ne iskazuju javno svoje seksualno opredeljenje. Među vojnim vrhom u Americi argumenti koji se koriste protiv homoseksualaca slični su onima koji su se koristili protiv crnaca nekih pedeset godina ranije. Oružane snage Amerike, svake godine otpuste stotine vojnika nakon što se otkrije da su homoseksualci. Prema jednoj anketi, većina vojnika bila je svedok nekog vida diskriminacije nad vojnicima gej orijentacije, a trećina je čak izrazila da takvo ponašanje podržavaju njihovi pretpostavljeni. Raspon nasilja kreće se od svakodnevnog verbalnog ponižavanja do grupnog silovanja vojnika.

Probleme diskriminacije u vojsci nije lako prevazići, posebno jer veoma često ostaju zatvoreni za javnost ili zaključani u fijkama vojnih sudova. Vojska, kao formacija svakog društva brani čast jedne zemlje, njen suverenitet i njene građane/ke. Tako pretpostavljena ona ne može biti mesto na kome se dešavaju diskriminacije, silovanja, prebijanja... Ipak, to se dešava. Vojske su bile i biće večita legla nacionalizma, ksenofobije, rasizma, seksizma, homofobije... jednom rečju izvori nasilja. Egzistencija nasilja u dva, gore navedena primera, samo pokazuje koliko nijedna savremena kultura udružena sa militarizmom ne može da prestane sa reprodukcijom nasilja. Koji god model za prevazilaženje nasilje unutar vojske da se odabere, svaki je jednako kompleksan. Ipak, jedan od njih može biti bacanje svetla na činjenicu da biti vojnička lojalnost otadžbini ne znači i modrice, batine, stresove, fobije, nasilje, silovanje, vređanje, ponižavanje... a ne samo orden za hrabrost.

Boban Stojanović

I dok muškarci ratuju...

Kada se govori o često korišćenim odbranama koje vojnici koriste u korist rata, rod dolazi na centralno mesto. Kroz konstrukciju ženske sfere, muškarci smatraju da se rat psihološki odvaja od žena.

Ne samo vojnici već čitavo društvo učestvuje u konstruisanju *ženske sfere koja je sačuvana od rata*, kao što Hegel, kroz očuvanje nevinosti, opisuje očuvanje uzvišene duše u gorkom svetu.

Žene predstavljaju protivtežu ratnom paklu, *metafizičko svetilište* za traumatizovane vojnike. Ovakva podela *ratnih* rodnih uloga osnažuje tendencije koje odobravaju rat kao pojavu, ali i potvrđuju patrijarhalne granice rodova.

Za mnoge vojnike razmišljati o sopstvenoj kući ili životu posle rata može biti jaka motivacija. Vojnici veliku panju poklanjaju na pisma koja im stižu od kuće; mnogi emotivno zavise od njihovih žena, devojaka, roditelja, dece ili prijatelja. Kada prežive prvu liniju fronta, kontakt sa njima predstavlja drugu liniju života. Moralna podrška porodice, prijatelja i (često veoma idealizovanih), devojaka i žena, pomaže vojnicima da se održe, jer ukoliko vojnik primi pismo u kome mu devojka piše da ga ostavlja (zbog njegove odsutnosti), postaje opasan za njega samog ali i za grupu u kojoj se nalazi.

Jedna engleska razglednica iz Prvog svetskog rata prikazuje žensko lice kao *zvezdu koja, u noći, sija preko rovova*. Mnogi muškarci drže fotografije svojih supruge ili devojaka tokom borbe. Neki čuvaju simbolične predmete poput veštačke ruže, dobijene od svoje supruge, kao što je to jedan američki vojnik u Vijetnamu zakačio na svoj šlem. *Volim te tako mnogo...* napisao je jedan vojnik u Vijetnamu svojoj ženi: *...bila su ovo tri gadna dana vojne operacije...ali tvoje divno pismo me je oraspoložilo tako da je sada sve u redu...*

Neki vojnici pronalaze motivaciju da se bore jer je to neophodno da bi zaštitili žene. Vijetnamski veteran i pisac Filip Kaputo napisao je: *Rat i vojska, čak i tokom mira srozavaju i brutalizuju ljude. U ovom veku, jednom od najkrvavijih u čitavoj istoriji, nešto nije moralo da se izlaže svim ovim brutalnostima i primitivizmu - žene*. Ženevska konvencija ukazuje na posebnu zaštitu žena, majki sa malom decom, kao i same dece tokom perioda rata. Tako su npr. Polinežanske žene bile zaštićene strogim normama. One nisu mogle po svojoj volji da nose hranu svojim muževima, i da svojim muževima učestvuju na

borbenim linijama, a da ostanu nekažnjene.

Međutim, zaštitnički stav prema ženama nije univerzalan. Malezijski ratnici ubijaju i jedu zarobljene žene (čak iako one nisu učestvovala u bitkama), ali se *više raduju ako uhvate muškarca*. Narod Munduruku iz Brazila ubija sve odrasle muškarce i žene jednako, odmah nakon osvajanja nekog sela (eventualno se vraćaju kući sa njihovim glavama kao trofejima). Deca oba pola, bivaju zarobljena i odvedena od kuće. U Fidži ratu *žene i deca su bili ubijani rutinski*. Pleme Kauka iz Kolumbije takođe ubija žene, bez obzira koliko su stare ili koliko su atraktivne, dok decu kolju. Šaka Zulu ponekad istrebljuje svoje neprijatelje- muškarce, žene, decu - mada ponekad uzimaju žene na korišćenje, a dečake uče da se bore i postanu Zulu ratnici.

Zbog feminizacije *ne-borbe*, prisutnost žena u borbi može da uzne-miri vojnike. Kada su Izraelke uzele učešće u borbi 1948.godine, muškarci koji su mislili da su postavili temelje muškog drugarstva, bili su šokirani kada su videli kako se žene odnose prema dobijanju medicinske pomoći i pre svega, jedna prema drugoj. Muškarci jednostavno prave razliku između žena: onih koje ih čekaju kod kuće i onih koje su sa njima u borbi.

Žensko negovanje muških ratnika

Žene često učestvuju kao aktivne saradnice u formiranju muškog militantnog maskuliniteta. Mark Grezon, vozač autobusa iz Izraela, opisuje događaj od pre deset godina kada je imao zavoj na glavi zbog neke minorne povrede nastale usled gužve u saobraćaju. Naime: *Jedna starija žena je sve vreme vožnje u mene gledala toplo i sa osmehom, krajnje osećajno kao da smo stari znanci*. Upitao sam prijatelja: *Zašto ona tako gleda u mene?*. Odgovor je bio: *Pa, misli da si neki povređeni vojnik !*

Svedokinje

U različitim društvima, od germanskih plemena iz doba Rimljana pa do Američkih Indijanaca, žene su bile *svete svedokinje muške hrabrosti*. U sred-njevekovnoj Evropi, ratnički sloj proglašavao se stalno zauzetim u osvetničkoj borbi delom i zbog viteškog odnosa prema ženama koje su bile svedokinje muške hrabrosti i dokazivanja. Britanske žene, radnice u fabrikama municije u Prvom svetskom ratu, često su stavljale lične zabeleške unutar proizvoda koje su pravile kako bi poslale emocionalnu poruku vojniku koji će da koristi to oružje. Kada su ispraćale svoje muškarce u Prvi svetski rat, američke žene

su pravile šalu govoreći: *Donesi mi jednog Nemca*. U američkim kantinama žene koje su služile često su dobijale od vojnika komade nemačke dugmadi, mamuza i oznakama sa porukom: *Ovo je sve što mogu da ti pošaljem od njega*.

Virdžinija Vulf je pisala da žene postaju *čarobno ogledalo* za muškarca. Štagod da kultura očekuje od žene, potvrđivanjem određenih normi žene se ugledaju na njihove muževe ratnike. U Južnoj Africi, na primer, 1980.godine Asocijacija Ženskih odbrambenih snaga obučavala je žene vojnika, da u potpunosti prihvataju njihov spoljašnji izgled i ponašanje tokom rata. U Rimskoj armiji, u šestom veku pre nove ere, poznat je slučaj nekoliko mladih oficira koji su se posvađali čija je žena bolja. Kada su se vratili sa puta, počeli su da dokazuju čija je bolja, tako što je žena morala da pokaže svoju vernost i strpljenje, da prede vunu na slabom osvetljenju lampe, dok su ostali, u drugoj sobi uživali u bogatoj večeri. Žene u Sparti gde su negovale kult majke i žene ratnika, čak su se sa njima fizički takmičile i odbijale da nose nakit, kozmetika, šarenu odeću i da rade neke ženske poslove.

Rekonstrukcija roda u Britaniji posle Prvog svetskog rata ograničava žensku ulogu i ponovo promovise ideju majčinstva. Feministički pokret posle rata nije nikada povratio status masovnog pokreta koji je imao pre. Dok su se predratne feministkinje borile protiv odvajanja muške i ženske sfere i drugačijih konstrukcija maskuliniteta i feminiteta, feministkinje u međuratnom periodu su postepeno prihvatale teorije polnih razlika i tako podržavale sferu razdvajanja. Posle užasa rata, Britansko društvo je rešilo da ponovo utvrdi osećaj za mir i bezbednost- isključivanjem predratnog feminizma i držanjem sasvim odvojeno kako ne bi izazvali muški bes.

Jedna stvar zabrinjava: tokom Prvog svetskog rata, žene su radile na poslovima kao što su čišćenje, kuvanje, poslovi u crkvi, ponekad vožnja. Tokom drugog svetskog rata žene su rukovale protivvazduhoplovnim oružjem, radile unutar komunikacionih mreža, održavale avione i prevozile ih od baze do baze.

Danas jedan broj naučnica radi u modernim institutima na proizvodnji savremenog oružja. Granice roda su pomerene, ali u kom pravcu?

Joshua S. Goldstein

Tekst preuzet iz knjige

War and Gender: How Gender Shaped the War Sytem and Vice Versa
(Cambridge University Press)

Priredio Boban Stojanović

Ni kukavice ni heroji

Pokušavajući da mi ilustruje među-etničku mržnju koja je vladala u njegovoj rodnoj Bosni 1993., dezertjer koji je upravo stigao u Beograd mi je rekao *Znaš, oni Srbi mrze bosanske muslimane baš kao što mi mrzimo Albance.*

To *mi* koje je dezertjer koristio je trebalo da znači *mi-normalni ljudi*, koji se ne mrze međusobno (osim što mrze Albance). Iako je ponižavanje Albanaca bilo prilično uobičajeno i svakodnevno u bivšoj Jugoslaviji, nisam mogao uraditi ništa drugo osim da mu se snažno suprotstavim, govoreći da ja ne mrzim Albance — što je nešto za šta nisam siguran da je on tada mogao razumeti. Jedan drugi dezertjer mi je objasnio da se on neće boriti za vojsku u kojoj se oficiri *pederi* kriju pozadini umesto da hrabro vode svoje vojnike.

U Srbiji je bilo veoma opasno i skoro nemoguće za dezertjere da govore javno. Čak i kada su našli sigurno utočište daleko od rata, većina dezertjera nije uspjela da shvati političke implikacije svojih akcija i zato nisu uspjeli da ih javno iskažu.

Neki su bili zabrinuti za svoje porodice koje su ostale kod kuće, druge je bilo sramota onoga što su uradili i zato radije nisu hteli da o tome govore a neki su opet davali smešne komentare kao onaj sa početka teksta.

Postići da dezertjeri govore javno protiv rata je ipak bio samo mali izazov, u čitavom serijalu koji smo moje prijateljice/lji iz Žena u crnom i ja iskusili tokom naših napora da dezertjere organizujemo politički.

Neki dezertjeri su duboko patili zbog okolnosti i posledica njihovog dezertiranja i postali su veoma ranjivi, depresivni i sa njima je bilo teško komunicirati. Ostali su želeli da završe sa tom prošlošću i odlučili su da se sa njom ne susreću ponovo putem organizovanja, pomaganja drugima, zalažući se za svoja prava i zahtevajući poboljšanje svoje sopstvene pozicije.

Mnogi su bili zainteresovani samo za dobijanje humanitarne pomoći — koja bi im olakšala njihove teške uslove života dok su bili u egzilu ili su se krili. Takođe je bilo i onih, zašto da to ne kažemo, koji iako su pobjegli od i odbili među-etnički rat nisu hteli da se povežu sa dezertjerima sa druge strane i nisu prihvatili da imaju išta zajedničko sa njima.

Sa više praktičnog i humanog aspekta, treba znati da su dezertjeri jedna vrlo specifična rodna i starosna grupa ratnih izbeglica. Jedna od najtežih

zadataka za dezertere u našoj *Sigurnoj kući* je bio organizovati pranje. Nisu postojale nikakve porodične veze među njima pa se emotivne veze i poverenje nisu mogli lako razviti među ovim mladim ljudima. Umesto toga, morali smo da se nosimo sa svađama, sumnjom a jednom se čak pojavila i krađa. Pominjući sve ovo ja nisam hteo da dovedem u sumnju naše ambiciozne i plemenite principe, kao i ciljeve koje smo želeli postići u našem pristupu dezerterima. Moj stav je da na dezertere ne treba gledati ni kao na kukavice, izdajnike ili petu kolonu — kao što ih države i vojske opisuju — niti kao antimilitarističke ili pacifističke heroje.

U mnogim slučajevima njihova odluka da pobjegnu je bila spontana i često nije bila *politička*. Dezerteri ne moraju deliti naša politička uverenja a neki od njih nisu čak bili ni pacifisti. Ali, dezertirajući oni su poslali jasnu polu-svesnu poruku onima koji su ostali, oficirima u komandi i isto tako i svim vojnicima i civilima.

Mnogi su rizikovali svoj život da pobjegnu i pređu zatvorene granice. Mnogi koji to nisu uspeali su bili uhapšeni i osuđeni na dugogodišnje kazne. Drugi su, opet, proveli mnogo vremena krijući se. Skoro svi su morali da izdrže pritisak svojih porodica i mnogi od njih su prolazili kroz ozbiljne lične krize. Sa druge strane nailazili su na vrlo malo podrške i razumevanja, a u inostranstvu im nije poklanjanja neophodna zaštita kao izbeglicama rata.

Nama koji verujemo da ne postoji razlog zbog kojeg bi jedan čovek trebao ubiti drugog još uvek ostaje mnoštvo razloga da nastavimo da pomažemo dezertere. A toliko je toga ostalo da se uradi u bivšoj Jugoslaviji i toliko je mnogo grešaka iz kojih treba učiti.

Pravo na prigovor savesti i mehanizmi za zaštitu prigovarača savesti i dezertera u vreme rata tek treba da postanu deo međunarodnog prava. Antimilitarističke grupe treba da grade i jačaju podršku mrežama tako da se ni jedan dezertar ne oseća napuštenim.

Kao nenasilni aktivisti moramo da radimo na našim strategijama za transformaciju negativnih osećanja u pozitivnu energiju i akciju, pretvarajući razočarenja u osnaživanje. Dok ulažemo napor u rad sa dezerterima, izbeglicama i žrtvama rata i nasilja moramo da neprestano preispitujemo način na koji oni osećaju i kako se povezuju sa postojećim obrascima i odnosima u društvu koji mogu doprineti izazivanju rata i nasilja koje sa kojim pokušavamo da se suočimo.

Dezerteri nisu ni kukavice ni heroji. Oni su ljudska bića koja nam pomažu da bolje razumemo uzroke i posledice rata.

Bojan Aleksov
Jun 2002. godine

ALTERNATIVNA POLITIKA

Pozadina oružane kulture

U svom govoru 16. aprila 1953. godine bivši američki predsednik, general Ajzenhauer je izjavio:

Svaki pištolj koji se proizvede, svaki pokrenuti ratni brod, svaka raketa, je krađa od onih koji su gladni a nisu nahranjeni, od onih kojima je hladno a nisu odeveni. Svet ne sme da troši novac jedino na vojsku. Trošiti treba i na znoj onih koji ulažu trud, na genije među naučnicima, na talente među decom...

Četrnaest godina kasnije u čuvenom govoru *Posle Vijetnama*, Martin Luter King je pozvao na *revoluciju vrednosti*, posebno u pogledu pravde i ispravnosti političkog sistema Amerike. Ovo je pomoglo mirovnom pokretu i pokretu za oslobođenje crnaca/kinja da se za kratko vreme probije unutar redova vladajuće, bele klase.

Danas, u svitanje novog veka, na upozorenja Kinga, Ajzenhauera i mnogih drugih, kao da niko ne haje. Globalizacija i raspodela bogatstva na globalnom planu, danas su veoma jasno povezani sa porastom militarizacije čitave planete, a cilj svega toga je zaštititi samo jednu manjinu. U ovom smislu možemo govoriti o globalnom aparthejdu. Oblak rata nadvio se nad celim svetom. Ovo vidimo iz unapred isplaniranog rata u Iraku, ratnih bubnjeva koji se oglašavaju na Korejskom poluostrvu, iz uplitanja u Kolumbijski plan i u militarizma u Centralnoj Americi. Militarizam podržavaju militaristi/kinje širom sveta, najbolji primer toga je slučaj vojnih snaga Indije i Pakistana, kao i milioni ljudi koji se jedni drugima suprotstavljaju nuklearnim oružjem. Vojne baze širom Centralne Azije i Arabije i opkoljene su Kineskom vojskom.

Jedan od najeksplozivnijih preostalih regiona je Srednji Istok, gde nisu završeni zadaci vezani za očuvanje bezbednosti. Borba protiv okupacije i kolonijalnog osvajanja od strane Izraela nastavlja se iz dana u dan. Ista borba za prava Palestinskog naroda izaziva čitavo čovečanstvo da ustane u korist pravde.

Od šest milijardi stanovnika Zemlje, većina živi sa manje od deset dolara dnevno. U Africi više od 317 miliona ljudi živi sa manje od jednog dolara dnevno.

Da bi bolje shvatili sadašnju situaciju, važno je osvetliti način na kom se oružana kultura reprodukuje. U želji da dominiraju celom planetom, militarizacija i nuklearizacija svemira počinju da se ubrzavaju pod maskom Nacionalnim sistemom odbrane od projektila (USA). Milioni dolara su potrošeni tokom an-

gažovanja naučnika u korist vojnih istraživanja.

Prema kulturi mira

Neke teme o kojima bi u ovom kontekstu moglo da se razmišlja su recimo: militarizam i biotehnologija; industrijalizacija i urbano ratovanje; terorizam i rasizam; militarizam, maskulinitet i kultura nasilja.

Militarizam i nejednakost /neravnopravnost predstavljaju pretnju liberalnoj demokratiji i objektivnu neminovnost za izgradnju novog mirovnog pokreta koji se ne srami anti-rasističkog, anti-kapitalističkog, anti-seksističkog i ostalih najprizemnijih principa humanizacije planete.

Rat u Vijetnamu doveo je američko društvo lice u lice sa njenim interesima u pravcu globalne militantne vladavine. Mnogi mladi ljudi odbijali su da budu uvučeni u ulogu osvajača i osnovali si pokret protiv rata u Vijetnamu. Ovaj pokret, pokret za oslobođenje crnaca/kinja, gej-lezbejski, mirovni, ekološki, ženski pokreti kreirali su novu američku politiku.

Postaje sve jasnije da borba za mir ne može biti jednodimenzionalna i bazirana jedino na smanjenju vojnih troškova, ona mora biti povezana sa promenama društvenog sistema. Ova činjenica još jednom naglašava da je izgradnja mira proces, a ne samo neki događaj pretočen u jednokratnu kampanju za prestanak američke vojne intervencije u Centralnoj Americi ili rata protiv Iraka. Svaka od ovih antiratnih kampanja građena je na zaveštanju velikih pokreta. Proces ujedinjenja i jačanja mirovnog pokreta uvek je dobijao kontra-udarac onih kojima nije odgovarao. To se ogleda u jačanju medijskih kampanja koje glorifikuju maskulinitet i nasilje, u slikama rata i ratnih borbi pojačanih militantnom kulturom, u slikama *bezbolnih* tehnologija ratovanja, rata u svemiru kojima se dodaju razne metafore kao što su društveni problemi poput droge, siromaštva, beskućnika/ca. Ovo doводи do porasta ratnih zločina, ratova droge i ratova koji su protiv mladih.

Urednovanje ljudskog života

Veoma je važno znati da težnja ka miru i traženje promena mora da bude povezano sa različitim procesima koji su povezani sa obnovom ljudskog, humanog duha. Raznolikost transformacije za mir uključuje između ostalog:

Materijalne promene: reorganizaciju ekonomskih prioriteta, preraspodelu društvenog bogatstva,

Promene u rodnim odnosima: prestanak privilegovanja muškarca i muških oblika društvene interakcije, muškog šovinizma i homofobije,

Političku transformaciju: uključujući i samoemancipaciju, razvijanje demokratskih institucija i sloboda od svih oblika represije;

Promenu povlačenja militantnog: iz istorije rasnih genocida i imperijalne

dominacije uspostavljene na ljudskoj sigurnosti

Kulturne promene: novu kulturu zasnovanu na kreativnim ljudskim potencijalima i stvaranje želje kod mladih za samootkrivanjem. U procesu izgradnje alternativne kulture mira možemo podsticati napad na oružanu kulturu.

Rad na izgradnji mira i promenama zasnovan je na izgradnji pokreta koji vrednuju ljudske živote. Građenje novog mirovnog pokreta je izazov je koji će pomeriti granice svih prethodnih, on neće biti usmeren samo na mir, već na sve vrste diskriminacije i nasilja.

Ženska internacionalna liga za mir i slobodu, sastala se 1999. godine i sa mirovnim aktivistkinjama iz celog sveta napravila novi, mogući pravac za svetski mir. Žene su najpre objasnile da postizanje mira u jednoj zemlji - uspeh za mir u svetu. Dekleracija sa sastanka u Hagu poziva mirovni pokret da u 21. veku ispoštuje deset fundamentalnih principa kojima je moguće postići napredak u svetkom miru:

1. *Svaka vlada mora da donese rezoluciju kojom se stavlja zabrana učešća te zemlje u ratu;*
2. *Sve zemlje moraju bezuslovno da prihvate jurisdikcije Međunarodnog kriminalnog suda pravde;*
3. *Svaka vlada mora da ratifikuje ovaj sud i da primeni zakon o zabrani nagaznih mina;*
4. *Sve zemlje moraju da integrišu Novu diplomatiju - partnerski odnos među vladama, međunarodnim organizacijama i civilnim društvom;*
5. *Svet ne sme da ignoriše humanitarne krize, ali svako kreativno diplomatsko mišljenje, pre primene mora da bude pregledano od strane UN;*
6. *Pregovori oko Konvencije za eliminaciju nuklearnog naoružanja moraju odmah da počnu;*
7. *Trgovina lakog naoružanja mora da se zabrani;*
8. *Ekonomska prava moraju da se shvate jednako ozbiljno kao i ljudska prava;*
9. *Mirovno obrazovanje mora da se uvede u sve škole;*
10. *Plan za Globalnu akciju zaštite od rata mora da postane baza za mirovni svetski poredak.*

Ova pitanja su u celini povezana sa dilemom: Koja forma organizacije ljudi može biti najbolja za korišćenje prirodnih resursa u cilju obnavljanja ljudskih prostora, dok ih čistimo od razaranja nekih prošlih formi. Kako god, poenta je sećanje na horore iz prošlosti i sadašnje investiranje u militarizam mora biti opomena, alarm koji će celo čovečanstvo da upozna sa činjenicom da drugačiji svet mora biti moguć.

*Horace Campbell
Preveo i priredio Boban Stojanović*

Kratka istorija gej antiratnog aktivizma u SAD

LGBT osobe su odigrale veliku ulogu u mirovnom i antiratnom pokretu, javno se angažujući govoreći protiv vojnih sukoba: od Prvog svetskog rata do rata u Iraku.

Jedna od američkih antirratnih organizacija, *War Resisters League* (WRL), osnovana je 1923. godine od strane aktivista koji su se suprotstavljali Prvom svetskom ratu. Među osnivačima bile su Tracy Mygatt i Frances Witherspoon, koje su živele u lezbejskoj vezi i posvetile svoj život borbi za prava žena, mir i socijalnu pravdu.

Drugi svetski rat je bio masovni *coming out* za mnoge gej muškarce i lezbejke koji su otišli iz svojih rodnih gradova i pronašli gej partnere u vojsci. Ali drugi su se suprotstavljali ratu. Bayard Rustin, gej i aktivista, koji je kasnije organizovao marš Martin Lutera Kinga na Vašington 1963. godine, odbio je vojni poziv i odležao više od dve godine u zatvoru. Uhapšen zbog remećenja morala 1953. godine, Rustin je morao da napusti Hrišćansko društvo pacifista za pomirenje i pridružio se WRL-u, gde je proveo nekoliko decenija. Rustin je pomogao štampanje magazina za socijalnu pravdu *Liberation*, koji je štampao radove queer pacifista kao što je Paul Goodman.

Pedesetih godina 20. veka, članovi društva *Mattachine*, jedne od tzv. homofilnih organizacija, zajedno sa osnivačem Harry Hayemom, dugogodišnjim komunistom i sindikalnim aktivistom, obilazili su plaže i ostala mesta gde su se okupljali gejevi u Južnoj Kaliforniji skupljali potpise protiv rata u Koreji.

Za vreme rata u Vijetnamu razvila se tenzija između starijih homofilnih aktivista i mladih gej aktivista zbog radikalno drugačijeg stava o ratu. Homofilni aktivisti su tražili integraciju homoseksualaca u svakodnevni život Amerike, pa čak i u vojnu službu jer i to predstavlja stepenik do pune građanske ravnopravnosti.

Prvi protest za prava homoseksualaca održan je 1964. godine na Menhetnu. U maju 1966. godine homofilne grupe organizovale su Dan

oružanih snaga i protestovale zbog zabrane da homoseksualci budu deo oružanih snaga. Ispred federalne zgrade u San Francisku demonstranti su nosili parolu *Svaki čovek ima pravo da služi svojoj zemlji i Seksualnost ne ograničava patriotizam*. Pojedini homofilni lideri su se protivili ratu u Vijetnamu, homofilne organizacije su odbijale da se javno odrede prema konfliktu, jer bi time otuđile svoje konzervativne članove i marginalizovali homoseksualce u budućnosti.

Suprotno njima, mlada generacija aktivista usvojila je mnogo jači antiratni stav. *Rat u Vijetnamu je stvorio političku svest kod gej muškaraca i polarizovao pro-gej politiku, naglašava istoričar Justin Suran*. Uistinu, on kaže da je *radikalni antimilitarizam bio centar kreiranja specifičnog gej identiteta*. *Gej aktivisti smatrali su da je rat nemoralan, dajući podršku nacionalnim pokretima Trećeg sveta kao što je bio Vijetnamski nacionalni oslobodilački front, po kome je Gej oslobodilački front (GLF) dobio ime, tvrdeći da mačo kultura militarizma pomaže ugnjetavanju gej populacije*.

Antiratni aktivizam je doveo do toga da gej prava postanu javna stvar. Posle pobune u Stonewall-u u junu 1969. godine, GLF se raširio po čitavoj Americi. Činili su ga uglavnom aktivisti/kinje iz antiratnog pokreta. Gej aktivisti koji su često unapred planirali konferencije ili žurke koje će se podudarati sa velikim antiratnim demonstracijama, zahtevali da govore na antiratnim događajima, koristeći ih da promovišu prava LGBT populacije i javno se protivili konvencionalnoj muževnosti. Radikalni gej muškarci povezivali su imperijalizam sa ugnjetavanjem homoseksualaca, dok su lezbejske feministkinje pravile vezu između militarizma i nasilja nad ženama.

U San Francisku, veliki broj radikalnih gejeva izašlo je na ulice i priključilo se demonstracijama protiv rata u Vijetnamu u oktobru 1969. godine, nazivajući *nastranim, neprirodnim i perverznom* slanje vojnika u Vijetnam *dok mi mučimo, silujemo, zatvaramo, ubijamo muškarce koji vole svoju braću ovde*. U decembru 1969. godine u Njujorku aktivisti GLF-a delili su letke na kojima mole prolaznike da pošalju poklone vojnicima u ime mira. Dvojica gej muškaraca počeli su da volontiraju u Operi u San Francisku samo da bi mogli da okače transparent *Gejevi kažu NE ratu*.

U aprilu 1971. godine, gej grupe u 14 država i više od 50 gradova organizovali su antiratni protest u Vašingtonu i San Francisku. Magazin *The Advocate* je pisao: *prikazana je najveća koncentracija gej snage, oko tri hiljade gej osoba nosilo je ružičaste narukvice šetajući od glavnog trga do Golden Gate parka, gde su se priključili demonstrantima*. Na Vašingtonskom protestu učestvovalo je 10 hiljada LGBT osoba.

Antiratni aktivizam u to vreme najviše je podrške davao onima koji su izbegavali vojnu obavezu. Homoseksualnost je bila jedna od osnova izbegavanja vojne obaveze. Pevač Phil Ochs u jednoj svojoj pesmi, savetuje onima koji žele da izbegnu vojsku da *uvek nose tašnicu*, dok film *The Gay Deceivers* iz 1969. godine opisuje dvojicu heteroseksualnih muškaraca koji žele da vojnu komisiju ubede da su gej par. Na jednom letku je pisalo: *Pored toga što mlatarate rukama, pomerajte svoje telo kao curica, držite cigaretu delikatno, pričajte melodično, ponašajte se sramežljivo kada vam kažu da se skinete.*

Mnogi gej i biseksualni muškarci odlučili su da svoju seksualnu orijentaciju kažu pred vojnom komisijom, ali je velikom broju njih to stvaralo probleme. Obveznici koji su otkrili svoju seksualnu orijentaciju rizikovali su da budu proglašeni nepodobni za federalnu-državnu službu, a za one iz manjih gradova da njihove porodice i komšiluk sazna o njihovoj seksualnosti.

Džerald Moldenhauer, koji je osnovao kasnije gej knjižaru u Torontu, brinuo je da će ga odlaganje vojne obaveze zbog gej seksualnosti uništiti. Mnogi nisu imali hrabrosti da objave svoju seksualnost, tako da su se pozivali na prigovor savesti, na zdravstvene probleme, emigrirali u Kanadu, ili na druge legalne ili nelegalne načine pokušavali da zaobiđu vojnu obavezu.

Allan Berube, koji je kasnije napisao *Coming Out pod paljbom*, bio je jedan od gej muškaraca koji su se moralno protivili ratu i pozvali se na prigovor savesti. Berube je bio aktivan u grupama za podršku onima koji izbegavaju vojnu obavezu, tako što je na Čikaškom Univerzitetu prikupljao novac. Lezbejska autorka Amber Hollibaugh je pomagala vojnim obveznicima da emigriraju u Kanadu, kao što je pomogla Davidu Scondrasu, koji je kasnije postao otvoreno gej član veća grada Bostona.

Član čikaške gej grupe za oslobođenje crnaca, Ortez Alderson je 1970. godine postao jedan od četvorice uhapšenih zbog prenošenja ukradenih spiskova za regrutaciju. On je osuđen i poslatu u zatvor u Kentakiju, gde je 25 godina ranije bio držan i Rustin. Alderson je pušten posle godinu dana i za to vreme uspeo je da osnuje gej grupu u zatvoru.

Veliki broj osoba koji su kasnije postali vođe gej pokreta počeli su kao anti-ratni aktivisti. Lezbejska feministkinja Barbara Deming, pesnikinja koja je postala politički aktivna u svojim 40-im, prigrlila je Gandijev pacifizam nakon čega je usledio put u Indiju. Učestvovala je antiratnom pokretu kroz 60-te, putovala Severnim Vijetnamom i bila uhapšena na protestu ispred Pentagona. Antiratni aktivisti i aktivistkinje kao što su, postali su lideri/ke gej-lezbejskih i anti-AIDS grupa. David Mixner, jedan od organizatora Vijetnam moratorijuma u novembru 1969. godine, radio je u administraciji

Bila Klinton kao veza sa LGBT populacijom.

Nažalost, mnogi queer aktivisti su osećali da ne mogu biti otvoreni sa svojom seksualnošću unutar *Nove levice*, uprkos zalaganju pokreta za seksualne slobode i borbe protiv morala srednje klase. Heteroseksualni muški aktivisti imali su potrebu da se prikažu kao snažni i muževni kao *autentični* revolucionari poput Crnih pantera, pokazujući otvorenu homofobiju i mačizam kao odgovor na optužbe da muškarci koji se protive ratu su slabi i feminizirani. Takav anti-gej stav učinio je da pojedini aktivisti napuste pokret.

Kada su gej aktivisti postali frustrirani homofobijom Nove levice i dominacijom socijalističkih organizacija koje su odbacivale homoseksualnost kao simptom buržuske dekadencije, njihov aktivizam pretrpeo je velike promene. Justin Suran je istakao potrebu za nezavisnim pokretom, fokusiranim na gej identitetu i ponosu, koji će biti mesto vidljivosti LGBT populacije i solidarnosti.

U isto vreme raslo je nezadovoljstvo žena uzrokovano seksizmom muških aktivista, kako heteroseksualnih, tako i gej aktivista. Lezbejska aktivistkinja Leslie Cagan, priseća se da su žene bile marginalizovane unutar anti-ratnog pokreta jer nisu bile regrutovane i odvođene u rat. Kao odgovor, mnoge lezbejke i biseksualke posvetile su se lezbejskom feminizmu. Tokom 70-ih i 80-ih, lezbejke i biseksualne žene igrale su veliku ulogu u mirovnom pokretu i aktivizmu za socijalnu pravdu, uključujući protivljenje nuklearnom naoružanju i angažmanu vojske SAD u Centralnoj Americi.

Gej pokret tokom 80-ih fokusirao se na problem HIV-a i mnogi LGBT aktivisti posvetili su svoju energiju anti-AIDS aktivizmu i pružanju pomoći inficiranim osobama. Pojavile su se nove radikalne aktivističke grupe kao što su *Act-up* i *Queer Nation*, koje su tražile veću uključenost u angažovanju protiv epidemije HIV-a i osudu homofobije desno-klerikalnih grupa. Ove grupe nastavile su tradiciju gej anti-ratnog aktivizma organizujući proteste protiv rata u Persijskom zalivu 1991. godine. Aktivisti grupe Act-up u Njujorku uspeali su da prekinu vesti CBS-a uzvikujući ispred kamera „*Borite se protiv side, ne protiv Arapa*“.

Početkom 90-ih javile su se frakcije unutar gej pokreta koje su zahtevale totalnu asimilaciju LGBT osoba u sve institucije, uključujući i vojsku. Zabrana gej osobama da se pridruže oružanim snagama bila je u fokusu u aprilu 1993. godine kada je održan Marš na Vašington, nakon kojeg je Bil Klinton doneo politu *Dont ask dont tell*.

Deceniju kasnije LGBT populacija bila je suočena sa konzervativnom republikanskom administracijom i još jednim ratom u Iraku što je dovelo do ponovnog uključenja u antiratne proteste. Antiratnim protestima priključile su

se mnoge LGBT grupe koje su se javnom protivile ratu u Iraku.

Grupa *National Gay and Lesbian Task Force* koja je bila kritikovana zbog javnog protivljenja ratu jer to, naime, nije specifična gej problematika. Zato je zajedno sa drugim grupama izdala saopštenje *Sačuvajmo Ameriku bez rata* kojim kaže: *Ovaj rat će povećati ljudsku patnju, povećati mržnju prema našoj zemlji, povećati odobravanje terorističkih napada, narušiti ekonomiju i uniziti naše pozicije u svetu. Učiniće nas manje bezbednim.*

Queer aktivisti nisu ostali samo na saopštenjima, već su učestvovali u antiratnim demonstracijama širom Amerike i sveta. Oko 10 miliona ljudi u 600 gradova je 15. februara 2003. godine demonstriralo protiv planova Bušove administracije da napadne Irak.

Ovoga puta, fokus je bio na ekonomskim troškovima rata i na smanjenju fondova za socijalne programe kao što su programi za obolele od AIDS-a, kao i diskriminacija nad arapskim i azijskim emigrantima. *Veoma velika razlika između antiratnih aktivista za vreme rata u Vijetnamu koji su se divili Vijetkongu, jeste da današnji queer antiratni aktivisti ne podržavaju Sadama Huseina niti islamski fundamentalizam.*

Neke gej grupe su podržale rat u Iraku ili su ostale neutralne. Grupa *Log Cabin Republican Club* otvoreno je podržala vojnu intervenciju u Iraku: *Mi podržavao predsednika Buša u njegovom ratu protiv terorizma, uključujući i upotrebu vojne sile.* Najveća LGBT grupa u Americi *Human Rights Campaign* ostala je neutralna: *Mi smatramo da bi izjave o ratu u Iraku izašle iz domena naše misije, koja je osiguranje jednakosti LGBT osoba u današnjem društvu.* Nekadašnji predsednik grupe *Gay and Lesbian Activists Alliance* smatra: *Gej organizacije treba da se fokusiraju na gej prava.*

Kritičar Michael Bronski smatra da odluka mnogih LGBT grupa da se javno odrede po pitanju rata je znak zrelosti pokreta. Posle više decenija fokusiranja na gej pitanja i gej identitet, nova spremnost pokreta da zauzme politički stav prema nacionalnim pitanjima, van usko definisane gej oblasti, pokazuje povratak na raniji metod organizovanosti, koja postavlja gej pitanju unutar šireg društveno-političkog konteksta.

Liz Highleyman je spisateljica koja živi u San Francisku. Piše o zdravlju, seksualnosti i politici. Tekst je dostupan na www.qsyndicate.com

Prevod: Predrag M. Azdejković

Gej-lezbejski identitet u ratu

Činiti jednu društveno zabranjenu i stigmatizovanu egzistenciju vidljivom veliki je napor. Taj napor još je veći u vanrednim situacijama, posebno onim u kojima dolazi do potpunog pomeranja i eliminisanja civilnih/demokratskih vrednosti kao što je to slučaj tokom/nakon ratova na teritoriji bivše Jugoslavije.

Kreirajući novi nacionalni/kolektivni identitet, vladajući režim je na neke identitete stavio zabranu. Gej lezbejski identitet je bio među prvima na listi nepoželjnih. Ipak, tokom ratova je činjenje ovih identiteta vidljivim bilo čak i jače nego pre i posle sukoba.

Aktivistima/kinjama mirovnog pokreta iz Srbije, bilo je izuzetno važno da učine vidljivom pre svega lezbejsku i gej solidarnost koja je pristizala sa svih strana: od brojnih pisama podrške, preko pomoći u namirnicama i odeći, do stvaranja azila za dezertere. Ipak, nevidljivost je opet uradila svoje, i u široj javnoj sferi mnoge stvari ostale su nepoznate. Ovaj tekst je mali korak da se važnost gej-lezbejskog pokreta tokom rata učini vidljivom.

Šta su aktivisti/aktivistkinje radili/le tokom rata na osnaživanju LG pokreta?

Iako je teško zamisliti, aktivistkinje činili su svoje identitete vidljivim. Ovo nije bio čin samooslobađanja, već je imao širi kontekst — on prelazi granice Jednog i Istog, rušeći barijere nametnutog straha, ulazeći u identitete Drugih i Različitih. Kako je zapisala jedna aktivistkinja *u svetu bolesnom od mržnje, nasilja, konflikata, ratova, izbeglica i siromaštva*, radionice na temu lezbejskog identiteta bile su tačke oslobođenja, ne samo za lezbejke već i za sve ostale žene u feminističkom i antiratnom pokretu. U transkriptima sa radionica koje su se bavile lezbejskom egzistencijom, a koje su održavane na međunarodnim skupovima Žena u crnom, primećuje se da su mnoge žene dolazile kako bi se prvi put srele sa lezbejkama i čule njihove priče, kako bi pokušale da u različitostima pronadu jednake vrednosti. Upoznati razliku i pronaći momente ponosa u sopstvenim istorijama bio je imperativ. Koliko god esencijalan u odnosu na istorijski trenutak, vapaj za ljubavlju je bio sredstvo odbrane od zla u kome su lezbejke živele.

Za ove radionice posebno je važan internacionalni karakter. Lezbejski ili gej identitet je bio polazna tačka empatije, solidarnosti i podrške. Na jednoj od radionica Žena u crnom, ovu tezu, veoma jasno, objašnjava Ria, aktivistkinja iz Belgije:

Lezbejke u Belgiji su odlučile da ne zaborave svoje sestre u ratu... Nekada mi heteroseksulane drugarice iz grupe kažu da ne govorim da sam lezbejka, ali to nije politika mirovnog pokreta kakvog ga ja zamišljam. Etika mirovnog pokreta treba da se zasniva na pravu da svaka žena i svaki muškarac mogu javno da kažu i žive svoju različitost...

Takođe, zanimljiva je izjava Rachel, aktivistkinje iz Engleske:

Na nama iz mirovnog pokreta je da dajemo vrednost različitima, jer to je rad na mirovnoj kulturi i da skidamo sramotu sa pojmova kao što su lezbejka, feministkinja, Muslimanka, Srpkinja, Romkinja, Albanka. Za mene je jako važno ono što je rekla Charlotte Bunch: Nijedna žena nije slobodna dok nije slobodna da bude lezbejka.

Sve aktivnosti koje su realizovane po pitanju lezbejskog i gej identiteta, polaze od tri teze, koje je u uvodu za radionicu Lezbejstvo i politička odgovornost, dala Lepa Mladenović:

Prvo — sve žene na radionici /cama su uključene u širenje politike mira, koja podrazumeva zastupanje etike različitosti.

Druga teza je feministička polazna tačka da je lično političko.

Treća je podsticanje žena koje vole žene da prihvate svoju lezbejsku žudnju i kažu sebi i drugima da su lezbejke, što nije uvek moguće.

Ovde je važno istaći da su lezbejke bile uključene u rad mnogih drugih grupa, ne samo lezbejskih, već i feminističkih, humanitarnih, omladinskih, antiratnih, anarhističkih i da su svojim angažmanom nesebično pomagale sve ratom ugrožene ljude na ovim prostorima. Da je angažman imao rezultata potvrđuju brojna zvanična ili alternativna priznanja, od kojih je jedno dobila Lepa Mladenović — nagradu Međunarodne komisije za gej lezbejska prava, Felipa de Suza (Njujork, 1994.)

Diskriminacija ima mnogo lica, a izloženi neprestanoj represiji, politički angažovani gej aktivisti su preduzimali mere, iako za to naizgled nije bilo vreme, da nivo tih diskriminacija smanje. Gej lezbejski lobi Arkadija se tokom rata oglašavao saopštenjima u kojima je ukazivao na diskriminaciju i postojanje LG populacije u svim društvenim sferama:

...Zaboravlja se da su lezbejke i homoseksualci prisutni u svim slojevima društva: oni su na ulicama, u medijima, fabrikama, mirovnom pokretu, uniformama, svim političkim partijama pa i među članovima SPS-a.¹

¹ Saopštenje ARKADIJE izdato 23. marta 1992. godine povodom izjave Radoša Smiljkovića da gej organizacije ugrožavaju građane/ke Srbije.

U drugom saopštenju, izdatom povodom učestalih javnih izjava komandanta Srpske garde, Đorđa Božovića, koji koristi termin homoseksualac da bi diskreditovao dezertere, piše:

Žene, homoseksualci i lezbejke stvaraju našu istoriju iako su iz istoriografije eliminisani. Žene, homoseksualci i lezbejke aktivni su u svim trenutnim nacionalističkim konfliktima, ratovima i mirovnim pokretima, iako to nije društveno vidljivo.

U pomenutim saopštenjima, često je bilo i duhovitih napomena i opaski:

Napomena: Vrlo je verovatno da homoseksualaca ima više u Srpskoj gardi ili JNA, nego što ih ima u Arkadiji.²

Tokom ratova u okviru feminističko-antimilitarističke grupe Žene u crnom osnovana je grupa muške podrške koju su osnovala dvojica gej aktivista. Oni su inicirali i podržavali pozivanje na prigovor savesti, štitili sve one muškarce koji su videli rat na drugačiji način, koji su ga odbijali. Takođe, neki od gej aktivista bili su veoma angažovani na osnivanju Sigurne kuće za dezertere u Budimpešti. Kao gej aktivisti, prigovarači savesti, antinacionalisti... ovi muškarci su prolazili kroz veoma teške trenutke torture od strane države i njenih institucija.

Do osnivanja gej lezbejskog lobija Arkadija, o postojanju pokreta za oslobođenje lezbejki i homoseksualaca u Beogradu ili Srbiji ne može se govoriti. Na beogradskoj gej lezbejskog kulturnoj sceni odvijali su se manje više značajni događaji: performansi, projekcije ponekog filma...³

Arkadija je bio prvi pokret za oslobođenje lezbejki i gejeva od stega patrijarhata i političkog isključivanja. Kasnije je grupa prestala sa radom, a tokom svog aktivnog delovanja pretrpela je puno šikaniranja i odbacivanja, među kojima je najpoznatije izbacivanje iz prostorije koju je ova grupa delila sa jednom grupom psihologa koji su se pozivali na tada važeći stav 110 Krivičnog zakona protiv homoseksualnog čina između odraslih osoba.

Ipak, kasnije su se aktivisti/kinje ponovo okupljali/le i stvarali/le nove grupe koje se i danas zalažu za poboljšanje statusa LGBT populacije u Srbiji.

Politička svest da kao Drugačiji žive u fašističkoj državi, od gej i lezbejskih aktivista/kinja stvorio je veliki broj aktivinih boraca za ljudska prava. Činjenica da je LGBT identitet nevidljiv i da se čini još nevidljivijim u kon-

² Saopštenje ARKADIJE izdato 16. avgusta 1991. godine povodom homofobičnih izjava Đorđa Božovića, komandanta Srpske garde.

³ Iz teksta Ivane Spasić i Dejana Nebričića "Lezbejke i homoseksualci: Pohvala drugosti", koji je objavljen u zborniku Žene za mir, Žene u crnom 1997.

fliktnim i postkonfliktnim situacijama može da bude, ne baš sjajan ali dovoljno jak motiv da se istraje u ideji da svi/sve budemo jednakopravni/ne.

I posle zvaničnog prestanka ratnih sukoba, za gej muškarce, lezbejke i ostale Različite ratovi nisu završeni. Eksplozija nacionalističke mržnje i homofobije tokom Gay Pride-a 2001. godine, svakodnevno nasilje i diskriminacija, svoju inspiraciju nalaze upravo u anti-vrednostima koje propagira politika rata.

Zato LGBT pokret mora da opstane, da bude brojniji i jači, jer ako se *Različiti skrivaju onda društvo kaže da nema ugnjetavanja, a ugnjeteni se ponašaju kao da to nisu.*⁴

Boban Stojanović

Tekst je objavljen povodom 15 godina gej lezbejskog aktivizma u zborniku «Prvo je stiglo jedno pismo» u izdanju Labrisa. Tekst je dostupan na www.labris.org.yu

⁴ Transkript sa radionice Lezbejstvo i politička odgovornost, preuzeto iz zbornika Žene za mir.

Učešće u vojsci nije ravnopravnost za homoseksualce

Homoseksualci ne treba da se bore u ratu koji propagira društvo koje nas jebe u svim svojim institucijama. Nećemo se boriti u vojsci koja nas diskriminiše.

Ove reči, objavljene u *San Francisco Free Press* u senci velike Stonenwall pobune 1969. godine, pozivale su gej muškarce i lezbejke da odbiju vojnu obavezu kao odbranu heteroseksualnog konzervativnog društva. To je bio odjek novog pokreta za gej i lezbejsko oslobađanje (emancipaciju), koji se upravo tada pomaljao i tražio totalno odbijanje ludačkog rata u Vijetnamu i prestanak saučesništva u ratu.

Gay Liberation Front-GLF (front za emancipaciju) koji je proizašao iz pobune, odbacivao je strategije integracije, koje su podrazumevale da se gejevi prilagode heteroseksualnom društvu. Revolucionaran, a ne reformistički ovaj pokret je izdvojio heteroseksualnu muškost (sa njenom sklonošću ka agresiji i nasilju), kao neprijatelja broj jedan za gej muškarce i žene.

Antimilitarističko udruživanje

Tokom '70-tih godina prošlog veka, podružnice GLF-a sa obe strane Atlantika povezale su se sa grupama i idejama borbe za nacionalno oslobođenje i mir. Tokom demonstracija protiv rata i seksizma, koje je GLF organizovao u San Francisku 1971 godine dominirao je slogan:

Vijetnam za Vijetnamce! San Francisko za pedere!

Sledeće godine GLF je u Londonu na demonstracijama okupio preko 100 000 ljudi koji su tražili: *Policija van gay barova! Oružane trupe van Irske!*

Četvrt veka kasnije stavovi prema vojsci bitno su se izmenili.

Američki gej i lezbejski pokret ima svoju patriotsku organizaciju *Kampanja za vojnu službu* (Campaign for military service), koja se ne bavi pu-

kim otporom homofobiji u oružanim snagama. Naime, ona podržava vojnu službu, pozitivno usvajajući vrednosti i ciljeve te institucije.

Ova promena ka implicitno promilitarističkom stavu nije ograničena samo na SAD.

U Engleskoj, po nalogu gej lezbejskog lobija (Stonewall group), na demonstracijama povodom Dana ponosa u Londonu marširali su i uniformisani i ordenjem okićeni veterani, uključujući i Amerikance koji su ratovali u američkoj vojsci tokom rata u Vijetnamu, kao i Engleze koji su ratovali u Irskoj.

Kakav neviden preokret. Pokret koji je nastao '69-te sa ciljem da promeni društvo, sada traži prilagođavanje konzervativnom statusu quo.

Kampanja za pravo gejeva da služe u vojsci je vrlo problematična. Ona ne pretpostavlja kritički pristup institucijama heteroseksualnog društva, a sve u cilju apsolutno nekritičkog čak podaničkog obožavanja svega što je konzervativno.

Ova mimikrija je vrhunac sopstvenog nepoštovanja.

Nijedna od velikih organizacija za gej i lezbejska prava ne pita se da li je vojska institucija vredna poštovanja i da li gej muškarci treba da se uključuju u homofobične organizacije koje su često uključene u žestoka kršenja ljudskih prava. Čak i najskromniji cilj kao što je reformisanje vojske, njena demokratizacija i pokušaj da se spreči njena upotreba kao institucija opresije - ne pojavljuju se na platformi njihovih ciljeva. Oružane snage su simbol par excellence muške kulture koja veliča silu, rivalstva i agresiju. One manipulišu, pojačavaju i promovišu najgore aspekte heteroseksualne muškosti, da bi stvorili instituciju posvećenu hladnokrvnom i sistematskom ubijanju.

Usađena mržnja prema nasilju

Kao lezbejke i gejevi, naše iskustvo sa predrasudama i napadima na homoseksualce trebalo bi da u nama usadi mržnju prema nasilju kao i razumevanje za patnje drugih i da nas tako udalji od militarizma i rata. Lezbejke i gej muškarci trebali bi, zbog svoje ranjivosti da budu predisponirani za viši sistem moralnih vrednosti, uključujući i predanost nenasilnom rešavanju problema.

Ovo ne znači da su homoseksualci nesposobni za dominaciju i potčinjavanje, i da ne mogu da se istaknu na bojnom polju. Pa zar nisu neki od najvećih vojskovođa u istoriji voleli muškarce, poput Aleksandra

Velikog, Julija Cezara i Ričarda Lavljeg Srca, ili savremene vojskovođe poput maršala Kitchenera, Haiga i Montgomerya.

Gej muškarci militaristi su ipak izuzetak. Nije samo nasilnička priroda oružanih snaga u suprotnosti sa kulturom i interesima gej zajednice, već na duboko nesvesnom nivou postoji fundamentalna razlika između heteroseksualnog i gej muškarca. Mačizam i ratobornost su mnogo više rasprostranjeni među mladim heteroseksualnim muškarcima nego među njihovim gej vršnjacima. Štaviše, zato što heteroseksualni muškarci naginju da doživljavaju druge muškarce kao seksualne rivale i u tom smislu nemaju zadržke i da ih povređuju, što ih čini podložnijim zavodenje rata. Mada i kod gej muškaraca postoji sklonost ka seksualnom rivalstvu, ta kompetitivnost je ipak upravljena činjenicom da je svaki muški rival i potencijalni ljubavnik. Homoseksualci bi radije spavali sa muškarcem (neprijateljem) nego što bi se borili (ratovali) sa njim.

Lezbejska pretnja

Lezbejstvo pretili militarizmu na drugačiji način. Militaristička kultura otelovljuje mačo muške vrednosti osvajanja i dominacije.

Muškarac potčinjava ženu, vojska potčinjava neprijatelja.

Ova povezanost između vojske i mizoginije uočava se u činjenici o učestalosti silovanja od strane osvajačkih vojski. Odbijajući da nad njima dominiraju muškarci, žene koje vole žene čine heteroseksualne muškarce nesposobnim i ranjivim, jer odbijaju da se pokore moći penisa.

Zaista, na erotskom i emocionalnom planu, lezbejke su sasvim oslobođene od muškaraca. To je najveći strah za mnoge heteroseksualne muškarce. Gubitak kontrole nad ženama potkopava njihov muški identitet i razbija ego i samopouzdanje. Takvi muškarci nisu dobri vojnici, što je jedan od razloga zbog kojih su lezbejke tako predano udaljavane iz oružanih snaga.

Ovo ne znači da je agresivnost neizbežna i biološki predodređena karakteristika muške heteroseksualnosti. Štaviše, agresivnost je posledica uslovljavanja: dečaci se uče da budu grubi i čvrsti, da preziru nežnost i učtivost (koji se uglavnom povezuju sa muškom homoseksualnošću).

Vojska nastupa kada se završi dečaštvo i adolescencija. Nepisana filozofija vojne obuke glasi: *Da bi napravio vojnika moraš da napraviš muškarca; pre nego što napraviš muškarca moraš da razbiješ individuu.*

Pravljenje muškarca u vojsci podrazumeva potčinjavanje režimu izrazite grubosti i strogosti koji se graniče sa varvarstvom. Desetari koji muče to-

kom obuke, iscrpljujući dnevni raspored i sadistički odnos između starih i novih vojnika su osmišljeni da proizvedu isti rezultat - divlju, grubu i surovu muškost pogodnu za vođenje rata.

Homofobija i homoerotičnost

Homofobično zlostavljanje je značajan aspekt nasilja i brutalnosti u vojsci. Jedan od razloga za ovakvo ponašanje je to što se homofobija smatra neophodnom da bi se obuzdali i suzbili homoerotski impulsi koji su neizbežni pratilac vojničkog života. Vezivanje između vojnika u uglavnom jednopolnim jedinicama - gde se tuširaju, rade, jedu i spavaju zajedno - podrazumeva snažne homoseksualne tendencije. Kad muškarci zavise jedan od drugoga u život ili smrt situacijama; kad se od njih zahteva da rizikuju svoje živote za drugove nije iznenađujuće da se među njima lako razviju osećanja snažne lojalnosti i naklonjenosti. Upravo u tom grmu leži zec. Vojsci je potrebno funkcionisanje homoerotičnosti ali je istovremeno prezire jer se mekoća i nežnost homoseksualne požude doživljava kao potkopavanje agresivnosti i krvožednosti neophodnih za vođenje rata.

Bez obzira na činjenicu da oružane snage loše tretiraju homoseksualce, postavlja se mnogo značajnije pitanje: Zašto pederi žele da se priključe jednoj homofobičnoj i konzervativnoj instituciji i da se prilagođavaju heteroseksualnim očekivanjima? Moderna ideologija homoseksualaca pledira na prevazilaženje proste jednakosti. Želimo više od poravnanja donje starosne granice za stupanje u seksualni odnos homo i heteroseksualaca. Želimo više od pukog izjednačavanja načina na koji nas tretiraju neki drugi zakoni, poput onih protiv prostitucije i pornografije. Čitav sistem mora da se promeni. To pretpostavlja društvenu transformaciju. Rečima GLF-a to znači *pomeranje dalje od građanskih emancipacionih ciljeva i postizanje revolucionarnih promena koje ukidaju sistem rodova i stvaraju novi društveni sistem koji nije utemeljen na privilegijama heteroseksualnog muškarca.*

Militarističke vrednosti u raskoraku sa ljudskim oslobađanjem

GLF je vojsku smatrala za otelovljenje i braniteljku najopresivnijih društvenih vrednosti: hijerarhije, dominacije, nasilja, predrasuda, konzervativizma, nejednakosti, konformizma i autoritarizma. Ove vrednosti su u

raskoraku sa bilo kojom formom ljudskog oslobađanja, a pogotovu sa vizijom gej slobode. Nasuprot ovima, antimilitarističke vrednosti podudaraju se sa vrednostima pokreta za emancipaciju gejeva i lezbejki: jednakost, solidarnost, demokratija, saradnja, individualnost i oslobađanje. Zbog ovih razloga grupa za prava pedera Outrage! nastupa protiv vojničke homofobije ali i militarizma uopšte.

Politika grupe Outrage! gradi se na nepristajanju na homofobične institucije poput vojske i ukorenjena je u tradiciji građanske neposlušnosti Mahatme Gandhija i Martina Luthera Kinga. Nepravedni zakoni moraju biti prekršeni, a ne poštovani. Represivne institucije moraju se podrivati, a ne odobravati.

Pederski otpor militarizmu i mačizmu doprinosi evoluciji civilizacije sa više razumevanja, sposobnoj da prevaziđe rat i nasilje i, verujemo, pomaže napretku i boljitku čitavog čovečanstva.

Peter Thatchell

(Autor je aktivista grupe OutRage! i pisac knjige We Dont Want to March Straight što je i originalan naslov ovog članka prenetog iz Peace News N.2422, February 1998.)

www. OutRage.cynet.co.uk

Tekst je prvi put preveden i objavljen u časopisu PRIGOVOR u avgustu 1998.

Vojna služba

Najrazornija od svih institucija je vojna služba.

Represija od strane muškaraca omogućava vojni establišment, a taj establišment omogućava - kroz rat i pretnju ratom - masivno ugnjetavanje od strane malog broja ljudi. Govoreći o oružanoj službi kao o ključnoj instituciji muške opresije, najpre treba da raspravimo i pozabavimo se masovnom destrukcijom ljudskih života ratom i ogromne štete koje okolini nameće rat.

Imućne klase ugnjetačkih društava su neizbežno, sve do sada, pokretale rat kao posledicu njihovog ekonomskog nadmetanja: rat je bio proces imperijalnog pljačkanja. Nikada nije postojala realna neophodnost za rat. Oružana ljudska borba nema pro-humanu ulogu. To je potpuno pogrešno.

Oružana borba je najrazorniji fenomen koji pretiligenciji, humanosti i budućnosti sveta.

Ne postoji dobra rat.

Čak iako su rat ili neka vojna služba dopušteni, moguće je zlopotrebiti tu toleranciju da se *opravdaju* drugi, ali ovo je pogrešno *opravdavanje*. Rat nije prirodan niti nužan deo ljudskog postojanja.

Rat je veliko zlo, najveća nerazumna aktivnost. Ukoliko smo razumna bića, treba da se protivimo ratu, treba da se protivimo svemu što vodi ratu, treba da se protivimo svemu što podržava rat. Zadržavanje vojne službe ima pogubne posledice koje ostaju u društvu, uključujući i preraspodelu prihoda i poslova u odnosu na stvarne ljudske potrebe. Totalna eliminacija militarizma je suština razumnosti.

Rat i oružana borba pogađaju muškarce kao vojnike. U vojnoj službi od muškaraca se zahteva da ubijaju ili budu ubijeni u ime *patriotizma*, *časti* i *hrabrosti*, ali posledice se pružaju na sve muškarce. Očekivanje da biti muško znači ubiti ili biti ubijen je univerzalno. Standardna praksa uzdizanja dečaka u vojnike je potpuno dehumanizujuća. Vojne vežbe sužavaju lični identitet muškaraca.

Ne postoji ništa plemenito ili herojsko u ratu, ali ga filmovi i priče ipak prikazuju privlačnim. Industrije igračaka zarađuju na prodaji kopija oružja dečacima, koji su polaskom u školu upućeni na takmičarske sportove kao pripremu za poslednje takmičenje — rat. Vojna služba upotebljava ove laži kako bi zavela mladiće da se prijave, u nadi da će time nešto postići ili pobeći od siromaštva. Nakon ratova postoji mnoštvo hvalisavih priča o

mladićima koji su *pevajući išli u borbu*, umrli *licem u lice sa neprijateljem*, *dali živote za otadžbinu*, dok je prava stvarnost bila da su ovim muškarcima njihovi životi bili ukradeni i da su umrli u najstrašnijim i najmučnijim uslovima.

Zaštitnička uloga vojske može mnogo sigurnije i demokratičnije da se zameni upotrebom nenasilnih civilnih akcija.

Vojska je sraman primer klasnog ugnjetavanja na delu: oficiri se ponašaju kao viša klasa; neovlašćeni oficiri kao srednja klasa; drugi činovi se tretiraju kao radnička klasa. Muškarcima je rečeno da su razmišljanje i samostalno delovanje zabranjeni i da je njihova uloga da samo *poštuju naređenja*.

Većina društava odbija da prihvati katastrofalne posledice koje odlazak u rat ima po muškarce i njihove porodice. Psihološki efekti pripremanja za rat, ubijanja ljudi, ranjavanja, smrti bliskih prijatelja i mnoge druge ne smeju se preceniti. Krivica preživelih, bes, mržnja prema sebi i destruktivnost su ispoljeni u njihovom odnosu prema sebi, porodici, deci i ostalim vezama. Mnoga društva, nesposobna da se suoče sa strahotama ratnih veterana, biraju da ih veličaju njihovo herojstvo i umanje njihove teškoće. Ne obraćajući pažnju na probleme veterana društva sakrivaju strahote rata i tako čine lakšim i svaki sledeći pokušaj *opravdavanja* budućih ratova i ratnih priprema.

Pol Vajt

Ubistvo je ubistvo

Otvoreno pismo svim vojnicima

Pismo koje sledi napisao je jedan Liverpulski građevinski radnik Tom Man. Tom je bio uhapšen i zajedno sa ostalim sindikalistima zatvoren zbog deljenja letka tokom 1912. godine. Početkom veka, tokom radničkih protesta veoma često je intervenisala vojska i ubijala radnike. Ovaj letak je istorijski važan - on dokazuje da je antimilitarizam među sindikalistima postojao još pre Prvog svetskog rata, i da je bio važan deo njihovog opozicionog stava.

Ubistvo je ubistvo

Muškarci ! Drugovi ! Braćo!

VI ste u vojsci.

A MI da li smo? VI ste u vojsci destrukcije. MI, industrijalci, u vojsci koja gradi.

MI radimo u rudnicima, fabrikama, kovačnicama, radionicama, radimo na dokovima, proizvodimo i transportujemo sva dobra, odeću, građu itd., sve ono što ljudima omogućava da žive.

VI STE SINOVI RADNIKA!

Kada se MI borimo za naše dobro, koje je takođe dobro za VAŠE OČEVE, MAJKE, BRAĆU I SESTRE.

Od strane vaših oficira VI ste pozvani da NAS ubijate.

NE ČINITE TO!

Vi znate šta se dešava kada smo nezadovoljni. Stojimo napolju koliko god duže možemo. Tada neko/neka od naše (i vaše) neodgovorne Braće ili Sestara, ljut/a i gnevan/a na uperen nišan, onako kroz bedu i glad, preda se zločinu.

Vi izvršavate naše UBISTVO.

Zar ne znate da kada ste van uniforme, i kada ponovo postajete Civili, da VI kao i mi možete da budete ubijeni od strane nekih drugih vojnika.

MOMCI, NE ČINITE TO!

Knjige kažu *Ne ubij!*

NE ZABORAVITE TO!

Nažalost, knjige ne kažu: *Skinite uniforme!*

Ne! UBISTVO JE UBISTVO, odakle god da stiže; svejedno da li je metak besa zbog pogrešne ljubavi ili od vojnika sa puškom.

MOMCI, NE ČINITE TO!

PODVIG MUŠKARCA! PODVIG BRATA! PODVIG LJUDSKOG BIĆA!

Uloga može da se menja ! Ljudski život nikada. Beskorisna bogata klasa, koja poseduje i naređuje vama, poseduje vaše živote i naređuje drugima kako da postupaju sa njima. Oni i njihovi prijatelji poseduju zemlju i smisao života na Zemlji.

VI TO NEĆETE. MI TO NEĆEMO. Kada MI udaramo po njima, oni vam naređuju da nas UBIJATE. Kada udarate vi znate ko stoji iza vas: vojni sud i zatvorske ćelije. VAŠA borba je NAŠA borba. Umesto da se borimo jedni SA drugima u radu, mi moramo da se borimo jedni PROTIV drugih u ratu.

Skinite nam se sa leđa, idite iz naših života, iz naših kuća, zaobidite nas.

Ne prljajte obraz VAŠIH RODITELJA, VAŠE KLASE, tako što ćete postati oružje VLADAJUĆE KLASE.

Vi ste, kao i mi, ROBOVI KLASE. Kada mi RASTEMO, VI rastete, kada mi padamo čak i od vaših metaka i vi takođe padate.

Ova Zemlja, sa plodnim dolinama, bogatim brdima, mineralnim resursima, morima, je nasleđe našeg doba.

VI ne sumnjate u priduživanje vojsci koja nema moć.

MI radimo satima težak posao za male nadnice, jer je naša MOĆ takva. A obe, VAŠA I NAŠA moć opadaju kada shvatimo činjenicu da Zemlja sa svojim resursima pripada samo nekolicini ljudi.

Ta nekolicina su vlasnici Zemlje, vlasnici NAŠEG posla.

Drugovi, da li je naš poziv uzaludan? Razmišljajte o stvarima otvoreno i zauvek odbijte da UBIJATE SVOJE SESTRE I BRACU. Pomozite nam da poredimo i vratimo SVET radnicima i siromašnima.

Muški manifest iz Španije

Ovaj Manifest je potpisalo oko hiljadu intelektualaca iz Španiji u znak podrške novom zakonu (Integralnom zakonu) protiv nasilja nad ženama.

Nemoj se oglašavati o ovo, a ako to činiš, ne u moje ime!

Mi potpisnici, muškarci, kažemo DA Zakonu protiv nasilja nad ženama.

Zato što ne želimo da budemo saučesnici u vršenju nasilja koje, iz godine u godinu, ubija desetine žena a mnoge od njih primorava da napuste svoje radno mesto, svoju kuću pa i svoj grad kako bi pobeгле od agresora. Takvo nasilje svake godine više stotina žena dovodi do samoubistva, a kod više stotina hiljada žena izaziva fizičko i psihološko maltretiranje.

Zato što nasilje koje vrše muškarci nad ženama zahteva posebne mere i ni u kom slučaju, ni po broju ni po sadržaju, ne može se uporediti sa usamljenim slučajevima nasilja žena nad muškarcima.

Zato što ovakvo nesimetrično nasilje predstavlja muški terorizam koji ne prihvata emancipaciju onih nad kojima se vrši. Ubistvo, kao najekstremniji vid tog terorizma, uglavnom se dešava kada žena odluči da prekine ili je u procesu prekidanja odnosa sa agresorom.

Zato što to nasilje ugrožava prava i slobodu svih žena, jer to nije samo čin zlostavljanja ili ubijanja onih koje su direktno time pogođene, već stvara klimu pretnje i rasprostranjenog straha u trenutku kad se žena odluči da prijavi zlostavljanje i prekine sa nasilnikom.

Zato što nacrt Zakona protiv nasilja nad ženama nije neustavan već ustanovljava način na koji treba sankcionisati određene vrste nasilja u skladu sa društvenom štetom koje ono nanosi.

Zato što usvajanje socijalnih i krivičnih mera koje na specifičan način sankcionišu nasilje nad ženama ne predstavlja čin diskriminacije protiv muškaraca već je to hitna i neophodna pozitivna akcija.

Zato što ne želimo da našim ćutanjem dajemo saglasnost sa neprav-

danim prigovorima o diskriminaciji muškaraca, budući da u mnogim slučajevima takve prigovore daju oni koji su više nego ravnodušni prema činjenici da su žene žrtve diskriminacije kako u primanjima i zapošljavanju, tako i u neplaćenom radu, u učešću na rukovodećim mestima u javnim i privatnim preduzećima ili čak u zakonima koji se tiču redosleda prezimena ili nasleđivanja kraljevske krune, čime se krši član 14 Ustava kojim se zabranjuje bilo koji vid diskriminacije na osnovu pola.

- ZATO ŠTO NAM JE BORBA ŽENA OTVORILA OČI
- ZATO ŠTO SU SLOBODA I BEZBEDNOST ŽENA I NAŠE DOSTOJANSTVO
- ZATO ŠTO BOL ŽENA I NAMA NANOSI BOL
- ZATO ŠTO NE ŽELIMO DA BUDEMO SAUČESNICI MI, MUŠKARCI KAŽEMO
- NE MUŠKOM TERORIZMU
- DA ZAKONU PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA

Prevela Staša Zajović

Muško nasilje - muška odgovornost

Dozvolite mi da iznesem tvrdnju koja može izgledati zapanjujuće i ne naročito naučno, ali koja predstavlja osnovu za sledeću fazu u mojoj argumentaciji: ja verujem da zlo postoji u svim ljudskim bićima i da je ono relativno raspoređeno kod muškaraca i žena. Zašto bi, uostalom, i bilo drugačije?

Šta je *zlo*? Ovo je klasično pitanje, a definicije tog pojma veoma su nepouzdana. Za mene je zlo destruktivna sila koju nosimo u sebi i koja preti da ošteti i uništi život, kako tuđ tako i naš sopstveni. Ponekad se zlo posmatra kao bolest manjka, kao nedostatak empatije ili dobrote. Ali, da bi se moć zla u potpunosti oslobodila, potrebno je još nešto - želja ili prinuda da se čini zlo. Odakle potiče ta želja ili prinuda?

Ne možemo reći da zlo ima neku svrhu, iz koje god perspektive da gledamo. Zlo nikako ne može biti korisno ljudskom društvu, a ponajmanje onom ko ga čini. Zlo uvek sadrži jak element samodestrukcije.

Da li u tome leži njegova celishodnost, gledano iz dugoročne perspektive?

Da li je čovek počeo da shvata kakvo zlo nanosi ovoj planeti i da li je zato započeo proces sopstvenog uništenja?

Poslednjih godina sam učestvovao na izvesnom broju seminara koji su se bavili *anatomijom zla*. Teolozi, naučnici, psiholozi i filozofi su pokušavali da objasne korene zla, njegove mehanizme kao i to da li se zlo na bilo koji način može smatrati celishodnim. Diskusije su se skoro uvek završavale rezigniranim zaključkom da je zlo, po svemu sudeći, misterija.

Niko ne može ozbiljno da tvrdi da je zlo isključivi zabran jednog pola. Istorija i svakodnevni život daju nam suviše primera kako i žene mogu da nanesu veliku štetu, često suptilnijim metodama u odnosu na one metode koje koriste muškarci. Muško nasilje se, međutim, neosporno ispoljava na spektakularniji i užasniji način, i ostavlja teške i porazne posledice na mnoge ljude. Muškarci se primenom fizičke sile i zahvaljujući istorijskoj prednosti stekli kontrolu nad izvorima moći i destrukcije. Muško nasilje je, prema tome, uvek surovije i brutalnije od ženskog - na isti način kao što je nasilje okupatora gore od nasilja okupiranog i nasilje kolonizatora surovije od nasilja eksploatisanog. Okrutnost prema ženama i deci u bivšoj Jugoslaviji jedan je od takvih primera, ali nažalost, nije i jedini. Seks-turizam u kome se deca

prostituišu, dečja pornografija, fizičko nasilje i ubistva - svakodnevno nam donose nova svedočenja o nasilju koje u većini slučajeva vrše muškarci.

Muški front

Muški front protiv muškog nasilja osnovan je u proleće 1993. godine kao reakcija muškaraca na muško nasilje. Inicijativa je potekla od muškaraca iz Odbora švedskog ogranka Fonda za spas dece čiji sam i ja član. Dobili smo informacije o dečjoj prostituciji na Tajlandu i njenoj povezanosti sa materijalom o dečjoj pornografiji koji se distribuira u Švedskoj. Postepeno nam je postalo jasno da se ne radi samo o maloj grupi pedofila već o mnogo većoj grupi takozvanih *normalnih* evropskih muškaraca koji iskorišćavaju očaj siromašnih azijskih porodica grubo napastvujući njihovu decu. Ove aktivnosti su bile tako dobro i široko organizovane da je svaka priča o *spontanim ispadima* izgledala smešno. U to vreme nismo znali da se dečji pornografski materijal širi putem velike međunarodne kompjuterske mreže, ali i to što smo znali bilo je više nego dovoljno.

Mi smo takođe raspravljali o uzrocima rastućeg nasilja u našoj zemlji. Najnoviji podaci su pokazali da se broj slučajeva napada na žene i decu koji su prijavljeni policiji povećava. U pogledu maltretiranja dece, slika je složena, ali je grubo rečeno podjednak broj muških i ženskih izvršilaca. Napadi na žene su, međutim, tipično muški fenomen. Napadi se obično dešavaju u prisustvu dece i na taj način predstavljaju i ozbiljno mentalno nasilje nad decom.

Ali, ono što nas je primoralo da se neposredno angažujemo bili su izveštaji predstavnika Fonda za spas dece u bivšoj Jugoslaviji, a posebno izveštaji o sistematskom nasilju nad ženama. Švedska doktorica, Kristina Doktare izvestila je javnost o torturi i ozbiljnom seksualnom nasilju u logorima i za vreme pretresa kuća, a do tih informacija je došlo i naše osoblje tokom svojih poseta.

Žene su protestovale. Godine 1993, na Međunarodni dan žena, održan je izvestan broj demonstracija protiv seks-turizma u kome se deca prostituišu. Stvorena je mreža *Žena ženi* da bi se skrenula pažnja na situaciju u kojoj se nalaze žene u bivšoj Jugoslaviji. Ali, muškarci su ćutali.

Marta 1993. godine, mi smo objavili apel u jednom od najznačajnijih švedskih listova, *Svenska Dagbladet*, pod naslovom *Što je mnogo, mnogo je!* Zahtevali smo da svi muškarci, na različite načine, protestuju protiv muškog nasilja i naglasili da postoji rizik da se muško ćutanje protumači kao prećutna saglasnost sa onim što se tamo dešava.

Mi smo takođe pozvali sve zainteresovane muškarce da nam se jave da bismo mogli da se dogovorimo o stvaranju muške mreže protiv nasilja.

Taj apel je privukao pažnju i veliki broj muškaraca nam se javio. Mreža je stvorena i, u proleće 1993, osnovano je nekoliko radnih grupa. Jedna grupa se bavila muškim ulogama i stavovima, druga se bavila seks-turizmom i dečjom prostitucijom, a treća nasiljem nad ženama i decom u bivšoj Jugoslaviji.

Lokalne mreže

Ova mreža radi već dve godine, i kao što je osobeno za svaku mrežu, i njen oblik i njeni ciljevi postepeno su se promenili.

Njeno prvobitno ime, *Muški front protiv muškog nasilja*, promenio se u *Muška mreža za muškost, a protiv muškog nasilja* da bi se naglasila činjenica da je početni spontani protest prerastao u razmišljanje, analizu i dugoročan pristup, sa prioritetom na suprotstavljenim scenarijima i pozitivnim alternativama.

Skoro dve hiljade muškaraca ušlo je u ovu mrežu. Fond za spas dece sponzoriseo je njene aktivnosti, ali mreža ima nezavisan status.

Postepeno se stvara lanac lokalnih mreža, na primer u Stokholmu, Geteborgu,

Karlstatu, Lundu, Sundsvalu i Bodenu. Ove mreže su se razvile u različitim pravcima i bave se različitim pitanjima. Međutim, svima im je zajednička polazna tačka: muško nasilje i želja da se prevaziđu i nasilje kao takvo i uprošćeni klišeji muškosti koji prevladavaju u javnim debatama i u medijima.

Potpuni prekid nasilja

Malo pomalo, strategija za prevazilaženje muškog nasilja počela je da dobija oblik i ja ću pokušati da sumiram jedan deo njenog sadržaja:

Dovoljan broj muškaraca mora da otkrije i *prihvati aktivan stav protiv nasilja koje se događa oko njih*. Još veći broj muškaraca mora da se oglasi na radnom mestu i u javnim debatama. *Ja odbijam da se složim sa tim! Silovanja i nasilje te vrste dostojni su prezira i nehumani, pa samim tim i ne-muški. Pravi muškarci se ne ponašaju na taj način!* Očevi moraju ovu poruku preneti svojim sinovima, profesori đacima, vojni komandanti svojim vojnicima, a prijatelji jedni drugima.

Ali, ne možemo tu i stati. To bi možda pogoršalo situaciju i dovelo do jačanja mentaliteta podele na *nas* i *njih* u kome bi se muškarci koji sebi nema-

ju ništa da prebace skrivali iza zidova samozadovoljstva ne prihvatajući sopstvenu odgovornost za promene do kojih mora doći.

Kada se identifikuje i prema njemu zauzme stav, moramo se usuditi da dotaknemo bolno i teško pitanje, *Zašto?* Lako je reći: *Samo manji broj muškaraca radi takve stvari, većina nas to ne čini.* Međutim, ostaje činjenica da su muškarci prisutni u izuzetnom broju takvih akata nasilja. To, naravno, ne znači da bi svi trebalo da se osećamo krivima –krivica je stvar pojedinca. Sve češće srećem muškarce koji se stide što su muškarci, ali ne može biti zločin ako se neko rodi kao muškarac! Muškarci isto tako zaslužuju pravo da im se sudi kao pojedincima, na osnovu njihovih sopstvenih dela.

Međutim, nama muškarcima, činjenica što postoji muško nasilje daje *zajedničku odgovornost da pokušamo da shvatimo* mehanizme tog nasilja i da, onda, pokušamo da radimo na njegovom smanjenju. Da bismo to ostvarili, neophodno je razmišljati, diskutovati i istražiti položaj muškaraca u društvu i podelu moći među polovima. Različiti oblici ispoljavanja nasilja uvek su odraz odnosa moći. Znanje iz biologije, psihologije, sociologije, antropologije i istorije mora se kombinovati sa iskustvima običnih muškaraca. Istraživanja o muškarcima podjednako su važna kao i istraživanja o ženama, i trebalo bi da ih prvenstveno obavljaju muškarci. Prvi korak je već učinjen, ali veći deo posla tek treba da se obavi.

Mnogi muškarci se protive da budu definisani kao deo muškog kolektiviteta sa zajedničkim iskustvom i zajedničkom odgovornošću. Neki muškarci jednostavno žele da budu oni sami, drugi žele da budu ličnosti više nego muškarci, a treći osećaju da imaju više zajedničkog sa ženama nego sa muškarcima. Ja lično verujem da je muškarcima potrebna kolektivna samoanaliza. U današnje vreme postoji tendencija da se opis muškog roda prepusti ženama.

Šta je pozitivna muškost ?

U skladu sa našim gledištem i znanjem, vreme je da formulišemo antitezu - *pozitivno muško gledište.*

Zajedno moramo da pokušamo da utvrdimo šta želimo da budemo i šta kao muškarci želimo da predstavljamo. Šta, u stvari, znači biti dobar muškarac? To nije muškarac koji je izgubio snagu, odanost i agresivnost. Ali, to možda jeste muškarac koji je naučio da te svoje osobine upotrebljava zarad ljubavi, avanture i pozitivnih akcija. To je muškarac koji je, zajedno sa drugima, postao dovoljno jak da se usudi da podrži vrednost empatije i dobrote, čak i kada je izložen pritisku ili provokaciji. Po čemu su se razlikovali mladi vojnici koji su odbili da izvrše naređenja tokom masakra kod Song Mija,

uprkos tome što su rizikovali da budu izvedeni pred vojni sud i pogubljeni na licu mesta? Po čemu se razlikuju vojnici koji odbijaju da učestvuju u silovanju bosanskih muslimanki, koji bi radije dezertirali nego da počine takva zverstva, i koja bi zemlja bila spremna da im pruži utočište?

Kakav je taj dobar muškarac i šta je potrebno za njegov razvoj? Mi moramo da odlučimo kakav primer želimo da damo jedan drugom i deci i kako da ostvarimo taj cilj.

Prema tome, postoji potreba za zajedničkim vizijama i idealima, ali i strah od toga šta oni mogu sobom da donesu. Mnogi muškarci odbacuju svaki pokušaj da opišu šta mi želimo da budemo ili da zajedno postanemo. Uobičajen muški odgovor glasi: *Ja želim da budem ja i ne želim da bilo ko zahteva od mene da se razvijam u nekom posebnom smeru!* U pozadini ovakve izjave verovatno počiva mržnja prema krutim oblicima ponašanja na koje nas prisiljava tradicionalna muška uloga. Pokušajmo, da se oslobodimo novih, već stvorenih, uloga i očekivanja. Dovoljno je da budemo slobodni!

S druge strane, možda i nije pogrešno reći da su se muškarci oduvek ponašali kako su hteli, a da ishod takvog ponašanja nije bio baš ohrabrujući. Muška tiranija možda nije prvenstveno rezultat ideologije nasilja već nedostatka diskusije i razmišljanja. U tom slučaju, vreme je da muškarci počnu da diskutuju i razmišljaju!

Jedno od pitanja koje ima prioritet u našim diskusijama u okviru mreže je *muško roditeljstvo*. Javna debata je u Švedskoj bila primarno koncentrisana na očevo plaćeno odsustvo sa posla tokom prve godine života deteta (gde Švedska, putem stvaranja roditeljskog osiguranja, pruža očevima jedinstvenu priliku da postave solidne temelje za roditeljstvo). Druga potencijalna tema je odsustvo očeva i njihova odgovornost za nasilje koje čine dečaci. To su važna pitanja koja zahtevaju dublju analizu i širu debatu o globalnim mogućnostima i odgovornosti očeva. Šta danas znači jednom *ocu da bude prisutan kada je potreban svojoj deci*, u braku ili posle razvoda? Gde bi muškarci trebalo da *postave granice* koje su i jasno određene ali koje takođe pokazuju puno poštovanje za integritet i ljudsko dostojanstvo deteta? Koje su osobine potrebne da bi otac bio *muški uzor* svojoj deci?

Na kom mestu bi bilo najbolje održati tu suštinsku diskusiju među muškarcima po pitanju očinstva? U školi? Za vreme služenja vojnog roka? Na poslu? Na posebnim sastancima za očeve u centrima za socijalni rad, u zabavistima ili u osnovnoj školi? U udruženjima za očeve koji ne žive sa svojom porodicom?

U informativnom letku naše mreže, napisali smo sledeće:

Mi želimo da podstaknemo muškarce da preuzmu svoju odgovornost očeva, da budu muški uzor svojoj deci, da koriste mogućnost očinskog

odsustva posle rođenja deteta i pravo da viđaju svoju decu.

Mi želimo da potaknemo dečake i muškarce da razmišljaju o tome šta znači biti muškarac i ljudsko biće.

Mi želimo da muškarci budu hrabri i jaki, ali da budu otvoreni i spremni da pokažu svoju ranjivost i zavisnost.

San divljeg muškarca

Postoji nekolicina *divljih muškaraca* na slobodi u javnoj debati. Oslobođeni primitivni muškarac Roberta Blaja, onako kako je definisan u *Gvozdenom Jovanu* ima svoje pristalice, ali ostali smatraju da je primitivan i uhvaćen u klopku antiteze - Šta god želite, samo ne žena!. Meni je lično lakše da podnesem onu vrstu muškosti o kojoj govori knjiga Ričarda Rora, *Muškarčev pristup Bogu*. Ror je franjevački sveštenik iz SAD, poreklom iz Nemačke. On piše o razvoju ka bogatijoj muškosti kao o nizu putovanja. Početna tačka je mlad čovek koji je tek zakoračio u zrelost, *normalan muškarac* koga još uvek karakteriše neotesana muškost što je rezultat njegovog oslobađanja od majke i kretanja ka seksualnoj polarizaciji adolescencije.

Od te tačke u svom životu, muškarac mora da preduzme dva putovanja, kaže Ror. Prvo je *putovanje ka ženskom*. Muškarac mora ponovo da osvoji ženski pol u samom sebi - osećajnog muškarca - ako ne želi da završi u lažnoj muškosti, u skućenom svetu mačo muškarca. Drugo putovanje ne može da počne dok se ne osvoji ženski pol. Ono se zove *putovanje u duboku muškost*. Muškarac koji se ne usudi da pođe na ovaj opasan put u divljinu rizikuje da se učauri u lažnu ženskost, u podjednako skućen svet novog *muškarca mekušca*.

Međutim, postoji jedno putovanje koje meni nedostaje, a to je *putovanje ka detetu u nama*, na kome ponovo osvajamo svet igre i mašte. Ono se odigrava u jednoj tački, pre nego što krenemo na put u duboku muškost, u kojoj ponovo postoji rizik da zauvek ostanemo zatočeni, ovog puta u muškosti Petra Pana, kao brodolomnici na ostrvu večite nezrelosti.

Putovanja su metafora za postepeno sirenje muškog i ljudskog repertoara i razvoja u pravcu afirmacije kontradiktorne prirode života. Ovaj razvoj je najlakši ako su situacije sa kojima se suočavamo takve da su ujedno i izazov za različite strane naše prirode i njihova potpora. To je tačka u kojoj diskusija o ulozi oca postaje relevantna. Teško je zamisliti snažniji motiv za proces ovog tipa od širokog i bogatog roditeljstva za muškarce.

Ali, ovakvi opisi su i kontroverzni. Neki ljudi smatraju da ne bi trebalo da govorimo o *ženskosti i detetu u nama*. Mi smo muškarci i važno nam je da osećajnost i igra budu nas sopstveni alat u našoj muškosti. Mi smo mi, i ne

želimo ništa da pozajmljujemo od drugih.

Drugi misle da je razgovor o unutrašnjim putovanjima, tu i tamo, tipičan za ljude rođene četrdesetih godina i njihovo konstantno tražanje za nečim što su izgubili u detinjstvu. *Ljudi iz naše, mlađe generacije, već su se pozabavili tim putovanjima u doba svoje adolescencije. Mi ne moramo nigde da putujemo.* Komentari ovog tipa me čine srećnim, ali me istovremeno pomalo zbunjuju.

Muškarci i žene zajedno

Pošto smo već prešli ovoliki put, vreme je da se sretnemo sa ženom radi suštinskog dijaloga zasnovanog na novoj, ravnopravnoj perspektivi. Moramo da saradujemo kao ravnopravne ličnosti u ovoj odlučujućoj borbi koja nam predstoji, u borbi za mir i ljudska prava, za pravedniji ekonomski sistem, za pravičniju raspodelu svetskih resursa i za humanije društvo orijentisano ka deci.

Možda ćemo s vremenom moći da diskutujemo o kompleksu problema poniženih muškaraca. U svom poslu pedijatra, kao i u okviru muške mreže, došao sam kontakt sa relativno velikim brojem muškaraca koji osećaju da ih žene okrivljuju za nešto, ali ne shvataju za šta, sa muškarcima kojima nije dozvoljeno da viđaju svoju decu, sa muškarcima koji su razočarani jer su ih napustile žene sa kojima su živeli, sa muškarcima koji su optuženi za napade za koje kažu da ih nisu počinili. Oni smatraju da mi u našoj mreži previše govorimo o muškom nasilju i da tako radimo protiv muških interesa. Oni smatraju da žene isto tako fizički napadaju muškarce, mnogo češće nego što mi mislimo, govore o lažnim optužbama za seksualno zlostavljanje i žale se da muškarci stalno gube sporove za starateljstvo nad decom. Muškarci koji su povređeni ili kojima je naneta nepravda su opasni muškarci. Mnogo je kompleksnih razloga koji leže u osnovi njihovih osećanja. Pokušaji da se o tim pitanjima razgovara u dijalozima između muškaraca i žena često se završavaju sukobima destruktivne prirode pre nego njihovim razrešenjem. Svi koji učestvuju gube, a naročito deca.

Mi smo u našoj mreži rekli da su za te ženske napade na muškarce, koji zaista postoje, prvenstveno odgovorne žene. Ako mi, muškarci, budemo mogli da smanjimo našu sopstvenu i mnogo opasniju destruktivnost, bićemo daleko ubedljiviji u svojim protestima protiv nasilja koje je usmereno ka nama.

Naša muška mreža izazvala je različite reakcije i kod muškaraca i kod žena. Nekima se dopao naš početni gnev, dok drugi smatraju da smo previše površni. Žene su se podelile u dva bloka. Većina njih nas podržava. Marija-Pija Boetjusz, novinarka i jedna od najistaknutijih ličnosti švedskog

ženskog pokreta, u nekoliko navrata je rekla da je muška mreža najvažnija stvar koja se u poslednjih nekoliko godina dogodila u borbi za ravnopravnost muškaraca i žena. Drugi su bili mnogo skeptičniji. Pitali su me da li mreža možda nekakva zavera! Muškarci su počeli da otkrivaju kako nasilnički napadi mogu da im se vrate kao bumerang i dovedu u pitanje mušku prevlast. Njima je, dakle, vazno da održe nasilje na umerenom nivou. Tada bismo bili u istoj situaciji kao i nadzornik robova koji ograničava nasilje na svojoj farmi jer želi da spreči otvorenu pobunu!

Teško je naći pravi odgovor kada ste suočeni sa ovakvim argumentima. Palo mi je na pamet da ženski pokret ima u startu veliku ideološku prednost nad pokretom muškaraca koji se tek rađa. Nekoliko generacija značajnih žena imalo je priliku da produbi svoju moć analize i razradi svoje argumente. Mi imamo još mnogo da učimo, ali i da istovremeno tražimo sopstveni put. Imamo i razloga da budemo na oprezu. Postoji jedan ekstremni oblik feminizma koji se, u svom zbunjenom dogmatizmu, približava dogmatizmu krajnje desnice ili krajnje levice. Fundamentalizam različitih boja jedna je od najgorih pošasti našeg vremena čiju prirodu treba razobličiti i protiv koje se treba boriti gde god se pojavi. Moramo, dakle, energično sprečavati ovakve tendencije i u sopstvenim redovima.

Ja verujem da mi, muškarci, moramo da postanemo svesniji ko smo, i kao grupa i kao pojedinci, pre nego sto tlo po kojem gazimo postane dovoljno čvrsto da izdrži da se na njemu podigne most. Ako naša mreža bude pomogla u izgradnji tog potpornog stuba, ona će ispuniti svoj zadatak. Suština je u tome da za razliku od mnogih drugih mostova, ovaj most *mora* da se sagradi. Što pre to bolje. Žene nemaju budućnost bez muškaraca, niti je muškarci imaju bez žena. Međutim, mogućnosti da se ostvare ljudska prava postoje kao što postoji i nada za budućnost ljudske zajednice.

Preuzeto iz knjige: Muškarci o muškarcima - lični pogledi osmorice Šveđana o jednakosti, muškosti i roditeljstvu, Švedska, 1995.

Demilitarizacija je preduslov mira

25. jula 2002.godine, mi, iz Nacionalne organizacije žena, pozvale smo međunarodni pokret žena na borbu protiv rata u Bogoti. Osnovni razlog koji nas je podstakao na ovaj poziv je goruća potreba da se rat i militarizacija izbace iz naših života, iz istorije.

Demilitarizacija civilnog života

Mi žene, organizovane u Narodnoj ženskoj organizaciji (ONP) i Mirovnoj putanji (Ruta pacifica), znamo da su pristupi temi demilitarizacije civilnog života postali svakodnevna, prirodna, prihvatljiva stvar koja je prestala da bude nezakonita i nenormalna. Tako je shvataju sredstva komunikacije, država, vlada i pripadnici oružanih ilegalnih organizacija levice i desnice.

Mediji

U svakoj vesti koju objave, bilo da se ona odnosi na oružani politički sukob ili ne, mediji koriste vojni jezik: trijumf, poraz, pobeda, borba, planovi, kontraobaveštajci, neprijatelj... To je jezik na koji smo se mi, civili, navikli u svakodnevnom životu.

Toliko ga slušamo da je postao deo našeg bića da više u međusobnim razgovorima ne govorimo o nekom ko se sa nama ne slaže - već govorimo o neprijatelju.

Neprijatelji nam prikazuju (malu) predsednikovu ćerku, kako obučena u uniformu, iskazuje počast vojnicima, tako da i mi svoju decu maskiramo u male ratnike za dan veštica ili praznik dece.

U medijima gledamo aktivnosti u vojnim sistemima gde se koristi jezik komande. Oni nam u svakodnevnicu ugrađuju ratnički stav, pričaju o sukobima hladnim glasom. Spikera govori kao vojnik i naziva protivnike lopovima i ubicama, gubeći granicu između komentara i arbitraže.

Nama, civilima, život je militarizovan od samog jutra jer nam mediji dovede rat u krevete, u sobe, u domove...

Državna uprava

Državna uprava nam militarizuje život formirajući bataljone za obavljanje radova koji su u ustavnoj nadležnosti civilne vlasti: gradonačelnika, guvernera i predsednika. Tako oni, gospoda vojnici, grade puteve, ulice, mostove, škole, parkove, kanalizaciju. Vidimo ih u raznim situacijama i na svim mestima koja su namenjena građanstvu; kada posećujemo bolesnika, prvo što ugledamo na vratima bolnice je policajac ili vojnik, a obrazloženje je čuvanje nacionalne bezbednosti.

Vidimo ih na putevima, legitimišu nas, ulaze u autobuse... Policijska ili vojna patrola su na svakoj autobuskoj stanici. Naćićete ih svakako i na aerodromu.

U medijima, vojnici govore šta i kako treba da radi predsednik, kako da se iskoreni korupcija, koliko im je novaca još potrebno; ali nikada ne pominju program kojim bi pobedili svoje protivnike.

Za dobro obavljen zadatak vojnici primaju odlikovanja, dobijaju novac i u tom trenutku postaju gospodar medija koji objašnjavaju koliko je mrtvih bilo u ime toga.

Na takmičenjima za izbor lepote voditelj je pripadnik ili oružanih snaga Kolumbije ili policajac. Vojnici su članovi žirija na pevačkim i plesničkim takmičenjima; oni civilima uručuju nagrade i premije.

Zabavne aktivnosti obuhvataju posete đaka i studenata mornaričkim, policijskim i vojnim bataljonima i garnizonima. Vojska, policija i slične organizacije vode ekološke kampanje, oni posvećuju vreme učenju o sadnji drveća, štednji vode...

Vojska organizuje besplatne kampanje vakcinisanja, šišanja, stomatoloških pregleda i medicinskih konsultacija. Vojska je zauzela i prostor umetnosti i zabave; vojnici prave besplatne lutkarske, folklorne, pozorišne, baletske predstave.

Čak i ako želimo da zaboravimo na militarizovan život, oni nas stalno na njega podsećaju kroz radio i televizijske programe, političko-ideološku propagandu u tiražnim listovima (Tiempo, Espectator); pojedincima iz mase nezaposlenih, nude civilno zaposlenje; u visokim crkvenim krugovima zauzimaju najznačajnija mesta jer su najveći donatori i najveći poštovaoci crkvenih zapovedi.

U obrazovnom sistemu vojnici i policajci dobijaju nastavnička mesta, predaju o građanskoj svesti i ponašanju, ljudskim pravima i suživotu. Danas su upravo oni, gospoda vojnici i policajci, glavni promoteri zaštite ljudskih prava. Drugim rečima ne postoji oblast državnog funkcionisanja u koji

nije uključena vojska koja time prikazuje oružje kao normalnu, uobičajenu stvar.

Paramilitarne formacije i gerile

Pored ilegalnih naoružanih aktivista krajnje desnice i levice, civilima ostaje malo prostora. Na lokalnom nivou (predgrađa, kvartovi), vojnici određuju kako da se oblačimo i u koje boje, kada da odlazimo na spavanje, koje komšije možemo da prihvatimo, na koje sahrane da idemo, kakva mora da bude uniforma, koje ime moraju da nose naše institucije, ko učestvuje u oblasnim radovima a ko ne. Kazne za žene, posebno devojkice ili devojkice koje ne poštuju norme, idu od vezivanja za stub na 40 stepeni celzijusa, do šišanja na nulu i prinudnog čišćenja ulica.

Militarizacija civilnog života je strategija osmišljena i isplanirana da nas poduči da naučimo da živimo sa totalitarnim, autoritarnim i pseudo-civilnim vladama, vladama kojima upravljaju vojnici ili civili sa vojnom idejom. To su vlade gde demokratija dobija formu zabave na određeno vreme. Militarizacija civilnog života prevashodno ima za cilj da uveri da su civil i vojnik isto, da ne postoji prepreka za oružanu opciju koju su oni, vojnici i ratnici izabrali. To je opcija gde vi sa svojom građanskom i mirovnom idejom niste važni. To je univerzum stvoren za vojnike gde mi civili ne pripadamo i gde omladina ima samo alternativu rata.

Za tako militarizovano društvo, jedino rešenje brojnih problema u Kolumbija, je samo i jedino rat. Mi žene koje smo se mobilisale 25. jula, želimo da skrenemo pažnju kolumbijskog društva i međunarodnog javnog mnjenja na to da rat ne rešava ništa, da želimo mir i da sigurno postoje druga rešenja za naše probleme. Tražimo da se sredstva namenjena za oružane sukobe preusmere u pokrivanje osnovnih potreba civilnog društva. Jer, ako svaki oružani sukob završava pregovorima, zbog čega pregovore i dijalog ne započeti odmah pre nego što zemlja upadne u još veće nevolje. Zato je neophodno i hitno da se demilitarizuje civilni život i da vrednosti mira dođu na svoje mesto.

Matilde Vargas
Narodna organizacija žena (OFP)
Barankabermeha — Kolumbija
14. jul 2002.

Kvisa Shchora / Black laundry

Kvisa Shchora (Black laundry) je grupa Izraelskih i Palestinskih transseksualca/ki, lezbejki, gejeva i svih ostalih koji/e su protiv okupacije, a koji/e se zalažu za mir i socijalnu pravdu. Black laundry je nehijerarhijska, feministička grupa, koja ima cilj da radi na okončanju palestinske okupacije i na prekidanju svih vidova tlačenja u Izraelskom društvu. Grupa je aktivna u LGBT zajednici sa obe zaračene strane, kao i unutar radikalne Izraelske levice.

Protekle akcije su uključivale učešće u marševima ponosa (prvo javno pojavljivanje grupe bilo je marširanje iza transparenta *Nema ponosa pod okupacijom* 2001. na Gay Pridu u Tel Avivu), kao i učešće na demonstracijama radikalne levice. Mnogi od protesta i akcija uključuju i upotrebu radikalnog draga (presvlačenja) u odeću suprotnog pola u različitim i to u različitim kontekstima: od izbora za kraljicu lepote do meštana/ki lokalnih zajednica. Ova grupa aktivista/kinja saraduje sa međunarodnim mirovnim pokretom iz Palestine i zajedno organizuju akcije kroz koje razotkrivaju veze između okupacije, Izraelskog militarizma i klasne represije, kao i tiranije rodnih uloga. Uključeni su u kampanje za prava životinja i novije, ubrzane borbe za prava transdžender osoba u Izraelu. Zalažu se za transparentnost kompleksne prirode represije i činjenicu da smo svi, bar jednom pod presijom i da bar jednom vršimo presiju.

Jedan od vodećih principa njihovih akcija je da aktivistički metodi mogu biti jednako vredan način da se dođe do političkog cilja. Postojeću hijerarhiju unutar grupe oni/ one koriste za razvijanje ličnih potencijala, pre svega kroz doprinos raznim akcijama koje organizuju. Takođe, angažuju se kroz održavanje diskusija i radionica o nacionalnosti, klasi i sličnim temama, i kako se moć pojedinca može prenositi na ostale društveno moćne strukture.

To je težak proces i podrazumeva da se politički progres ostvaruje polako, ali to je veoma važno i Black Laundry osuđuje stav koji preovladava u Izraelskom društvu da se feministkinje/ti, anti-rasisti/kinje i klasnih borci/kinje trebaju da bore za prekid okupacije pre njih jer to predstavlja recept za nastavak represije nad stanovništvom i manjinama, kao i nad

Različitima.

Možda izgleda da je zalaganje za LGBT usred rata uzaludno, ali aktivisti/kinje grupe za direktnu akciju Black Laundry smatraju da se promene u društvu moraju vršiti uvek i svuda, danas i sutra – uvek ! Čutanje i nevidljivost samo odlažu konflikte i nasilje, pa s obzirom na složene vidove represije Black laundry je zadovoljan ako se njihove poruke čuju makar kao šapat.

*Tekst je dostupan na
www.mancanstoprape.org*

Priradio: Boban Stojanović

Zaustavimo zlostavljanje

Svaki muškarac može da učini nešto u sprečavanju nasilja i zlostavljanja.

Ovde nudimo nekoliko nekoliko načina:

Budi svestan jačine reči

Reči su veoma snažne, naročito ako ih govore ljudi koji „imaju“ takvu moć. Mi živimo u društvu u kojem se reči često koriste da ponize, gde se žene, kao i Drugačiji, nazivaju pogrđnim imenima. Takav govor šalje poruku da su žene i Drugi, manje vredni od muškaraca. Kada vidimo da je neka osoba podređena, postaje lakše da se postupa prema njoj sa manje poštovanja, ignorišu se njena prava i njeno postojanje

Komunikacija

Seksualno nasilje i drugi oblici zlostavljanja često idu ruku pod ruku sa osiromašenom komunikacijom. Naša neugodnost da pričamo otvoreno o dramatično podiže rizik da dođe do silovanja ili drugih napada. Kvalitetnijom edukacijom muškaraca o komunikaciji sa ženama, ali i svima koji su drugačiji — većina muškaraca bi postala osoba bezbednija za sebe i druge.

Razgovor

Velika je verovatnoća da nikada niste bili učesnik silovanja, ali ste sigurno videli ili čuli stavove i ponašanja koja degradiraju žene i Drugačije i promovišu nasilje nad njima. Kada vaš prijatelj ispriča šalu o silovanju, kažite da to ne smatrate duhovitim. Kada pročitate članak koji osuđuje žrtvu zlostavljanja zbog prijavljivanja, napišite pismo uredniku. Kada zakon predlaže ograničenje ženskih prava, stavite do znanja političaru da ga više nećete podržavati. Uradite bilo šta samo nemojte ćutati.

Podržite žrtve

Zlostavljanje nikada neće biti shvaćeno dovoljno ozbiljno, sve dok svako ne bude upoznat da se ono dešava svakodnevno. Tako npr. u Americi, više od milion žena su žrtve silovanja svake godine. Podržavanjem žrtava u njihovom svakodnevnom životima, muškarci bi mogli da pomognu kako ženama tako i muškarcima da kažu kako je biti žrtva zlostavljanja i pokazati svetu da je to ozbiljan problem.

Razgovarati sa ženama/ Drugačijima...

...o riziku da se budu silovane u svakodnevnom životu, o tome šta da urade ako im se to dogodi, o tome šta misle da muškarci mogu da urade na prevenciji seksualnog (i drugih oblika) nasilja. Muškarci, ako ste radi da slušate, od žena možete naučiti mnogo toga. Npr, kako dolazi do silovanja, kako se žena oseća u svakodnevnom strahu i kako se postaviti da bi smanjili broj ovakvih pojava.

Razgovarati sa muškarcima...

...kakav je osećaj živeti kao potencijalni silovatelj, o surovosti činjenici da će da će 20% muškaraca biti zvanično optuženo za zlostavljanje, o tome da li znaju nekog ko je zlostavlja, neku ženu koja je silovana.. Naučiti ih kako seksualno nasilje dotiče živote muškaraca i kako ga možemo sprečiti.

Rad na završetku drugih predrasuda

Zlostavljanje ima svoj izvor u drugim oblicima predrasuda — uključujući rasizam, homofobiju i religijsku diskriminaciju. Kada se priča protiv različitih verovanja i ponašanja, kao nemoralnih, neprirodnih i slično, uključujući ovde i žrtve zlostavljanja, promoviše se jedna grupa ljudi i njihov oblik ponašanja kao nadmoćniji. Tako često čujemo da žena koja nosi kratke haljine želi da bude silovana, ili da feminizirani gej muškarci žele da budu zlostavljani.

Tekst je dostupan na

www.mancanstoprape.org

Preveo i priredio Adam Puškar

Mladi muškarci i prevencija seksualnog nasilja

Mnogi muškarci ne počine silovanje ili neki drugi vid zlostavljanja, ali svaki muškarac može odigrati važnu ulogu u sprečavanju istog.

U tekstu koji sledi, videćete šta ti i tvoji prijatelji možete da uradite. Ne stojte sa strane, budite čvrsti, jaki i preuzmite akciju.

Definišite sopstvenu muškost

Razmotrite da li poruke o muževnosti kao na primer *Tvoja je poslednja* ili *Budi muškarčina* igraju ulogu u kreiranju loših i nesigurnih odnosa u društvu. Izaberite kakav muškarac želite da budete. Izaberite pozitivnu ulogu.

Razgovarajte

Sa vašim partnerom/partnerkom poboljšajte komunikaciju u situacijama kada se postavi pitanje npr. seksa. Saslušajte drugu stranu, postavite jasno šta želite, ali i pitanja kada ima nečega nejasnog — ovo će vam vezu učiniti bezbednijom i kvalitetnijom. Napravite prostor da razgovarate otvoreno.

Razmotrite način pristanka

Ponekad, prisustvo alkohola može prouzrokovati poremećaje u komunikaciji kod ljudi ukoliko žele da u neko određenom trenutku imaju odnose sa nekom određenom osobom. Upamtite, ako osoba nije voljna da da pristanak, sačekajte dok i jedno i drugo ne budete sposobni da razumno rasuđujete.

Posmatrajte iz perspektive Drugog

Pitajte žene, gej muškarce i uopšte ljude oko sebe kako strah od potencijalnog zlostavljanja utiče na njihov svakodnevni život i da li znaju neku osobu koja je doživela seksualno nasilje. Slušajte i naučite od njih kako posledice zlostavljanja ostavljaju trag na svakodnevni život i kako ga uz malo dobre volje možemo da sprečimo nasilje.

Razgovarajte sa mladićima

Pitajte ih kako bi se osećali ako bi ih neko posmatrao kao potencijalne silovatelje i kako bi se osećali ako bi neka ženska osoba iz njihovog bliskog okruženja bila izložena seksualnom nasilju. Naučite na koji način nasilje i zlostavljanje utiču na živote muškaraca.

Pazite na poruke pop kulture.

Okruženi smo raznim TV emisijama, muzikom, magazinima, video igrama i filmovima iz kojih dobijamo poruke o maskulinitetu i *pravim* odnosima. Ne dozvolite da slike iz pop-kulture diktiraju vaše ponašanje.

Birajte reči pažljivo

Kada koristite reči koje imaju za cilj da ženu degradiraju, podržavate uverenje da su manje vredne od muškaraca. Lakše je ignorisati žensko ponašanje kada se ponašaju kao inferiorne. Izaberite reči koje poštuju žene.

Kažite šta mislite

Verovatno nikada niste prisustvovali silovanju, ali ste čuli mišljenja i videli ponašanja koja degradiraju ženu i promovišu nasilje. Kada vam prijatelj ispriča šalu oko silovanja, kažite da vam nije duhovita. Iskoristi te vaš glas.

Uključite se

Pridruži te se grupama koje rade na prevenciji nasilja nad ženama. Muške grupe protiv nasilja nad ženama, grupe heteroseksualnih muškaraca za podršku gejevima, grupe prigovarača savesti... su veoma dobrodošle. Napravite razliku. Od onoga što postoji.

Pokažite svoju snagu

Nikad nemojte da prisiljavate osobe na one vrste odnosa sa kojima se one ne slažu. Obećajte sebi i drugima da će te biti muškarac koji će svoju snagu koristiti za poboljšanje kvaliteta svakodnevnog života, a ne na povređivanje drugih.

*Tekst je dostupan na www.mancanstoprape.org
Preveo i priredio Adam Puškar*

Muškarci kao žrtve seksualnog zlostavljanja

Nasilje, zlostavljanje i silovanje su stvari kojima bi muškarci trebali da se bave iz više razloga. Jedna od njih je da društvo ne govori često o činjenici da su i muškarci žrtve seksualnih i drugih oblika napada. Bilo bi važno da prepoznamo prisustvo muškaraca koji su doživeli seksualno nasilje unutar našeg društva i da učimo iz njihovog jedinstvenog iskustva.

Sledeća pitanja i odgovori pomoći će nam da razumemo nešto više o muškarcima koji su doživeli seksualno nasilje i dati neke informacije o tome kako da prestanemo da ih tretiramo kao nevidljive i da im pomognemo.

Koliko su često muškarci žrtve seksualnog nasilja?

Broj varira od ispitivanja do ispitivanja, ali se istraživači slažu da je 10 do 20 % muške populacije u svetu bilo izloženo seksualnom nasilju u nekom trenutku svog života. To znaci da 10 od 1000 muškaraca doživi seksualno nasilje, naspram stotinu od 1000 žena.

Ako ih ima toliko, kako to da ja ne znam nijednog?

Kao i žene koje su doživele seksualno nasilje, tako i muškarci nikad ne prijave slučaj - čak i kad su to osobe u koje imaju poverenja. Plaše se da će biti ignorisani, ismejani, da im neće biti poverovano, da će biti osramoćeni, osuđeni zbog slabosti ili čak biti upitani da li su homoseksualci. Još gore, muškarci se plaše da će biti osuđeni da nisu bili *pravi muškarci* da zaštite sebe pri napadu. Iz svih ovih razloga, mnogi muškarci radije biraju

ćutanje i samoću, nego otvaranje pitanje nasilja ljudi oko njih.

Da li žena može seksualno da napadne muškarca?

Da, ali ne tako često kao što muškarac napada muškarca.

Novija istraživanja pokazuju da čak 86% muškaraca koji su doživeli seksualno nasilje, doživeli su ga od strane drugog muškarca. Ipak, izvestan broj njih doživi nasilje od strane žena, najčešće kao pokušaj zadovoljenja na primer: traženje seksualne inicijacije (od starije žene prema mlađem muškarcu). U pogledu posledica, čin nasilja žena - na - muškarca može imati jednake posledice kao i bilo koji drugi čin nasilja.

Da li su samo muškarci u zatvoru ti koji su silovani?

Dok je silovanje u zatvoru ozbiljan problem i krivično delo, mnogi muškarci su napadnuti u svakodnevnom okruženju (na žurkama, kod kuće, u crkvi, na igralištima), često od ljudi koje znaju: prijatelji, rođaci, nastavnici, sveštenici, šefovi, partneri. Kao što su i žene, tako i muškarci bivaju silovani od strane nepoznatih osoba.

Koliko se razlikuje silovanje muškarca od žene?

Silovanje muškarca i žene je veoma slično. Uznemirenost, bes, tuga, zbunjenost strah, osećanje krivice, bespomoćnost, samoubilački nagoni i sramota su česte reakcije i kod muškaraca i kod žena. Ipak, muškarci na poseban način reaguju na seksualni napad. Odmah nakon napada, muškarac će pokazati neprijateljstvo i agresiju češće nego ranjivost i tugu. Takođe, muškarci će se veoma često zapitati o svom seksualnom identitetu, istupiti agresivno u seksualnom činu ili čak simulirati sam čin seksualnog napada sa svojom partnerkom ili partnerom.

Da li muškarci koji su silovani i sami postaju silovatelji?

NE! Ovaj destruktivan mit se često dodaje kao teg muškarcima koji su doživeli napad. Zbog ovakvih dezinformacija, žrtve se često plaše da nekoj drugoj osobi ne učine ono što su i sami doživeli. Dok mnogi poznati seksualni nasilnici imaju istoriju ponovljenih seksualnih napada, mnoge žrtve silovanja nikada ne učine ista ili slična dela. Velika većina muškaraca koji su bili seksualno zlostavljani neće to uraditi nekom drugom.

Ako je muškarca silovao drugi muškarac, da li to znaci da je on homoseksualac?

Opet NE! Često su homoseksualni muškarci silovani od strane heteroseksualnog muškarca. Muškarac koji je silovan od strane drugog muškarca, neće ništa reći o svojoj seksualnoj orijentaciji pre napada, niti će je promeniti posle. Silovanje skoro uvek uključuje osećanje ljutnje ili težnje za zatrašivanjem drugih ili dominacijom nad njima, radije kao seksualna atrakcija ili kao silovateljova pretpostavka o seksualnoj želji žrtve. Zbog opšte ne informisanosti, često se veruje da je žrtva silovanja slala izvesne gej reflekse i na taj način provocirala silovatelja. Za gej muškarce, posebno one koji nisu otkrili svoj identitet primoranost da neko otkrije njihovu tajnu može biti opterećujuća.

Kako da se ponašam, ako mi neko kaže da je silovan?

Postoji malo razlike kako silovanje deluje na muškarce, a kako na žene žrtve seksualnog nasilja - osnovno je da se podrže žrtve bez obzira na pol. Pre svega -verujte im. Sa znanjem i mogućnostima koje društvo oko vas nudi- pomozite im. Ne odbacujte ih i ne okrivljujte ih. Pitajte ih šta imaju da kažu i saslušajte ih. Budite pažljivi oko fizičkog kontakta. Pronađite pomoć i za sebe.

Ryn Gluckman

Tekst je dostupan na www.popdev.hampshire.edu

Preveo i priredio: Adam Puškar

Zašto je militarizam loš za queer osobe

Lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transdžender i queer (lgbtq) osobe čine presek rasa, klasa, rodova, nacija i predstavljaju širok spektar političkih mišljenja. Tako, npr. mnoge queer osobe rade u vojsci, ali prepoznatljiviji queer izgled može se zapazi na skoro svakom mirovnom okupljanju. Queer organizacije, različiti Internet forumi i čitavo društvo, često diskutuju koji stav treba zauzeti o ratu u Iraku, na primer. U međuvremenu, lgbtq osobe ostaju izložene napadima vojske i fundamentalističkih vlada širom sveta, uključujući i Američku. Dok neki raspravljaju o tome da li je rat nije queer pitanje ili ne, činjenica je da je nasilje koje vrši država centralna tema u savremenoj istoriji, ali i životima lgbtq osoba već vekovima. Bez obzira na lična politička ubeđenja, ovde su osnovne činjenice koje bi trebalo da znate ukoliko tražite odgovor na pitanje: kakav efekat ima rat na živote queer osoba.

1. Rat smanjuje građanske slobode, slobodu izražavanja i drugačija mišljenja

U kriznim vremenima, marginalizovane grupe i osobe sa posebnim potrebama su prve optuživane i napadane. Đžeri Falvel, aktivista za religijska prava hrišćana, optužio je queer osobe i feministkinje/te, za napad 11-tog septembra:

Vi, nevernici koji podržavate abortuse, feministkinje, vi, gejevi i lezbejke koji aktivno pokušavate da napravite alternativni način života, svi vi koji pokušavate da sekularizujete Ameriku - pokazao bih prstom na Vas i rekao: Vi ste pomogli da do ovog dođe!

Nakon 11-tog septembra, progresivne organizacije koje se bave pitanjima socijalne pravde i koje su govorile protiv vojnih akcija, često su bile kritikovane da su protiv Amerike i da neprestano provociraju nove terorističke napade.

Pored lezbijki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba, mirovni aktivisti su često napadani od strane policije na protestima, marševima, skupovima i suočavani su sa brutalnim zlostavljanjem i fizičkim nasiljem ukoliko su bili

privedeni.

2. Broj zločina iz mržnje se povećava tokom perioda militarizacije

Nakon napada 11-tog septembra, broj zločina iz mržnje je narastao dramatično unutar granica Amerike. Napadi na muslimane, Azijate kao i osobe sa bliskog Istoka prešli su svaku granicu, a zločin iz mržnje koji je zasnovan na seksualnoj orijentaciji činio je oko 8% svih zločina počinjenih tokom 2000-te. Zločin iz mržnje zasnovan na seksualnoj orijentaciji bio je na četvrtom mestu tokom 2001. Porast zločina iz mržnje nakon 11-tog septembra sugerise da su queer osobe prve koje se okrivljuju u klimi militarizacije, nasilja i straha. Ne—bele queer osobe su višestruko napadnute: suočavaju se ne samo sa zlostavljanjem ne samo zbog boje kože, već i zbog svoje seksualne orijentacije. U ime nacionalne sigurnosti, Bušova administracija je zatvorila oči za nasilje nad queer osobama i osobama 'drugačije bojež posle 11-tog septembra.

3. Ljudska prava u rukama vojske uskraćuju ljudska prava queer osobama

Seksualna orijentacija je često korišćena kao način da se kriminalizuje queer aktiviste koji se zalažu za mir. Bojan Aleksov, mirovni i gej aktivista iz Jugoslavije, tokom 2000-te bio uhapšen od strane državne tajne službe jer je bio uključen u rad antimilitarističke grupe, Žene u Crnom. Tokom saslušavanja bio je pretučen i vređan anti-gej epitetima od strane policije. U Ugandi 1999-te, pet homoseksualaca, aktivista za ljudska prava pritvorena su i mučena u vojnom zatvoru, a posle toga primorana da napuste zemlju.

4. Diskriminacija nad queer osobama u vojsci

Vojska je oduvek bila neprijateljski raspoložena prema queer osobama. Kao rezultat *Ne pitaj — ne govori* politike, za vreme Klintonove vlade, od queer osoba je zahtevano da ne iznose u javnost svoju seksualnost ili će biti otpušteni. U ovakvoj atmosferi, diskriminacija i zlostavljanje bili su odobreni od strane države. U 2001. kada su pažnja i pozornost u vojsci povećavane zbog intervenciju u Avganistanu, 1250 osoba je bilo otpušteno zato što su lezbijke, gejevi ili biseksualne. To je bio najveći broj otkaza od 1987. godine. U izveštaju, izdatom od strane Mreže članova pravne odbrane, pronađeno je 1075 slučajeva zlostavljanja i zastrašivanja nad queer osobama u odnosu na broj od 871 u 2000-toj.

Diskriminacija nad queer osobama je jedno od najvažnijih pitanja u vojsci. U vreme kada je sposobnost za komunikaciju sa ljudima širom sveta najvažnija, američka vojska otpušta ljude sa dragocanim prevodilačkim i jezičkim sposobnostima samo zbog njihove seksualne orijentacije. U jesen 2002, kao proces širenja vojnih akcija na Srednjem istoku, vojska je otpusti-

la 9 studenata lingvistike, uključujući studente arapskog i koreanskog, što je zapravo bila praktična primena *Ne pitaj - ne govori* politike.

5. Militarizam je pretnja queer osobama

Queer imigranti i tražitelji azila suočavaju se sa značajnim izazovima tokom emigracija čak i u periodu mira. Homoseksualnost se smatra zločinom i/ili bolešću mnogim zemljama, pa zato queer emigranti često odlaze iz zemalja koje pravno sankcionišu torturu nad njima, prisiljavaju ih na psihijatrijske tretmane, siluju i zatvaraju na osnovu seksualne orijentacije. Dok kod heteroseksualnih bračnih parova, jedan partner može da finansijski podrži drugog pri emigraciji, kod se istopolni parovi (koji zakonski nisu prepoznati), često odlučuju za samostalno emigriranje, pri čemu ne mogu da finansiraju svoje partnere i ne mogu da koriste puna prava koja imigrantske porodice imaju.

Nakon 11-tog septembra, mnoge zemlje, uključujući Ameriku i nekoliko Evropskih zemalja, iskoristile su *pretnju* terorizma da opravdaju smanjenje broja azilanata koji su azil zatražili zbog svog LGBTQ identiteta. Ove osobe su prošle kroz progone u svojim zemljama, a sada rizikuju da budu uhapšeni/e kao ilegalni imigranti i da budu deportovani natrag.

6. Rat je loš za queer zajednicu

Dok je američka vlada vodila rat u Iraku, debate o tome da li američka queer zajednica treba tome da se suprotstavi, došle su do usijanja! Velike organizacije su se plašile da će biti obeležene kao nepatriotske i da će izgubiti finansijska sredstva ako se ne budu izjasnile protiv rata. Potencijalno, queer organizacije mogle su da budu optuživane za npr. širenje rasizma u svojim queer zajednicama. Što je dovelo do toga da se poveća broj osoba koje nisu imale javni stav o suprotstavljanju ratu!

7. Vojska i rat ne daju podršku queer osobama.

Fokus američke vlade na *rat protiv terorizma*, smanjio je finansijsku podršku vlade SAD queer osobama. Brojne organizacije koje rade u manjim američkim gradovima, kao što su HIV/AIDS savetovališta, i koje uglavnom podržava queer omladina, uskraćene su za značajna novčana sredstva. Novac namenjen njima, Vlada je trošila na vojsku. Na primer, u Illinoisu je organizacijama uskraćeno 2,5 miliona dolara koji su bili određeni za HIV/AIDS savetovališta. A u Masačusetsu je ukinut program sigurnih škola u kojima je bila promovisana podrška queer omladini i studentima.

8. Militarizam ohrabruje klimu za nastanak fundamentalizma

U proteklih nekoliko godina fundamentalistička vlada Egipta, uhapsila je nekoliko anti ratnih aktivista i queer osoba. Egipat je već duže vreme kri-

tikovani zbog kršenja ljudskih prava nad queer građanima/kama, što se potvrdilo hapšenjem 52 *razvratna* gej muškarca. Dva dana pre međunarodnih antiratnih demonstracija, u februaru 2003 godine, egipatska policija državne bezbednosti uhapsila je u Kairu 11 antiratnih aktivista. Bušova administracija vidi Egipat kao vodećeg saveznika na Srednjem istoku. Tako, Američka vlada na samo da nije govorila o kršenju ljudskih prava u Egiptu, već mu je tokom 2002 zajedno sa zemljama EU i Svetskom bankom poslala više od 10 miliona dolara pomoći. Jačanje tenzije na Srednjem istoku i američke vojne intervencije u Iraku, stavljaju ova hapšenja u drugi plan, čine ih manje vidljivim. Pet meseci posle 11-tog septembra američka vlada je bombardovala Avganistan, a Pat Robertson religijski fundamentalista i poznati vođa anti-gej pokreta, napao je Islam i muslimane kao *ne mirovnu religiju, koja želi da opstane i da dominira, po cenu toga da bude uništena*. Ovo samo pokazuje da mnogi fundamentalista ne prave razliku između mržnje prema mirovnim aktivistima, queer osobama ili ljudima druge nacije ili religije.

9. Militarizam neprestano obnavlja stroga rodna pravila

Ovo nije nepoznato: militarizam je ukorenjen u tradicionalnim heteroseksističkim idejama o ratu koje definišu maskulinitet kao fizičku nadmoć i agresivnost, a feminitet kao slabost i pasivnost. Ovo je postalo jasno, tokom dugih diskusija o tome da li žene treba da se nađu u prvim borbenim redovima tokom zalivskog rata. Ove rodne norme, bile su kroz istoriju korišćene da marginalizuju i kriminalizuju queer osobe (jer su one često provocirale i pomerale granice van postavljenih normativa). Jačajući našu nezavisnost, od vojske i čineći rat najjačim prioritetom heteroseksističke, patrijarhalne kulture koja promovise rat istovremeno smo pojačali stigmatizaciju onih koji se toj kulturi suprotstavljaju.

10. Rat ubija queer osobe

Nema sumnje da rat ubija nevine ljude. Otprilike na 10 stanovnika dolazi po 1 queer osoba. To znači da je od 1,5 miliona Iračana/ki, koji su izgubili živote tokom bombardovanja i sankcija 150.000 bilo queer.

Više od 15.000 queer osoba bilo je poslato u koncentracione logore tokom Holokausta. Tokom napada 11-tog septembra, poginulo je oko 300 queer osoba.

Od queer osoba koje rade u vojsci do civila, od političkih zatvorenika do zatočenika rata, rat i militarizam prema svima postupaju podjednako.

*Rin Glikman
Preveo: Adam Puškar*

Queer muževnost

Gej muškarci pokazuju da biti muškarac ne mora podrazumevati mačo.

Većina kriminalaca su muškarci. Zatvori su puni muškaraca koji su krali, silovali, ubijali. Država od njih ima samo štetu, patnja koju su prouzrokovali je velika.

Kriviti sve muškarce, nije u redu. Kada dođe do kriminala, nisu generalno svi muškarci krivi za to već - specifična vrsta muškaraca. Pored toga što su u većini slučajeva oni mladi, siromašni, neobrazovani i nezaposleni, kriminalci su u većinom i heteroseksualni. Naravno nisu svi stjejt muškarci kriminalci, ali većina kriminalaca su strejt. Mladi strejt muškarci koji se *odaju* mačizmu su napadni, nasrtljivi i vandali. Oni terorišu žene, razbijaju izloge, potkradaju stare i pijani ulaze u grupne tuče.

Nasuprot njima gej muškarci retko se tako ponašaju. Oni su nežni i rafinirani. Gejevi vole muškarce i retko se sa njima biju. Zašto su strejt muškarci drugačiji? Mačo ponašanje počinje u detinjstvu, sa igračkama za dečake i igrama koje ohrabruju dominantno ponašanje. Nije začuđujuće da mnogo mladih muškaraca nasilje i agresivnost postmatraju kao normalno muško ponašanje.

Ova normalizacija mačo ponašanja je legitimisana od strane kulturnih ikona muževnosti kao što su heroji akcionih filmova Bruce Willis ili sportske zvezde. Ovi simboli moderne muževnosti dobili su naziv *pravi muškarci* jer su mačo i švaleri. Javne ličnosti promovišu ideju da jak muškarac koji ne prihvata kompromise nije samo seksi i poželjan nego da je on socijalno priznat kao model heteroseksualnog muškarca.

Gej muškarci se ne nalaze u ovim normama. Mi smo generalno, ali ne i uvek manje muževni nego strejt muškarci. Queer nemuževnost je u stvari vrlina. Naša želja da se ne ponašamo *kao muškarci* je razlog što većina gej muškaraca nije sposobna za nasilje. Pogledajte gej zvezdu Boy Georgea, teško ga je zamisliti da on nekoga teroriše osim možda sa njegovom šminkom.

Kontrast između hetero i homo ponašanja nije apsolutno, postoje izuzeci. Postoji mnogo mladih heteroseksualnih muškaraca koji imaju muževno ponašanje, ali nisu nasilni. Zbog *udara* feminizma, strejt muškarci su prigrlili model savremenog muškarca i odbacili tradicionalni model mačo muškarca.

Gej muškarci se takođe ne mogu tipizirati. Istini za volju većina je ipak protivnik mačizma, dok se mali broj ponaša kao heteroseksualni mačisti. Silovanje i nasilje postoji i u gej vezama. Ko može zaboraviti gej serijske ubice Jeffrey Dahmera i Dennis Nilsena?

Ne uzimajući u obzir mačo gejeve i ne-mačo strejtaše, generano hetero muškarci su više agresivni nego gej muškarci.

Suprotno od tvrdnje da su gej muškarci *skoro isti* kao i strejt muškarci, ipak postoji razlika. Upečatljivi stil gej muževnosti je od velikog značaja za društvo. Zar ne bi bio život dosadan bez gej modnih dizajnera, enterijerista, šminkera, frizera, stilista? Društvo treba da bude zahvalno što nisu svi muškarci strejt, mačo i bezosećajni.

Različiti modeli hetero i homo muževnosti nisu biološki fiksirani. U našoj želji da će se muškarci promeniti, možemo biti svedoci razvoja strejt i gej muževnosti. Učtiv i nežni *Novi Muškarac* mogao bi biti dominantnije izražen među heteroseksualcima. Gej muškarci se mogu probuditi iz svojih ružičastih snova i da prekinu da se ponašaju kao pasivne žrtve homofobije i da prigrlje neke forme muževnog ponašanja. Tako da u evoluciji muževnosti, jednog dana, može doći do izjednačavanja tako da će gejevi postati borbeniji a hetero muškarci nežniji.

Takav razvoj, ako se uopšte desi, je daleko od nas. Trenutno postoji korelacija između mladih heteroseksualaca i nasilja. Ova veza ima koren u formiranju strejt identiteta. Strah od nalepnice peško ili pičkica je razlog zašto hetero muškarci poprimaju ekstremne mačo forme. Oni biraju da budi grubi i glasni tako da bi dokazali svoju heteroseksualnost i da nikome ne padne na pamet da su možda gej. Njihova hipermuževnost je u stvari dokaz njihove heteroseksualnosti. Oni se vode parolom: *Strejt muškarci su jaki, Gejevi su slabi, Znači nema šanse da sam gej.*

Eskalacija ovakvog ponašanja ima ogromne posledice, jer oni nasilje vide kao normalnu i legitimnu formu ponašanja. Silovanje, ubijanje, tuče za njih više nisu tabu. Pošto se ovako ponašanje umnoži dolazi do vandalizma i društvo pati.

Nasuprot izjavama homofoba, heteroseksualnost - ne homoseksualnost - je problem. Neki gejevi su možda seka perse, nasuprot *super* strejt mačo muškarcima, ali to nikome nije donelo nevolje. To može biti čak i zabavno, to je i dokazala serija Vil i Grejs koja je oduševila milione.

Mnogi ljudi, naročito žene koje hodaju noću same kroz tamne ulice će se osećati uplašene kada naiđu na glasnu grupu mladih strejt muškaraca,

dok se niko tako ne oseća kada naiđu na očigledno grupu gej muškaraca.

U policijskih izveštajima postoji i velika razlika između gej i strejt barova. U gej barovima su retke tuče dok u strejt barovima je to svakodnevna pojava. Gejevi ne štipkaju žene po autobusima, ne učestvuju u tučama na stadionima, ne razbijaju izloge raznoraznih udruženja. Tako ponašanje se ne može vezati za nas.

Izjave da se gejevi trebaju prikloniti vrednostima većinskog heteroseksualnog sveta je glupo i uskogrudno. Kako kažu, naše socijalno priznavanje zavisi od toga. Ludo je naterati da se gej muškarci ponašaju kao strejt muškarci. Rezultat toga bi bilo još više nasilja. U interesu društva je da se strejt muškarci više ponašaju kao gejevi (ne odnosi se na seksualni život).

U retkim slučajevima kada gej muškarci učestvuju u nasilju, u većini slučajeva je zbog toga što svoju seksualnost skrivaju i zbog toga se srame. U nemogućnosti su da svoju homoseksualnost prihvate i strahuju od razotkrivanja, oni učestvuju u huliganstvu što je u stvari način da budu prihvaćeni u strejt vodama, da dokažu svoju muškost i da kao *jaki momci* razbiju sumnje u njihovu seksualnost.

Generalno gej muškarci su manje nasilni nego heteroseksualci, ali nije nemoguće da i mi budemo nasilni. Ako smo provocirani, mi gejevi takođe možemo uzvratiti. Ali to je retkost u gej ponašanju. Trudimo se da nasilje izbegnemo dokle god je to moguće, dok nasuprot nama mladi strejt muškarci lako započinju tuču. Najgore je to što kada se gejevi nađu u konfrontaciji sa prebijačima gejeva (to im je stalno zanimanje ili hobi) oni u većini slučajeva pobjegnu umesto da uzvrate udarac. U Beogradu su dešavali i retki primeri obrnute prakse.

U poređenju sa strejt mladićima, gej muškarci su nežniji, emocionalniji i otvoreniji. Zbog toga strejt žene vole da se druže sa nama. Gej senzibilnost je pravo olakšanje u poređenju sa dominantnim ponašanjem većine muževa i mladića. Većina žena ne voli te mačo gluposti, takođe ni većina gej muškaraca. Zbog toga se često dešavaju i ljubavne afere između strejt žena i gej muškaraca. Žene se sa nama osećaju sigurnije i sigurne su u to da nismo sa njima samo da bi ih odvucli u krevet.

Gej muškarci stvarno imaju mnogo zajedničkog sa hetero ženama. Osim zajedničkog interesa za muškarce, delimo i opsesiju prema šoping, oblačenju, kuvanju, dekoraterstvu - i zajedno smo žrtve strejt mačizma. Hetero muškarci vrše nasilje nad ženama i gej muškarcima. Njihova tupost i homofobija je uzrok naše patnje. To daje interesa ženama i gej muškarcima da se zajedno borimo protiv stava strejt muškaraca.

Krajem 20. veka, teško je a ne primetiti da su većina hetero muškaraca socijalno i ekonomski labilni dok većina gejeva to nije. Upoređujući se sa heteroseksualcima, mi ne gubimo vreme u dokazivanje naše muškosti. Ne plašimo se da pokažemo naša osećanja, trudimo se da budemo u kontaktu sa našim emocijama. Gej muškarci u poslednje vreme redefinišu pravi smisao pojma muškarac. Pokazujemo da biti muškarac ne moga da uključuje i mačo.

Ali nisu svi gejevi modni dizajneri, frizeri itd. Neki rade kao kamiondžije, rudari, zidari, a što su muževne profesije. Oni možda rade teške i prljave poslove, ali i dalje znaju da ispeku kolač i zašiju zakrpu.

Nema sumnje da bi život bio mnogo lepši i prijatniji kada bi strejt muškarci poprimili pacifizam gej muškaraca. Bilo bi mnogo manje ratova, uličnih tuča, prebijanje žena itd. Kada bi hetero muškarci postali manje mačo, društvo bi bilo mnogo mirnije a da ne spominjem brižljivije i kreativnije. Homoseksualizacija muške kulture je u društvenom interesu.

Predrag M. Azdejković

Žene u crnom prilog za alternativnu istoriju mužskosti

U kratkom pregledu koji sledi navešćemo neke od najznačajnijih aktivnosti koje su Žene u crnom organizovale na planu antimilitarizma i podrške Drugačijim muškarcima: prigovaračima savesti, deztererima, gejevima...

Period od 1991. do 1996.

Već od oktobra 1991. javno smo izrazile solidarnost sa pobunjenicima protiv rata, svim muškarcima koji odbijaju da idu na front, zahtevajući amnestiju za dezterere, kao i prekid nasilne mobilizacije za rat. Počevši od kraja 1991. godine pri Ženama u crnom deluje muška grupa za podršku i zajedno organizujemo konkretne oblike rada i pomoći:

- pružanje moralne, emotivne i političke podrške deztererima i prigovaračima,
- kontrainformacija/alternativne informacije posredstvom pisanja izveštaja o stanju ljudskih prava dezterera i prigovarača savesti, o nasilnoj mobilizaciji izbeglica, kako za međunarodne antimilitarističke mreže i mreže za ljudska prava, tako i za relevantne međunarodne institucije (Evropski biro za prigovor savesti pri Savetu Evrope, Amnesty International, itd.)
- kontakti sa ugroženima i njihovim zastupnicima (azilanti, deztereri, povratnici, advokatske kancelarije, biroi za ljudska prava),
- saradnja sa drugim grupama u zemlji, posebno na prostoru bivše Jugoslavije koje se bave istim ili sličnim pitanjima,
- antimilitaristička edukacija.

Period od 1996. do 1999.

Od 1996. objavljuje se časopis za antimilitarizam i prigovor savesti PRI-GOVOR (do sada je objavljeno devet brojeva).

Iste godine počinje redovno obeležavanje 15. maja- Međunarodnog dana prigovora savesti i promovisanje ideja na koncertima, javnim prostorima,

muzičkim festivalima.

Aktivisti/kinje učestvuju na seminarima o prigovoru savesti, kako u Evropi tako i u vanevropskim zemljama, uspostavljaju se veoma trajni i solidni odnosi uzajamne podrške, saradnje i zajedničkog rada sa antimilitarističkim mrežama u celoj Evropi, a posebno u Nemačkoj i Španiji.

U cilju što boljeg funkcionisanja neformalne mreže, do kraja 1996. održana su i tri skupa, uglavnom sa oko tridesetak mladih aktivista/kinja iz oko desetak gradova Srbije.

Tokom intervencije NATO-a nastavljen je rad mreže solidarne podrške i konkretne pomoći mladićima koji su odbijali mobilizaciju, i u tu svrhu par naših aktivista osnovalo je Safe house u Budimpešti.

Period od 1999.- 2003.

Od kraja 1999. počinje organizovaniji rad Mreže za prigovor savesti i u tom smislu održano je više skupova: maja 2000. u Studenici kod Kraljeva, avgusta 2000. na Vučju, Crna Gora, i maja 2001. na Srebrnom jezeru, Istočna Srbija. Pored toga Mreža je pokrenula i veći broj kampanja: za priznavanje prava na prigovor savesti, maja 2000, u više od dvadeset gradova Srbije i Crne Gore, kao i decembra 2000. i januara 2001. u preko trideset gradova u Srbiji.

Od decembra 2000. do maja 2001. trajalo je prikupljanje potpisa za skraćivanje vojnog roka i priznavanje prava na prigovor savesti; akcija je realizovana, zajedno sa drugima, u desetinama gradova u celoj Srbiji i imala je veoma značajan uticaj i na demilitarizaciju svesti, suočavanje s prošlošću, a pre svega na senzibilizovanje javnosti za pitanje prigovora savesti.

Edukativni rad na demilitarizaciji svesti i dekonstrukciji patrijarhata nastavljen je i tokom 2003. serijom radionica u raznim delovima Srbije. Ove radionice uglavnom su namenjene mladima. Nastavljena je i saradnja sa drugim organizacijama koje se bave ovim pitanjem na zakonodavnom planu.

U ovom periodu održana su i dva feminističko-antimilitaristička skupa.

Period od 2003.

U ovom periodu došlo je do izvesnih promena u radu Mreže za prigovor savesti. Između ostalog, to je uslovljeno uvođenjem prava na prigovor savesti. Aktivisti/kinje mreže preorijentisali/le su se na radionice i ostale aktivnosti koje imaju fokus demilitarizaciju/ demaskulinizaciju/ dekonstrukciju muške rodne uloge. Ove radionice su rađene uglavnom uz prisustvo mladih, ali su nastavljene i aktivnosti na polju antimilitarizma sa ženskim grupama unutar Mreže.

Priredili: Staša Zajović i Boban Stojanović

Siguran prostor za drugačije muškarce

Već duže vreme nameravam da napišem tekst sa ovim naslovom ali mi nikako ne polazi za rukom. Ne zbog nepostojanja budućeg sadržaja, već zbog uplitanja ličnih emocija u celu priču. Zato ću na početku ovog teksta nekoliko redova dati svom ličnom iskustvu, koje je zapravo osnova za ovo što čitate.

Naime, sa Ženama u crnom sreo sam se pre tri godine na jednom od njihovih seminara. Znao sam da je to neka mirovna grupa, da se zalaže za prigovor savesti i da podržavaju dezertere. Toliko. Posle tog prvog iskustva, moja interesovanja su porasla, bio sam fasciniran svakim tekstom, svakom knjigom, svakim principom grupe... I onda je počelo. Zapravo ja sam počeo da osobama oko mene govorim o Ženama u crnom. Neočekivana gomila predrasuda od strane drugih, ali najveća je bila: *Kako mogu ja, kao muškarac, da budem u nekoj grupi žena?*

Ovo pitanje postavljam sebi tek posle tri godine aktivizma kod Žena u crnom.

Ipak, posle nekoliko godina iskustva, zaključio sam da postoji nekoliko veoma važnih tačaka koje u feminističko-antimilitarističkom angažmanu spajaju žene i muškarce.

Prvo: Feminizam i antimilitarizam nisu pitanje jednog pola ili roda.

Svaki rat se jednako surovo odnosi prema ženama i muškarcima, s tim što su žene spremnije da to uvide i prihvate kao strašnu činjenicu. Sa duge strane, pored (većine) muškaraca koji ratuju, postoji i deo onih koji se ratu odupiru i ne osećaju nasilje kao svoju prirodnost. Takođe, žene osim što uviđaju, one i govore o iskustvu rata. Ova činjenica je veoma važna. Živimo u svetu u kome se o ratu zapravo čuti, naročito iz perspektive roda. Iako od spolja izgleda kao da se o ratu govori, malo je onih koji će se njemu suprotstaviti, posebno kada su muškarci u pitanju. Model koji su nam ponudile žene da o ratu govorimo iz sopstvenog iskustva ili emocija je model koji ohrabruje i koji menja. Menja u smislu rodnog osvešćivanja muškaraca da vojnikanje i rat nisu prirodne datosti već izbor destruk-

cije.

Drugo: Žene i Drugačiji muškarci su neprestano pod presijom patrijarhata.

Žene su, sasvim sigurno, najveća marginalizovana grupa na svetu. Posle njih to su Drugi muškarci. Drugost se kod muškaraca ogleda u mnogo stvari, ali unutar politike militarizma (kao jedne od vodećih politika maskuliniteta), važni aspekti su odbijanje rata, muška svest o ratu, odgovornost prema miru, dezertstvo, prigovor savesti...kao i ostale važne razlike unutar jednog roda poput gay muškaraca, senzibilisanih, antiseksista, antinacionalista... Geografski gledano, prostor na kome deluju Žene u crnom iz Beograda je više od decenije kontaminiran ratovima i militarizacijom, pa je stoga stepen u kome se Drugost ne prihvata veoma veliki. Već godinama lično iskustvo aktivista Žena u crnom to dokazuje. Bez obzira na seksualnu orijentaciju ili bilo koju drugu pripadnost, svaki aktivista je osetio neki vid patrijarhalne represije: omalovažavanje, nasilje, mobilizaciju, isključivanje... Ipak, svi zajedno ostajemo sa Ženama u crnom upravo iz tog razloga — odupreti se patrijarhatu (naročito ako ga osetiš na svojoj koži), poljuljati njegove temelje, destabilizovati ga neprestano, ukazivati na njega i transformisati svoju Drugost u element političkog delovanja. Tako je jedna od specifičnosti Žena u crnom da je grupa oduvek privlačila gay muškarce i to gay pacifiste, koji su davali političku dimenziju represiji nad svojom seksualnošću, pre svega uključujući militarizam/rat kao veoma važne faktore te represije. Demilitarizacija se može vršiti na mnogo načina, a jedan od najvažnijih je promovisanje Drugačijeg mišljenja u odnosu na većinsko. Muškarci koji su aktivisti Žena u crnom to neprestano čine.

Treće: Edukativni prostor — prostor promena

Mnoge feminističke grupe su veoma zatvorene za muškarce. Žene u crnom su jedna od retkih grupa koje prihvataju muškarce. Ovo je takođe veoma važno. Žene menjaju žene, jedna je od omiljenih feminističkih parola, ali žene na jednak način mogu da menjaju i muškarce. Svi smo prepuni predrasuda, posebno o nama samima, ali ako postoji prostor u kome nam se bez okrivljavanja daje mogućnost da prepoznamo sebe same i menjamo se, postoji prostor koji utiče na širu promenu društva. Žene u crnom ukazuju na paternalizam, seksizam, homofobiju, nacionalizam, militantnost, mačo pozicije, moć... ali istovremeno rade i dve važne stvari: ne okrivljuju i pružaju prostor i vreme za prepoznavanje i promenu. Mnogi muškarci su se unutra grupe prvi put sreli sa gay muškarcima, upoznali različite Druge muškarce. Na ovaj način jedan ženski prostor koji prihvata

muškarce istovremeno postaje prostor u kome muškarci menjaju muškarce. Ovo svakako treba iskoristiti (ali ne i zloupotrebiti), jer prostor Žena u crnom je prostor feminističkog iskustva, onog u kome se unutar istog pola/roda menjaju vrednosti. Danas, muškarci koji su unutar grupe upravo to čine: prepoznaju se u patrijarhatu, uče, menjaju sebe i na kraju menjaju muškarce oko sebe.

Četvrto: Promocija univerzalnih vrednosti

Vrednosti fenimizma i antimilitarizma nisu samo tzv. *ženske* vrednosti. Posebno je važno ponovo pomenuti činjenicu da je (anti)militarizam veoma važan faktor koji spaja žene i muškarce unutar Žena u crnom. Promocija vrednosti antimilitarizma i feminizma stavljena u kontekst opšte odgovornosti oba pola/roda je jedan od karakteristika Žena u crnom. Feminističko apelovanje na jednakopravnost, unutar grupe promoviše se kroz jednake obaveze prema miru i nenasilju, drugačijem svetu bez diskriminacija bilo koje vrste. Takođe, veoma je važna promocija vrednosti ljudskog bića (koja nažalost, za mnoge grupe ili organizacije nije svojstvena), a ogleda se u pružanju jednake šanse svima da doprinesu radu grupe bez obzira na godine, stepen obrazovanja, poreklo...

Peto: Slobodan prostor za Drugačije muškarce.

Unutar mnogih mešovitih ili muških grupa (kao što su gay grupe), postoje problemi kojih ostali muškarci ne žele da budu ili ne osećaju političku bliskost sa tim grupama - organizacijama. Recimo, ponekad se u gay grupama insistira na prihvatanju određenih rodni normi ili ponašanja, ili se isključuje politička odgovornost van LGBT problematike, ili je vladajuća patrijarhalna hijerarhija i sistem vrednosti... Ono što razlikuje Žene u crnom je slobodan prostor da se svako/svaka bude to što jeste. Što se tiče muškaraca, oni mogu biti kakvim god se osećaju sve dok osećaju vrednosti grupe kao bliske. Ovde nije reč o emotivnoj uceni, po principu *ako nisi sa nama, onda si protiv nas*, već o velikom prostoru razumevanja i mogućnostima edukacije, dekonstrukcije i transformacije. Drugim rečima, postoji prostor bez represije koja nalaže da se mora biti nešto da bi se bilo u grupi. Naravno, ne mogu se prihvatiti vrednosti koje su potpuno različite od feminističko antimilitarističkih, ali se može razumeti želja za njihovom promenom. Upravo je osećanje ovako definisanog prostora razlog zbog kojeg se muškarci pridružuju Ženama u crnom.

Važnost saradnje

Feminizam je uspeo da definiše i razdvoji pol i rod, ali su mnoge feminističke grupe ostajale zatvorene za muškarce. Sa druge strane, antimilitarizam nije isključivao na osnovu pola i roda.

Ratovi na prostoru nekadašnje SFRJ doveli su do brojnih društvenih poremećaja: pada svih sistema vrednosti, loše ekonomske situacije, porasta nacionalizma, diskriminacije, klerikalizma... a svaki od ovih elemenata se odražava na rodni aspekt. Tako, postojeći pritisak patrijarhata postaje još jači.

Prepoznavajući važnost saradnje između žena i muškaraca (kao i svih ostalih), i kombinujući vrednosti feminizma i antilmilitarizma Žene u crnom Beograd, uspevaju da stvore siguran prostor za razumevanje i solidarnost, ali i za zajedničko političko delovanje žena i muškaraca. Ova je činjenica od izuzetne važnosti jer pokazuje da:

- je feminizam na stepenu saradnje polova i rodova moguć;
- je demilitarizacija/dekonstrukcija tradicionalnog maskuliniteta moguća;
- su mir i nenasilje rodno univerzalne vrednosti, ali istovremeno i pojedinačne i da nisu prirodne datosti;
- da ženska solidarnost podstiče muškarce na razumevanje vrednosti mira i nenasilja;
- rat/militarizam/militarizaciju jednako mogu da odbijaju muškarci kao i žene;
- je siguran prostor univerzalan i potreban svima podjednako.

Saradnja između polova/rodova koju promovišu Žene u crnom od velike je važnosti za čitav Balkanski prostor, ali i van njega. Ovakav vid saradnje, često javnosti nerazumljiv ili čak ismevan, daje rezultate: od onih na institucionalnom državnom nivou do najintimnijeg nivoa pojedinac-pojedinke. Upravo zato važno je podržati ovakve inicijative.

Boban Stojanović

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

159.922.7-055.15:355.4

305-055.1/.2:172.4

159.922.1:355.015

355.01:316.346.2-055.1

179.6-055.1

355.015:316.83

**DRUGI - od patrijarhalne konstrukcije do
alternativne politike** - [uredili Boban

Stojanović, Predrag M. Azdejković;

saradivali-e Adam Puškar ... et al.] -

Beograd : Žene u crnom : Queeria, 2006

(Beograd : Standard 2). - 208 str.; 24 cm

Tiraž 500. - Predgovor: str. 5-6.-

Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 86 - 85451 - 08 - 6 (ŽC)

- a. Deca - Rat - Psihološki aspekt
- b. Ravnopravnost polova - Rat
- c. Sociologija rata - Patrijarhat
- d. Militarizam - Seksizam
- e. Mirovni pokreti - Ravnopravnost polova
- f. Muževnost - Vojni aspekt

COBISS.SR - ID 129946892